1989. Nr. 1 (25)
JANVĀRIS

AVOTS

ISSN 0235—1420

PROZA, DZEJA, DRAMATURĢIJA, PUBLICISTIKA, KRITIKA

SHOUT
SHARE
IT

Annotation

Avots 1998.01

Latvijas ĻKJS Centrālās Komitejas un Latvijas PSR rakstnieku savienības literāri māksliniecisks un sabiedriski politisks žurnāls jaunatnei. Iznāk kopš 1987. g. reizi mēnesī. Izdod Latvijas kp ck izdevniecība Rīgā.

failu izveidojis Imants Ločmelis imantslochmelis@inbox.lv

Redakcijas kolēģija:

Aivars Kļavis (Galvenais Redaktors), Jānis Āboltiņš, . Vilnis Bīriņš (Atbildīgais Sekretārs), Ilmārs Blumbergs, Guntars Godiņ5 (Nodaļas Redaktors), Mariš Grīnblats, Edvīns Inkens, Vladimirs Kaņlvecs (Galvenā Redaktora Vietnieks), Pēteris Krilovs, Juris Kronbergs, Jānis Peters, Baiba Stašane, Ādolfs Sapiro, Viesturs Vecgravis, Imants Zemzarls. **Redaktori:** Tatjana Fasta, Rudīte Kalpiņa, Andrejs Ļevkins, Oļegs Mihaļevičs, Normunds Naumanis, Eva Rubene. **Dzejas Konsultante** Amanda Aizpuriete. **Prozas Konsultants** Aivars Tarvīds. **Korektore** Mārīte Pupiņa.

Lidija Ginzburga.

Tulkotāja Tamara Ringa. **Māksliniecisk ā Redaktore** Sarmīte Maliņa. **Tehniskā Redaktore** Inara Jurjane.

Manuskriptus 'pieņem divos eksemplāros mašīnrakstā, nerecenzē un atpakaļ neizsniedz.

Литературно-художественный и общественно-политический журнал для молодежи «авотс» («родник»! На латышском и русском язы ках. Издание цк лксм латвии и союза писателей латвийской сср. Издательство цк кп латвии, рига. Адрес редакции: рига, баласта дам-бис, 3. Отпечатано в типографии издательства цк кп латвии, 226081. Г. Рига, баласта дамбис, 3. Издается с 1987 года раз в месяц.

Nodots salikšanai 6.11.88. Parakstīts iespiešanai 13.12.88. Jt 00148. Formāts 60x9018. Ofseta papfrs nr. 1., 2. Ofseta tehnika. 10 + 0,5 uzsk. Iespiedi... 21,5 uzsk. Krāsu novilk., 13.8 izdevn. L. Metiens 140 000 (latviešu valoda — 110 000, krievu valodā — 30 000|. Pasūt. Nr. 1568. Maksā s0 кар redakcijas adrese: pasta indekss 226081, r1cā, balasta dambi 3. Abonementa kastīte 35. Telefoni: 461190, 465478. Iespiests lkp ck izdevniecības tipogrāfijā, 226081, rigā. Balasta dambī 3.

-
- JURĢA IVANAUSKAITE. ES MIRSTU, TU MIRSTI, VIŅŠ (VIŅA) MIRST
- VIENRINDES

- JĀNIS ROKPELNIS
  - KĀDAS NELAIMES SKICE
- PIEZĪMES PAR POSTPODNIEKA
  - ERU PEC GADA
  - LAUPĪTĀJU FILOZOFIJA
- PIERAKSTI
- notes
  - 1
  - 2
  - 3
  - 4
  - 5
  - 6
  - 7
  - 8
  - 9
  - 10
  - 11
  - 12
  - 13
  - 14
  - 15
  - 16
  - 17
  - 18
  - 19

Avots 1998.01

Rakstniecība

Jurģa Ivanauskaite. «Es mirstu, tu mirsti, Viņš (viņa) mirst» (1. Ipp.) >/ Jānis Rokpelnis. Dzeja (10. Ipp.)\/ Makss Frišs. «Kādas nelaimes skice» (12. Ipp.) *V* Māra Grudule. «Indivīda un pasaules attiecības Friča Bārdas darbos» (17. Ipp.) Fricis Bārda. «Kā laime nāca» (19. Ipp.) Gatis Līdums, Edvīns Raups, Ingus Josts.

Dzeja (20. Ipp.) \/ Aivars Kļavis. «Rīts» (22. Ipp.) «Viens dzejolis» (26. Ipp.)\/ «Jauno dzejas antoloģija» (28. Ipp.)

Kultūra

Normunds Naumanis. «Laimīgu jauno gadu!» (32. Ipp.)

Guntis Eniņš. «Ko slēpj raksti?» (38. Ipp.) Andrejs Ģērmanis. «Dobužinskis un Latvija» (46. Ipp.) Dita Rietuma. «Piezīmes par postpodnieka tēmu pēc Gada» (50. Ipp.)

Publicistika

Knuts Skujenieks, Aleksejs Grigorjevs. «Vai viegli Būt

latvietim?» (53. Lpp.)V Vilnis Zariņš. «Laupītāju filozofija» (58. Ipp.)

«Lasītāju atsauksmes» (66. Ipp. «Rīga — divdesmitie trīsdesmitie gadi» (68. Ipp.)

Rakstniecība

«No piecdesmito un sešdesmito gadu pierakstiem» (72. Lpp.) Daniils Harms. Stāsti (80. Ipp.)

Kļūdas labojums.

1988. gada 12. nr. Ieviesusies k|ūda. A. Purinās rakstā «5ī dīvainā bibliotēka . . .» 63. Ipp. pirmās slejas pēdčjā rindkopā 2. teikumam pareizi jābūt: «šajā intervijā R. Dundurs apiaubīja zināmo faktu, ka mūsu kaimiņrepublikās Igaunijā un Lietuvā speciāli glabājamās literatūras fondos Ir atstātas vien 30—40 Jo republiku teritorijās Izdotās grāmatas.» Nevis «30—40%».

LITERATŪRA

JURĢA IVANAUSKAITE. ES MIRSTU, TU MIRSTI, VIŅŠ (VIŅA) MIRST

STĀSTS

— «Caur asarām es vēroju, kā Van Li puskails, tikai žilbinoši baltā gurnautā, gatavo man opiju, kuru pats gan nekad nelietoja un pat atradināja no šīs ellišķības manu brāli. Tiklīdz atcerējos brāli, mani sāka raustīt elsas. Tikai pirms nedē|as šajā kā operāciju zāle izspodrinātajā virtuvē viņš atgrieza gāzi, ar maizes nazi pārgrieza vēnas, norija kaudzi man nozagtu miegazāļu un, nekā nevarēdams nomirt, šķiezdams asinis, izplūzdams vaimanās, lamās un lādējumos un šķaidīdams putas, valstījās uz siltās grīdas, kas izklāta ar žilbinoši gaišzilām, gluži kā no mečetas sienas izurbinātām flīzītēm. Pašlaik Robis ieslodzīts greznajā Guru Keša-va klīnikā, kas nezin kāpēc nosaukta par ašramu, un šis simtgadīgais indietis, samelnējis un izkāmējis kā Osvencimas ieslodzītais, tomēr žilbinoši smaidošs, gluži kā reklamedams zobu eliksīru *Diamond Glazē*, mēģināja ar hipnozi, mantrām, homeopātiju un akupunktūru izdzīt no nabaga Robja galvas, ka viņš slimojot ar AIDS. Izdarījuši visus iespējamos pētījumus, gan mans brālis, gan Van Li parādījās šķīsti kā eņģeļi — tieši tā teica māsiņa nēģeriete, gardi no-smējusies kā operas Mefistofelis. Tātad, šķīsti kā eņģeļi, viņi abi ģērbās tikai baltās un visdārgākajās drēbēs un dzīvoja pedantiski sakārtotos dzīvoklīšos, kas galīgi neatbilda apdullinošajam Ķīniešu kvartāla garam. Ja nebūtu dobjās gonga .skaņas, nemaz nevarētu pateikt, ka pirmajā stāvā atrodas ēnu teātris, kurā reizēm pavadīju dienas un naktis, jo šie divi «eņģeļi» neparko nelaida mani iekšā. Tā sakot, viņi nodarbojoties te ar kaligrāfiju, te ar kulināriju, te ar filozofiju, te ar jogu, kunfu, tējas rituālu, meditācijām un citām lietām, kurās man neklājas bāzt degunu. Ak, es tik velnišķīgi biju noilgojusies pēc sava brā|a . . . Robis . . . Ak, es vairāk par visu pasaulē mīlēju noslēpumaino, melanholisko un zobgalīgo Van Li . . . Skaistuli Van Li . . . Milzi Van Li . . . Van Li, kurš, spīdinādams savu dzeltenīgo, muskuļaino ķermeni, noliecās pie manis un, iedrošinoši smaidīdams, ar glezniem kā pianistam pirkstiem paspaidīja manu vēnu. Viņa jaunākais draudziņš — garmatains cirtainis ar krāsotiem plakstiem, skaists kā manas bērnības blondā lelle Virdžīnija vai Džojs Tempests no ansambļa «Europa» — arī uzrotīja sava rožainā krekliņa piedurkni, sapurināja galvu, un viņa auskars žilbinoši iezaigojās. Van Li uzreiz trāpīja manā gandrīz neredzamajā vēnā. Es aizvēru acis un vienā mirklī sapratu, ka doza ir krietni palielināta. Šķita, ka milzīga un kā ezis adataina dūre ir satvērusi mani un izspiež gluži kā citronu uz krevešu salātiem. Es nokritu uz grīdas un uz īsu mirkli zaudēju

samaņu. Atjēdzos, kad šis lellīgais tips, saņēmis zem padusēm, aizvilka mani uz tualeti un notupināja pie klozeta. Mani raustīja briesmīgi krampji, kunkstēdama es vēmu kuņģa sulu, jo kopš vakara nebiju ne kumosiņa norijusi. Mani mati sakrita klozetā, bet šis krāsotais kretīns tikai norāva un norāva ūdeni. Mana galva bija pilnīgi slapja, un uz mirkli es jutos tā, ka nirtu Mai-jami Bīčā. Es mēģināju piecelties, bet tūdaļ atkal atslīgu uz grīdas. Iezvanījās tālrunis. Skaistumiņš iesvilpās un izgāja — paguvu vienīgi ieraudzīt, ka viņa augstpapēžu kurpju purngali ir apkalti ar varu. Tālrunis zvanīja un zvanīja. Pēkšņi es sapratu, ka zvana no klīnikas, lai paziņotu par mana brāļa nāvi. Šis apjēgums bija tik spilgts, it kā man pret acīm būtu pavērsts žilbinošs prožektors. Pēc tam visas skaņas pazuda. Izstiepos uz muguras. Jutos kā uz grīdas izliets piens — balta, tīra, šķīsta un izplūstoša uz visām pusēm. Elpa gandrīz pilnīgi apstājās. Jutu, ka beidz pukstēt mana sirds. Es nezināju, ka tūdaļ iegrimšu svētlaimīgā snaudā un — vairs nepamodīšos. Es sapratu, ka — mirstu. Es — mirstu ...»

— Nu, un tu nomiri? — zobgalīgi jautāja Robis, ar sērkociņu bakstīdams zobus.

Elvīra skaļi aizcirta kladi zaļos kalokona vākos, no kuras nupat bija lasījusi.

— Nevis es, bet Džeina, — viņa atbildēja, nemaz nesaklausījusi ironiju, — viņa mirst . . .

— Labi, Džeina . . . Kāda starpība. Paklau, tas ir galīgi neloģiski! Ja viss tavs murgojums ir uzrakstīts pirmajā personā, tā tava persona nevar nomirt . . .

— Bērnībā es pārdzīvoju, kaut visi šie supervaroņi «Es» neaizietu bojā pat visbaigākajā situācijā, jo kā tad viņi nomiruši varēs turpināt savu dzīves aprakstīšanu . . . Taču saproti jel, ka modernajā literatūrā nav nekādas nozīmes, vai — es mirstu, vai — tu mirsti, vai — viņš, viņa mirst . . .

— Tas tavs bleķis pat neož pēc modernās literatūras! — Brālis pameta skatienu uz māsu un skābi nosmējās, it kā būtu personiski apvainots. — Ja tu vienā mierā rakstītu pieticīgas novelītes un publicētu tās pieticīgos žurnālīšos, tu vēl saņemtu pieticīgu naudiņu! Bet tagad! Viens piecsimt lappušu romāns par Hārlemu, otrs — par Nepālu, tagad — «Ķīniešu kvartāls»! Neviens nekad tos ne iespiedīs, ne lasīs! Tas ir stulbi, galīgi stulbi! — Runādams viņš raustīja plecus kā dejojošs čigāns.

— Epitetu «stulbs» var pielikt absolūti itin visam šajā pasaulē. Tavai hermeneitikai — arī! Bet manai jurisprudencei — jo sevišķi ... — Atceroties, ka rīt atkal vajadzēs vilkties uz lekcijām, viņai pat aizlūza balss.

- Robis aizsmēķēja, bet Elvīra, nogriezusi milzīgu gabalu biskvīta, biezi to apzieda ar sviestu un sāka kāri, gandrīz nesakošļādama, ēst.

Brālis pameta īsu mirkli uz māsu, un, nomanījusi viņa skatienā riebumu, Elvīra metās stūķēt iekšā vēl kārāk.

Šis nicīgums, kā dzirkstelīte uzzibējis brāļa acīs, māsā bija pārvērties par ugunsgrēku, ko vairs nav iespējams nodzēst. Tas pat nebija nicīgums, bet drūms riebums pašai pret sevi, naids pret savu milzīgo un izplūdušo bezformu miesu un vasarraibumaino, mūždien blaugznaino ādu. Šo nelaimīgo miesu Elvīra katru vakaru, izģērbusies kaila, appētīja spoguļa priekšā, juzdama gandrīz tādu kā mazohistisku apmierinājumu un reizē — likdamās sev pretīga un sevi ienīzdama. Viņa bieži šķirstīja Brēma «Dzīvnieku pasauli», visdīvaināko izjūtu sajaukuma kutināta — riebums pret sevi, tīksmināšanās par šo riebumu, līdzjūtība sev un dzīvniekiem, kas radīti gluži tāpat kā viņa, nikna izņirgšana vai ciniska vienaldzība: pret jūras lauvām, begemotiem, pret degunradžiem un valzirgiem vai pat — pret visparastākajām cūkām. Viņas labi noaugušais, ar mēru glitais brālis (tāda puiša fotogrāfijas un fiziskos dotumus var sūtīt kosmosā citu civilizāciju pārstāvjiem kā tipisku *homo sapiens* paraugu), brīnišķīgi zināmams visus māsas kompleksus, sirsnīgi un pat maigi mēdza teikt:

«Zini, Elliņ, tu esi baigi līdzīga tam indiešu laimes dieviņam Ganešam ...»

Elvīra bija spiesta pasmaidīt un pilnīgi reflektīvi pačamdīja savu garo, galīgo, patiešām ziloņa snuķim līdzīgo degunu.

Pašas ķermenis Elvīrai bija pārvērties par nāvīgu ienaidnieku, jo viņa uzskatīja, ka viņas dvēsele ir pelnījusi pavisam citu — slaidu un lokanu, ar iedegušu gludu ādu — kā tām garkāju skaistulēm viņas nevienam nevajadzīgajos romānos.

Reizēm, akla naida pārņemta, Elvīra metās dauzīt pati sevi ar dūrēm, smilkstēdama vārtīties pa grīdu, badoties, pēc maltītes bāzt rīkles galā pirkstu, lai visu izvemtu atpakaļ — tomēr viņas milzīgais rumpis bija nepieveicams kā cietoksnis. Tad, žultainas, pašnāvnieciskas svētlaimes pārņemta, viņa stūķēja iekšā smalkmaizītes, eklērkūkas, no krēmiem šķīstošas kūkas, rija pankūkas, cepelīnus, rīvētu kartūpeļu sacepumu, ēda visādus sātīgus un treknus ēdienus, pat nejuzdama garšu, gremoja augām dienām kā govs vai trusis, cēlās pa naktīm augšā, ar smagām, basām kājām plekšķināja uz virtuvi un atkal ēda, un ēda, ar katru kumosu kļūdama arvien nelaimīgāka, arvien vairāk sevi neciezdama. Pēc katrām naktspusdienām atgriezusies savā istabā, atsperes žļerkstinādama, Elvīra ilgi vārtījās pa gultu kunkstēdama un, nespēdama ne aizmigt, ne raudāt, sarijās miegazāles, un galu galā viņu pārņēma miegs — tāds pats smags, nejauks un neveselīgs kā viņas pašas miesas.

Elvīra dzīvoja it kā divas dzīves. Vienā viņa lutināja savu kaprīzo kā smukiņš, bet panīcis bērniņš dvēseli. Leja asaras, klausīdamās Bahu, Šopēnu un Berliozu, Vāgners viņā izraisīja patiesu ekstāzi, taču

— viņa jūsmoja arī par Allu Pugačovu. Lēnām un izgaršodama viņa lasīja Čehovu, Bul-gakovu un Folkneru, īpašās ar puķainu papīru apvilktās kladēs Elvīra izrakstīja frāzes, kas sevišķi viņu bija aizkustinājušas. Lasīdama dzeju, viņa sāka dziļi elpot, gluži kā ievilkdama plaušās pļavas smaržas, jūrmalas ozonu vai sveķaino sila gaisu. Viņa dievināja Maironi, Jeseņinu un Vitmenu. Viņa pirka dārgos reprodukciju albumus, stundām spēja tīksmināties par kādu Šagāla gleznu un Rodēna skulptūru un nelaida garām nevienu izstādi. Posdamās uz teātri, viņa juta taisni svētas trīsas, it kā dodamās pie orākula. Sevišķi viņai patika kino, jo necaurredzamajā zāles tumsā viņas neciešamais ķermenis it kā izplēnēja. Taču vislielākais prieks Elvīras dzīvē bija rakstīšana. Varētu teikt — rakstīšana arī bija viņas īstā dzīve, kurā Elvīra atļāvās visu, apzināti izvēlēdamās visnegaidītākās darbības vietas, par kurām viņa zināja, ka tajās nekad nenokļūs. Atsaukta īstenībā no turienes, viņa jutās nelāgi — kā pamodināts mēnessērdzīgais. Tur bija viņas pasaule, viņas vienīgā — nevienam citam nepiederošā, tāpēc brāļa prātojumi par kaut kādu drukāšanu vai naudu likās smieklīgi bezjēdzīgi. Turklāt Elvīra bija stingri pārliecināta, ka lasītāji, ieraudzījuši viņas miesu, kas ir tik briesmīgā pretrunā ar viņas vārdiem, var nosaukt viņu par šarlatāni.

Otrā dzīve bija veltīta savam pašas ķermenim — it kā kādam neizbēgami blakus eksistējošam monstram. Daudzus vakarus Elvīra ieslēdzās savā nekārtīgajā kambarī un, neiedegdama gaismu, žagodamās dzēra kādu skābu vīnu, sajaukdama to ar šņabi vai rumu — tas nebija svarīgi, lai tikai iznāktu riebīgāk. Bet sadzērusies viņa nozvēlās uz grīdas un pinkšķēja, tīksmināmās, ka līdzīga sprāgstošai zilonienei, ko bija redzējusi zooloģiskajā dārzā. Tikām viņas dvēsele, pārvērtusies par kādu Pegiju vai Megiju, meditēja kopā ar skaistuli lamu piparkoka pavēnī, kur, kā stāsta leģendas, pār Budu nākusi atklāsme. Vai arī viņa mīlējās atkal ar skaistuli — nēģeru saksofonistu kaislīgajos Hārle-mas nakts izgarojumos. Pati Elvīra bija atdevusies vīriešiem divas reizes, bet tikai aiz naida pret savu izplūdušo un, šķiet, miesaskārīgo ķermeni. Abi šie vīrieši bija galīgi piedzērušies. Ar pirmo viņa brauca kopā divvietīgajā guļamvagonā, paklausīgi no tējas glāzes dzerdama Rīgas balzamu. Otrs viņu, rīta pusē nākot mājās no kāda «korteļa», ievilka pēc kaķiem smakojošā trepju telpā. «Slampa, slampa, slampa ...» viņš atkārtoja, atsperīgi cilādamies uz viņas kā uz piepūšamā gumijas matrača.

Bet *nu* jau pirms pusgada Elvīra bija uzgājusi vēl vienu iznīdēšanās līdzekli — narkotikas. Tā bija stabila, lēna pašnāvība — tā vienā balsī apgalvoja visa prese, televīzija un radio. Vēlamo eiforiju Elvīra nebija izbaudījusi ne reizes, vienīgi guvusi patīkamu zināšanu, ka pēc katras injekcijas viņa mazmazītiņiem solīšiem virzās arvien tuvāk, tuvāk un tuvāk izsapņotajam mērķim — savas neciešamās

miesas iznīdēšanai. Lai gan miesa, protams, pretojās — atlika vienīgi pavisam nedaudz palielināt devu, un sākās vājprātīga vemšana.

«Skaties, Marce, ka nenorij gaišzilo klozetpodu, tad man senči noraus ķobi!» ķiķinādamies teica Aivars, kurš nezin kāpēc bija nokristījis viņu par Mārci.

No šī Aivara viss arī iesākās. Kādu vakaru pašā ielas vidū viņš gluži kā nopļauts nožāvās Elvīrai tieši pie kājām. Mirkli viņa stāvēja iepletusies, nezināmada, ko iesākt, un blenzdama uz Aivaru kā uz kādu sazin no kurienes nokritušu pterodaktili. Taču pēkšņi no tālruņa būdiņas izskrēja jau-niņš, pārsteidzoši skaists skuķēns un šņukstēdams metās lūgt, lai Elvīra palīdz samaņu zaudējušo Aivaru pārnest mājās. Noskaidrojās, ka viņa mājas stāv tieši iepretim Elvīras mājām. Viegli kā spēļu puisīti viņa pacēla to rokās un, juzdamās majestātiska kā piemineklis, aiznesa to mājās. Zēns atgriezās pie samaņas jau kāpņu telpā un pateikdamies piedāvāja Elvīrai krietnu «džefa» devu.

Iesākumā viņa iegriezās pie Aivara tikai reizi mēnesī, vēlāk — katru svētdienu, un nu jau cik ilgi dūrās katru dienu. Par injekciju Aivars ņēma piecus rubļus.

«Tā ir tīri simboliska cena,» dziedoši nostiepa Aivars, rindodams flakoniņus ar brūnu šķidrumu, «es jūs pacienāju, mani mīļie bēdubrāļi — pacienāju uz sava rēķina ...»

Šie bēdubrāļi bija Aivara meitene Vega, «Marce» un piecpadsmitgadīgie aizkustinoši iemīlējušies Viktis un Diāna — skaisti, kā izkāpuši no Elvīras romāniem. Pēc injekcijām jauniešu četrinieks sakrita uz platas, ar sarkanu plīšu apvilktas gultas. Izblīdusi pa grīdu, Elvīra jutās kā atkritumu kaudze līdzās viņiem, kas neparasti maigās — kā vasaras vidus nakts — balsīs čukstēja par mīlestību, magonēm un .. . Ameriku, kas bija gluži vai paradīzes sinonīms . .. Elvīra nepavisam nevarēja saprast, kamdēļ viņiem, tik jauniem, veseliem, skaistiem, mīlošiem un mīlētiem, vajadzīgs šis baigais apdullinātājs, kas radīts tikai tādiem kā viņa — pilniem mutuļojoša naida pret sevi un visu pasauli. Pasauli, no kuras Elvīra vairs necerēja ne mīlestības, ne — visvienkāršākās līdzcietības, jo viņas tuklajā, sarkanvaidzlgajā, ar vasarraibumiem nosētajā sejā nebija iespējams saskatīt ciešanas, mazajās ačelēs ar bezkrāsainām skropstām — skumjas, un mutes kaktiņi šķita nošļukuši nevis aiz rūgtuma, bet — aiz sātpilna apmierinājuma.

Pat brālis — vienīgais, kuram viņa lasīja priekšā savus romānus, bet tas nozīmē, ka uzticēja savu dvēseli un izkratīja uzkrātās ilgas, satraukumu un bailes, — izlikās viņu nedzirdam un nesaprotam, lai gan — varbūt viņam bija kauns būt par šādu grēksūdzes uzklausītāju.

Tā ari tagad Robis plati atvēra muti, sprauslādams kā tāds suns, un laiski izgrūda caur zobiem:

— Un kad tu domā beigt šo Ķīniešu kvartālu? Stiep un stiep to

garumā kā gumiju . . .

— Es nezinu ... Es nezinu, ko lai es daru ... — Māsa strauji piecēlās, sašūpodamās kā milzīgs ar ūdeni pildīts balons, taču brālis ne|āva viņai pabeigt.

— Nu, nomērdē šo apnarkozojušos padauzu, kas vem-stās homiķu perēklī, un finīta la komēdia . . .

Kad Elvīra gaidīja no brāļa kādu nopietnu padomu, viņš, to nopratis, sāka runāt kā ielas puika.

— Tu saproti, — māsa teica un pēkšņi sarāvās čokurā, sažņaugdama savu dvēseli, jo viņas gigantiskās miesas to nespēja izdarīt, — tiklīdz es uzrakstīšu pēdējo teikumu, vectēvs nomirs!

— Pusdullā! — brālis teica tādā tonī, it kā būtu minējis vissvarīgāko argumentu.

— Es sāku rakstīt, kad vecotēvu atveda uz mūsu mājām. Bet šī nojauta mani pārņēma, kad viņš . . . galīgi saslima, — Elvīra vairījās izrunāt vārdus «zaudēja prātu», — un viņu aizveda uz slimnīcu. Kamēr es rakstīju, rakstīju un rakstīju, man šķita, ka tā es paildzinu viņa dienas.

Runādama Elvīra kā saulpuķu sēkliņas lupināja «Asorti» konfektes — nokodusi virsu, viņa rūpīgi ieskatījās vidū, izlaizīja pildījumu un, žēlabaini nopūtusies, aprija to, kas vēl bija palicis.

— Baigi viņam vajadzīga šo dienu stiepšana garumā . . . Viņam taču katra stunda ir pārākās mokas, — nopurpināja brālis un, pēkšņi aptvēris, ka it kā piekrīt māsas teorijai, iekaisa. — Stulbums. Stulbums, tāpat kā visa tava skribe-lēšana! — Viņš aizsmēķēja, izpūta dūmu mutuli un daudznozīmīgi blenza uz māsu kā uz acīm redzamu savu vārdu ilustrāciju. — Tas ir tavā stilā! Metafizika! Parapsiholoģija!

— Neņirgājies! — Elvīrai drausmīgi gribējās uzsmēķēt, taču mājinieku klātbūtnē viņa to nekad nedarīja. — Es varu iedomāties, kā t a s notiks. Es uzrakstīšu pēdējo teikumu. Zvanīs tālrunis. Es atsaukšos. Zvanīs māte no slimnīcas. Viņa teiks: «Cauri ir. Vari aizdedzināt svecīti.» Es jūtos tā, it kā vectēva dzīvība atrastos manās rokās. Es jūtos tā, it kā turētu rokās nonāvēšanas riku — šo pēdējo teikumu ... — Viņa krikstināja pirkstus, neparko nevarēdama atrast atbilstošu salīdzinājumu. — Tu saproti, it kā šis pēdējais teikums būtu kāda nāvējoša morfija deva . . .

Izteikusi vārdu «morfijs», Elvīra sevi ieraudzīja it kā no malas — viņa nezin kāpēc bija pārvērtusies par stikla trauku, kurā tiek liets neizturami sarkans, kūpošs un biezs šķidrums. Juzdama, ka vājprātīgi vajadzīgs morfijs, viņa nesavaldījās — paķēra cigareti un aizsmēķēja. Brālis pārsteigts pameta uz viņu skatienu, tomēr neteica ne vārda. Bet Elvīrā neciešami skaudri kā zobu sāpes iesvēlās doma, kas izsauca šausmas: jāielaiž ampula, jāielaiž ampula, jāielaiž ampula .. .

— Iededzini sveci, metas tumšs, — Robis noburkšķēja. Viņam

patika sveču gaisma, bet sieva, mājās sakrājusi milzīgu daudzkrāsainu kolekciju no vaska un parafīna kausējumiem, kas vairs neizskatījās pēc svecēm, neļāva aizdedzināt nevienu.

— Tu pārlieku jauki esi visu iztēlojusies, Elliņ, un tāpēc vien nenotiks tā, kā tu saki. Tā taču ir tava pašas teorija, neaizmirsti, ka visu, kas pārdzīvots iztēlē, vairs nav iespējams atkārtot īstenībā. Nesen tu mēģināji pierādīt, ka, nespēdama iegrožot iztēli, tu sev liedz patieso realitāti . ... Tu atkārtoji vienā gabalā, ka svētlaimīgi ir tie, kuriem trūkst iztēles jo viņu realitāte ir nesalīdzināmi bagātāka. — Runādams Robis no sērkociņiem veidoja neko neizsakošas figūras.

Viņā klausīdamās, māsa pie katra vārda klanīja galvu gluži kā spēļu buldogs aiz mašīnas pakaļējā stikla.

— Tas, ko es tev saku par vectēvu, nav iztēle, Robi. Tā ir nojauta. Bet varbūt — intuīcija. Intuīcija.

Elvīra aizdedzināja ar vasku notecējušā pudelē iespraustu sveces galu un atvēra logu. Viņa sāka lūkoties uz Aivara namu iepretim. Domas par morfiju mazliet atkāpās, un tagad Elvīra jutās kā milzīga, joprojām sārtojoša apdegusi pagale melnā pelnu kaudzē. Ieraudzījusi Aivara logā iedegošos gaismu, Elvīra pēkšņi metās pie ledusskapja un izvilka lielu un ļumīgu želejas torti. Viņa sāka to ēst ar rokām, bāzdama tuklos pirkstus dzidrajā recekli, birdināda dzintardzeltenos gabaliņus uz galda, čāpstināda un laizīdamās.

Brālis paskatījās uz māsu un viņam sametās šķebīgi, uznāca dusmas un baigākās skumjas. Pēkšņi viņš atcerējās vectēva slimību, viņa pūžņojošo acu vājprātīgo skatienu, sakaltušās asinis mutes kaktiņos un pie gultas piesietās sazilē-jušās rokas ar krampjaini sažņaugtām dūrēm, čūlājošus iz-gulējumus uz mocekļa miesas, mūždien neērtās kurpēs izkropļotās kājas, šaušalīgās nopūtas, kunkstus, čukstus, brēcienus, smacīgos palātas izgarojumus, netīros palagus, neizbēgamos nākamo bēru izdevumus, klapatas, nogurumu, kaitinošās — tādas kā putniskas — mātes histērijas, neiedra-gājamās un akmenscietās tēva bēdas, kas nomāca kā pārmetums ... šo domu, bet sevišķi — to savdabīgā negodīguma un netīruma, iespaidots, Roberts jutās kā sapnī, kas viņu bieži nomocīja: viņš it kā gulēja smacējošā, šaurā alā galīgi kails, sarāvies embrija pozā, bet pāri viņam rāpo neskaitāms milzums nobriedušu kastaņu lieluma tarakānu. Robis pēkšņi piecēlās un nopurinājās.

— Tad es iešu, Elliņ ... — Viņš paskatījās uz māsu, kas stāvēja ar paceltām, želejas aplipušām rokām un spīdīgu muti, sveces gaismā līdzīga kādai matriarhāta laiku dievībai.

— Man ir jāiet. Man taču ir sieva un sīkais. Man ir sava ģimene ... — Brālis runāja, kā gribēdams pats sevi pārliecināt.

— Tava īstā ģimene ir šeit. Sevišķi tagad, kad mūs piemeklējusi nelaime, — māsa ierunājās tādā tonī, it kā apliecinātu absolūti

neapstrīdamu patiesību. — Piezvani savai sievai. Pasaki, ka būsi pie manis. Pasaki, ka man ir baigi vienai šajās mājās. Viņa mani tur par pustraku. Viņa tev noticēs.

— Es jau visu pagājušo nedēļu nebiju mājās — dežurēju pie vectēva, — Roberts ierunājās un aizcirtās, jo viņu pēkšņi bija sagrābušas šausmas — nevis abstraktas un metafizis-kas, kādas, acīm redzami, nomoka māsu, bet reālas un dzīvnieciskas nāves bailes.

Nāve plīvoja vectēva palātā kā pelēks mākonis — ar katru stundu aizvien blīvāka, aizvien draudīgāka, nāve neredzamiem, lipīgiem putekļiem sēdās uz palodzēm, krēsliem, skapīšiem un niķelētajiem un spīdīgajiem gultas rāmjiem; nāve glumā plēvītē ieskāva katru šeit ienākušo ķermeni. Katru ritu, nākdams mājās no dežūras, Roberts augām stundām mērcējās vannā, ar sūkli, suku, pemzu un nagiem skrāpēdams iekaisušo un sasārtušo ādu, pats sev likās jucis, ar sievas manikīra nazīti tīrīdams no panadzēm pelēcīgās nāves nosēdās (par laimi, neviens to nezināja: sieva bija aizgājusi uz mēģinājumu, bet meita atradās dārziņā).

Robis atkal nopurinājās un kā nohipnotizēts apsēdās, vērodams, kā pa logu ielidojis taurenis metas tieši uz sveces liesmu, apsvilina spārnus, krīt uz galda un raustās konvulsijās. Elvīra monotoni runāja:

— Māte ar tēvu pārmaiņus gāja uz slimnīcu dežurēt. Šīs milzīgās mājas palika tukšas vai —- gandrīz tukšas . . . Iedomājies, es pēkšņi sāku baidīties. Baidījos nokāpt pirmajā stāvā. Baidījos atvērt durvis uz virtuvi. Baidījos ieiet tualetē vai vannā. Baidījos iziet no savas istabas. Tu nevari ne iedomāties, cik daudz visbaismīgāko skaņu ir tukšā mājā. Es drausmīgi baidījos, pati nezinādama, no kā. Domāju, ka tas ir no šīm Hičkoka un Kubrika filmām, kuras mēs skatījāmies pie Lina — tu atceries? — Brālis nereaģēja, un viņa turpināja tālāk: — Es arī tagad baidos. Taču es apjēdzu, no kā es baidos. Es baidījos no vectēva nāves. Tā jau vairākas nedēļas ir šeit, lai arī neviens par to nerunā. Es baidos no nāves — viņa nāves, Robi, ar to māja ir pilna kā ar radiāciju, kā ar neredzamu un nesaožamu, bet indīgu gāzi . . .

— Kas tev ko baidīties no cita cilvēka nāves. Tā ir vectēva nāve, nevis tavējā — kāpēc tev no tās jābaidās, — Robis izmeta, joprojām raudzīdamies uz sveci. Viņš vēl gribēja pateikt, ka šī vectēva nāve atrodas tur — palātā, kamdēļ lai tā atrastos šajā tukšajā mājā, tomēr cieta klusu un kodīja virslūpu.

— Neej prom! Es ļoti baidos no šīs nāves. Tici man, tā ir šeit, — Elvīra gaudoja histērisku toņu pilnā balsi, tad pēkšņi bilda pavisam mierīgi un stingri, kā uzcītīga skolniece labi iekaltu teorēmu: — Man ir bail no nāves.

Elvīra apklusa un juta, ka neaptveramās bailes, kas tik ilgi viņu mocījušas, spēji iesmeldzās un saslejas kā gigantisks uguns stabs, kas svelpdams drāžas pār tuksnesī pārvērsto viņas apziņu. Un, gluži kā

apskaidrota, viņa pēkšņi apjēdz, ka paniski baidās no tā, kas ir jau noticis: fiziska atkarība no narkotikām. Elvīra juta, ka viņas milzīgais rumpis neatlaidīgi prasa, vaid un raustās, paģērēdams kārtējo injekciju un vienlaikus izplatīdams bailes — sīvas kā seska smaka. Elvīrai pat iešāvās prātā, ka šīs briesmīgās bailes varbūt ir nedaudz pārspīlētas, atbilstošas viņas varenā ķermeņa gabarītiem, tās ir tīri miesiskas bailes, kas ne visai piestāv viņas dvēselei. Viņa smagi piecēlās, grīļodamās piestampāja pie loga un ar drebošām rokām aizvilka aizkarus, lai vairs nebūtu jāredz Aivara mājas.

— Paskaties tikai, kā šie muļķi skrien ugunī! — brālis iekliedzās tik pēkšņi, ka māsa pat sarāvās.

Uz galda jau svaidījās kādi seši brūnganpelēki pūkaini naktstauriņi. Visiem tiem spārni jau bija apsviluši un piedevām aplipuši ar spīdīgām želejas drusciņām.

— Muļķi, muļķi! — Iemezdams vienu tik tikko dzīvu tauriņu zeltītā karotītē un piebāzdams sev pie acīm, Roberts klanīja galvu kā Ķīnas porcelāna lelle. — Muļķi, muļķi ... Kā neprātīgi drāžas šajā liesmā . . . apsvilina spārnus . . . plakš! — uz galda ... Tie drāztos vēlreiz un vēl — līdz galu galā sadegtu . . . Viss ir tik romantiski . . . Bet te nu pēkšņi šī stulbā želeja. Riebjas! Fui! Tik skurbinošs skrējiens nāvē un tik negaidīti tavi spārni aplīp ar kādu saldu, glumu želeju! Fui! Re, kā tas dzīvē notiek . . . Fui! Ak Dievs, ak Dievs, kāda romantika, kāda simbolika, kāda banālība, kāds kičs ... — Viņš runāja un, šķiet, neparko nevarēja rast saviem vārdiem atbilstošu intonāciju — te pārlieku sērīgi, te — pārlieku zobgalīgi.

— Nemoki viņus! — Elvīra iepīkstējās. — Nemoki! — Un lēnām, gluži kā vati, viņa sāka gremot smalkmaizīti.

— Es nemaz nemoku. Viņi paši mokās. Cilvēkiem tādās reizēs iespricē morfiju. Bet sitos vajadzētu piebeigt . . .

— Nemoki tos! — Elvīra iekunkstējās, aizklādama seju ar zaļo kladi. — Tas ir grēks.

— Grēks ir pieļaut, ka dzīva radība mokās. So grēku mēs sev jau esam uzkrāvuši, neļaudami nomirt vectēvam. Grēks ir glābt pašnāvnieku. Grēks ir neiedot nāviniekam, kas cieš ellišķīgas mokas, nonāvējošu morfija devu. — Negaidīti Ro-bim šī pompozā sprediķošana likās neizturami derdzīga un idiotiski smieklīga.

Viņš ieķiķinājās smalkā sievišķīgā balsī, kā reiz jau bija smējies sava labākā drauga bērēs.

Bet Elvīra šajos histēriskajos smieklos saklausīja briesmas. «Kāpēc viņš tik bieži atkārto vārdu «morfijs»?» viņa prātoja. «Vai patiešām viņam ir kādas aizdomas? Morfijs, morfijs un morfijs ...» Viņas domu pēkšņi pārtrauca iešvīk-stējusies uguns un saldena deguma smaka.

— Sadists! — viņa iečīkstējās, neatraudama no acīm kladi, tomēr lieliski saprazdama, kas ir noticis.

— Tas man tiks piedots! Tu redzēsi — kāds taureņu dievs man parādīs žēlastību! Tik godpilna nāve dažam labam viņa pavalstniekam — ugunī un vēl zeltītā karotītē! Tā ir varoņa nāve! Tā mirst viens no miljoniem! Par šo nāvi tiks sacerētas leģendas! Veselas taureņu paaudzes gribēs viņam līdzināties un trauksies sekot viņa paraugam — mirt liesmās un zeltītā karotītē.

Elvīra paskatījās uz brāli. Tas sēdēja, izbolījis dīvaini spīdošās acis pret galīgi nomelnējušo karotīti, ko drebošā rokā turēja virs sveces liesmas.

— Jocīgi ... Šie pretīgie, pūkainie tauriņi man pastāvīgi atgādina kaut ko piedauzīgu un nepieklājīgu . . . tikai neparko nevaru atcerēties — tieši ko. — Viņš ieķiķinājās. — Necilvēciski piedauzīgu . . . Varbūt mēs to pat nezinām . . . tikai nojaušam . . . fui!

Truls, baudkārs smaids līdz nepazīšanai izkropļoja viņa vīrišķīgo seju. Elvīra jutās tā, kā atrazdamās vājprātīga cilvēka acu priekšā.

Trīcēdama Elvīra izrāva no savas klades divas lapas, ar vienu sastūma uz otras tauriņus, kas spirinājās uz galda, un, izmetusi tos laukā, strauji aizcirta logu . . .

— Nekādas vajadzības to nebija darīt, nekādas vajadzības, pilnīgi nekādas vajadzības, — Robis atkārtoja kā maniaks.

Elvīra piesteidzās pie slēdža un iededza gaismu.

— Robi! — viņa iebrēcās pārvērstā balsī.

Viņš pārvilka ar delnu pār seju, dīvaini pamāja ar roku, gluži kā aizmezdams prom nupat norauto masku, un ierunājās pavisam citā balsī:

— Palēnām mēs visi kļūstam vājprātīgi . . . Pilienu pa pilienam . . . Piedod, bet es tagad iešu. — Viņš sapurinājās — jau trešo reizi šajā vakarā. (Elvīra nezin kāpēc salieca trīs pirkstus.) — Es iešu.

Ik pēc pāris soļiem apstādamies, kā dejodams kādu samākslotu deju, acīm redzami gaidīdams māsas pierunāšanu, Roberts devās uz durvīm. Uzlicis pirkstus uz spīdošā roktura, viņš apstājās un izaicinoši nokāsējās. Taču Elvīra klusēja. Tagad viņa domāja tikai par vienu — kā pēc brāļa aiziešanas tūdaļ metīsies zvanīt Aivaram un . . . Roberts paraustīja plecus un, pasvītroti neteicis ne vārda un neatsvei-cinājies, izgāja. Māsa dzirdēja, kā brālis gaitenī atviegloti uzdziedāja «O,Santa Lučī-ā ...» un enerģiski noklaudzināja ārdurvis.

Elvīra paskatījās miniatūrā pulkstenītī, kas stingri savilka tuklo kā Austrumu dievībai delnu, un pamira — piecpadsmit minūtes pāri pusnaktij, — skaidrs, ka zvanīt Aivaram ir par vēlu . . .

Nezin kāpēc viņa jutās tā, it kā pati sevi, visu savu simt divdesmit kilogramu ķermeni mēģinātu sabāzt, teiksim, sērkociņu kastītē — grūstu, spiestu un lauztos, veltīgi un nikni darbodamās ar dūrēm, elkoņiem, ceļgaliem un kājām, pārplūdusi deviņiem sviedriem, skaizdamās un lamādamās. Elvīra apstājās un sastinga, dīvaini

atliekusi galvu un sasprindzinājusies kā dzīvnieks, kas jūt briesmas. Izbīlis un trulas sāpes kā asinīs ielaists šķidrums izplūda pa visu ķermeni. Elvīra bezcerīgi paskatījās visapkārt, it kā starp vienkāršajiem virtuves piederumiem meklēdama to, kas viņu varētu glābt, un beigu beigās ķērās pie zaļās klades. Dziļi nopūtusies, viņa iebāza to padusē, paķēra vēl neatplēstu cukurotās kukurūzas paciņu, izvilka no ledusskapja kausētā siera kārbiņu un lēnām smagiem soļiem izčāpoja no virtuves. Gaitenī viņa apstājās pie sarkanā tālruņa un nezin kāpēc paskatījās apkārt — nervozi un aizdomīgi kā noziedznieki kinofilmās, un, pagrābusi klausuli, uzgrieza Aivara numuru. Atskanot pirmajiem izsaukuma signāliem, viņa acumirklī nometa klausuli un iekunkstējās. Brīdi vilcinājusies, atkal kā tās pašas detektīvfilmas varonis viņa aizdomīgi palūkojās apkārt un ar strauju kustību, kā darīdama visai riskantu manevru, izrāva no rozetes tālruņa kontaktu.

— Sa-a-antā-ā Lūcija! — nevilšus viņa iedziedājās, smagi kāpdama pa kāpnēm uz savu istabu, un pat apstājās, pēkšņi konstatējusi, ka tagad jau laikam novecojušais itāliešu zēns, kurš kādreiz eņģeliskā balsī bija dziedājis šo dziesmu, ir viņas brāļa vārdabrālis: Robertīno . . .

Istabā Elvīra aizslēdza durvis, iededza gaismu, atslīga izsēdētajā mīkstajā krēslā un ar zobiem atplēsa kukurūzas paciņu. Ar spēcīgām rokām viņa sāka lauzīt barankas, uzķeksēt ar tām sieru un steidzīgi ēst, it kā viņai kāds draudētu tās atņemt. Visu šo laiku viņa nenolaida acis no sava atspulga spogulī, riebīgi tam savaikstījās un atcerējās bezprātīgo smaidu, kas visu vakaru bija izķēmojis Roberta pareizi veidoto seju.

— Mēs visi kļūstam nenormāli . . . Pilienu pa pilienam . . . pilienu pa pilienam . . . pilienu pa pilienam ... — pārāk skaļi un izteiksmīgi, kā pārcentīgs bērnudārza audzēknis dzejoli, Elvīra nodeklamēja brāļa vārdus un aizvēra acis.

Negaidīti viņa ieraudzīja visus savas ģimenes locekļus, pat brāļasievu Inesi un meitiņu Mariju, sēžam pie galda, pie kura viņi parasti ēda svētku brokastis, pusdienas un vakariņas. Galds kā vienmēr bija pārklāts ar lipīgu vaskadrānu, izraibinātu ar neglīti košiem āboliem, firziķiem, jāņogām un plūmēm. Bet uz šīs mirguļojošās vaskadrānas gulēja viņu vectēvs — pilnīgi kails, sakrities, sazilējis, rētains un, liekas, nedzīvs.

Elvīra atvēra acis, atcerējusies, kā reiz, kad viņa mainīja vectēvam palagu, tēvs viņai uzbrēca:

«Ko tu tik bezkaunīgi skaties? Nu, ko tu tik riebīgi un ziņkāri lūri uz šo veco, nelaimīgo miesu?! Bezkauņa tu ... »

Toreiz Elvīra sāka raudāt pēkšņi un gauži, it kā viņai no acīm būtu izlauzies avots, no kura tēvs ar saviem vārdiem bija noripinājis akmeni. Pēdējoreiz Elvīra tik neremdināmi bija raudājusi pirms

divdesmit gadiem, kad viņu, tiklo pirm-klasnieci, satvēra pašapkalpošanās veikalā ar nozagtu īrisu tūtiņu, kas ieslēpta biksītēs.

Pēc šī starpgadījuma ar tēvu Elvīra pārstāja iet uz slimnīcu un aprūpēt vectēvu. Starp citu, no viņas tāpat jau bija maz labuma. Viņa ar pūlēm varēja iespraukties šķirbā starp gultām, ar troksni aizķēra krēslus, apgāza splaujamtraukus, pret asajiem stūriem līdz zilumiem apdauzīja sānus, gurnus un lielus un šajā šaurajā palātā jutās kā glāžu, glāzīšu un pokālu bufetē iebāzts basets. Bet, kad vectēvu pārcēla uz vienvietas palātu, Elvīra nespēja sēdēt pie viņa pa naktīm un snaust trauslā noguruša cilvēka miegā uz diviem sastumtiem krēsliem kā viņas māte, saraukties čokurā uz cieta atpūtas krēsla un krākt kā tēvs vai aizmigt putna pozā, sēžot uz taburetes kā uz laktas, ko prata darīt Robis. Šajā izgarojumu pilnajā palātā viņa visbiežāk dirnēja pie loga, kāri elpodama pa spraudziņu gaisu, kas likās sevišķi spirdzinošs, un, sāpīgi savaikšķījusi muti, kaut ko košļāja.

Elvīra atkal aizvēra acis, un atkal viņas acu priekšā parādījās tas pats galds, uz tā joprojām gulēja vectēvs, tagad jau piesegts ar kādu sarkanu lupatu. Ieskatījusies labāk, Elvīra pazina, ka tas ir vecmāmiņas rītasvārks — nodilis, caurumains, ar sadzeltējušām padusēm, ar gludekļa izdedzinātu stērbeli, vectēvs to bija pārvedis no Sibīrijas, un tas līdz šim laikam tika glabāts kā vissvētākā relikvija. Par «vecmāmiņu» Elvīra ar Robertu sauca vectēva sievu Angeli, kuru bija redzējuši tikai viņas jaunības fotogrāfijās, kas uzvēdīja nostalģiju un atgādināja retro filmas, vai arī nelielās, drūmās kā apsūdzības dokuments bildēs, kas taisītas Sibīrijā, kur, starp citu, viņa arī bija mirusi . . . Bet ēdamistabā plīvoja ārkārtīgi drēgna migla, pāri sēdētāju galvām saplūda dzeltenīgi mākoņiši un katram už pakauša pilēja lieli, spīdīgi pilieni: plek, plek, plek, plek, plek . . .

— Pilienu pa pilienam ... — Elvīra nomurmulēja, — pilienu pa pilienam . . .

Nezin kāpēc viņai ienāca prātā, ka šovasar no viņu mājas jumta pilošais ūdens cementa plāksnītē bija izsitis tādu caurumu, kurā var iebāzt pirkstu. Elvīra pat mēģināja apcerēt, cik ilgā laikā šādi var tikt izdauzīts cilvēka galvaskauss, un spēji atcerējās, kā bērnībā brālis bija spēlējis ķīniešu imperatoru. Robis bija sameistarojis speciālu pilināšanas ierīci, zem kuras sēdināja māsas lelles. Beigu beigās Elvīrai parādījās Kija Ju apdzīvotās vietas aina — neskaidra kā rūpīgi apgrieztajās bildēs, kas, ievīstītas vecmāmiņas sarkanajā rītasvārkā, atradās nobružātajā vectēva koka čemodānā. Agrāk, kad Elvīra un Roberts — vēl bērni — aizbrauca pie vectēva uz laukiem, viņš bieži stāstīja par ķīniešiem, kas sazin kādā ceļā bija nokļuvuši šajā izsūtīto apmetnē ar tādu nosaukumu kā lelles vārds: Kija Ju. Vectēvs domāja, ka šie ķinieši ir bijuši kontrabandisti, kas pāri robežai nogādājuši zeltu, vai arī — viņu pēcteči. Elvīra ar Robertu vai ģība aiz smiekliem,

iztēlodamies, kā šie gudrie ķīnieši, gluži kā izkāpuši no Andersena «Lakstīgalas» ilustrācijām, lavās pāri robežai, sabāzuši pakaļgalā zīda maisiņus ar zeltu, un cik nožēlojami viņi izskatījās notverti, sadzīti pirtī un izģērbti. Taču vēl lielāku iespaidu nekā šie kontrabandisti uz Elvīru atstāja divas ķīniešu sievietes ar mazītiņām kā zīdainim, koka kurpju sakropļotām kājām, ar briesmīgi līkiem liela kauliem — viņas rāpus rāpoja plūkt nātres. Pašā pirmajā ziemā viņas nomira no bada, un neviens-viņas neapglabāja, tāpat kā, starp citu, arī citus ķīniešus. Tieši ķīniešu nāvi atcerējās Elvīras un Roberta tēvs. Viņš, toreiz vēl galīgs knauķis, kopā ar citiem joņoja uz ķīniešu barakām, kur visi, cits citu dunkādami, spiegdami un aiz ziņkārības vai degdami, pa aizvērto slēģu spraugām lūrēja iekšā. Beigu beigās viņi sadūšojās un, zvaigādami, ar pirkstiem aizspiezdami salā sazilējušos, mūždien slapjos degunus, ielavījās ar šaušalīgu smirdoņu piesūkušajos tumšajos ūķos, vilka no kabatām akmeņus, čiekurus un zemes pikas un svilpdami meta laiskajām un treknajām žurkām, kas bariem bija apstājušas līķus. Vēl viņu abu tēvs atcerējās divus metrus garo kupraini Zeņu Tu, kas skaldījis malku ceptuves pagalmā. Cits citu pārspēdami, zeņķi sacerēja briesmīgi nešpetnus un neķītrus pantiņus, kurus izrēca, no sajūsmas aizrīdamies, spiegdami un ķiķinādami; briesmīgi šķobīdamies, viņi kā tādas vaboles lodāja milzīgajam kuprim gar kājām. Reizēm gauži lēnīgais Zeņš Tu pārskaitās, paķēra cirvi vienā rokā, pudu smagu šķilu — otrā un, baismīgi rēcošā balsī izspļaudams ķīniešu lamuvārdus, dzinās puikām pakaļ cauri visai apmetnei un pāri laukiem līdz pat mežam, līdz vienreiz kādam no tiem ar cirvja pietu sašķaidīja galvu . . .

Ar laiku vectēvs par ķīniešiem stāstīja arvien mazāk un mazāk. Drīz sāka šķist, ka viņš, pilnīgi aizmirsis savu izsūtījumu, kā veca, sadēdējusi laiva iegrimst dziļos klusēšanas ūdeņos. Bet vienīgais ar Kija Ju saistītais teikums, kas gandrīz vienmēr tika pasacīts nelaikā un nevietā, un tāpēc izraisīja apkārtējo smieklus, skanēja tā:

«Ai, Angele, Angele mana, viņai piederēja vienīgais puķu dārziņš visā Komi novadā, tā ja ... »

Grūti pateikt, kāpēc šis teikums izsauc smieklus, lai gan drusciņ vēlāk Elvīra saprata, ka tieši ar šādu neīstu un ļauna prieka pilnu ņirgāšanos cilvēki aizsargājas no smagiem, neizprotamiem jautājumiem, kurus negrib ielaist sevī, vai arī — gluži pretēji —jūt, ka tie jau ir viņos, tikai paniski baidās izrādīt citiem, pat paši sev — ne. Tādiem pašiem, tikai jau pilnīgi izmisīgiem smiekliem nozviedzās Robis, kad pienāca ziņa, ka vectēvs, aizdarījis visus slēģus, aizslēdzis un aizbarikādējis visas durvis, aizdedzinājis savu mājiņu, kas par godu vecmāmiņai bija apstādīta ar dzeltenām jorģī-nēm un kresēm. Mājiņa nodega līdz pamatiem, bet vectēvu, pavisam sveiku, pat nezaudējušu samaņu, kaimiņiem izdevās izglābt. Mājiņa nodega līdz pamatiem,

taču vectēvs, šķiet, to pat neievēroja, it kā nekad nekādas mājiņas nebūtu bijis, tikai vaidēja un vaidēja.

«Sadega, sadega vienīgais puķu dārziņš visā Komi novadā, manas Angeles dārziņš sadega ...»

Tēvs pārveda vectēvu uz pilsētu. Pavasarī un vasaras sākumā viņš jutās pavisam lieliski — netika redzētas nekādas vājprāta pazīmes. Tikai reizi, taisni kā par spīti kādiem godātiem viesiem, kas dalījās iespaidos par Jemenu, vectēvs pēkšņi ierunājās:

«Bet manai Angelei piederēja vienīgais puķu dārziņš visā Komi novadā, tā ja ... »

Ciemiņi jautājoši apklusa, nepatīkamajā klusumā atskanēja Elvīras apspiestie smiekliņi un Roberta iespurkšķēša-nās, mātes seja savilkās skāņā smaidiņā, tikai tēvs mokoši saspringa, kodīdams lūpas, bet vectēvs vienā mierā turpināja:

«Viņi, svoloči, atkal bija atnākuši saņemt mani ciet. Bet es taču jau esmu par vecu. Šajā Komi novadā ziemas ir trakoti aukstas. Būtu nomiris tāpat kā tie ķīnieši, atstiepis kājas kā pēdējais kājpamesls. Neviens mani nebūtu apglabājis. Žurkas būtu mani apgrauzušas.Tad jau, man domāt, labāk mirt tepat, savā ciemā, paša mājā . . . Tātad Paliepjos . . . Uguntiņa ir svēta, vai, cik svēta . . . Eč, žēl tikai, ka tas dārziņš, Angelinas dārziņš, redz, vienīgais visā Komi novadā, sadega ...»

Tajā reizē vectēva runa nebeidzās ar smieklu brāzmu, kuru viņš jau gaidīja, ierāvis galvu plecos, sakņupis, drūmi savilcis uzacis un savilcis bezzobu muti, smeldzīgi līdzīgs sunim, kas bieži tiek sists. Visi, godbijīgi paklusējuši, atsāka runas par «Arbata bērniem», «Grēku nožēlošanu» un citām it kā vai vectēva «tēmai» atbilstošām lietām. Nepiegriezdams ne vismazāko uzmanību apkārtējo sarunām, vectēvs metās ēst — kā vienmēr — kāri, gluži kā gribēdams atgūt četrpadsmit gadus ciesto trūkumu, badošanos un reizēm pat īsto, melno badu. Viņš šļurkstināja, aizrijās, stūķēja mutē aizgūtnēm, un ēdiena drusciņas lipa viņam pie lūpām un krita sirmajā, spurainajā bārzdiņā, mērce tecēja pāri zodam, noritēja pa lieso, zilgano, it kā noplūkta gaiļa kaklu un iesūcās zem rūtainā flaneļa krekla, dārzeņi, tūdaļ pat atstādami traipus, krita uz baltā galdauta un platajām vectēva biksēm, uz izbonierētā parketa un taisni zem kājām, kas nepārtraukti

strīķējās. Un šoreiz visi mājinieki, gluži kā izdabādami godājamiem viesiem, parasto zobgalību, ņirdzīgo smieklu un atklātā naida vietā, kurš lauzās uz āru, pretīguma atšķaidīts, vēroja vectēvu ar nepatīkamu lēnprātību. Elvīra šoreiz tikai nolieca galvu — neomulīgi, kā sēru brīdī —, lai gan nevarēja paciest vectēva rijīgumu vairāk nekā pati savu, jo it kā no viņa būtu mantojusi neremdināmo izsalkumu, un nespēja piedot viņa izsalkušajam, pelēkajam ķermenim, kas bija kā ilgus gadus smilšu pulēta pagale, jo bez pēdām tas sadedzināja

veselām kaudzēm ēdamā. Mazmeita ar milzīgu niknumu, ņirgādamās par katru papildu zupas karoti vectēva drebošajās rokās, šķebīgi vaikstījās, kad viņš vai rēkdams kāsēja, ja kumoss bija nonācis nerīklē, žultaini ķiķināja, kad viņš rūpīgi kā strazds ēda jāņogas — tādas sarkanas, savītušas un apputējušas —, kas auga pie mājas, vai arī, līdz asinīm saskrāpēdams vēnu mezgliem sazilējušos lielus, alkatīgi lauzās uz galīgi izkaltušo aveņu čūksli, bet naktīs, pieķērusi viņu virtuvē gremojam, nespēja novaldīt visriebīgākās lamas. Bet vectēvs skatījās uz viņu plēsonīgām, spītīgām un bezcerīgām acīm kā izbadējies suns, kas nelaiž vaļā sakampto kaulu pat tad, kad tiek apmētāts ar akmeņiem.

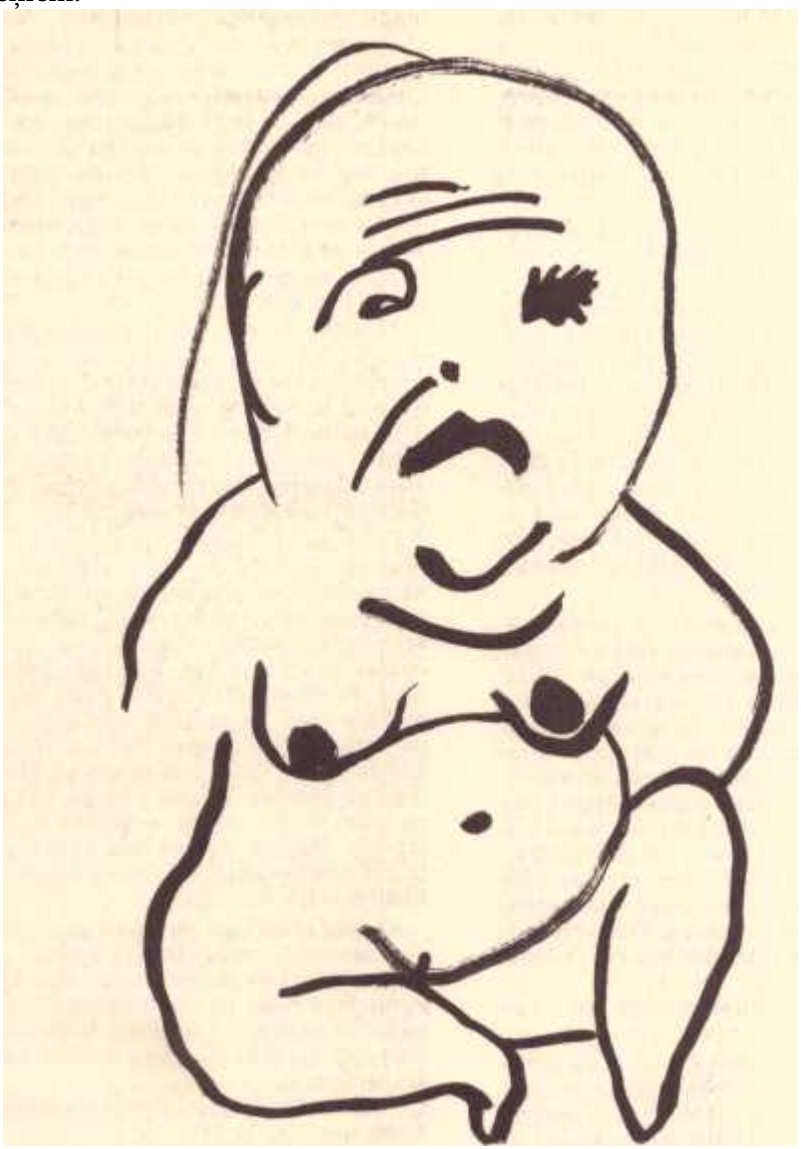

X

Taču nākamajā dienā itin viss turpinājās tāpat kā iepriekš. Sasēdušies pie galda, visi, izņemot spazmatiski klusējošo tēvu, stīvi skatījās bezzobainajā, kārajā vectēva mutē, paši brīnīdamies, no kurienes viņos radies tik daudz skaudības, īgnuma un nežēlīgas neiecietības, kas laužas laukā arvien izteiktākiem, arvien lielākiem plunkšķiem. Pieaugušo neap-saukta, bet sazvērnieciski pat paskubināta, Roberta piecgadīgā meita arī vērsa pret savu vecvectēvu visu viņas vecumam raksturīgo nežēlību — stihisku, primitīvu un mežonīgu, kas nepazīst sirdsapziņas pārmetumus. Viņa ātri, ātri bēra apbrīnojami izdomas bagātus un aizskarošus «apsaukāju-mus», zem galda kuļāja kājas, mēģinādama, cik vien sāpīgi var, iespert vectēvam pa stilbu; viņam aizrijoties, meitene ar dūrītēm no visa spēka zvetēja tam pa muguru. Pat tad, kad Robis, saņēmis dzīvokli, ar visu ģimeni pārcēlās, mazā Marija katru dienu zvanīja vairākas reizes un eņģeliskā balsī jautāja:

«Vai mūsu vectēvs vēl tagad ēd kā cūka?»

Visi smējās — itin kā par nevainīgu bērna naivumu, smējās histēriski skaļi, veltīgi cerēdami pārmākt arvien skaļākos, arvien neatlaidīgākos mokošās sirdsapziņas saucienus. Gandrīz vai katru dienu uzradās aizvien vairāk un vairāk sirdsapziņu graujošu pazīmju — gan mocekļa grimase, kas gandrīz vairs nenogāja no vectēva sejas, gan tēva skumjā bezcerība, viņa lūdzošā klusuciešana, kas sekoja pret sievu un bērniem vērsto dusmu lēkmju vietā, un pat džinkstošais tukšums, kas visiem izdedzis dvēselē no pastāvīgajiem agresijas uzliesmojumiem. Jā, pilienu pa pilienam ... Ar to vēl bija par maz, mājas pārņēma stindzinošas, gandrīz māņticīgas bailes. Tās izvirda kādā svētdienas pēcpusdienā, kad Elvīra atrada vectēvu līšus lienam pa grīdu no viņa kambarīša uz virtuvi. Pajautāts, kāpēc viņš tā dara, vectēvs baismā mierā atbildēja, ka mājas esot ielenkuši «svoloči»,

kas gribot viņu izvest. Tātad, lai pa logiem viņu nevarētu ieraudzīt, atliekot līst uz vēdera. Nekāda pierunāšana, pierādījumi un visloģiskākie argumenti, pats par sevi saprotams, bija bezspēcīgi, un kopš tās dienas vectēvs nevis staigāja pa māju, bet lodāja. Vēl vairāk: zaudējis spēkus vai nespēdams atvērt sava kambarīša durvis, viņš sāka saukt savādā — kā tīšām spokainā balsī un b|āva tik ilgi, līdz kāds atnāca viņam palīdzēt. Reiz, kad visi bija izgājuši, vectēvs bļāvis cauru dienu — par to ar šausmām stāstīja kaimiņi —, līdz galīgi pārstiepa balss saites. Galu galā tēvs nolēma vectēvu ieslēgt, iepriekš sanesis viņa istabā milzumu ēdamā un visu citu, kas vien var ievajadzēties. Taču šajā rīcībā vectēvs acumirklī saskatīja viltību un, nolēmis aizbarikādēties no nežēlīgi uzbrūkošās pasaules, mēģināja aizstumt durvīm priekšā skapi. Tā viņš dabūja bruku un nokļuva slimnīcā. Pretēji cerētajam — neiestājās miers un klusums. Kad vectēvs bija aizvests, nervozajā mājas gaisotnē uzradās tāds kā caurums un

tukšums, gluži kā izdegums ciešā, biezi austā audumā. Ak, drīz šo tukšumu aizpildīja nojausma — nāves nojausma, vectēva nāves nojausma — un itin neviens! — neuzdrīkstējās skaļi izrunāt vārdu «nāve», tāpat kā vārdu «vājprāts», ko aizstāja ar mazliet mīklaino «slimība». Slimība un nojausma . . . Pilienu pa pilienam ... Jā, pilienu pa pilienam sirds viņiem piepildījās ar vispretrunīgāko jūtu un mokošu izjūtu konglomerātu. Visi tika ierauti kā apburtā lokā, kļuva pakļāvīgi vectēva slimībai kā tirānam, bija piespiesti mainīt savu dzīves ritmu, ieražas, vajadzības un iegribas. Visi juta līdzi vectēvam un necieta viņu, necieta to, kas no viņa bija palicis — sāpju, milzīga niknuma un vājprāta spazmu staipīto, līdz nepazīšanai izsīkušo ķermeni, instinktīvi baidījās no viņa nāves un slepus, sirdsapziņas pārmetumu mocīti, pēc tās tīkoja un bieži lēja asaras, pārņemti no žēluma pret sevi . . . Slimība un nāve iznīcināja viņu vidū veselu virkni tabu: histērijas vairs netika apvaldītas, dusmu izvirdumi vairs netika slēpti, ikdienas bezcerība vairs netika maskēta un aizsegta, pat netika vairs saistīta ar vectēva vārgumu. Visi kļuva — tā kā vēl nekad — atklāti cits pret citu, slepus ticēdami, ka vectēva nāves ēnā šī atklātība tik stipri nebada acīs un tiks aizmirsta pēc bērēm kā smacīgais palātas gaiss, kā strutainas vates un asiņainu saišu pilnie spļaujamtrauki, kā baigi nesaprotamās vārdu pabiras, kas izlaužas pār sakaltušajām vājnieka lūpām: «rt . . . burg . . . sili ...» Satiekoties palātas vai mājas durvīs, stāvot kājās un rijot sviestmaizes, strebjot pēc termosa garšojošu piķa melnu kafiju, viņus — galīgi bālus, no hroniska bezmiega sasārtušām acīm — pārņēma raudulīgas eksaltācijas vai ekscentriskas atklātības lēkmes. Visi cits ar citu bagātīgi dalījās savos kompleksos, vilšanās, depresijās, lietuvēnos un bailēs. Mājinieki pēkšņi kļuva tādi, kādi bija patiesībā, un Elvīrai no viņu atkailinātās dvēseles aizvien gribējās novērst acis kā no kādas defektīvas izģērbtas miesas. Viņa arvien atcerējās to nomācošo satricinājumu, kad pirms dažiem gadiem mājinieki, ieinteresējušies par Lušāra psiholoģisko testu, lētticīgi kārtoja rindā nevainīgus krāsainus kvadrātiņus. Bet, sākusi skaļi, smīdinošā tonī lasīt atbildes, Elvīra vairs nespēja beigt, jo pēkšņi atklājās tādi nepievilcīgi viņas tuvinieku dvēseles nostūri, par kuriem cilvēks pat pats sev neuzdrošinās atzīties skaļi.

Reizi nesavaldījās arī pati Elvīra:

«Es ienīstu šo pasauli un šo dzīvi, kas man lēmusi pretīgo augumu, es ienīstu šo pretīgo augumu, kas man ir atņēmis visu, visu, visu, kas vien ir tas labākais, skaistākais un laimīgākais šajā pasaulē un šajā dzīvē!» viņa sauca, svaidīdamās pa savu istabu un mētādamās ar rokām, purinādama galvu un valbīdama acis, — tā parasti mēdza darīt viņas bezcerības pārņemtās varones, bet pati Elvīra izskatījās kā ar banderiljām sadurstīts vērsis. «Gan tu, māt, gan jūs visi, bet īpaši tu, māt, — neviens mani nemīlat, no manis vairāties un mani nododat, it

kā es būtu kāds riebīgs ķērpis uz jūsu godīgās dzīves koka. Nesaki neko, es neesmu vajadzīga, es tev esmu pretīga!» Un viņa sastinga, pavērsusi pret māti apsūdzoši izstieptu tuklu pirkstu.

Elvīra ieraudzīja, ka mātes seju sašķoba grimase, tāpat kā vectēvam, kad to sagrābusi nezin no kurienes radusies sāpju lēkme. Māte pavēra muti, vēlēdamās kaut ko teikt, bet, gribēdama viņu apsteigt un dot pēdējo triecienu, Elvīra pilnīgi pārvērstā balsī iekliedzās:

«Un vēl, klausies, mamm, jūs ar savu briesmīgo nežēlību, vienaldzību un derdzīgumu esat mani nodzinuši līdz narkomānijai! Jā, līdz narkomānijai! Es esmu narkomāne: iegaumē, māt! Un es galu galā miršu, drīz miršu, varbūt pat drīzāk par vectēvu! Redzi kā, mamm!»

Viņa apklusa, muļķīgi iepletusi rokas kā iepazīstināšanas runu noskaitījis konferansjē.

«Tev nav sirds!» pēkšņi nomurmināja māte, līdz nepazīšanai ieplestām, asaru pilnām acīm mezdama zibeņus. «Bezkauņa, egoiste, briesmone!» Un viņa šņukstēdama izskrēja no istabas.

Elvīra jutās kā noplaucēta ar verdošu eļļu. Meita panāca māti, mēģināja lūgt piedošanu, viņu — tādu sīciņu kā ciela-vēns — apskaut, noglāstīt un noskūpstīt, visu iaiku atkārtodama:

«Mammuc, mamrauc, es samelojos, tā nav taisnība, nezin kāpēc pati izdomāju šīs narkotikas, es sameloju, tu tikai nedusmojies, tu tikai piedod, es lūdzu piedošanu, es lūgšus lūdzu . . . Nezinu, kas man bija uznācis ... Šī vectēva slimība — mums visiem ir grūti. Man arī ir grūti, mammuc, tu saproti. Nervi ņem un neiztur. Es visu, visu tev sameloju! Tu tikai piedod, tu tikai nedusmojies, tu tikai aizmirsti ...»

Un viņas māte, kā jau visi nervozie, vienā mirklī iekaistošie cilvēki, ātri atgāja. Viņa patiešām piedeva, vairs nedusmojās un visu aizmirsa . . . Bet meita gluži pretēji — neaizmirsa šo pēcpusdienu, pat redzēja to sapņos, atkal un atkal atsauca atmiņā un izdarīja secinājumu, ka pat tāda, visiem mājiniekiem ļauta privilēģija kā atklātība, viņai ir aizliegta.

Tā arī tagad Elvīra pat iesmilkstējās, atcerējusies šo savu nepasludināto grēksūdzi. Viņa, gluži kā glābiņu meklēdama, metās pie galda un, grozīdamās un čīkstinādama krēslu, mēģināja rakstīt.

«Es vēl jutu un dzirdēju, kā Van Li, ar izlolotiem vēsiem pirkstiem vilkdams man pār seju, čukstēja:

— Ak Dievs Tēvs! Viņi teica, ka Robis ir miris. Un es to nevaru pateikt Džeinai, jo arī viņa mirst ... Ak Kungs, ak Kungs, arvien vairāk un vairāk nāves šajā nelaimīgajā zemē ...»

Elvīra pārtrauca rakstīšanu un, kodīdama drausmīgi apgrauzto lodītes kātu, atcerējās, kā reiz par nāvi bija runājusi Aivara skaistā meitene Vega:

«Tu jūti, Aivi,» nogūlusies augšpēdu, viņa čukstēja, ar paceltām

rokām vēdīdama kā diriģents neredzamam orķestrim, «vai jūs visi jūtat, ka šajā pasaulē ir arvien vairāk un vairāk, un vairāk nāves. Iedomājieties tikai — šajā zemē mirušo ir nesalīdzināmi vairāk nekā dzīvo. Jūs padomājiet, jūs tikai padomājiet — šitik daudz gadsimtu cilvēki ir miruši, miruši un miruši! Un es zinu, kāpēc tagad pasaulē dzīvo tik neiespējami daudz cilvēku — pat rodas draudi, ka drīz viņiem vairs nepietiks ne pārtikas, ne ūdens, ne gaisa . . . Pietrūks pat zemes! Viņu tik draudoši daudz ir tāpēc, ka dzīvie baidās no mirušajiem. Dzīvie instinktīvi nojauš — kā žurkas bojāeju —, ka pasaulē ir arvien vairāk un vairāk, un vairāk mirušo. Un panikas pārņemtie dzīvie vairojas, vairojas un vairojas, lai tikai kaut kā varētu noturēties pretim visur esošajiem mirušajiem. Vai tu jūti, Aivi, vai jūs visi jūtat, ka šaja pasaulē ir arvien vairāk un vairāk, un vairāk nāves? Mēs taču visi ieelpojam dzīvību, bet izelpojam nāvi. . . Dzīvības ir aizvien mazāk un mazāk, jo beidzam to izelpot. Bet nāves arvien vairāk un vairāk, un vairāk! Vai jūti, Aivi? Tu tikai paklausies, Aivi, jūs visi paklausieties!» Vega labu brīdi klusēja, dziļi ieelpodama un skaļi izelpodama, ritmā mādama ar rokām. «Jūs tikai paklausieties: ah-ha, ah-ha — vai jūs dzirdat, kā: ah — mēs ieelpojam dzīvību un: ha — izelpojam nāvi, ie-elpojam dzīvību un iz-elpojam nāvi, ah-ha, ah-ha — vai dzirdat? Aivi, ieklausies sevī, jūs visi ieklausieties!»

Kādu laiku visi pieci elpoja, ritmiski ieelpodami un izelpodami, ar šausmām juzdami, ka istaba patiešām pildās ar kaut ko nospiedošu.

Tajā pašā vakarā Elvīra slimnīcā ieklausījās skaļaja un nelīdzenajā vectēva elpā. Vectēvs ieelpoja ātri un kāri, gluži kā ar rokām noplēsdams pēdējos nabaga kumosus no mil-žīgā dzīves klaipa, un izelpoja ar nepārprotamu atvieglojumu, kā Elvīrai šķita — ar neslēptu niknumu, nepārprotami tīksminādamies, ka izelpo karstu, svelpjošu nāvi. Elvīra kā hipnotizēta klausījās vectēva elpā: ah-ha-ā, ah-ha-ā — un juta, ka palāta, slimnīcas ēka, pilsēta un visa pasaule šūpojas šajā ritmā gluži kā kuģis vētrā: ah-ha-ā, ah-ha-ā, ah-ha-ā . . . Elvīra metās pie loga, atspieda kvēlošo pieri pret vēso stiklu un apstulba, jo tumši zilie koki, taisni vai nepieklājīgā tīksme mirgojošie preteja nama logi un ap pārpilniem atkritumu konteineriem drūzmējošās vārnas nekustas, neviļņojas un negriežas šajā visu pārņemošā ritmā: ā-ah-ha-ā, ā-ah-ha-ā, ā-ah-ha-ā . . . Viņa dziļi nopūtās, atstādama uz stikla blāvas, rasainas nāves nosēdās.

Sajutusi, ka jau atkal elpo šo ska|o mirēja elpu, Elvīra sarāvās. Viņa atvēra atvilktni, kas bija piebāzta ar cukurotiem zemesriekstiem, un ritmiski — ā-ah-hā-ā, ā-ah-hā-ā — metās tos grauzt. Skrumšķinādama saldumus, viņa atkal mēģināja koncentrēties un, grozīdama rokās lodīti, atcerējās Veģu — savas varones Džeinas prototipu, viņas mīlīgo sejiņu, dzidrās acis, savādo, putnu ligzdām līdzīgo frizūru, kas arvien izira dzeltenās cirtās pār pleciem, viņas

rožainās un gaišzilās kleitiņās tērpto smalko figūriņu, kuru Van Li pacēla rokās un, aiznesis uz gala istabu, noguldīja uz baltā ādas dīvāna:

— Es mirstu, — atvērdama acis, Džeina ievaidējās.

— Tu mirsti, — kā atbalss atkārtoja Van Li, skatīdamies uz viņu ar neizprotamām acīm kā Būdas skulptūrai.

— Viņa mirst, — izmeta Smukumiņš, vilkdams pār Rob-ja ģitāras stīgām un murmināj̦ošu balsi uzdziedādams:

— O-o-o-o, opio-o, svī-īt, svī-īt, opio-o-o . . .

Elvīra rakstīja un rakstīja pēdējo frāzi līdzeniem slīpiem burtiem rindiņu pēc rindiņas kā glītrakstīšanas stundā. Pēkšņi viņa apstājās, atmetās pret atzveltni, dziji ievilka elpu, nesalasāmā rokrakstā plaši uzvilka: «Es nomiru» — un iekunkstēdamās izelpoja.Viņa aizvēra kladi, iemeta to atvilktnē un — gluži kā viņai kāds dzītos paka] — noskrēja pa kāpnēm lejā, ieslēdza tālruni un ar trīcošiem pirkstiem uzgrieza Aivara numuru. Ilgi, ilgi skanēja vienīgais pī-pī-pī, ko Elvīra klausījās, ritmiski locīdamās un savādiisaplakda-ma, itin kā katrs «pī» — līdzīgi naglai riepā •— iedurtu viņā caurumiņu. Taču, kad viņa jau grasījās nomest klausuli, Aivars atsaucās, «hallo» vietā uzbūvēdams daudzvārdīgu lamuvārdu.

— Tā esmu es, — Elvīra nomurmulēja, — man ļoti, |oti vajag ... — viņa izteiksmīgi apklusa, jau apmācīta, ka pa tālruni nedrīkst sacīt — tieši ko.

— Nu, b|ed, Marce, tu ko, jau galīgi b|e-b|em? — Elvīra lieliski iztēlojās, kā Aivars groza pirkstu pie moderni izfri-zētajiem deniņiem. — Tu galīgi apdauzīta? Tantiņ, vai zini, cik pašlaik ir pulkstenis, vai jau pavisam atmiekšķēta?!

— Es domāju, ka būs kādi divi, — grēku nožēlotājas balsī Elvīra novervelēja.

— Kādi divi, es domāju ... — mēdīdamies Aivars ieīdē-jās. — Tītars arī domā . . . Pašlaik, cienītā kundze, ir bez piecpadsmit trīs, tā ka pārāk vēls, lai zvanītu jauniem zēni-ņiem! Kā tu domā?!

— Bet man loti vajag ... — Elvīra neatlaidās.

— Kāda man tur daļa?

— Nu neviens cits man nevar palīdzēt. Tikai tu . . .

— Tantiņ, es neesmu ne ātrie, ne reanimācija! Runā, ka esot narkomānu palīdzības telefons, ha-ha-ha . . .

— Es šodien dabūju stipeni. Paaugstināto — astoņdesmit rub|u!

— Astoņdesmit franku, tu saki?! Piedevām, kā izrādās, tu esi arī gudra, Marce?! Teicamniece?! — Aivars gardi norēcās. — Bet kas man no šīs tavas stipenes? — Un viņa balsī galu galā ieskanējās nepacietīga ziņkārība.

— Tā ir tava, tu tikai atnāc! Atnāc tūlīt, es vairs nevaru, es vairs neizturēšu, — Elvīra bēra caur sakostiem zobiem, ar dūri belzdama pa

sienu.

— Vai patiesi breiks?!

Elvīra klusēja, īsti nesaprazdama, ko Aivars jautā. Viņa tikai atcerējās nesen televizorā redzēto kaut kur Amerikā organizēto resno cilvēku breika festivālu, kas viņu bija stipri aizskāris un nokaitinājis.

— Nu, vai kaut kas sāp? Tev sāp, Marce? — Negaidīti Aivara balsī bija uzradušies līdzcietīgi toņi, kas aizkustināja Elvīru līdz asarām. — Tu padomā, mani sencīši gu|, ja viņi mani nogrābs — cauri ir!

— Bet, Aivar ... — Elvīra iekunkstējās.

— Nu, okei, kaut kā izšmaukšu! Gaidi un uzmasē ķepu! Cau! — Viņš nometa klausuli.

Elvīra tūda) atrotīja piedurkni, paspaidīja cieto vēnu un sāka žņaudzīt dūri. No satraukuma viņa vai plīsa pušu un mutuļot mutuļoja kā katls ar verdošu ievārījumu. Viņa pieklupa pie loga un pa aizkara spraudziņu pameta skatienu uz galīgi tumšo Aivara māju. Aizvien vēl žņaudzīdama dūri, viņa steidzīgi uzkāpa savā istabā un atkal metās pie loga — Aivara mājās nevarēja redzēt nekādu dzīvības zīmju. Elvīra sāka nepārdomāti, kā ugunsgrēkā, šaudīties pa piemēsloto istabu un nezin kāpēc nokabināja no sienas ģitāru ar milzīgu sarkanu lenti, kas bija apsieta ap grifu. Viņa pāris reižu nostrinkšķināja stīgas un atkal drāzās skatīties. Tieši šajā brīdī Aivars viegli kā runcis izlēca pa drusciņ pavērto pirmā stāva lodziņu. Joprojām neizlaizdama no rokām ģitāru, Elvīra nolamzāja lejā un atvēra durvis, iekams Aivars vēl nebija paguvis nospiest zvanu.

Viņš veikli iešmauca iekšā, bet, paskatījies uz Elvīru, pat iespiedzās un gardi nosmējās.

— Tas ir forši, Marce, ka izdomāji sagaidīt mani ar fanfarām, tas ir — ģitārām?! — Viņš pietupās un drusciņ paraustīja stīgas.

Elvīra vainīgi pasmaidīja un, neparko nevarēdama izdomāt, ko lai atbild, lai pieskaņotos Aivara tonim, nobēra:

— Tu izskaties kā no vislabākā videoklipa . . .

Aivars iesvilpās, pielēca kājās un ilgi pētīja sevi spogulī. Elvīra piešļūca tuvāk šim jauneklim, un tad viņš, no smiekliem ģībdams, taisni nespēdams ne vārda izrunāt, nosēcās:

— Mēs abi esam kā no vislabākā videoklipa, tu arī, Marce, tu tikai paskaties uz sevi, nu, forši, es vairs nevaru, es nobeigšos ... — Un viņš vai aizrijās no smiekliem.

Paskatījusies spogulī, Elvīra nosprieda, ka viņu abu atspulgs ir līdzīgs absurdai fotomontāžai, kurā speciāli vai netīšām ir sajauktas proporcijas. Aivars bija uzspīlējis gaiši, gaiši zilu pidžamu ar rozā uzrakstu *Darling* uz krūtīm, basās kājās uzmaucis melnus zābaciņus, uzmetis plecos garu ādas lietusmēteli, kas imitē leoparda ādu, ar milzīgām kabatām un ievēris ausī jocīgu auskariņu, stāvus saslietiem matiem, pusaizmidzis un tāpēc tikai vēl apburošāks — viņš knapi

sniedzās Elvīrai līdz pleciem. Iespīlējusies ne visai tīrā dzeltenīgām un brūnām puķēm izraibinātā flaneļa kleitā, plānos matus saspraudusi ērkulī, kas skumji atsauca atmiņā buldoga astes stumbeni, neizlaizdama no rokām ģitāru, Elvīra rēgojās Aivaram aiz muguras kā groteska vaska figūra. Pārtraukdams šo mazliet ieilgušo apskati, viņš lietišķi pajautāja:

— Kur ir franki?

— Ejam! — Cik ātri vien iespējams, Elvīra devās uz savas istabas pusi līgodamās un švankādamās.

Aivars svilpodams gāja viņai nopakaļ.

— Kā te pie tevis smird! — viņš paziņoja, tiklīdz bija iegājis viņas sajauktajā istabiņā.

Elvīra tikai kaut ko noņurdēja un sniedza Aivaram paciņu piecrubļu.

Aivars uzspļāva uz pirkstiem, sagrāba naudu un sāka rūpīgi skaitīt, svilpodams un ar kājām izsizdams kādu patīkamu ritmu. Saskaitījis naudu, Aivars iebrēcās:

— Manī — its e kraim! — un, izpildījis dažas breika figūras, iebāza naudu lietusmēteļa kabatā, vienlaikus izvilkdams no otras sarkanā lupatiņā ietītu šļirci. — Fokus-po-kus, — viņš teica, pasmaidīdams kā īsts burvju mākslinieks — galanti un noslēpumaini, — Nu, paciente, sit daun, plīz!—Viņš runāja, neizprotamas, trakulīgas sajūsmas pārņemts, un vīstīja laukā šļirci. — Vai tu redzi, iekš kā tā ir ietīta?

Šļirce bija ietīta pionieru kaklautā.

— Jā, jā! — Elvīra paklanīja galvu, nereaģēdama uz Aivara jautājumu, tomēr nenolaizdama acis no pilnās šļirces.

— Zini, Marce, tā ir zirga deva! Bet man taču ir sirdsapziņa un es nevaru par šitādiem frankiem iegrūst tev kā tādam rūķītim pāris nabaga pilieniņu. Te ir desmit kubu, Marce, es personīgi tik daudz varu izturēt! Ar tavu komplekciju tev arī vajadzētu izturēt.

Elvīra smagi norija siekalas un nopūtās, jo tā arī nebija iemācījusies nereaģēt uz norādījumiem, kas skar viņas komplekciju.

— Vai tu kādreiz esi mācījies spēlēt klavieres? — viņa negaidīti pajautāja, gribēdama pavērst valodu pēc iespējas vairāk uz pretējo pusi un blenzdama uz Aivara pirkstiem.

— Kas ir? Es tagad ar mācos! Mutere spiež. Ek, sadirstais kļaps! — viņš žāvādamies nostiepa, bet pēc tam mundri un priecīgi paziņoja: — Zini ko, Marce, es dzirdēju, ka kosmetoloģijas kabinetā pat pie mums var apgraizīt taukus.

— Ko? — Viņa mokoši saviebās.

— Apgraizīt taukus! — Aivars pārvilka pār pidžamas izteiksmīgi izspīlētajām ribām un ierauto vēderu. — Stāsta, ka aiziet, nokrauj kaudzi franku, viņi tevi — šļeps! — nogulda uz galda, —viņš ar rokām

parādīja, kā tas tiek darīts, — čirkš! — iedzen kaifu, aizmidzina, — viņš paņēma šJirci un pārbaudīja, vai tajā nav gaisa, — un — šķērē nost, šķērē nost, šķērē nost ... — viņš kā ķaratists uzsita ar plaukstu pa galdu. — Un, vo, forši, zini, celties kājās kā seksbumbai no firmas žurnāliņa! Manas muteres draudzeni apcirpa —, vo, šiziķe — vai ne? — Aivars pagrozīja adatu sev pie deniņiem. — Nebaidies, Marce, es ar spidu neslimoju! — Viņš ieķiķinājās, uztvēris uz adatu vērsto Elvīras skatienu.

Viņa greizi pasmaidīja, paraustīja plecus un sēkdama izstenēja:

— Grūd ātrāk, ja vari!

— Okei, aiziet! — Aivars iesaucās, ar žņaugu nosiedams viņai roku. — Saspied dūri, Marce! Ak, šīs tavas vēnas — tādas tikai jādursta un jādursta — tīrais jaukums! Nav tas, kas Vegai — zilgani diedziņi. . .

Elvīra aizmiedza acis un novērsās, taču Aivars kā parasti trāpīja meistariski.

— Lukss, Marce, redzi, kā uzreiz trāpīju desmitniekā! Aiziet! Atlaid dūri, palaid žņaugu! Pī-pī!—viņš sauca kā sajūsmā satrakojies bērns. — Ahā, stop, klāt esam, saliec roku, okei! Nu, vai kārtīgs ezis no šitāda dozjaka?

«Ezis» bija šaušalīgs. Noslīdēdama no krēsla un nodunk-sēdama uz grīdas, Elvīra apjēdza, ka deva, patiesi, ir zir-dziska.

— Turies, Marce! — viņa izdzirdēja Aivara balsi, it kā tā skanētu aiz briesmīgi biezas sienas. — Ei, ko tu — galīgi atslēdzies? Es teicu, ka prihods būs lukss! Nu, kaifo, kaifo! .. .

Aivars piegāja pie spoguļa un vēlreiz apmierinājumā noskatījās uz sevi. Pēc tam viņam iekrita acīs lakota kārbiņa, no kuras pavirši aizvērtā vāciņa apakšas spraucin spraucās laukā zelta ķēdīte un kādas krelles. Aivars ar diviem pirkstiem saņēma ķēdīti, izvilka ārā, pacēla sev pie acīm, appē-tīja kā neredzētu kukaini un iemeta kabatā. Pēkšņi, azarta pārņemts, viņš visas rotaslietas izbēra no kārbiņas uz galdiņa, paurķējās pa tām ar pirkstiem un, nenošķirdams dārglietas no mazvērtīgām, visu sarausa sev kabatā. Viņš pameta ar aci savam atspulgam un, izslīdējis koridorā, uzdziedāja:

— Lets dāns . . . tam, tara-ram . . .

Pēkšņi trakulīgas līksmes sagrābts, Aivars, lēkādams kā pirmo reizi pavasara pļavā palaists telēns, sāka drāzties pa istabām. Ēdamistabā viņš izrāva galda atvilktnes un, uzgājis zelta karotīšu komplektu, nesvārstīdamies sabāza tās kabatās. Lēkādams viņš pieskrēja pie bufetes un uzdziedāja:

— Hai sesaijetī, hai sesaijetī gērl! — Aivars pagrāba ķīniešu emaljas pipartrauciņu, masīvu sudraba korķuviļķi un ar augu ornamentu izgravētas cukura knaiblītes. — Pam, pari-ra-ram . . .

Nepārtraukdams lēkāt, Aivars iebrāzās Elvīras mātes istabā,

ieslēdza gaismu un sāka rakņāties pa visiem skapjiem un atvilktnēm, līdz galu galā ieraudzīja uz etažeres stāvarņ lielu kapara augļu vāzi ar rotaslietām. Svilpodams viņš sau*-jām sāka tās kraut kabatās. Pēkšņi iezvanījās tālrunis. Aivars satrūkās, strauji izrāva kaudzi rotu un nosvieda uz grīdas. Brītiņu viņš stāvēja ar briesmīgi pukstošu sirdi, elpu aizturēdams un trīcēdams no galvas līdz papēžiem. Tālrunis turpināja zvanīt. Aivars skaļi nosmējās un aši salasīja uz grīdas nomestās krelles, auskarus un gredzenus. Tālrunis zvanīja joprojām.

— Mai telefoun iz rining, mai māzer iz on ze foun, — atkal iedziedājās Aivars, sarausdams no šķīvja vēl vienu riekšavu dārglietu, un dejas solīšiem slīdēja uz durvīm. — Pam-para-para-upam . . .

Pēkšņi ar vienu lēcienu viņš atgriezās, izgāza augļu vāzes saturu uz izšūtā galdautiņa, kas atradās zem tās, sasēja to mezglā un gardi nosmējās.

Tālrunis apklusa. Iedams gar vaļā atstāto skapi, Aivars apstājās un paskatījās uz sudrablapsas ādu, kas bija izstiepusies uz plaukta.

— Jū ār mai hārt, jū ār mai soul! — Aivars dziedāja, eleganti tīdams lapsu ap kaklu. — Tara-rīra-ram . . .

Atkal ieskanējās tālrunis. Divos lēcienos Aivars uzlidoja otrajā stāvā un, līdz šim nepazīstama svilinoša prieka kratīts, piebungāja pie Elvīras durvīm.

— Marce, aū-ū-ū! Marce — get ap, padjom, marš-marš-tra-ta-tā!— Viņš gluži kā viesulis iedrāzās istabā un sastinga, murmināda ms: — Marce, telefons, atbildi.. .

Elvīra augšpēdu, pelēka kā sodrēju nobērts sniegs, bija sablīdusi uz grīdas.

— Nu, Marce, netaisi jokus! Ei! — Aivars iebļāvās tik skaļi, it kā būtu apmaldījies mežā. — Ei!!!

Tālrunis apklusa. Elvīra gulēja kā gulējusi — aizvērtām acīm un nekustīga, bet Aivars neuzdrošinājās noliekties pie viņas un pārliecināties, vai viņa elpo.

— Marce! — Viņš kā draudēdams iešņācās un, atmuguriski ar roku pagrābis no galda vāzi, uzšļāca Elvīrai virsū sastāvējušos ūdeni, pat neizņēmis apvītušās puķes.

Dzeltenīgais ūdens nolija pār Elvīras seju un saslapināja matus, samelnējušas, bezveidīgas lapiņas pielipa viņai pie pieres, deguna, vaigiem un zoda, bet apbrūnējušās puķes izkaisījās pa grīdu. Atkal iezvanījās tālrunis, un tad Elvīra pavēra plakstus.

— Marce! — Aivars ierunājās. — Tev zvana, Marce! — viņš lūgdamies čukstēja, ieraudzījis galīgi neizteiksmīgo, stiklaino Elvīras acu skatienu. — Atjēdzies, tev zvana, Marce! — viņš iekliedzās, pat pietupdamies un sažņaugdams abas dūres — vienu kā mikrofonu piespiezdams pie mutes, otru — gaisā kādam draudēdams — kā gospela dziedātājs.

— Marce! Telefons!

Elvīra sakustējās, taču, bezspēkā nevarēdama pat pacelt galvu, tik tikko dzirdami nomurmināja:

— Viņš ir miris . . .

— Kas ir miris, Marce, ko tu te tagad murgo? — Aivars atviegloti nopūtās, atmuguriski virzīdamies uz durvīm.

— Viss ir okei, Marce, bet es jau domāju, ka tu atstiepsi kājas. Goda vārds, man jau galīgi piesitās drebulis . . .

— Es mirstu ... — Elvīra šļupstēja.

— Nu, čau, Marce! — Aivars iebļāvās un, skaļi aizcirtis durvis, izspruka gaitenī. — Arivederči!

Mirkli viņš stāvēja nekustēdamies, drudžaini iekrampējies rokturī, no visa spēka raudams durvis uz savu pusi, gluži kā baidīdamies, ka pa tām var ielauzties kāds stihisks spēks.

— God, seiv ze kvīn! — viņš iedziedājās, nogāzelējās pa kāpnēm un palēkdamies aizjoņoja uz mājām. — Tam-tam-taram . . .

Tālrunis zvanīja joprojām.

Elvīra mokoši pūlējās atcerēties, kur vēl ir redzējusi tādas kā Aivaram augstpapēžu kurpes ar vara apkaltiem purngaliem.

Tālrunis zvanīja joprojām.

Elvīra juta, kā, saplūzdama ar šo zvanīšanu, viņa iesūcas tumšajā pirmsausmas klusumā.

Tālrunis zvanīja joprojām. ļ

No lietuviešu valodas tulkoja TALRIDS RULLIS.

VIENRINDES

ELĒĢIJAS

I

neesošais smaržo pēc papardes zieda

+

ceļš lēkā kā varde un izveido mūs pēc sava ģīmja un līdzības

+

ko zelta zivtiņa vēlas!

sapņi pārtiek no cilvēka gaļas + • nelaiķis mirklis — viņš apstājās

+

stāvs vējš. iepūš mirušos zemē

DIVRINDES

vijoles laivā pa skaņu viļņiem un priekšā krāčaina auss

+

viņš aplipis ar logiem kā zivs ar zvīņām un tomēr es neredzu cauri

+

jūra pārāk daudz pasaka priekšā skolā to izraidītu no klases

+

postaments tukšs, tikai balodis staigā

mēs viņu neuzskatām par pieminekli bet citi baloži ķēzī

ar cieņu

reiz iekusīsim asfalta melnajā dzintarā un no viņa darinās kareklīšus

+

apaļais Saules klaips

Dievs tā drupatas ber uz grīdas

istabā ienāk slieksnis un nostājas starp mums + . kāpēc spoguli nepatrenc viņš ir vislielākais disidents

nākotnē jau kāds ir bijis dzēris izgulējies rijis kad tā vienreiz pienāks klāt vajadzēs mums samazgāt nevis tam kas tajā bijis piečurājis līdz pat sijām

JĀNIS ROKPELNIS

II

no vēstures mēs mācāmies ka lēnām projām vācamies no vēstures no pasaules bet tālāk nemācīšos es un nemācies tu dēliņ mans tas skolas zvans ir kapu zvans

III

Lāčplēsis bez runām liekām plēsa mātes radinieku māte pēc tautības lācene plānāk tam gāja ar vāciem

tagad bez lāča ausīm Melno mēs nepiekausim bet vai kāds lāceni piegulēs pēdējais lācis sen pušu plēsts

IV

kad karogs ir kļuvis izkapts tik daudz pļāvēju sabiedrisku tu vari pie ratiem stāvēt profesionālā nāve

JS

kopējā katlā mūsgalvas vārās savējo galvu neizsmelt ārā

vienotā ugunī spļāviens vienā — salies pa šķīvjiem mūs pastardiena

VI

busiņu pieturā plāksne no skārda ar sen jau miruša pagasta vārdu pie kapa plāksnes mēs ārā kāpsim tas ir rudens un pagastu veļi nāk uz Rīgu pa visiem ceļiem jūdzēm gari un jūdzēm plati bērzu nezālēm piebērti mati Doma laukumā galdus tiem klāsim Rīgas mirušiem brāļiem un māsām tas ir rudens un gājienā smagā Rīgā ienāk pēc pagasta pagasts

LIRIKA

1.

tavs prātiņš īss kā zvaigzne debesīs mans prāts tik garš kā Ziemeju karš

vien klēpja verdošajā svinā tu manu prātu saīsini

2.

tavās krūtīs uzkāpt nespēj alpīnists saplīst sīkās druskās sārtu ērg|u sists

pie krūtīm piekalts Prometejs par aknām nospjaujas un smej

3.

tavi skūpsti manī plaukst viss mans augums apstādīts austošs rudzupuķu lauks kuru neizravēs rīts

viegli viegli viņus sviedi baltā sniegā zili ziedi

4.

no paradīzes ābola ir emigrējis tārps

un tāpēc sirds tā sāp

kad tu pa trepēm kāp

un nospied zvana pogu

uz mana krekla karstā
tārps sirdī izgrauž logu
un sauc: tas neiet krastā
un mēmo skavu vietā
mēs sākam vārdus lietot
5.
mijas mīlas kamēr pagurst kaķi vīlē spicos nagus
Afrodīte klases lec pensijā snauž amorets
6.
es tevi glaudu par visu naudu par sārtiem lapu vērdiņiem

+ + +

iz mērkaķiem šurp skrēju skriešus un laikam drusku pārsteidzos starp latviešiem un latgaliešiem man tomēr aste nekrīt nost vai aste tā vai asinsrite ar cīrulīšiem debesīs viens mērkaķis te pantus skaita un asaras pār purnu līst

+ + +

vairs ne no viena neatvados reiz pazaudējies neatrados ar mēnesi un zvaigznēm rados ar jūras smilti vienos gados sen gaidīts viesis visos bados
H—I—b
tur sirseņi kā senču gari mīt tur bēniņos starp sijām grūtsirdīgām to mājok|i kā baltas spuldzes spīd un bargas meldijas tie novakaro' čīgā
tos svešinieki nevar atvairīt kad viņi karā iet ar āvām pirmatnīgām trīs vasaras ar viņiem mieru līgām bet ļaužu mēlēs neieklausās mīts
līdz beidzot pievakarē sarkanīgā šiem spēlmaņiem bij zudis dzēlīgums un maigi skanēja to nesaistītās stīgas
kā zelta kaķēni tie pieglaudās pie mums mēs ieraudzījām ceļu bezgalīgu un sapratām — mēs viņa nobeigums

+ + +

jūs velti mani kājām mīdāt es esmu vāraus piramīdā
jūs gribat mani saliekt ragā es esmu vāraus sarkofāgā
jūs velti klaigājat: nost gnīdu jūs paši cēlāt piramīdu
4—I—b

laiks pārstāt jokus dzīt tie slikti iedarbojas es gāju septembrī bet aizgāju es bojā

tas bija tikai joks tad kāpēc apkārt klīstu kā tīrasinīgs spoks no manis bērni bīstas

pie citiem spokiem viesos es tomēr neieviesos un tagad redzu es uz jokiem prātu sanitāri nes

+ + +

skrapst vēja nagi lapotās lapsenēs un nazis
starp divām asinīm klīst
debess rudzi mēness rieciens atgriezts no manis tāpat kā tu

+ + +

no ielas es uzlasu ielu no nama es uzlasu namu no tevis es uzlasu skumjas no sevis — neko

+ + +

man atkal svešķermenis blakām ar to līdz rītam jānoiet pa labi iestaigātām takām man atkal svešķermenis blakām slīd spainis bezgalīgā akā un divas cigaretes zied man atkal svešķermenis blakām kam svešums nobrāzies mazliet

+ + +

žurkas ir laba pazīme:
tas muļķu kuģis ir vienreiz beigts
apsien kā kaklasaiti žurkas asti un priecājies
visos pulksteņos žurku astes rāda precīzu laiku
paskaties zālē: puse no sēdošajiem ir žurkas
tātad ar tavu kuģi viss kārtībā

+ + +

es iezagos dzērveņogā un palūkojos pa logu

tur pieci pirksti ausa un mani grozā rausa nekas vēl kājas glābs bet žēl ka kļuvu skābs

+ + +

Viņi šķērsoja Piena ceļu.

Tad viens iesaucās: — Stāt!

Es viņu atrunāju. Taču nespēju atrunāt. Ceļa vidū lamājos sīvi (Toreiz viņi vēl bija dzīvij.

Tad es gāju viens pats uz priekšu. Katlos vārījās zvaigznāju iekšas.

Kāds ar ķetnu man virumu smēla —

Tā bija ragana smalka un cēla.

Bet es pagriezies aizgāju projām (Piena ceļu tie pielaboja).

Bija augusts, un zvaigznes krita.

Tās bija viņi, bet varbūt citi.

Beidzot uzbridu gājputnu takai (To man pateica mēslu smaka).

Ilgi stāvēju pieturas vietā.

Dzērves lidoja kāsī cietā.

Vēl man pieder viens kritiens lejup. Zvaigznei nevar saskatīt seju.

MAKSS FRISS

KĀDAS NELAIMES SKICE

STĀSTS

Viņam bija priekšroka, tātad viņš it kā nebūtu vainīgs. Kravas mašīna ar piekabi iegriezās alejā no kreisās puses mazu gabaliņu pirms Monpeljē. Bija pusdienas laiks, spīdēja saule, mašīnu maz. —

Viņai ir īsi apgriezti mati, blondi, biksēm plata josta ar misiņa sprādzi, un vēl — violetas modes brilles. Viņai ir 35 gadi, dzīvo Bāzelē, jautra, asprātīga. Viņi ir pazīstami jau gadu.

Jautājums: «Varbūt tagad braukt man?» nebija viņas pēdējie vārdi pirms avārijas (kā viņš vēlāk, iespējams, domās); tā viņa ceļojuma laikā jautāja bieži.

Aviņonā, vannas istabā, aizbultējis durvis, lai gan viņa vēl guļ, viņš izlemj — tālāk tā vairs nevar! Un apņemas viņai to pateikt pie brokastgalda (bez strīda) — brauksim atpaka|! Tā būs prātīgāk.

Viņi iepazinās slimnīcā; viņš ir ārsts, kurš viņai, kā mēdz sacīt, izglāba dzīvību; viņa dēļ viņa grasās šķirties.

Kopīgas naktis gultā, pēc tam no rīta romānika un gotika, katra diena kā eksāmens — pāvestu vēsture, tikai tāpēc, ka viņi atrodas Aviņonā; viņa jautā ar lielu patiku un tieši to, ko viņš nezina vai arī zina tikai aptuveni, tā ka viņš kļūst nedrošs. Ja viņu patiesi interesē, kāpēc pāvests 14. gadsimtā emigrēja uz Aviņonu, to var izlasīt grāmatā. Taču runa jau nav par pāvestiem. Vēlāk, gultā, viņa atdod viņam ticību sev.

Viņš ir vecpuisis.

Viņa uzskata, ka ceļojums ir izdevies. To viņa apgalvo kopš Dženovas, kur lietus gāza straumēm. Vēlāk laiks uzlabojās. Viņa aizrāda: «Tu taču neko neredzi, kas apkārt!» Visvairāk viņa sajūsminās par Provansu; reizēm viņa mašīnā dzied.

Viņam uz pakauša nogājuši mati, viņš to zina.

Eksanprovansa, protams, viņam tā liekas skaista, pat ļoti, taču viņa netic, ka viņš spēj šo skaistumu uztvert, jo raugās pavisam uz citu pusi nekā viņa.

Nevis KAVIJONA, bet gan KAVEJONA ir vieta, kur atrodas slavenās sparģeļu plantācijas. Vispār to viņa teica viņam jau vakar. Viņai taisnība. Šo apdzīvoto vietu patiesi sauc KAVEJONA, pēc brītiņa tā stāv rakstīts uz ceļa rādītāja — CA VAI LLON. Viņš

klusē, mirkli vēlāk pārbrauc ielu pie sarkanās gaismas.

Viesnīcas istaba ar milzīgu gultu, kurā viņa lasa avīzi, LE FIGARO L1TTERAIRE, no tās, kā abiem zināms, viņš nenieka nesaprot. Viņa ir romāņu valodu speciāliste, fil. zin. dokt.

Nicā viņi ietur maltīti kopā ar draugiem, jauks vakars, tikai vēlāk viņa pārmet, ka vakariņu laikā (Bouillabaisse)[1] viņš visu laiku esot runājis tikai par ēdienu. To taču laikam partnerim drīkst aizrādīt. Viņš apņemas nekad vairs nerunāt par ēdienu un pārspīlēti, uzsvērti klusē, kamēr nu savukārt Marlī runā par ēdienu, kaut gan Francijā īpaši tamlīdzīgas sarunas tiek uzskatītas par pilnīgi dabiskām.

Šis nav viņu pirmais kopīgais ceļojums. Kādreiz viņš bija cilvēks ar humora izjūtu, kamēr Marlī apbrīnoja viņu kā ārstu. Kad viņa atlaba, abi devās savā pirmajā ceļojumā uz Elzasu.

Viņam vēl nekad nav bijusi nopietna avārija, un tomēr būtu labāk, ja Marlī piesprādzētos. Viņa to nedara, jo baidās, ka tad viņš brauks vēl ātrāk. To viņš arī dara. Kopš Kannām. Pamanījis, ka viņa, kaut arī neko nesaka, tomēr visu laiku raugās uz spidometra bultiņu, viņš vairs nevar atcerēties, ko tikko bija gribējis stāstīt. Viņš ir garlaicīgs un pats to apzinās.

Aviņonā, iznācis no vannas istabas, viņš saka: «Es gaidīšu lejā.» Kas noticis? Viņa patiesi nesaprot. Varbūt viņš ir pārguris.

Viņa apbrīno gudrus cilvēkus, vispirms jau vīriešus, jo uzskata vīriešus par gudrākiem nekā sievietes. Viņa mēdz runāt apmēram tā: «Viņš ir ļoti gudrs.» Vai arī: «Gudrs jau nu viņš nav.» Un viņa nevienam neliek manīt, ja neuzskata viņu par gudru. Ja Viktors sabiedrībā neizsakās gudrāk par viņu, Marlī jūtas aizvainota un domā, ka šīs izjūtas ir apliecinājums viņas mīlestībai.

Viņš nedomā precēties.

«Tagad tu brauc uz 140!» Viņš to jau gaidīja. «Lūdzu, nekliedz uz mani!» Pirmkārt, viņš jau nemaz nekliedz, tikai pie sevis nosaka — esot to jau gaidījis. Visu laiku viņas skatiens kā pielipis spidometram. Otrkārt, kā rāda spidometra bultiņa, viņš brauc ar ātrumu 140 km/h. Nu taisni to jau viņa saka. Vakar viņš brauca ar 160 (autostrāde no Kannām līdz Senrafaelai), reiz ar 180, kad Marlī pazaudēja lakatiņu. Viņi vienojās — maksimums būs 140. Tagad viņa saka: «Man tas vienkārši ir par ātru.» Turklāt viņus apdzen katrs folksvāgens. Viņa saka: «Man vienkārši bail.» Viņš mēģina atjokot: «Vakar maksimums 140, šodien maksimums 120, tātad iznāk, ka pie Bilbao maksimums būs 30.» «Lūdzu!» Tā kā viņš pats uzskata to par neizdevušos joku, tad domā, ka nav nekādas nepieciešamības, lai arī Marlī to uzskatītu par muļķību. Viņa vairs nedzied, viņš vairs neapdzen, viņi klusē.

Viņas vīrs, pirmais, bija (ir) ķīmiķis.

Marseļā viņa nenopirka kurpes tāpēc, ka viņam pietrūka pacietības gaidīt, viņa to neņem ļaunā, tikai sūdzas, ka viņai spiež kurpes un Arlā, kur viņš bijis tik pacietīgs, piemērotu kurpju nav bijis.

Patiesībā viņš labāk vēlētos brokastot viens. Viņš arī nesaprot, kas īsti noticis. Viņš nepazīst nevienu sievieti, ko brokastīs gaidītu labprātāk par Marlī. Viņa to zina.

Cik gudra ir Marti?

Viņš saprot, ka vainīgs ir tikai pats.

Vēlāk viņš domās, ka, jau no rita atverot acis, viņam bijusi nojauta, ka šī diena beigsies ar nelaimi; zem Aviņonas platānām viņš to jau vienkārši zinājis.

Viņa kā bērns priecājas par pirkumiem; ja ari nekas nav jāpērk, apstājas pie skatlogiem un apklust sarunas vidū. Taču citas sievietes allaž darījušas tāpat.

Viņš ir piedzimis Kurā, dzelzceļnieka dēls, pabeidzis augstskolu cum laude, drīz viņam jākļūst par nodaļas vadītāju savā slimnīcā.

Slaveno apdzīvoto vietu, kur pulcējas čigāni, nesauc SAINTES MARIES SUR MER, bet gan SAINTES MARIES DE LA MER. Viņa neko nesaka. Pat izvairas izrunāt šo vārdu, lai nebūtu jāpārlabo Viktors, varbūt viņš pats pamanīs savu k|ūdu.

Viņa sauc viņu par Viku.

Viņa negrib būt pārāka par viņu, to necieš neviens vīrietis. Viktors jau nu pavisam ne; viņš ir ķirurgs, tātad pieradis, ka cilvēki viņam uzticas, arī Marli viņam toreiz uzticējās.

Marli iemī|otais jautājums: «Vai esi pārliecināts?» Viņa grib zināt, vai C., abu kopējais paziņa Bāzelē, tiešām esot homoseksuālists; vēl Viktors nav izteicis savas domas šai jautājumā līdz galam, kad Marlī jau pavaicā: «Vai tu esi pārliecināts?»

Aviņonā, gaidīdams Marlī zem platānām, viņš izturas tāpat kā agrāk, kad viņam vēl bija humora izjūta. Pagājušais viņam liekas kā murgs. Saule platānās, vējš, laikam mistrāls. Varbūt ši būs labāka diena. Nē, viņš neizteiks skaļi savu priekšlikumu atgriezties mājās. Patiesībā tas būtu smieklīgi. Viņš sēž zem platānām pie apaļa galdiņa un studē GUIDE MICHELIN^, lai vēlāk zinātu, pa kuru ceļu vislabāk nok|ūt Monpeljē.

Viņam ir 42 gadi.

Reiz, vēl būdams students, Viktors pavadīja nedēļu Provansā. Kad viņi tuvojas Arlai un Marli no GUIDE MICHELIN nolasa priekšā skaitjus, kāds ir arēnas diametrs, vietu skaits, fasādes augstums, uzcelšanas gads utt., viņam liekas, ka viņš labi

atceras Arlas arēnu. Viņa lasa franciski. Jo tā arī ir uzrakstīts, Marlī nav vainīga, ka, izdzirdis franču valodu, viņš tūliņ jūtas kā eksāmenā; turklāt viņš šo valodu saprot. Kamēr viņa lasa GUIDE M1CHELIN, tikmēr neskatās uz spidometru. Toreiz studiju gados viņš te bija kopā ar meiteni no Hamburgas. Kas no tā palicis? Atmiņas, kā viņi abi sēdēja augšā uz apaļā mūra, ļoti precīzas atmiņas par šo Arlas arēnu. Viņš to attēlo jau iepriekš. Jauks vakars Arlā, Viktors runā dzīvi un vairāk nekā parasti. Marli patīk viņā klausīties. Viņi iedzer (ko viņš parasti, kad jāiet uz darbu, nekad nedara). Nākamajā rītā viņi apmeklē Arlas arēnu — viņš secina, ka visu laiku atcerējies Nimas arēnu. Marli to nepamana, bet viņš gan.

Viņa ir slaida. Viņai ir lieli zobi un puspavērtas, pilnīgas lūpas, kas atsedz zobus arī tad, kad viņa nesmejas. Tas, kurš apgalvo, ka viņa ir skaista, zaudējis jau pašā sākumā; no otras puses, viņa nežēlo pūliņus, lai būtu skaista tam vīrietim, kas viņu uzskata par gudru.

Kādu stundu pēc Arlas viņš atzīstas, ka sajaucis Arlas arēnu ar Nimas arēnu.

Viņa zina, ka Viktors gaida. Viņa domā, ka laika gana. Kāpēc viņš vienmēr atnāk par ātru, pats vainīgs, ka nākas gaidīt. Viņa nevar ātrāk. Allaž viens un tas pats. Sēdēdams zem platānām pie apa|ā galdiņa, viņš saka sev, ka pats vien ir vainīgs, jo vienmēr atnāk par ātru. Viņai taisniba — ir taču kārtīgi jāizbauda Aviņona. Viņš to arī dara. Saule platānās. Kad viņš ierauga Marli atkal kā pielipušu kavējamies pie kāda skatloga, viņš apņemas — pacietību, kaut gan viņa labi zina, ka Viktors gaida. Viņa stāsta, ka arī Aviņonā, kā viņa tikko pārliecinājusies, kurpju priekš viņas neesot. Un tālāk — viņa esot pārāk plāni apģērbusies. Vai Spānijā būšot siltāks? Jā, viņš domā, taču neko nesaka, lai gadījumā, ja šis ceļojums viņus tiešām aizvedīs uz Spāniju, nebūtu pateicis ko aplamu. Viņš saka pavisam ko citu un franciski: «Vai nevēlies smalkmaizīti?» Bet piedāvā radziņu. Tūliņ pats pamana savu kļūdu, taču vairs nepārla-bo, jo viņa nav dzirdējusi jautājumu. Viņš tagad pamana katru savu kļūdu. Vismaz tā domā. Taču nepamana, piemēram, ka viņa grasās aizsmēķēt un gaida uguni. «Piedod!» viņš saka un uzšķiļ uguni. «Piedod.» Atkārtojums bija lieks.

Bāzelē viņa vairs nedzīvo kopā ar savu viru, taču ari pie VIKA ne, tas, kā zināms, varētu radīt liekus sarežģījumus šķiršanās prāvā.

Aizdedzinājis viņas cigareti, Viktors cieši uzlūko Marlī — un kā! — ne ļauni, tikai bezpersoniski, kā uzlūko priekšmetu. Viņa jautā, vai tad viņam nepatīkot viņas ķēdīte. Te viņš iesaucas:

«Garçon!»[J], pēkšņi un izlēmīgi. Viņa roka pieskaras viņas vaigam un paliek neskaidra šī žesta nozīme. Diemžēl viesmīlis, kas tikai piecu soļu attālumā nokopj kādu galdiņu, nenāk. Žests ir Marlī apmulsinājis. Viktors ir cieši apņēmies palikt možs un aizrautīgs. Viņš saka: «Jauks laiciņš!» Viņa pavaicā: «Vai tu vēl neesi samaksājis?» Jautājums *nav aizrādījums; viņš dauza ar monētu pa galdiņu, līdz Marli uzsauc: «Garçon!» Nu viņš nāk. Kamēr Viktors norēķinās, Marlī viesmīli pamatīgi iztaujā, kā vislabāk braukt uz Monpeljē, Viktoram nevajadzētu skaisties, Marlī taču nevar zināt, ka viņš jau pirmīt sīki izstudējis karti. Kad viesmīlis beidzot pazudis, viņa noprasa: «Tu saprati?»

No kā viņam ir bail?

Reiz (ne šajā ceļojumā) viņa puspajokam teica: «Tu vairs neesi mans ķirurgs, Vik, te;v pie tā jāpierod.»

Garāžā, palicis divatā ar vīru, kas nomazgājis viņu mašīnu, Viktors saka BENZIN[1] (nazāli) tā vietā, lai sacītu ESSENCE'; tas nekas, ja nav klāt Marlī. Viņš dabū, ko domājis.

Bāzelē viss ir citādāk.

Vienu vienīgu reizi visa ceļojuma laikā, Kannās, viņa pateica: «Idiots!», jo viņš, pretēji viņas norādījumam, iebrauca vienvirziena ielā. Kāpēc Viktors to uztver tik nopietni? Tad viņš gaida nākamo novērtējumu.

Viņa priecājas, ka drīz būs klāt Spānija.

Galu galā viņa taču ir romāņu filoloģe; ja viņa šad un tad palabo Viktora franču valodu, viņam nāktos būt tikai pateicīgam.

Aviņonā viņš bieži gaida vaļējā mašīnā, smēķē, kamēr viņa vēl grib nopirkt sev kādu sīkumu. Laika diezgan. Atvaļinājums. Viņš smēķē un apņemas būt uzmanīgāks pret Marli.

Kad viņa beidzot atgriežas, Viktors sagaida viņu kā kavalieris — izkāpj no mašīnas un atver durvis, saka: «Atradu tavas saulesbrilles! Tās bija pakritušas zem sēdekļa.» Marli atteic: «Redzi nu!», it kā viņš būtu pazaudējis viņas saulesbrilles, otrās šai braucienā. Vēl Marlī gribēja nopirkt citu nagu vīli, neesot atradusi; toties iegādājusies pludmales kurpes, kuras viņam liekas jokainas. Kāpēc viņa ir sadrūmusi? Viņai arvien ir tāda sajūta, ka Viktors tūlīt, tūlīt zaudēs pacietību. Tāpat kā Marse|ā. Marlī pieder čemodāns, līdz pusei pilns ar kurpēm, un viņš nesaprot, kāpēc viņa jau kopš Marseļas nēsā tikai tās kurpes, kuras spiež. Viņa priekšlikumā vēlreiz izmest līkumu caur Marse| u nebija ne pilītes ironijas, taču viņa tam netic. Tagad sadrūmuši ir abi divi.

Žēl kopīgo nakšu gultā.

Tas, ka MANČA neatrodas uz zieme|iem no Madrides, kā apgalvo Marlī, zināms katram, un tomēr, pirms vēl viņa atnākusi

brokastīs, Viktors lieku reizi pārbauda kartē. Ne jau tālab, lai atsāktu iepriekšējo sarunu! Tikai tālab, lai justos pārliecināts.

Viņi brauc vaļējā mašīnā, jo Viktors svēti nosolījies nedrāzties. Nu jā, ir jau liela starpība, vai sēž pie stūres vai blakus. Tas patiesi ir smieklīgi, ka viņš vairs vispār ne-apdzen un velkas aiz katras kravas mašīnas (tāpat kā braucot no Kannām uz Senrafaelu); vēlāk viņš domā, ka pats ir bijis neciešams.

Viņš ienīst savu vārdu VIKTORS, taču viņam netīk arī, ja viņa saka VIKS, īpaši tad, ja to dzird cilvēki pie blakusgal-diņa.

Eiropai jāvienojas par vienotu valūtu, un tā arī notiks, domā Viktors, Marlī nav tik pārliecināta, taču uzklausa, kā viņš pierāda savu domu un neko neiebilst. Kāpēc viņš skaišas? Nav izdevies Marlī pārliecināt, bet vaina jau nav pierādījumos.

Viņa ir pilnībā atveseļojusies.

Ja viņa klusē, tad viņš savu uzvedību novērtē pats. Kāpēc viņš patlaban runā par sparģeļiem Elzasā (tātad atkal par ēdienu!) tā vietā, lai uzmanītu pagriezienu uz Monpeljē? Viņa uzliek saulesbrilles, saka: «Pa šo ceļu mēs nokļūsim Lionā!», un tā kā viņš klusē: «Es domāju, tu gribi braukt uz Monpeljē.» Viņš izstiepj kreiso roku ārā no mašīnas, lai neļautu manīt savu sasprindzinājumu. Drīz pēc tam ceļ-rādis — TOUTES LES DIRECTIONS[2]. Toreiz Elzasā, viņu mīlas pirmajā braucienā, viņa vienkārši uzticējās viņam. Vēlreiz ceļrādis TOUTES LES DIRECTIONS. Vēl arvien bez kļūdām.

Ja Viktoram liekas, ka pateicis ko asprātīgu, Marlī parasti ir citās domās; te reizumis viņa par kādu Viktora piezīmi skaļi iesmejas, bet viņš nesaprot, kas tur smieklīgs.

Viņa apsien lakatiņu, jauno, ko nopirkusi nagu vīles vietā; Viktors to pamana tikai, izdzirdīs jautājumu: « Kā tev patīk?» Piepeši viņš saka: «Tev taisnība», it kā viņa būtu kaut ko bildusi uz Viktora piezīmi, ka viņš reiz esot braucis no Bag-dādes uz Damasku pa tuksnesi bez viņas un neesot apmaldījies. Te viņš secina: «Nu mēs esam sūdos!», par ko Marlī ir ļoti izbrīnījusies, jo parasti viņš tā nemēdz izteikties. Viktors smejas — sajūta tāda, it kā viņi stāvētu uz slavenā Aviņonas tilta un tas piepeši vidū beigtos; patiesībā viņi tikai iebraukuši rūpniecības zonā, par ko vēstī uzraksts PASSAGE INTERDIT'. Viņš ieslēdz atpakaļgājienu, viņa mierina: «Nenervozē.» Kad pēc veselas kļūdu sērijas (par tām liecina motors) ir atrasts īstais ceļš, kas būtu pa spēkam katram idiotam, Viktors joprojām nav pateicis, kā viņam patīk viņas jaunais lakatiņš.

Viņa ir gudra, tas nav jāpierāda.

Ja viņš tagad varētu uzvilkt savu balto slimnīcas halātu, tad tūlīt kļūtu pilnīgi cits cilvēks; iztēles aina — baltā slimnīcas

halātā viņš brauc cauri Provansai un uz Spāniju.

Kāpēc viņš neko nepastāsta?

Nav taisnība, ka viņam vēl nav bijis nevienas avārijas. Marlī tikai to nezina. Tā bija ļoti sen, avārija, kurā visiem paveicās. Viņš pats to jau it kā aizmirsis. Pēkšņi viss atkal uzpeld atmiņā, un Viktors no sāniem paraugās Marlī, it kā viņa ar savu klusēšanu tur būtu vainīga — Viktors tikko apdzinis mazlitrāžas mašīnu.

«Ko īsti nozīmē PLEXUS?» Viņš ir ķirurgs, un būtu komiski viņam to nezināt. Un tomēr viņš nogaida, lai viņai būtu laiks pavaicāt: «Vai tu esi pārliecināts?» Taču viņa klusē. Tikai tad, kad Viktors domā, ka ceļš caur Egmortu esot tas īsākais, viņa noprasa: «Vai tu esi pārliecināts?»

Marlī sēž mašīnā kailām kājām, jo viņai spiež kurpes, taču viņa par to nerunā. Viņš jūt viņai līdzi un tāpēc nav spējīgs kaut ko interesantu pastāstīt.

Kāpēc viņš uzliek viņai roku uz ceļgala?

Antibā viņš uzkliedza viņai, taču vairs neatceras, kā tas tā iznāca. Vēlāk viņš grib drīzāk aizmirst nesaskaņas un tāpēc saka: «Nu labi», bāls aiz dusmām, joprojām pārliecināts par savu taisnību — «Lūdzu, piedod!».

Patiesībā ir vienalga, vai līdzenā ainava, kas Marlī sajūsmina, ir Provansa vai Kamarga. Kālab tad viņš paliek pie sava — tā ir Kamarga? Var jau būt, ka viņam ir taisnība.

Vairāk ne vārda līdz EGMORTAI.

Neņemdams vērā viņas brīdinājumu, nereaģēdams uz to ne ar vaibstu, viņš patiešām iebrauc ļoti šaurā stāvvietā. Neaizķer blakusiiiašīnas un pat ar pirmo piegājienu. Klusēdams. Pārsimt soļu tālāk ir vesels laukums ar brīvām stāvvietām un turklāt vēl ēnā. Arī Marlī to nevarēja zināt. Viņa ari neko nesaka.

Aperitīvs zem platānām, vienatnē, kamēr viņa apskata pilsētiņu. Piepeši viņš jūtas kā brīvdienās. Gaisma zem platānām, gaisma utt.

Viņš, Viks, nekad nav domājis, ka glābis Marlī dzīvību. Tā bija operācija, kas parasti izdodas. Varbūt viņa tā domāja. —

Gribētos te palikt ilgāk. Pulkstenis ir vienpadsmit, pusdienām par agru. Un tomēr gribētos te palikt ilgāk. Cietokšņa vecie mūri aiztur mistrālu. Kad Marlī atgriezīsies, viņš būs it kā cits cilvēks — dzīvespriecīgs, mierīgs — viss atkarīgs no viņa, tikai no viņa.

Reizumis viņš gribētu no viņas bērnu.

Viņa nesaprot, kāpēc Viktors dara tādas muļķības kā Antibā. Vispirms sakliedz uz viņu, tad piedāvā aiziet uz restorānu BONNE AUBERGE[8] ar trim zvaigznēm. Viņa netic tām zvaigznēm. Viņš

uzstāj. Atkal apmācas, kad viņa priekšlikums Marlī nesajūsmina, ļauj viņai vienai pašai stundu klejot pa Antibu. Ko dara viņš? Satiekoties atkal tās pašas bezgalīgās pārrunas, kur pusdienot; viņa iebilst — esot taču restorāni tepat tuvumā,

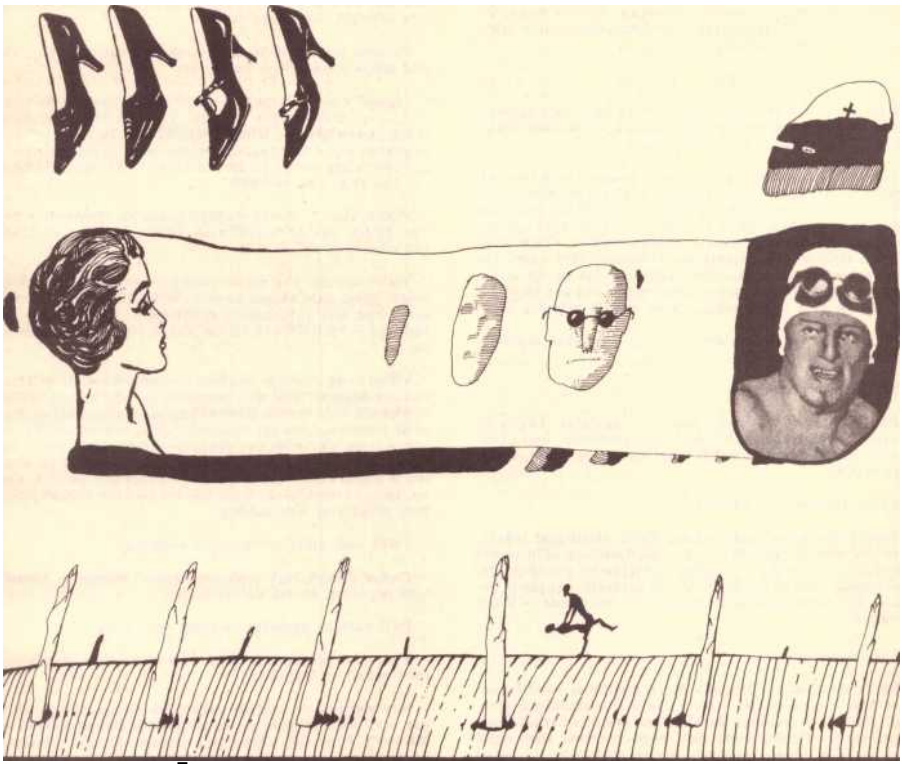

VIĻŅA ZĀBERA zīmējums

kāpēc vajadzīgas trīs zvaigznes utt. Neizskatās, ka tai pilsētas daļā, kur viņi patlaban atrodas, būtu kāds restorāns; kad viņa beidzot iejautājas: «Vai tu esi pārliecināts?», viņš neatbild, brauc tālāk, nogriežas, vēlreiz nogriežas, un te nu tas ir — BONNE AUBERGE. Zāles pārzinis aizved viņus pie galdiņa terasē, kuru kungs personīgi pirms stundas izvēlējies. Diemžēl pašlaik skaistajā terasē ir pārāk vēsi, iekšā kulises, apkalpojošais personāls tautastērpos, ēdiens ir viduvējs, taču dārgs, bet tas nekas. Marlī ir mīļa, lai arī vēl pirms stundas viņš kliedza uz viņu; viņai žēl viņa.

Par Mistrālu[9] sauc arī vienu dzejnieku — to Viktors jau zināja. Toties vējš, kuru arī sauc par mistrālu, nepūš no jūras, kā domā Marlī. Tas tā starp citu. Turpretim viņai, protams, taisnība — LETTRES DE MON MOULIN[10] autors ir Alfonss Dobē", to viņš lasīja skolā, bet ne Mistrāls. Tas

Frederiks Mistrāls (1830—1914) —provansiešu dzejnieks, Nobela

prem. laureāts (1904), (tulk. piez.)

[10] «Vēstules no manām dzirnavām» — lir. stāstu un tēloj. cikls (1869), latv. 1924., kur atainota Provansas daba un ļaudis (tulk. piez.)

Franču rakstnieks (1840—1897). (tulk. piez.) tā starp citu. Patiesība viņa tik tāpat vien ieteicas: «Mistrāls ir dzejnieks, tu zini.»

Viņš brauc ar «Porse».

Zem EGMORTAS platānām viņš ķer pie kabatas, lai pārliecinātos, ka nav pazaudējis pasi. Viktors vēl nekad nav pazaudējis pasi. Viņš pārbīstas, kad pases žaketes kabatā nav, taču tai pašā mirklī atceras — mašīnā, pase ir mašīnā. Viņš atceras precīzi, ir pārliecināts, ka ielika to dokumentu nodalījumā, taču vēl jāpārbauda. Viņš nav pārliecināts.

Ja viņš savu apņemšanos vannas istabā būtu īstenojis un viņi būtu griezušies atpakaļ, tad tagad atrastos Lionā, vakarā — Bāzelē, — bet šeit būtu tik skaisti. Gaisma zem platānām, šī gaisma utt. Kad viņa atnāks, viņš uzaicinās — aizstaigāsim līdz jūrai.

Cerams, viņa atradīs sev kurpes.

Zem Egmortas platānām — stundu pirms avārijas — viņš vēlējās tasīti melnas kafijas. Vai viņš neesot pārāk noguris, lai vadītu mašīnu? Viņš jūsmo par gaismu zem pla-

tānām, šo gaismu utt., baloži dūdo ap Senluī pieminekli. Marlī gribētu braukt tālāk, viņa patiesi neesot izsalkusi un aperitīvu viņa itin nemaz nevēloties. Viktors domā, ka nu vairs nekur nav jāsteidzas. Kāds vecs vīrs ar trim franču maizes klaipiem padusē.

Spānija bija viņas ideja.

Viņš neuzskata sevi par egoistu. Viņu tikai dara laimīgu doma, ka viņš kādu varētu darīt laimīgu. Ja tas neizdodas, Viktors ļoti pārdzīvo; viņš allaž vaino sevi.

No malas raugoties, tur nav nekā īpaša — viņa lasa LE PROVENCAL, kamēr viņš, izstiepis savas garās kājas uz ietves, dzer kafiju un gaida brīnumu, — tam it kā jānāk no ārpuses, no dūdojošajiem baložiem . .. Viņš būtu gatavs precēties. Viss atkarīgs tikai no humora izjūtas. «Tu te gribi vēl ilgi sēdēt?» viņa iejautājas. «Piedod!» viņš saka, «tu taču lasi avīzi, nevis es.» Tas nebija domāts tā, kā izskanēja; pats izvēlējies kavaliera lomu, vēlāk viņš nes viņas somu, pie tā viņa ir pieradusi. Tātad nekādi brīnumi nenotiek.

Pirmo reizi tas ir Viktors, kurš grib aplūkot krusteju. Romānika. Viņa negrib.

Viņi iet roku rokā.

Pirmo reizi tas ir Viktors, kas visur apstājas. Tirgus ar aug| iem un dārzeņiem. Viktors ir aizkustinošs, kad saka: «Šeit ir kurpes!», un acīmredzot vēl aizvien nesaprot, kādas viņa meklē.

Kāpēc jābrauc uz Spāniju?

Viņš gaida kādā šaurā ieliņā, Marlī aizmirsusi lakatu, patiesībā viņš negaida Marlī. Ko viņš darītu, ja būtu viens? Pamanījis viņu nākam un atkal apstājamies pie skatloga, viņš nopērk HERALD TRIBU NE, lai uzzinātu, kas jauns pasaulē. Pēc brīža, pacēlis no avīzes acis, viņš redz — Marlī ir pazudusi.

t

Tūristi pusdieno.

Vēlāk viņa saka: «Piedod!» Marlī nopirkusi komisku cepuri. «Nē!» Viņa smejas, «tev!» Marlī ir vislabākajā omā. Kad viņš atver mašīnas durvis, viņa jautā: «Varbūt ļausi tagad man?» Mašīnu vada viņš. Kāpēc vienmēr tikai viņš? Viņš uzstājīgi prasa, lai Marli atbrīvo viņa vietu. To tagad nevar izskaidrot. «Vai tev nepatīk?» Viņa domā raibo cepuri. Pirmo reizi viņam ir bail no ceļa.

Viņa ir tīrais bērns.

Pase ir mašīnā.

«Tu izskaties jautri!» Viņa uzlikusi viņam galvā raibo cepuri, lai viņš nebūtu tik nopietns. Viņš nobrīnās, ka Marlī piesprādzējas. Bez atgādinājuma. Viņš atstāj cepuri galvā, iedarbina mašīnu, atskatās, lai neuzgrūstos kam virsū. Tagad tikai nekļūdīties. —

Tā nu tātad bija Egmorta.

Viņai ir dēls, iet skolā; viņa ir studējusi Parīzē; viņa gatavojas šķirties; viņa ir sieviete, nevis bērns.

Kamargas zirgi. Reizēm viņa ko pasaka, reizēm kaut ko pasaka viņš. Par laimi, satiksme nav dzīva. Tad viņš atkal mēģina domāt profesionāli — kad cilvēks ir miris? Tāds jautājums rodas, pārstādot sirdi. Šai mirklī viņš pieķer sevi skaļi sakām: «Rīt jāmaina eļļa!» — tā vietā, lai skaļi runātu par to, ko domā. Viņš negrib liekus sarežģījumus.

Reiz, vēl būdama bērns, viņa jājusi ar zirgiem.

Viņi brauc aiz beļģu dzīvojamā vagoniņa, ilgi neapdzen; kad viņš beidzot apdzen, pagūt, pagūt, taču daudz netrūkst līdz avārijai. Viņa neko nesaka.

Pacienti Viktoru vērtē augstu, uz viņu var paļauties, viņš dod miera un drošības sajūtu utt.

Tagad smieklīgā cepure ir galvā viņai. «Tev piestāv viss!» viņš saka, taču raugās uz ceļu. Vai viņš vispār klausās? Marli lasa priekšā no GUIDE MICHELI N, lai viņš jau sāktu priecāties par Altamiras alu gleznie cību, lai nedomātu tikai par savu eļļas maiņu, lai zinātu, kāpēc viņi brauc uz Altami-ru. Tas viņai nāk no sirds.

Viņam allaž ir veicies salīdzinājumā ar citiem cilvēkiem, gan darbā, gan ar veselību un vispār, tikai ne alpīnismā (virsotne

Buina). —

Viņa iesaucas: «Tu atkal domā par ēšanu!» Viņš nedomā vispār neko, tikai skatās uz ceļu; viņš tikko gribēja kaut ko sacīt, kam bija kāds sakars ar Monpeljē, jo ieraudzīja ceļa rādītāju — MONPELJĒ 12 km. Labāk viņš nebūtu teicis neko. «

Viktors tika cauri ar viegliem ievainojumiem, ar grieztām brūcēm deniņos, taču viņš neatceras nekādu kravas mašīnu ar piekabi. Viņa nomira ātrās palīdzības mašīnā ceļā uz Monpeljē slimnīcu. Viņš pat neatceras aleju, kur tas notika, kur tagad starp platānām guļ apgāztā piekabe; kad viņš to visu vēlreiz skata savām acīm, viņam ir tāda sajūta, it kā atrastos te pirmo reizi, viņu nopratina (franciski), un viņš uzzina, ka šai krustojumā viņam bijušas tiesības braukt pirmajam, tātad viņš nav vainīgs.

Vēlāk viņš kļūst par nodaļas vadītāju.

Gadus desmit viņš nepiemin nelaimi Monpeljē tuvumā; viņš nesaprot, kā tas varēja notikt.

Daži paziņas aptuveni zina par šo avāriju.

Viņš kļūst par klīnikas šefu, divu bērnu tēvu, daudz ceļo, taču nekad uz Spāniju.

Nav pieņemams ārstam vakarā pirms operācijas stāstīt par sevi, viņš to zina; un tomēr pēkšņi piemin avāriju pie Monpeljē Francijā: «Man bija tiesības braukt pirmajam, kā jau teicu, šai ziņā es neesmu vainīgs ...» Vēlāk viņš iejautājas: «Kā mēs īsti sākām par to avāriju runāt?» Pacients arī nezina. Kāpēc viņš nepasaka vienkārši: «Ar labu nakti», ierasto: «Jums jāizguļas, ja nevarat iemigt, pasauciet naktsmāsu.» Bet to jau viņš pateica iepriekš. Tad viņš paņem no naktsskapiša kādu grāmatu, lai izlasītu vienīgi nosaukumu. Te noliek to atpakaļ uz naktsskapiša. Patiesībā viņš gribēja sacīt — nav pamata uztraukties, rīt viņš būs klāt operācijā, pats neoperēs, taču būs klāt, nav pamata uztraukties utt.

Viņam vairs nekad nav bijusi avārija.

Slimnieks, acīmredzot vīlies, neiedrošinās pajautāt, kāpēc neoperēs šefs pats.

Viņam jautājums: «Vai esi pārliecināts?»

Avāriju viņš nekad vairs nepiemin.

Marlī pamanīja kravas mašīnu, brīdināja viņu, viņš pamanīja kravas mašīnu, taču nebremzēja; viņam bija priekšroka. Iespējams, viņš pat piedeva gāzi, lai parādītu, ka ir pārliecināts. Viņa iekliedzās. Monpeljē žandarmērija atzina viņu par nevainīgu.

Tulkoja AIJA JAKOVIČA

Daudzi literatūrvēsturnieki un filozofi, kā P. Dāle, K. Kārkliņš, Z. Mauriņa un citi, savos darbos izteikušies, ka F. Bārdas

vārds droši liekams blakus latviešu dzejniekiem filozofiem Rainim un J. Porukam. Un, šķiet, šāds apgalvojums ir pamatots — arī līdzās populārajām dzejas grāmatām «Zemes dēls» un «Dziesmas un lūgšanas Dzīvības kokam» Kopotu rakstu sējumos var izlasīt pagaras apceres par mākslu, reliģiju, kritiku, prātu un dažnedažādām citām tēmām.

Mara Grudule

INDIVĪDA UN PASAULES ATTIECĪBAS FRIČA BĀRDAS DARBOS

F. Bārdas pasaules uzskats veidojies, dažādu populāru sava laika filozofu ietekmēts. Šo faktu jau visai plaši apcerējusi Zenta Mauriņa doktora disertācijā «Friča Bārdas pasaules uzskats», īpaši atzīmēdama A. Bergsona, F. Nīčes, A. šopenhauera un Platona filozofisko sistēmu ietekmi. Un tas arī saprotams — visu lielāko mūža daļu interesējies par prātniecību, Fricis Bārda, protams, nevarēja neietekmēties, izvēloties savai būtībai un domāšanas veidam līdzīgu ideju nesējus. Šo filozofu domu pildīti arī F. Bārdas apcerējumi. Domāju, tas nav pe|ami. Atceros lasījusi J. V. Gētes domas — ja no viņa dai|rades vajadzētu svītrot visas citu autoru ietekmes un svešās idejas, tad no paša Gētes visai maz kas paliktu pāri.

Turpmāk neesmu nodomājusi vērtēt Friča Bārdas un ideālisma attiecības. To jau pietiekami labi veikuši |audis līdz

II pasaules karam un veic atsevišķi pētnieki vēl šodien. Mani rosinājis cits jautājums — cilvēks un viņa vieta pasaulē, attiecības, kādas veido viņa garadzīve ar apkārtējo pasauli, virziens, kurp tā tiecas. Fricis Bārda pats kādā vēstulē izteicies, ka visu cilvēku dvēseles būtu sadalāmas «pī|u dīķa dvēselēs un avotu dvēselēs», pie tam pēdējās «kā avota ūdens ir mūžīgi jauns, ritošs, atspirdzinošs, arī savā ziņā mūžīgs meklētājs»[1], un pats sevi pieskaitījis pie otrā tipa.

Pārlasot dzejnieka prātnieciskos darbus, atradu arī viņa iedomātās ideālās kritikas un savu darbu vērtētāju mode|us. Nolēmusi pati kaut ar puspēdu nostāties tāda vērtētāja lomā, biju spiesta šīs domas vismaz ņemt vērā, tām tomēr nepievienojoties. Un, lūk, dažas tēzes no F. Bārdas darba «Māksla un kritika»:

«1. Ja mākslas darba uzņēmējs nebūs māksliniekam radniecisks, viņš mākslas darba nekad nevarēs saprast;

2. Mākslas darba galvenais uzdevums — radīt mākslas uzņēmējā jeb baudītājā taisni to dvēseles stāvokli, kādu pārdzīvoja mākslinieks, šo darbu radot. Tātad ārējais mākslas darbs spēlē tikai starpnieka (. .) lomu no vienām smadzenēm uz

otrām.»

Darbu uztvere un līdz ar to vērtējumi ir tik dažādi, cik atšķirīgi cilvēku raksturi un domāšana, un prasīt no baudītāja tās pašas emocijas, kādas bijušas radītājam, vēl jo vairāk, runāt par tiešu šo emociju jeb «dvēseles stāvokļa» izsaukšanu lasītāja smadzenēs, nozīmē noliegt kritiku, noliegt darba interpretāciju. Un pēdējās tieši padara literatūru, kā arī ar to saistītās norises sabiedrībā interesantas. Cik kritiķu, tik spriedumu, cik interpretāciju, tik versiju.

II

Apzinādamies savu būtni kā dabas daļu (« .. šajā sīkajā zariņā sīc/Tavs vismazākais pumpurīts»), dzejnieks tomēr, meklējot pasaules veselumu, dvēseli ceļ dabai pāri:

' Barda F. Vēstulēs. — R.: Latvijas Kultūra, 1926, 103. Ipp.

MOTO:

MĒS NEREDZAM PAŠAS LIETAS, PA LIELĀKAI DAĻAI MĒS APMIERINĀMIES AR TO: IZLASĪT UZ VIŅĀM UZLĪMĒTĀS ETIĶETES.

F. BĀRDA

«Cilvēka dvēsele, bagāta dvēsele, pārāka esi par visu dabu ..

.. tevī snauž septiņreiz simttūkstoš dabas.»

Bieži savos darbos citējis Džordano Bruno domas par cilvēka dvēseles divatnību, kas dzīvo it kā uz robežas starp laicīgo un mūžīgo, pirmatnīgo un jau esošo, prātu un jūtām, Fricis Bārda tomēr pārliecināts, ka jūtām kā pasaules uztverē, tā mākslas darba radīšanā piemīt galvenā loma. Šai jomā viņa domas tuvas franču intuitīvista Anrī Bergsona uzskatiem. Minēto francūzi filozofu dzejnieks vērtējis visaugstāk, pareģodams tam nemirstību nākotnē un piesaukdams ģēnija vārdu visu pasaules prātnieku vidū. Dzejnieks īpaši studējis divus A. Bergsona darbus «Laiks un gribas brīvība» un «Radošā evolūcija». Pēdējā lasāmi šādi vārdi:

«Наша мысль . . не способна представить себе действительную природу жизни, глубокий смысл эволютивного движения. Жизнь создала мысль в определенных обстоятельствах для воздействия на определенные предметы, мысль только эманация, одна из видов жизни — как же может она охватить жизнь?»[3]

Dzīves pētīšana, ārpasaules uztveršana iespējama galvenokārt ar jūtām. Iedvesmojies A. Bergsona, kā arī V. Džeimsa idejās, F. Bārda atzīst, ka tieksmes, pārliecības, centieni, nogulsnējušies zemapziņā, sagatavo dvēseles intuīciju. Un intuīcija ir vienīgā spējīga uztvert un atklāt patiesību, kā arī atsegt lietu un parādību dziļāko būtību, to tapšanu un kopsakaru.

Ar intuīcijas palīdzību cilvēks spējīgs aizmirst sevi kā ķermenisku būtni un iekļauties pasaules parādībās un pasaules ritmos, pat piešķirot daļu savu jūtu nedzīvajiem ārpasaules objektiem. Tā kādā darbā Fricis Bārda saka:

«Es pārnesu savu subjektīvo sajūtu uz reālu objektu, bet reizē ar to objekts kļūst it kā daļa no manis, no subjekta (. .). Subjektīvs pietvīkums, jūtu pārpilnība ar dabisku nepieciešamību pāriet objektivitātē. Katra stiprāka jūta meklē sev objektu, kurā spoguļoties.»[4]

Tas daļēji palīdz saprast, kāpēc F. Bārdas dzejā tik daudz personifikāciju (vairākums dzejnieka darbu pētnieku gan sakarā ar šo gadījumu min panteismu) — katrā apkārtējās pasaules lietā dzejnieks saskata sev līdzīgu — just, kustēties spējīgu būtni. Gluži cilvēciskas īpašības iegūst koki, puķes un pat nedzīvi priekšmeti. Minēšu tikai vienu darbu — tautā populāro dzejoli «Vecā pirtiņa». Fricis Bārda raksta, ka pirtiņa «sēd gluži salīkusi», bet «bezzobu mutē/īss, nozelēts ļuļķīts/drebēdams turas un kuras», un vēl: «sestdienas vakars/gurdeni tumst./Vecā pirtiņa/ sēd un skumst.»

Interesanti, ka savos teorētiskajos rakstos dzejnieks gājis vēl tālāk, uzskatīdams, ka ikdienai ideālā gadījumā nav jāienāk mākslinieka darbā, jo tas tikai traucētu saskatīt visas lietas to «pirmatnējā skaidrībā». Darbā «Mākslas attiecības» viņš uzsver, ka pilnīgi pietiek ar «emocionālo un estētisko baudu, kādu modina viņā zināma parādība jeb lieta ar savu ārējo veidu».

Tāpat visai maza nozīme, pēc dzejnieka domām un līdzīgi A. Bergsona uzskatiem, arī ar prātu iegūtajām zināšanām

par priekšmetiem un apkārtējo pasauli. Atsevišķas zinātnes atziņas var tikt izmantotas daiļdarbos, taču tām nenoliedzami mazāka loma nekā jutekliski tvertajiem iespaidiem. Fricis Bārda saka: «Mums zūd nešaubīga ticība uz prāta absolūto visspēcību, un mūsu acīs tas vairs nav visvarenā saule, bet maza, kaut ļoti vērtīga, praktiskās dzīves laterni-ņa. Un vai mums nepaliktu kauns, ja mēs varētu savu Dievu ar šo laterniņu apgaismot, kā kupcis ēnainā pagrabā apskata savus miltu maisus.»[5]

Un tomēr, prāta un jūtu attiecības pārspriežot, apkārtējās pasaules sakarībās gremdējoties, Fricis Bārda runā par dvēseli kā mūžīgā mainībā esošu, par dvēseli, kas tiecas pāri dzīves ikdienībai. Pēc dzejnieka domām, viens no spēkiem, kas palīdz dvēselei celties, ir māksla, otrs — mīlestība.

Fricis Bārda līdzīgi Šopenhaueram piešķiramākslai cilvēka dzīvē īpašu vietu, saukdams to par vienīgo spēku, kas spēj dvēseli attīrīt, dvēseli aizraut, uz laiku aiznest to sev līdzi, tā piespiežot aizmirst zemes priekus un iekāres.

Otrs spēks — mīlestība. «Pilnīgāka mīlestība ir kvēloša dziņa pēc pilnīgas dzīves (. .). Katra garīga augšana, mācīšanās, atzīšana, augstāka skatīšana, darbošanās ideju vārdā ir šīs tieksmes bērni,»[6] — raksta Fricis Bārda. Mīlestība ir katras attīstības pamats. Dzejnieks tajā saskata cilvēka dzīves veidotāju, bet dažkārt arī ciešanu un sāpju cēloni. Ciešanas un sāpes, ja vien tās saistītas ar mīlestību, pēc Friča Bārdas domām, palīdz dvēselei augt un veidoties.

Attīstība, ari garīga izaugsme saistāma ar nemitīgu cīņu, vispirms jau pašam ar sevi. Laime, prieks par padarīto savijas ar neapmierinātību par savām patiesībā niecīgajām zināšanām, kas aicina atkal ķerties pie darba, tādējādi pilnveidojot sevi. Ne velti lekcijās saviem klausītājiem Fricis Bārda mīlējis atgādināt F. Nīčes vārdus: «Jūs mīlu no visas sirds, esmu jūsu labākais ienaidnieks» (līdzīgi skan daudz dzirdētais teiciens «sodu tāpēc, ka mīlu»); «Jūtu morāle lai ir kara morāle, bezgalīgas uzvaras alkstoša, dzīvojiet karā ar sevi pašu un sev līdzīgiem.»[7]

Neapmierinātība liedz apstāties, nesasniegtais aicina tiekties. Un tās nav, kā dzejnieks pats saka, «gurdi praktiskās dzīves» nepiepildāmās alkas, dvēsele šai dzīvei tiecas pāri (arī «Bet man kā bitei tāļu skriet/pār robežām, tur — ziedos saldos./Nekas, ja apreibstu mazliet/un tropā neatgriezies maldos.»).

Garīgas pilnības ideāls dzejniekam ir Zvaigžņu meita, bet ari tā ir sapnis, tāls un neaizsniedzams (dzejoji «Zemes dēls» un «Zvaigžņu meita»).

Friča Bārdas darbos visai maz pesimisma. Arī nāve, kas tomēr vairumam dzejnieku, to skaitā arī romantiķiem, izraisa skumīgas pārdomas par dzīves īso brīdi, dažkārt pat ar īsti traģisku noskaņu, Fricis Bārda to uzskata kā likumsakarīgu dzīves nobeigumu, kā atpūtu pēc labi padarīta darba.

III

Fricis Bārda bieži saukts par panteistu, un viņa darbos patiesi Dievs un daba ir vienoti. Filozofs P. Dāle, apcerot dzejnieka gara pasauli, gan dēvējis to par panenteismu, tas ir, panteisma un teisma apvienojumu, sacīdams: «Daba Bārdām nav Dievs un Dievs nav daba, bet Dievs nepārtraukti darbojas, manifestējas dabā, iekšēji aptver to, dzīvo tanī kā viņas organizatoriskais, radošais spēks un likums.»[8]

Friča Bārdas dzejā un tāpat arī apcerēs sastopami divpusīgi spriedumi par cilvēka vietu pasaules norisēs. Ir darbi, kur autors runā par sevi kā dabas da|u, dabas pasaules da|u, darbi, kuros daudz personifikāciju. Un dzejnieka piesauktais Dievs ir zaļā dabas nama saimnieks. Un ir darbi par pasauli šā vārda mazliet plašākā nozīmē, par «absolūto pasauli», kur atrodama «tā Debess

un tas Dievs, kas dziļi dvēselē mīt».

Lūkošu katru grupu atsevišķi.

«Cik tuvu tu, debess, brīžiem man nāc!

Man apreibst galva, man samulst prāts» — dzejnieks iesaucas darbā « Debess». Kādā citā dzejolī lasāms: «Bet gan puikas pagalmā pie kalpu gala stāv, rokas kabatās, un padebešus dala» vai arī:

«Veras debess spodrās acis, tumsa klusi dziedāt sāk, un pa taciņu caur druvu pirmie sapņi bāli nāk.»

Visa pasaule elpo, pakļauta kopējam ritmam, debesu tēli — pērkons, saule, mēness nolaižas uz zemes, un arī Dievs kā tu un es ir tepat blakus, spējīgs just, pārdzīvot un skumt līdzīgi savas pasaules iemītniekiem.

Cilvēks šai pasaulei nepaceļas pāri kā drošs uzvarētājs, bet iekļaujas tajā varbūt blakus sīkajai skudrai, kas cīnās ap skuju («Mana dzīvība/vientuļa svecīte/ egļzara galiņā/meža vidū»").

Šāda saplūsme ar dabu raksturīga romantiķu dzejai vispār, lūk, arī lords Bairons teicis: «Es nedzīvoju sevī viens, es kļūstu daļa no tā, kas ir ap mani.» Tikai Bironam īstu dabas dzejoļu maz. Viņa darbos vērienīgas dabas gleznas gan rodamas, bet tikai kā asociācija, kā kontrasts cilvēka niecībai vareno un neizskaidrojamo apkārtnes spēku priekšā (kalnu tēls «Manfrēdā»). Fricim Bārdām šādas iespaidīgas dabas tēlojumu gandrīz nav. Viņa maigajos un labestīgajos dzejoļos, piemēram, varenais pērkons ved mākoņzirgus uz upi peldēties, apnicīgais lietus pārvērties jaukajā lietus vīriņā utt.

Fricis Bārda darbos bieži minējis ezeru, jūru, dzelmi, avotu un citus ūdeņus, kuros dvēsele spoguļojas (« .. dvēsele mana, lai avots zem smilgām»), debesis spoguļojas (« . . debess jūrā dus»), un dzejnieks tajās ierauga pats sevi un savu garu.

Ļaužu dveselēs ka ūdenī atspīd tikumi un netikumi, sīkas ikdienas rūpes un cēlie mērķi, kas aicina ikdienai pacelties pāri. Te vietā atgādināt jau minētās «pīļu dīķa dvēseles» ar sekliem ūdeņiem un «avotu dvēseles» ar noslēpumainām dzīlēm, neizdibināmām dzelmēm, patiesām, skaidrām jūtām. Arī daba F. Bārdas dzejā parādās kā «zaļu viļņu teika», un darbā «Romantisms kā mākslas un pasaules uzskata cen-trālproblēma» dzejnieks aicina: «Kad dienas gaisma zūd, bet sveci vēl par agri iededzināt, tu gribēsi šo mirkli izlietot tikai priekš sevis, tā sakot, izpeldēties savā dvēselē kā tumšā, siltā vasaras vakarā ezerā.»

Tā, gremdējoties sevī, ikdienas lietu pasaule atvirzās, dodama vietu filozofiskām pārdomām par lielās pasaules sakarībām un norisēm.

Pēc dzejnieka domām, Dievs iemājo katrā pasaules lietā, arī

cilvēkā — kāds stars no viņa stara:

«Kurp skats mans slīd, kurp acis paveru — es visur, visur tevi ieraugu.»

Vajag ļauties Dieva sajūtai sevī, un dzīvei atklāsies jauni apvāršņi un garam jauni mērķi. Šīs Friča Bārdas domas samērā tuvas budismam («Therefore each one in puritY and sincerity of faith should picture his own mind as being Buddha's mind»[9]), kaut arī ziņu, ka Fricis Bārda būtu īpaši par budismu interesējies, man trūkst, bet laikam gan atsevišķas kopīgas iezīmes var saskatīt visās pasaules filozofiskajās sistēmās. Gars ir Dieva daļa un Dievs ir gara daļa.

Dieva klātbūtnes izjūtai nepieciešama pasaules lietu un apkārtējo parādību izpratne, meklējot eksistences dziļākos cēloņus un iekļaušanos to pastāvēšanas ritmos jeb, kā Zenta Mauriņa teiktu: «Jābūt berzei starp garu un pasauli.»

Friča Bārdas Dievs ir gaismas, mūžības un miera dievs. Gara gaisma vada cilvēku cauri dzīvei, pašķirdama labā, saprātīgā, taisnīgā ceļu: «Tikpat nepieciešama mums ir atziņa, ka mūsos mīt nemirstīga dvēsele, pilna neapklusinā-

[8] Zemes dels. — R.: Liesma, 1979, I47. Ipp.

[9] The Teaching of Buddha. — Tokyo: Kenkyusha Printing Co, 1966, p. 99

mas dziņas pēc augstākas pilnības un pilnīgas laimes»[10], un vēl: «visas izglītības, rīcības kodols un saturs ir: lai cilvēks varētu Dievu piedzīvot savā sirdī un sajust viņu, kas ir augstāks nekā visa c. sapr. (cilvēka sapratne — paskaidrojums mans. — M. G.)»[11].

īstenā jeb absolūtā gara pasaule dvēselei nav sasniedzama, bet cilvēks tomēr cer to iemantot, vienlaikus apzinoties: «Ak, lielais, svētais Dzīvības koks,/cik mazs, cik mazs —/cik bezgalīgi niecīgs un mazs/es sēdu tavā ēnā.»

Cilvēka gaišās domas tiecas netveramā, mūžīgā virzienā, bet dienišķās rūpes stiprām saitēm tur pie dabas, zemes un ikdienas. «Dzīvība ir mūžīga cīņa ar matēriju un pacelšanās tai pāri.»[12]

IV

Fricis Bārda dažādi vērtēts dažādos laikos, īpašu popularitāti viņa darbi ieguva pēc dzejnieka nāves, kad īsā laikā dzeju krājums «Zemes dēls» piedzīvoja vairākus izdevumus. Tad — pēc dažiem gadu desmitiem tika uzsvērts, ka F. Bārdas dzejā nav sabiedriski nozīmīgu motīvu, un dzejnieks savā laikā bijis tik populārs tāpēc, ka «buržuāziskie ideologi (..) bija pārliecināti, ka estetizētās īstenības spēks pasargās jaunatni no spējas saskatīt kapitālistiskās pasaules

patiesības un tā cīņu vietā izvēlēsies iegrimšanu sapņos»[13].

Nu, kad līdz ar dzejnieka simtgades svinībām Friča Bārdas dzeja turpina savu atgriešanos pie lasītājiem, dažkārt literatūrvēsturnieki tomēr atgādina, ka Fricis Bārda bijis ideālists, kas noliedzis prātu kā izziņas līdzekli, un tāpēc viņa darbi būtu atšķirīgi vērtējami. Domāju, ka pasaules uzskats, jebkura radoša cilvēka pasaules uzskats, nespēj ne pavājināt, ne celt viņa darba vērtību. Tas tikai raksturo viņu kā cilvēku starp citiem cilvēkiem savā tautā un laikmetā. Vai gan tāpēc mēs mazāk mīlēsim Ļ. Tolstoju, ka viņš neatzina revolūciju, vai gan tāpēc neatzīsim K. Marksa idejas, ka viņš apmeklēja baznīcu?

Fricis Bārda bija ideālists un atzina intuīciju kā izziņas līdzekli. Bet Fricis Bārda apzinājās savu vietu pasaules sarežģītajās sistēmās, izvirzīja sev mērķi un tam arī tuvojās: «Es tomēr zinu, ko gribu no dzīves un cilvēkiem: lai viņi manī uzkur lielo svēto uguni, kurā pašam sevi sadedzināt un, ja maz iespējams, tad daļu no šī siltuma un gaismas atdot līdzcilvēkiem, līdzcīnītājiem un līdzmeklētājiem, tautai.»[14]

[10] Bārda F. Kopoti raksti, 1. sēj., 151. Ipp.

[11] Bārda F. Vēstules.— 1926, 26. Ipp.

[12] Bārda F. Kopoti raksti, 1. sēj., 134. Ipp.

[13] Grigulis A. Fricis Bārda. — Karogs, 1980, nr. 2, 154. Ipp.

[14] Bārda F. Vēstules. — 1926, 121.—122. Ipp.

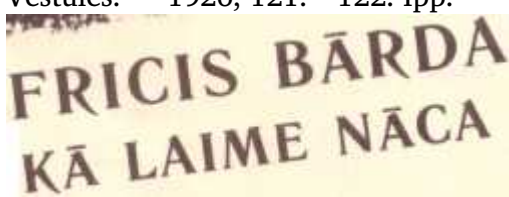

Atspiedusi balto celi uz krasta sirmiem sudraboļiem, Laime taisījās kāpt ārā iz smaržīgajiem tumši ziliem ūdeņiem, un gribēja uz mani nākt tā, nākt uz mani — atstāto, un es viņu gaidīju izplestām rokām.

Tā izkāpj pavasara rīts iz tumšā, smaržām pielijušā pavasara nakts klēpja, un visa radība jūt kaut ko neizrunājamu, kad ceļ viņš savu gaiškrēpaino galvu pār melnām meža galotnēm, kā dzeltains, jautrs leopards . . .

Un es ar' jutu neizrunājamo, kad Laime taisījās nākt mani raudzīt, ja — mani, taisni mani...

Tā celi bija jau uzlikusi uz krasta sudraboļiem, un, atbalstīdamās uz vienas rokas, otru viņa sniedza man. Un vāji sārta viņas roka bij, kā ziedos iešķetināts mežābeles zars, un es vēl atminos, kā katrā pirkstgalā tai drebēja pa lielai, skaidrai ūdens lāsei, kā tīmekliņu pavedienos dimanti, kas laistās zilsarkani zaļās uguntiņās ...

Tik skaista viņa bij, šī roka, tik jauki izskatījās tā, kad lietās lāses drebēdamas dedza viņas pirkstgalos ... — tik neizrunājami skaisti bija tas, ka es uz brīdi apmulsu un nedrīkstēju viņas satvert, es nedrīkstēju aizskart

tās ...

Un Laimei-—— paslīdēja celis, pēc manis sniedzoties, jo

sudraboļi krastā glumi bij. Viņa sasvērās un pakrita . . . ak . . . viņa atkrita atpakaļ un tu-ūlīt pazuda, kā dzelmē iesviests zelta biķeris ... Un es patiku stāvot tukšām rokām --

Tumšajos ūdeņos sacēlās lieli, mīksti gredzeni zaļās samta kamaniņās un čakli aizlaidās, cits citu ķerdami, — šūpodami un lauzīdami gludo līmeni ar zilo debesi un retiem baltiem mākonīšiem . . .

Es gaidīju, ka viņa atkal nāks, un prātīgāki kāps, un es tad, zināms, steigšus metīšos tai pretim un palīdzēšu izkāpt . . . Tai bija jānāk katrā ziņā, jo pavasara rīts nekad tak nekrīt atpakaļ un nenoslīkst nakts tumšā klēpī... It nekad . . .

Bet viņa nenāca--

Gredzeni saplaka, palika miegaini, aizsnaudās ... Kamaniņas nogrima klusītiņām. Līmenis izlaidās spīdīgs un glums, un gluma debess viņā iegūlās ar baltiem, rāmiem mākonīšu jēriņiem zilajā klēpī.---Tā nenāca vairs atpakaļ.

Es saucu viņu, bet tā neatsaucās.

Es lūdzu viņu, rokas izstiepis, bet viņa neatbildēja.

Tā neatbild un neatsaucas, un guļ kaut kur zem gludā līmeņa, kā zelta sieksta, mežābeļu ziedu rokām . . .

O, viltīga man viņa ir un gudra! Es zinu gan, kādēļ tā neatsaucas! Tā tagad gaid', lai es pie viņas eju, — nu taču zinu es, kur viņa mīt... Lūk, tādēļ viņa neatsaucas un nenāk vairs!

Un zilās dzelmes labina ik reizes mani: lai ejot es pie Laimes ... lai ejot es pie Laimes,--tā gaidot mani. . . tumšos dziļumos--

Logi vaļā.

Mēness draudzējas ar bruģi sētā. Pulksteņkēdē pakāries, skumji šūpojas mirušais laiks.

Durvis aiz manis lēni veras ciet, un ši reize laikam paliks pēdējā.

Es zināju, ka tu stāvēsi klusēdama mulsi,

vēl ilgi nesaprazdama, kāpēc tā sāp — tik rimti un truli.

Bet vējš tāpat kā agrāk jauks mūsu matus, un baloži tāpat kā līdz šim dzers no peļķēm . . .

Vienīgi lietus noskalos

pēdējo manu pieskārienu no tava vaiga,

un rīta migla

mikliem pirkstiem kā kautrēdamies rakstīs tavās rūtīs —

piedod . . .

(veltīts Tijai Ķarklei)

Tu esi Vašingtonā.

Es esmu Rīgā.

Un abi mēs esam vienādi, jo minoritātes

jau visur ir vienādas.

Visās vietās līdzīgi tās dumpojas un vicina lozungus.
Bet mēs esam tāda jocīga minoritāte -biežāk par lozungiem mēs paceļam karogus —
baltus
kā latvieša dvēsele un
sarkanus kā Golgātas ceļa asinis.
Dēļ tās baltās dvēseles un mīlestības uz savu zemi mēs jau arī esam minoritāte.
Es tev to nebeigšu stāstīt kamēr man ļaus dzīvot, kaut arī
tu esi par tālu,
lai to dzirdētu, bet es — vienalga stāstīšu.
Un tas būs tā vērts,
ja asaras tavās acīs satecēs kopā vienā vārdā, un tas būs
Latvija.
1988.
Cik žēl, ka nevar apiet apkārt vai pārlēkt pāri, vai izlīst pa apakšu.
Un tāpēc tik ļoti gribas apsēsties un atpūsties, pirms doties iekšā, pirms palikt par nulli
starp divām mūžībām un par
galu starp divām bezgalībām.
Bet neviens jau neļaus iziet pa vidu tīram
starp zvaigznes sešiem stariem
(vai varbūt arī pieciem,
bet tas jau ir viens un tas pats)
un
kāškrusta četriem galiem (un tas vairs nav
tas pats).
Cik žēl, ka jābūt cilvēkam un
jālien iekšā tai jezgā,
bet
otrā galā
vecais internacionālists
Arons,
vēlīgi smaidot,
jau sauc:
«Davaj, tempā!»
< >
1988.
PAR RĪGU
Tā ir tā pati
apgāztā miskaste zālienā pie taras punkta.
Tā pati
grafiti grimasē
savilktā sēta

bez dažiem dēļiem,
un tauta —
nīdēta un kauta,
tikpat kā vairs nedzirdama.
Tā ir tā pati,
kas latviski
dimd aizvien mazāk —
Rīga.
1988.

Viena doma nedod man miera kas ir tas čalis kam bija sirds ne jau krūtīs lai gan
varbūt arī tur tā bija
bet uz somas kas viņš ir ar savu sirdi un kāda ir tā sirds ko tik vienkārši var uzlīmēt uz tādas tik netīras tašas.
1988.

NĒ!

Veltījums latviešiem Afganistānā
Es negribu karu!
Ne par velti, ne par naudu, ne par varu!
Es zinu, ka kādreiz miršu, bet man negribas nomirt tā — kā pēdējam atkritumam kaut kādā tur Afganistānā.
Izskaudiet reiz tos purnus, apmierinātos un trulos, kas, voenkomatos salīduši, tēlo baigi kurlos!
Un kam vajag to norauto galvu, roku un kāju?
Daudz labāk man patiktu, ja tā vietā uzceltu māju —
māju!
Nevis Afganistānā, bet mūsu abu Rīgā!
1988.

Atkūst ledājos iesalis latvietis.
Tūkstošiem sau|u lēkā pa pirkstu galiem un svin simtreiz atliktās kāzas.
Atkūst.
Tūkstošiem apsveikumu birst kā zvaigznes no debesīm viņa atplestā mutē, un māte Rota|a ietriec savu šķēpu asaru ūdenī.
Prieks!
Alfrēds Vinters dzied —
ak, Rīga,
tu, dziesmotā Rīga, tu, latvju tautas lepnums un gods.
Laiks, ko es ienīstu, par ko es kaunos un tādēj paceļu balsi.
Laiks, kuru varētu saskatīt bērzu melnajās strīpās, tajā bērzā, pie kura varētu pieglaust vaigu.
Lai no jauna kvēlošām acīm
skatītu rudeni
kailajos koku stumbeņos,

ha! Pavisam tuvu
sajustu tavu elpu,
kura pēkšņi pārtrūkusi.
Kā šie koki, ce|ā uz debesīm.

Istaba pilna sniegbaltu puķu, vecīgi marķīzi lavierē Šurpu turpu ar zīdaiņiem rokās, un sniegbaltas saknes izcinās parketam cauri, baronu kapiem un atsitas pret debess kaulaino plaukstu. Neskaties saulē, mans bērns, saule Ir viltus.

Zieme|vēji pūš auksti kā aklums. Pulkstenis dziji zem sniega tikSķ, pulkstenis — pļavas vienīgā acs.

IIzplūdis skatiens, tik miglains un plašs kā seja aiz asarām, paraudi, ha!)

Pa vienam un klusi lūst zāles stiebri.
NĀVE IR MĀSA,
MĒS NEESAM VIENI.
Rīt mēs atgriezīsimies.

Rīt mēs uzzināsim visu, kā ir, kā nav, gluži tāpat, kā to uzzin nejauši atrakts skelets ar pīpi zobos
un nopūšas —
jūs jau klāt)
Jūs nu gan esiet daiļi!
Mana pretošanās bija niecīga, es to zināju.
Vēl pirms sāku.

Vēl pirms atliecu galvu, atdarinot tavu sastingušo ēnu pludmales smiltīs.

Un paliku tā.
Kāda jēga turēties pretī, es domāju,
lai nes mani ērglis prom.
Varbūt tas būs ērglis.
Un manas rokas brīvi šūposies vējā.
STIKSAS KRASTOS

Ne jau vienmēr var atrast to vietu, no kuras ir jāsāk visu, kā bija.

Kur baltie asinsķermenīši
Ir trusīši mazi
p|avā.
Trusīši — mazi un brīvi.
Mēs bijām zem zemes rokās jau sadevušies.

šī vēlēšanās: visu pateikt jums un stostīšanās vārdus neatrodot un godbijīgā vientulība — skumt pat godos

nāks rudens, oša laiva slīdēs prom uz citu krastu izlaušanos derēt, jūs paliksiet šeit asarot un saprotot ka velti cerēt

jūs mani nolādēsiet, aizmirst jums nav lemts, ko iesākt — katram savā logā vērties? pēc visa tā kas dots pirms tā kas ņemts

es atcerēties

pa naktīm vēlos jūs. vēl lietus būs un sniegs kā filmā vēsos rāmjos plūdīs, tad vērosim mēs abi kā tas kūst tik atšķirīgās rūtīs

šī vēlēšanās: visu pateikt jums. ak vai — vien tad kad dzīve jau kā pušums vien tad kad pašam vārdu sāpīgums man maigāks

nekā klusums

Un tad nāca gadi un vara, un arī mēs bijām brīvi.

Kā sniegbalti asinskermenīši, kā trusīši mazi.

Un tad nāca gadi. Kā man gribētos ienīst šo valsti!

Krīt važas

un atsedzas mirušo kauli.

Mēs bijām

zem zemes jau reiz.

Ne jau vienmēr var atrast to vietu.

Dzirdi,

kā nelaimes putni žvadzina mēles.

Tā ir sēru dziesma, kura atskan agri no rīta.

Tu vēl guli.

Tavs tēvs Ir iesējis kviešus, pirms aiziet.

Dzirdil —

tur šūpojas tavi maldi.

o

PRETOŠANĀS

mūks

asinssarkanā sutanā vīraka kvēpekli vēzē. tie kas cēlušies

nozuduši vēstures aklajā ēzē.

kā grandošs zibens rītdiena — lai atkāpjas pašreizējais! mūsu asinīs indei līdzīgi ieliets perlašēza.

no gadsimtu drupām kliedziens šodienas gludumu mēda. viena barikāde, piektā, un simtā —

perlašēza.

pārplēš debesis durklis un muti —

sakrātās bēdas, pat kritušie cīņā atgriežas atgriežas

perlašēza.

kāds kliedz ka tūlīt uzvarēs cits krustu velk rūpīgs uz slēģa trešs mierīgi naglo sev zārku bet turpinās

perlašēza.

kā kalns kā karogs kā vējš kā uzraksts uz degoša meža — mēs bijām mēs esam mēs būsim kaut galā

perlašēza.

es zinu tu atceries to ziemu kad bijām mēs līdzās kad tavs

mēmais skatiens manās acīs lūdzās kad manas rokas basi ziemeļu vējam sūdzējās bet tavas — vijoles stīgām

tu atceries kā krita sniegs uz maniem sapņiem un tavām elsām

es klusēju tev bet kliedzu debesīm ka viens otram mēs melšam

un nu — tas viss sen ir garām bet vēl

kaut kur dzi|dzi(i mūsos tas sniegs

gulst uz dvēseles zariem un dreb sirds zariem lūstot

NO MORE HEROES

visa melnā nakts nu ir apgleznota ar ticamiem mēness diskiem

un viltotām saulespuķēm starp daudzajām sejām

praskovja angelina ar acīm kā traktora lampām — stahanova sejs kurā deguns kā og|u skaldāmais veseris — aizgriezies vīrs ādas mētelī iespiestiem pleciem un mauzeri azotē

bet velak

alena ginsberga anarhistiski saviebtais kliedziens — lotosam līdzīgais buda ar gandija vaibstiem — jurijs gagarins atrauts no zemes uz debesu fona — tad Jaudis no FLOWER POWER

bet vēlāk

džona lenona aceņu rāmji kā bezgalīgs divritenis — novēlots kafka klīstot pa pamestiem mansardiem — džonatans livingstons apstrīdot bezmērķību: tad sekoja šodien mēs stāvējām izmisuši

pie bezgala mūra un dauzījām akmeņus drūmi ar savām bez varoņu galvām:

DEMONSTRĀCIJA!

atskanēja spalga trauksmes sirēna un nakts milicija salekusi tumsas zirgu melnajos seglos traucās uz notikuma vietu.

nokavējas.

mēs

paši sapratuši savas kļūdas paklausīgi zīmējām uz sienas iļjiča spuldzītes

nesalaužami gaišas un nepārkožami cietas

es esmu bijušais

faetons

šī te

ir mana personas apliecība

revolūcijas

zelta ierocis

un krusts par drošsirdību

vēl daži papīrīši: tramvaja biļetes vecas un fotogrāfija no manas pēdējās gaisa kaujas

AIVARS KLAVIS

W
RITS
STĀSTS

Viņu pamodināja putni. Satupuši koku zaros un it kā sacenzdamies savā starpā, tie dziedāja uz nebēdu. Vilis apjucis atvēra acis. Lēni lēca saule. Pat cauri biezajiem aizkariem varēja manit, ka laukā aust skaists, dzidrs rīts.

«Pavasaris,» viņš nodomāja. «Tagad vajadzētu zemi rakt. Iedzīt lāpstu tādā labi samēslotā, riktīgi treknā zemē un rakt. Rakt bez apstājas, bez pārtraukuma. Rakt no rīta līdz vakaram.»

To pieminot, Vilim pār muguru pārskrēja savādas sīkas tirpas. Muskuļi noraustījās, viņš sarāvās un, izvilcis rokas, sakrustoja virs biezā dēka. Tad labu brīdi gulēja nekustēdamies.

Bet putni pa to laiku turpināja dziedāt kā neprātīgi. Vilis sāka grozīties, mēģinādams iekārtoties pēc iespējas ērtāk. Miegs nenāca.

— Ko tu tur knosies? — samiegojusies savā kaktā nomurmināja Berta. — Pats neguļ un citam neļauj.

— Ta ne jau es, bet putni, — viņš čukstus atbildēja.

— Dzi, kā dzied!

Tomēr sieva, nelaikā pamodināta, bija pārāk ērcīga, lai klausītos putnu dziedāšanā, tāpēc strupi izmeta:

— Nu un tad?

Viņš neko neteica. Klusēja, dziļi krūtīs ievilcis gaisu un aizturējis elpu.

Atbildi nesagaidījusi, Berta turpināja:

— Atradis par ko brīnīties. Iedomājies — putni šim. Guli labāk! Aizmiedz!

Vilis dzirdēja, kā sieva pagriežas uz otriem sāniem un drīz vien atkal sāk vienmērīgi šņākt.

«Redz, kā viņa var, redz, cik viņai labi, bet man jau sen, kopš no rītiem nenāk miegs,» viņš vēl nodomāja, tad uzmanīgi sabužināja pagalvi un, tāpat kā pirmīt, sakrustojis plaukstas uz krūtīm, atkal brīdi gulēja nekustēdamies.

Bet putni aiz loga, putni laukā turpināja dziedāt kā neprātīgi, kā apdulluši pavasara gaisā.

Guļot Vilis pārlaida gurdu skatienu istabai. Uz galda mētājās šaha figūras. Laikam vakar, beiguši spēlēt, aizmirsa savākt.

Ak, tu viena Berta! Kas varēja iedomāties, ka viņš uz vecumu sāks spēlēt šahu. Vilis pasmaidīja. Nekad mūžā! Bet tad, aizpagājušajos ziemassvētkos, sieva uzdāvināja to rūtaino kasti ar figūrām, un tikai pēcāk viņš apjēdza, cik tas ir bijis traki smalks gājiens. Iepriekš precīzi aprēķināts, jo dāvana paliek dāvana — vismaz pieklājības pēc jāizrāda interese. Daudzmaz spēles noteikumus Vilis zināja, bet Bertai to vien vajadzēja. Jau kopš laika

gala viņa šajā ziņā bija ķerta.

Par vēlu Vilis atcerējās, kā jaunībā abi spēlēja riču-raču. Taisni dulli palikdami. Un Berta parasti iekrita tādā azartā, ka aizmirsa visu uz pasaules — neizsakāmi priecājās par katru uzvaru, bet zaudējot pārskaitās līdz sirds dziļumiem kā jau īsts spēlmanis. Toreiz Vilim ne prātā nenāca, ka mūža nogalē vecene sāks ķerstīties gar tik augsti intelektuāliem plauktiem kā šis seno indiešu izgudrojums. Bet vakaros vienalga nebija ko darīt, un tā nu viņi iededza lielajā istabā gaismu, apsēdās pie galda un spēlēja šahu.

Sākumā Bertai diezko neveicās. Viņa dusmojās uz Vili, pārmezdama, ka tas tīšuprāt visu nestāstot, tādējādi muļķodams un maldinādams, lai pats varētu uzvarēt.

Vilis lepni atbildēja:

— Acīmredzot šitā spēlīte nav priekš tevis, šito spēlīti jāspēlē ar galvu.

Sieva apskaitās vēl trakāk.

Tomēr ar laiku arī viņa pamazām ielauzījās. Skat, vienreiz apspēlēja vīru, otrreiz. Pati priecājās kā bērns.

Nu jau vakaros abi sēdās pie galda kā līdzvērtīgi sāncenši un iededza lielajā istabā gaismu, un spēlēja šahu.

Sākumā Vilis neko, bet vētāk manīja — tā lieta nav gluži tīra. Savādi — Berta, līdzko neveicās, tūlīt skrēja uz virtuvi — it kā pēc baldriāniem, it kā padzerties. Tur kaut kas nebija riktīgi. Uz aizdomu pamata reiz viņš pa kluso sarīkoja mazu kratīšanu. Un, kas to būtu domājis, — starp miltu pakām atrada divas grāmatas: «Saha spēles noslēpumi» un Rozenbaha «Padomi jaunajam šahistam». Tā otrā gan nieka brošūra, bet vienalga. Tad, redz, no kurienes nāk gudrība. Ak, tu vecā viltīgā čūska! Bezdarbībā nīkstot, literatūru iegādājusies! Sākumā Vilis apskaitās, tomēr beigās pārtrumpoja sievu, izrakstīdams sev žurnālu «Sahs un Dambrete». Ieslēptu kādā no biezajiem mēnešrakstiem, tagad viņš to lasīja Bertas acupriekšā, pats sev par milzīgu uzjautrinājumu.

Tā viņi dzīvoja.

Vakaros iededza lielajā istabā gaismu, apsēdās viens otram pretī un spēlēja šahu.

Paskatījies uz figūrām, Vilis sajuta dīvainus drebuļus. Auksti, ne auksti, tomēr zobi sāka klabēt. Kas ar viņu šorīt notika?

Palienot dziļāk zem segas, ienāca prātā, ka vajadzēja uzprasīt Bertai par Ilgvaru. Nezin kur pagāns pazudis? Jau mēnesi nav licies zinis. Varbūt kas noticis? Ja ne pašam, tad sievai vai bērniem. Prāts kļuva nemierīgs. Vai mazums dzirdēts? Var noķert kādu vīrusu, var saslimt, var ciest avārijā, darbā var atgadīties ķibeles. Jā, darbā … Bet Ilgvars jau lepns. Nesen iecelts par inženieri lielpaneļu ēku celtniecības trestā vai pārvaldē, vai kā viņu tur īsti dēvē. Cik traki iet

ar būvniecību, sevišķi pēdējā laikā, katrs zina — sitas kā pliki pa nātrēm. Nelaimīgs cilvēks, kas tur iekūlies. Uztaustījis šo atziņu, Vilis sāka knosīties vēl nervozāk, līdz beidzot neizturēja un klusu pasauca:

— Berta! Dzirdi, Berta!

Nekādas atbildes.

Vēlreiz:

— Berta! Dzirdi, Berta!

— Kas ir? — sieva samiegojusies vaicāja.

— Kad Ilgvars pēdējo reizi bija atnācis, viņš tev neko neteica? — Vilis gribēja zināt.

— Ko lai viņš tādu teiktu? — sieva nesaprata.

— Neko, bet man ienāca prātā, ka varbūt kas noticis.

— Ej nu galīgi! Kas šim notiks?

— Sen nav rādījies. Varbūt viņš teica, kad nākošo reizi atnāks?

— Neteica, — Berta īgņojās. — Atradis par ko uztraukties, bet es iedomājos nezin ko.

— Zēl, — Vilis nomurmināja un, izslējis gaisā zodu, aizvēra acis.

— Tāds kā dulls! Kas tev šorīt lēcies?

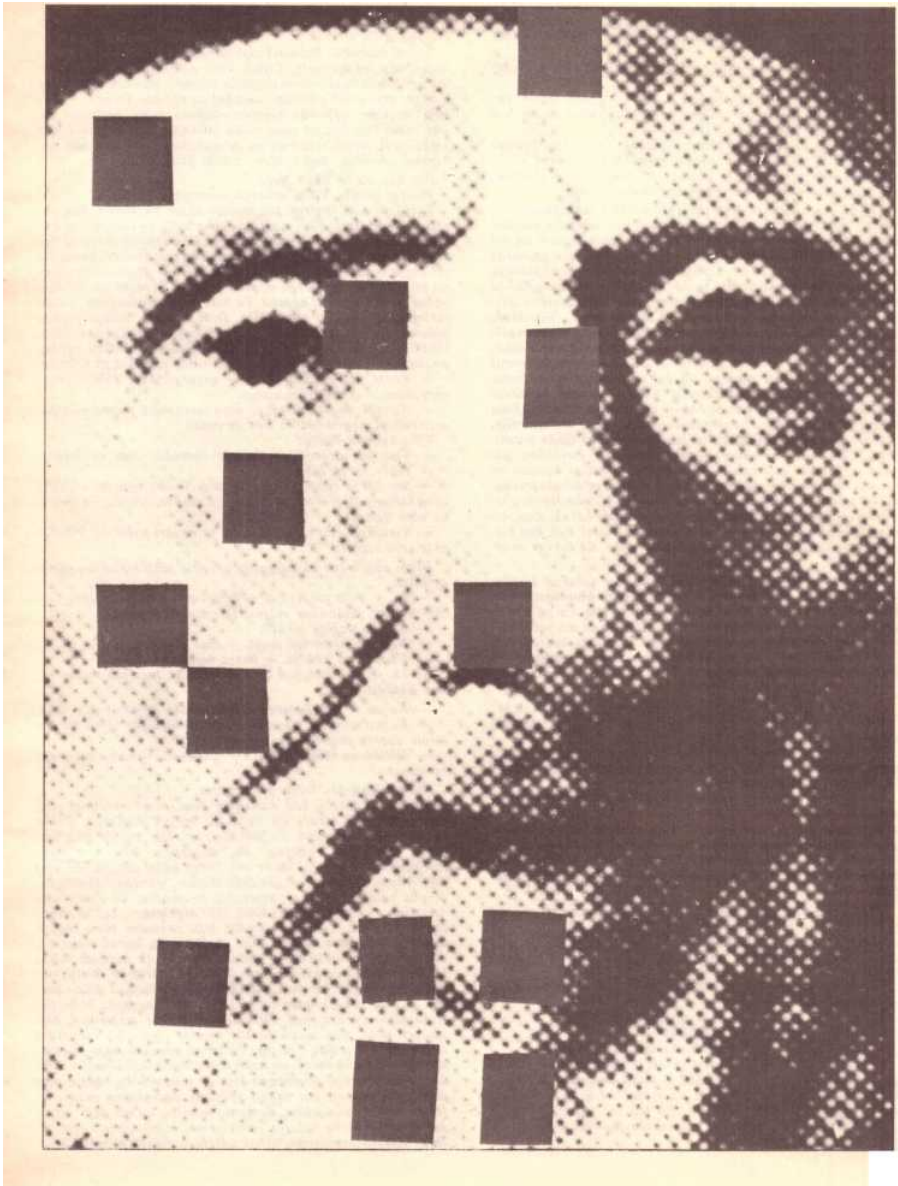

SERGEJA DAVIDOVA ilustrācija

— Nekas. Guli vien, guli.

— Ak, tu vecais ķēms! Tagad lai es guļu, — sieva pamazām aizsvilās. — Tagad lai guļu, kad divreiz mani ne no šā, ne no tā uztriecis augšā.

— Nekas. Guli vien, guli, — Vilis atkārtoja, acis neatvērdams.

— Saki cilvēkam . .. atradies ... guli... pats labāk guli, — Berta pie sevis purpināja, tomēr pagriezās uz otriem sāniem un pārvilka galvai segu.

Bet putni aiz loga turpināja dziedāt, turpināja dziedāt kā apdulluši dzidrajā pavasara gaisā. Gar aizkaru malu istabā lauzās spoži saules stari. Un, sizdamās pret stiklu, vienmuļi sīca nez no kurienes uzradusies muša.

Toreiz, kad Ilgvars iestājās celtniecības tehnikumā, Vilim tas šķita pats par sevi saprotams. Kas darbam vainas! Godājams arods, kārtīgs, strādīgs puika, cels mājas, un arī pats noteikti tiks uz zaļa zara. Toreiz viņu gals skaitījās pamatīga nomale. Līdz tuvākai autobusa pieturai vajadzēja soļot minūtes piecpadsmit. Tomēr pagāja gadi, un paklīda baumas, ka nomali grasās pārvērst jaunā, daudzstāvu dzīvojamo namu rajonā. Sākumā Vilis neticēja. Pareizāk, negribēja ticēt. Tad parādījās pirmie torņceltņi, pirmās mašīnas ar betona paneļiem un gribot negribot bija jānotic. Pamazām celtniecība nāca arvien tuvāk. Beidzot, septiņdesmit trešajā gadā, kļuva skaidrs, ka arī viņu māju jauks nost. Tās mokas, ko toreiz pārdzīvoja, Vilis nevienam nevarēja izstāstīt. Brīžam likās, ka pa taisno nonāks trako mājā. Visu mūžu taču bija sapņojis par savu māju. Visu tai upurējis, visu ziedojis. Gadiem ilgi cēlis. Kur nu gadiem! Gadu desmitiem. Cēlis savām rokām, saviem spēkiem. Palēnām, pamazām. Taupīt vajadzēja katru rubli. Nemitīgi kauties ar naudas trūkumu un dažbrīd, no tiesas, visiem dzīvot pusbadā, lai parādus varētu atdot. Tieši mājas dēļ taču Ilgvars iestājās celtniecības tehnikumā. Ko tad viņš, bērns, citu, izņemot ķieģeļus, cementu un dēļu galus, redzēja? Bet, kad beidzot māja bija gatava, to solījās jaukt nost. Kā lai tur nesajūk prātā?

Tad arī Vilis sāka ienīst celtniekus. So salašņu bandu, šos haltūristus, šos barbarus, šos pasaules klaidoņus, kas, apbruņojušies ar ekskavatoriem, buldozeriem un pāļu dzinējiem, nāca arvien tuvāk un tuvāk, atstādami aiz sevis vienādas, no dzelzsbetona blokiem kopā saslietas kastes.

— Berta, — Vilis no jauna klusu ierunājās, juzdams, ka sieva nav paspējusi aizmigt.

— Kas tev atkal?

— Berta, vai nav jocīgi, ka Ilgvars tagad ir celtnieks?

Sieva sausi iekrekstējās un neko neatbildēja, jo neskaitāmas reizes bija dzirdējusi šo jautājumu.

— Tu klusē, Berta. Nu klusē, bet man liekas jocīgi. Ja būtu zinājis, kas notiks, nekad mūžā neļautu viņam stāties celtniecības tehnikumā.

— Kā tad tu varēji zināt? — Berta nevērīgi atmeta ar roku.

— Skaidrs, ka nevarēju, — Vilis turpināja, pamazam iekarsdams. — Neviens taču to nezināja. Vienīgi es kā muļķis ticēju, ka varbūt mūs neaiztiks. Es taču, Berta, līdz pēdējam brīdim cerēju, ka mūsu māju nenojauks .. . Bet ja būtu zinājis ...

Viņš spēji parāvās augšup, it kā gribēdams celties, tad bezspēkā atkal atslīga uz spilvena. Pāri ķermenim no jauna pārskrēja savādi drebuļi. Roka, ko viņš pirmīt turēja virs segas, ļengani noslīdēja gar gultas malu un tikko jaušami trīcēja.

— Ko tu ārdies, ko tu ārdies, vecais, — gribēdama viņu nomierināt, Berta teica.

— Es neārdos, — Vilis vārgā balsī atbildēja.

— Ārdies gan! Kā ta neārdies?

— Bet māja, — viņš vēl klusāk mēģināja iebilst.

— Cik ilgi tu kreņkēsies par to māju? Vienreiz tam jādara gals. Gadiem citu neko nedzird — māja un māja. Dzīvokli taču mēs dabūjām. Dabūjām uz mata tādu, kā gribējām, un dabājām tur, kur gribējām. Ko tev vēl vajag?

— Neko, — Vilis piekrita, lai nebūtu jāstrīdas, bet nenocieties tūlīt piebilda:

— Tomēr vienalga — tā bija mana māja.

— Nu un tad, — Berta strupi atcirta. — Dzīvoklis tev ir? Ir! Tad guli!

Sievai taisnība. Dzīvokli viņi dabūja tajā namā, ko uzcēla nojauktās mājas vietā. Citādi Vilis nebija ar mieru. Sākumā izpildkomiteja iedeva pagaidu mitekli, pēcāk, kad ēku pabeidza, viņi atkal pārcēlās atpakaļ uz šejieni. Ja neko nevarēja saglābt, gribējās vismaz atlikušo laiku nodzīvot te, kur zemē bija ierakti viņu mūža labākie gadi, kur viņi bija strādājuši, lējuši sviedrus un priecājušies par dzīvi, kas pavērsies pēc tam, kad beidzot uzcels savu māju.

Bet kas no tā tika? Nekas.

Vienīgi ābeles Vilim izdevās nosargāt.

Tur, lejā zem logiem, tās ziedēja tāpat kā todien, kad atrāpoja buldozeri. Viņš nostājās tiem ceļā un sauca, ka neatkāpšoties ne par soli, ka šīs ābeles esot stādījis kopā ar vecāko dēlu, un, ja gribot nīcināt laukā kokus, tad iesākumā lai iznīcinot viņu, dzīvu cilvēku. Vilis stāvēja apņēmības pilns un kliegdams pārkliedza motoru rēkoņu. Turklāt ābeles bija pašos ziedos, un vīri apjuka. Tā viņš kokus nosargāja. Vēlāk celtnieki tos krietni apskādēja. Daži nokalta, citiem puikas aplauza zarus, bet nesen viņš atlikušos kārtīgi izzāģēja, tāpēc augļkoki auga itin sprauni un ziedēja tāpat kā agrāk, un, satupuši zaros, tāpat kā agrāk, putni dziedāja uz nebēdu.

— Redzi, kokus man izdevās nosargāt, bet Jānīti nenosargājām, — Vilis teica sievai.

— Ko vēl neatcerēsies, — viņa neskaidri nomurmināja, acīmredzot negribēdama par to runāt.

Vilis nelikās mierā:

— Visu es atceros un, kamēr dzīvošu, visu atcerēšos.

— Kāds no tā labums?

— Savādi tu runā, Berta. Vai tad cilvēks kaut ko atceras sava labuma dēļ? Atceras tāpēc, ka viņš ir cilvēks, un tāpēc, ka viņš dzīvo.

— Vienalga nav vērts. Jānītim tu nevari palīdzēt. Vienīgi pats sevi sāpini.

Berta pagriezās uz muguras un, acis plati iepletusi, vērās griestos.

— Jā, — Vilis turpināja, — Jānīti mēs nenosargājām. Godīgi ņemot, tās pašas mājas, tā paša darba dēļ.

— Kas to varēja zināt?

— Neviens nevarēja zināt, — viņš piekrita.

— Un vēl tik pēkšņi, — Berta piebilda.

— Jā, pēkšņi. Lai gan labi vismaz, ka mēs paspējām kokus iestādīt.

— Ko nu tu par kokiem — labāk būtu domājis par viņu.

— Es jau domāju. Visu mūžu es domāju par viņu. Kā tas toreiz varēja notikt — taisni nesaprotu?

— Notika un viss. Saproti vai nesaproti, — sieva asi aprāva sarunu.

Vilim muskuļos ielija gurdenums.

Toreiz … toreiz, kad notika tā drausmīgā nelaime, viņš bija iejaucis cementu un betonēja mājas pamatus. Vēlāk jau viņi abi nosprieda, ka tieši tas cements, tas pie visa vainīgs, jo Vilis baidījās, ka nepaspēs, ka maisījums priekšlaikus sacietēs, tāpēc arī Berta nāca palīgā, un viņi pusrikšiem dzina ķerras pa dēļu laipām, gāzdami šķidro cementu veidnē. Vilis nepārtraukti dusmojās, ka Jānis aizdauzījies uz mežu, solījies tūlīt, tūlīt atgriezties, bet kā nenāca, tā nenāca. Toreiz mežmala bija pavisam tuvu mājai. Vēlāk sīkos kokus izcirta, lielie nonīka paši. Darbā aizņemti, viņi ar sievu sprādzienu nedzirdēja. Pēcāk kaimiņi teica, ka tie esot dzirdējuši itin labi. Bet viņi tobrīd ar Bertu, nelikdamies ne par ko zinis, pusskriešus, pusteciņus dzina ķerras ar cementu un gāza to veidnē. Kad kliegdams atdrāzās Jāņa klasesbiedrs, kad Vilis aizskrēja līdz mežmalai, bija jau par vēlu. Noasiņojis Jānītis nomira viņam uz rokām pa ceļam no meža līdz šosejai. Pa pusei norautā kāja kuļājās asiņainajā bikšu starā, un neko neredzošās acis lūkojās tumši zilajās debesīs. Ar mirušo dēlu uz rokām Vilis skrēja pāri purvainai pļavai, kur tagad saceltas deviņstāvu mājas ar jauno veikalu starp tām. Cements sakalta, un pēc tam vairākas dienas Vilis to dauzīja laukā no maisītāja. Cirta un lauza, līdz, beidzot pievārējis, atkal varēja turpināt pamatu beto-nešanu. Vēlāk, protams, noskaidrojās, kā viss noticis. Kā puikas atraduši granātas, kā gribējuši izmēģināt, kā pirmās divas nesprāgušas, kā viņu Jānis gājis skatīties, kā noliecies … Vēlāk jau, protams, viss noskaidrojās, tikai ko tas deva.

— Klau, tie putni tiešām dzied kā traki, — Berta nedroši ieminējās, pāri istabai paskatīdamās uz vīru.

— Jā, — viņš atbildēja. — Dzied gan.

— Tu labāk nedomā par to tik daudz. Kas bijis — izbijis. Ko tur var darīt.

— Es nedomāju, — Vilis meloja.

— Ābeles tai jūs ar Jānīti iestādījāt. Un tagad, redz, putniņi atlaidusies, un paklausies, kā dzied, — Berta turpināja.

— Jā, — Vilis piekrītoši pamāja ar galvu.

— Bet mums jau vēl palika Ilgvars. Ja nu būtu viens vienīgs dēls, tad gan . . .

— Jā. Tad gan …

— Un veseli trīs mazbērni. Tas taču ir daudz, vai ne?

— Jā.

— Paskaties, mazais Jānītis drīz būs tikpat liels kā musu Jānis.

— Jā.

— Vienīgi nedomā vairs par to. Labāk pamēģini aizmigt, — Berta sacīja.

Vilis piekrītoši pamāja ar galvu.

— Es nedomāšu.

Baltiem ziediem laukā ziedēja ābeles. Putni dziedāja aiz loga. Saule spīdēja cauri aizkariem, un kā apdullusi, vēl arvien sizdamās pret stiklu, vēl arvien sīca nezin no kurienes uzradusies muša.

«Kur nu tagad aizmigt,» Vilis pie sevis pasmaidīja, lai gan šorīt jutās daudz sliktāk nekā citus rītus. Ik pa brīdim tirpa rokas, un ķermeni kratīja savādi drebuļi.

Toreiz, kad viņš sāka būvēt māju, toreiz gan bija jauns un spēka pilns. Likās, kas tur sevišķs — uzbūvēs viens divi. Viņiem ar Bertu jau nebija citas izejas. Pats tikko atgriezies no filtrācijas nometnes. Mājas laukos nodegušas. Nodegušas līdz pamatiem. Sievasbrālis Sibīrijā, tāpēc dzīvokli dabūt nebija nekādu izredžu. Kur nu, kur nu par dzīvokli, ja pat par sevi viņi baidījās atgādināti Labāk lieki nelēkt acīs, ej nu zini, kas var iznākt. Karš tepat aiz durvīm. Vieni vēl klīda rietumos, bet citi jau ceļoja uz austrumiem. Tāpēc sēdi labāk un nepīksti daudz. Jā, bail arī bija, jo iznāca, ka viņš ne tikai dzīvojis te, pie vāciešiem, bet savā ziņā tiem kalpojis. Kā jau visi viņa vecuma puiši, kurus, piedraudot ar karalaika likumiem, mobilizēja darbos vai nolika zem šautenes. Nebija jau, kur doties. Pēcāk … tad visi bija gudri, bet tajā laikā …

Karam beidzoties, mitinājās viņi pie Bertas krustmātes, meitas istabiņā aiz virtuves. Pat gulta, kurā gulēja, pat tā nepiederēja pašiem. Vēlāk Vilis nopirka mazu skapīti un krēslu. Vairāk nekam istabiņā nepietika vieta — divarpus vai trīs kvadrātmetri. Apmēram.

Tante bija lāga cilvēks — laukā viņus nedzina, bet cik ilgi

dzīvosi svešam cilvēkam uz kakla. Piedevām vēl ar bērnu, jo Jānītis toreiz jau bija piedzimis.

Vajadzēja celt pašiem savu māju. Pašiem savu māju kara laikā nodegušās vietā.

Piecdesmit pirmajā gadā, to Vilis atcerējās labi, piešķīra gruntsgabalu. Kā viņi priecājās! Priecājās visi trīs, jo arī Jānis bija krietni paaudzies. Domāja — uzcels māju, tad sāks dzīvot, un kas tā būs par vienreizēju dzīvi! Viņi ar Bertu staigāja gluži apreibuši no laimes. Sapņoja, ko darīs, kad tiks galā ar māju. Par to, ka tiks galā, nešaubījās ne brīdi. Likās — cik tur darba. Bet, redz, ka nekā! Sākumā gāja raiti. Uzslēja pagaidu māju, iestādīja dārzu, izraka būvbedri, betonēja pamatus … Pēc tam . .. Pēc tam Jāniša bēres. Vilis turpināja strādāt kā apsēsts, bet jo tālāk, jo darbi vilkās gausāk. Te spēka pietrūka, te naudas. Tāpēc tā īsti būvēšanos viņš pabeidza sešdesmito gadu beigās. Labi vēl, ka tā. Uz beigām jau saprata, ka visus spēkus, visus labākos gadus atdevis, lai uzceltu māju, un to, ko atdevis, atpakaļ nekad mūžā nedabūs. Viņam nāca tuvu pie piecdesmit, bet izskatījās krietni, krietni vecāks. Toties māja gatava. Ne tuvu pils, bet tomēr pašiem sava māja. Tad atbrauca buldozers un to, ko viņš bija cēlis divdesmit gadus, nolīdzināja līdz ar zemi dažās dienās.

Laukā vēl arvien dziedāja putni.

Vilis sarāvās. Tā vēl trūka. Sirdī art sāka durt.

— Paklausies, Berta, es celšos augšā, — viņš sacīja, mēģinādams ar plaukstu uztaustīt vietu, kur ik pa brīdim iedzēla asa sāpe.

— Kas tev šorīt lēcies? — sieva nesaprata.

— Nekas, — Vilis čukstus atbildēja.

— Tad guli vienreiz par visām reizēm un ļauj arī man pagulēt!

— Nevaru aizmigt. Celšos labāk un iziešu laukā.

— Sito spītīgo āzi. ..

— Ja vajag, aiziešu uz veikalu, pastāvēšu rindā. Pasaki tikai, kas jāpērk, — Vilis labprātīgi piedāvājās.

— Galīgi prātu izkūkojis. Sešos no rīta šis ies stāvēt rindā, — Berta dusmīgi purpināja.

— Kāpēc ne?

— Kāpēc, kāpēc …

— Nemēdies, Berta!

— Kā lai nemēdās, ja uz vecumu pavisam stulbs paliec. Kāda tev rinda? Tur taču vēl nebūs neviena cilvēka. Veikalu tikai astoņos taisa vaļā.

— Ak astoņos?

— Nūja, ka astoņos.

— Kamēr es aiziešu, kamēr …

— Nekaitini mani, Vili!

— Labi, labi, — vīrs centās viņu nomierināt. — Tad neiešu uz veikalu. Iziešu laukā pastaigāties. Šā vai tā ilgāk nevaru nogulēt.

— Dari kā zini, tikai liec mani mierā. Nupat atkal uznāca tāds salds snaudiens, bet tu maisies pa vidu un neļauj gulēt.

— Guli, guli, — viņš sacīja, celdamies augšā.

— Kas tā par modi mosties līdz ar gaismu. Pats neguļ un otram neļauj, — vēl arvien pie sevis murmināda ma, Berta pagriezās ar seju pret sienu.

Virtuvē Vilis pabāza zem mēles validolu. Palika labāk. Tad klusu apģērbās. Kad viņš no jauna pavēra istabas durvis, Berta jau aizmigusi vienmērīgi šņāca. Vienīgi putni aiz loga dziedāja tāpat kā pirmīt.

«Ir gan cilvēks. Kas viņai nekait,» Vilis vēl pie sevis nodomāja.

Kāpņu telpa bija pilna spožas gaismas. Acis apžilba. Brīdi pastāvējis, viņš nesteidzīgi kāpa lejup. Visapkārt valdīja klusums. Cilvēki vēl gulēja. Starp trešo un ceturto stāvu Vilis apstājās un, piegājis pie loga, paskatījās uz ābelēm, kas tur, lejā, ziedēja vienos ziedos un kuru zaros dziedāja putni.

Nezin kāpēc prātā ienāca, ka pēcpusdienā abi ar Bertu atkal noteikti spēlēs šahu, un šoreiz viņam vajadzētu uzvarēt, jo vakar žurnālā bija izstudējis interesantu gājienu kombināciju. Ja viņš uzvarēs, Berta būs ellīgi nikna. Skaidrs, ka nikna.

Pēc tam Vilis jau otro reizi šorīt iedomājās, ka ir pavasaris un vajadzētu zemi rakt. Iedzīt lāpstu tādā labi samēslotā, riktīgi treknā zemē un tikai rakt, un rakt, un rakt. Griezt apkārt biezas, tumši brūnas velēnas. Viņš to iedomājās tik skaidri, ka juta muskuļus saspringstam. Viņš rok un rok, un rok. Zeme ir smaga. Uz sejas parādās pirmās sviedru lāses. Vilis pārlaida ar plaukstu pierei. Lāpsta čirkstēdama graužas zemē. Viņš ir jauns, laimīgs, spēka pilns. Viņš griež apkārt velēnu pēc velēnas. Viņš rok un rok, un rok. Spēkus nežēlodams, sevi netaupīdams.

Šajā brīdī Vilim acupriekšā satumsa. Ceļi kļuva ļengani. Kā atbalstu meklēdams, viņš izstiepa uz priekšu rokas. Nagi skrapstēdami slīdēja pa sienu. Krītot Vilis vēl atsitās ar pieri pret palodzi, bet pats to vairs nejuta. Tā arī viņš palika tur guļam — uz aukstas cementa grīdas, spožu saules staru izgaismots.

Putni ābelēs, nezin no kā pēkšņi iztrūkušies, pacēlās spārnos un aizlidoja.

VIENS DZEJOLIS

Parasti dzeju vērtējam pēc publicētajām lirikas kopām avīzes vai žurnālos, izdotajām grāmatām, izlasēm un kopotajiem rakstiem.

Pilnīgi atstāta novārtā tāda tradīcija, ka viena dzejo|a publikācija.

Nevaru nepieminēt Igaunijā populāro Juhana Līva prēmiju. Katru gadu viens no igauņu dzejniekiem to iegūst par dzejoli, kuru žūrijas komisija atzinusi par labāko.

Aizsākot šī gada žurnālā «Avots» sēriju «Viens dzejolis», vēlos izmantot tikai latviešu dzejnieku darbus, neierobežojoties ne laikā, ne tematikā, neieslīgstot jau pieņemtajā mākslinieciskо kritēriju varā. Alberts Šveicers teicis, ka dzejai «nav vajadzīgi paskaidrojumi». Novazāta un nevarīga kļūst patiesība, ja to pasaka ska|i, un mākslas darbs, līdzko tiek izskaidrots, pazaudē vienreizējo daudzveidību un pats savu patiesību. Tāpēc neanalizēšu manis izvēlētos dzejo|us, nerakstīšu ne to hronoloģiju, ne vēsturi, tikai atķlāšu savu pārdzīvojumu un izjūtu.

Ceru, ka šis eksperiments būs ierosinājums, un varbūt nedaudz pārliecinās tos, kas raksta pašlaik, ka nevis tikai veiksmīgi kompozicionāli sakārtotai grāmatai, bet arī vienam vienīgajam dzejolim ir vērtība.

RAINIS

Un, kad tev nau no āras vairs ko gaidīt, Tad tikai sākas tava īstā laime.

Cerība ir tik iekš tevis paša,

Taisnība ir tik iekš tevis paša,

Laimība ir tik iekš tevis paša.

Tikai viena nau iekš tevis paša — mērķa. Tava cerība būs vienīgi tava sirds.

Šis Raiņa dzīves laikā nepublicētais dzejolis nav raksturīgs ne pašam autoram, ne arī mūsu priekšstatam par mākslinieciski augsta līmeņa dzeju.

Bet es to sajūtu. Iespējams tāpēc, ka dzejoļa asociāciju lauks signalizē manā apziņā un šīs astoņas rindas nes nevis paša teksta, bet ārējās pasaules zināšanu, atziņu un pieredzes slodzi. «Un kad tev nau no āras vairs ko gaidīt,/ Tad tikai sākas tava īstā laime» — šeit ir Pasaules Apskaidrotā sevis izprašanas ceļš, šeit vientuļnieka šaubas, ka viss ir nebūtība un tikai viena realitāte pastāv — saprāts, šeit indieša pārliecība, ka augstākā gudrība nav vārdi, bet intuitīvi apjaustā saprašana, šeit aklā taustīšanās pēc tā, kas atrodas viņā. Bet varbūt vienkārši kādas fūgas tēma, kuras tālākā interpretācija atkarīga no katra improvizētāja spējām, gaumes un brīža. «Tikai viena nau iekš tevis paša — mērķa» — un atkal jāuna tēma, atkal jauna iespēja apmaldīties.

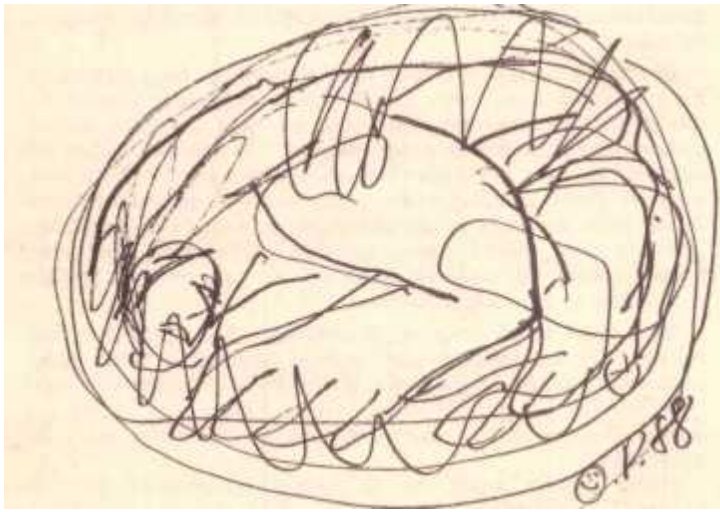

Spāņu rakstnieks Pio Baroha kādā esejā rakstījis par Ko-lumbu, kura mērķis bijis atrast jaunu ceļu uz Indiju, nevis brīnumainā Amerikas atklāšana. Šo domu tālāk turpinājis igauņu dzejnieks Jāns Kaplinskis: « . . atklāt var tikai nezināmo, bet nezināmais nevar būt mērķis. Tas ir būtisks un dzīvs paradokss, kas nepieciešams katrā atklāšanā, katrā meklēšanā un izzināšanā, katrā svaigi jaunā kontaktā ar īstenību.»

«Tava cerība būs vienīgi tava sirds» — finmāls, skaidrība, viss.

GUNTARS GODIŅŠ

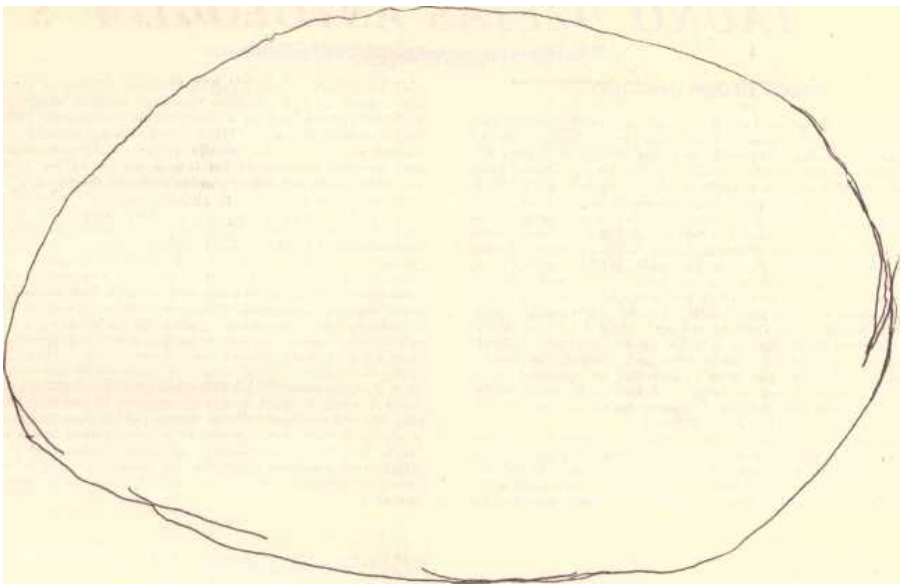

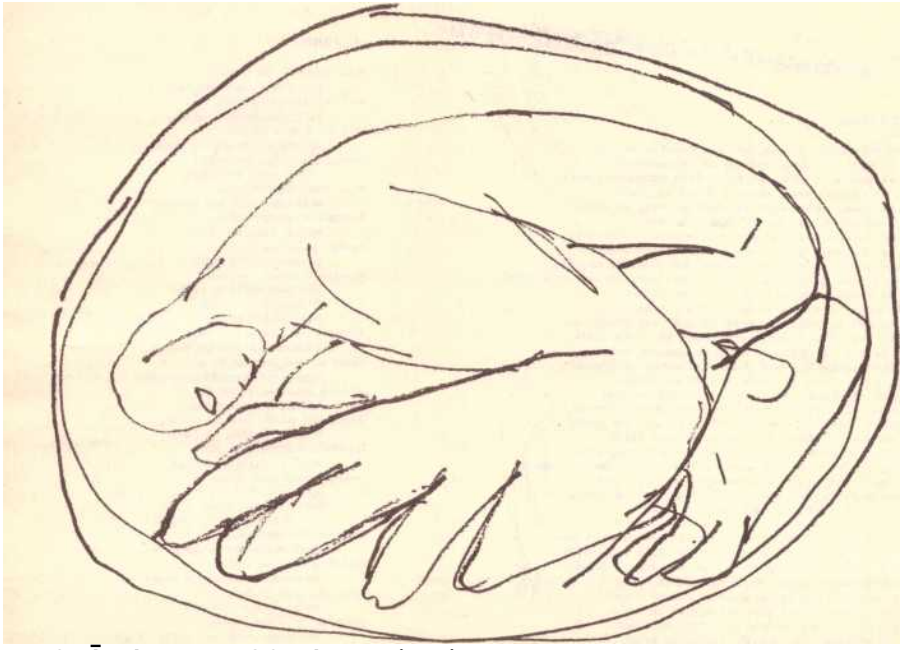

OJĀRA PETERSONA zīmējumi

JAUNO DZEJAS ANTOLOĢIJA

RIHARDS RUDZĪTIS (1898—1960)

Latviešu dzejniekiem, kuri pirmās grāmatas izdeva 20. gadu sākumā un kuriem, sākoties t. pasaules karam, bija 15—20 gadu, posms no 1914. gada līdz neatkarīgās Latvijas valsts stabilizācijai 1920. gadā bija traģisks periods, kad šausmas izraisīja ne tikai kara postījumi, vienaudžu masveidīgā bojāeja dažādās frontēs un dažādās pusēs. Šausmas un noliegumu radīja arī tikumības pagrimums, garīgo ideālu krīze, miesiskuma, cilvēka vienkāršāko instinktu pārsvars pār garīgumu un dvēseliskumu. Cilvēks — zvērs, cilvēks — postītājs, cilvēks — iznīcinātājs nebija pieņemams daudziem jaunajiem dzejniekiem daudzās Eiropas valstīs — Vācijā, Francijā, Portugālē, Beļģijā, Igaunijā u. c. 1918. gadā J. Sudrabkalna izteiktā doma par visas cilvēces brālības nepieciešamību un dzejnieku kā šīs brālības, draudzības sludinātāju bija radniecīga arī citu valstu jauno dzejnieku gribai pēc jauna cilvēka, pēc jaunām cilvēciskām attiecībām. Latvijā šo posmu blakus J. Sudrabkalnam pārstāvēja divi līdz šim gandrīz noklusēti dzejnieki ar traģisku mūža nogali. P. Ērmanis 1944. gadā emigrēja un mira 60. gadu nogalē vientulībā, pat gandrīz pamestībā, bet Rihards Rudzītis (1898—1960), cilvēks, kurš sarakstījās ar R. Rolānu, R. Tagori, N. Rē-rihu u. c. pasaules gara milžiem, 50. gados izbaudīja staļinisko nometņu barbarisko despotismu un nežēlastību.

20. gadu sākumā viņš kopīgi ar jau minētajiem un daļēji ar J. Ziemeļnieku, A. Dāli, A. Bārdu piederēja pie jauno ideālistu paaudzes, kuri mēģināja garīgumu, ētiskumu, dvēseles dzīvi tēlot izolēti no laikmeta sociālajām realitātēm, no cilvēka garīgās brīvības, savā dzejā atveidojot romantiski nosacītu, cilvēka augstākās, dievišķotās esamības pasauli, kurā nebūtu vietas bezdvēseliskumam, mantas vai erotikas kultam, egoismam, bet viss būtu skaistums, brālība, ekstāze, pilnība. R. Rudzīša dzejā (pirmais krājums «Cilvēka dziesmas» 1922. g., otrais — «Daiļajai dvēselei» 1933. g.) ir redzama gan saplūsme ar kosmosu, gan ekstātiskas garīgās pilnības un skaistuma alkas. J. Zanders pamatoti nosaucis R. Rudzīti par latviešu Selliju, uzsverot, ka viņi «Abi vairāk par Zemes puķēm iemīļojuši tās, kas naktīs plaukst virs mūsu galvām». Cilvēks R. Rudzīša izpratnē ir «Mūžības sūtnis» un vienlaikus «valdnieks pār esošo». Vispilnīgākā cilvēka sūtības forma R. Rudzīša izpratnē ir mīlestība, kuras būtiskāko iemiesojumu viņš saskata Mātē, Sievietē un Saulē. Šķiet, ka neviens latviešu dzejnieks (izņemot J. Poruku) nav izjutis mīlu tik ekstātiski sakāpināti un kosmiski plaši, pārlaicīgi un reliģiozi kā R. Rudzītis, uzsverot, ka Visums ir nebeidzams un mūžīgs dievišķās mīlas objekts. Protams, ka R. Rudzīša dzejā neatrast reālu zemes dzīvi, viss ir simbols, alegorija, filozofiska abstrakcija, taču vienlaikus arī patiess garīgs pārdzīvojums, kas nereti tuvinās lūgsnai vai himnai raksturīgajam dvēseliskam spriegumam. Lai arī R. Rudzīša dzejā «nav ne cilvēku seju, ne lietu, ne dabas skatu» (Z. Mauriņa), tomēr varbūt arī mūsdienu lasītāju varētu suģestēt R. Rudzīša ekstātiskā pārdzīvojuma gaišums un spēks. Lai arī savā dzejā R. Rudzītis vairāk runājis kā morālists, kā pravietis un sludinātājs, nevis kā dzejnieks, zīmīgu liecību par tās paaudzes svētuma izpratni un dzīvesvērtību izpratni, kurai neremdināmi sāpēja pirmā pasaules kara posts un cilvēcības lejupslīde, sniedz tieši R. Rudzīša dzeja, kurā absolūtas cilvēcības un absolūtas garīgās skaidrības ideāls ir aprēķina vērtību un masu kultūras, masu ētikas nesa-draņķēts.

% * VA. * * *%

NAKTS BALSIS

Skumjās man aizrāvās sirds, kad meldrainā jūlija naktī Šķita, ka mani kāds sauc, mūžīgs un nejausti svēts.

Likās, ka gaisos un zālēs, un kokos kāds pārmetums dūca,
Sāpīgs kā kapara zvans, nemierā drūmā kas vaid:
«Visu tu tiecies reiz dragāt, un radīt to jaunu un daiļu,
Sevi tik nespēji tu sagraut un veidot, un celt,
Bērnišķās acis kaut, zvaigznēm tev piebērtas, vizuļo alkās,
Dzīve tev putekļos grimst, miesa tik zemi vien mīli» —

Liecos es sāpēs kā zars pār ziediem, kas dziedāja smaržās, Dvesdams: «Ak, gribas man daudz, spēks mans tik akls ir un vājšl»

Iesmējās puķes un dairā nakts kā vizēja smaidos,
Čalojās zeme un strauts, briljantu atvaru rauts.
«Visu tu vari, ja gribi, un vairāk, kā spēji vēl domāt,» —
Izsmiekls man šķita šī balss, zvaigznēm ko runāja nakts.
«Pacel šo kalnu ar gribu un vētru un viesuļus valdi, —
Tūkstoškārt smaga šī klints, dvēsli kas satriec un žņaudz.»
«Uzvari pasauli visu un saulei to veltī un mīlail»
Ak, pirms vajag man veikt sevi, bet spēku kur gūt?
Ak, vai lai galvu šo triecu pret mūžības granīta vārtiem,
Niecīgs un izmests, un svešs, birdams kā viesuļos zieds? —
Naktī šai ārprātā klīdu kā ļaundaris apziņas peklē,
Šausmās kā kliedza man gars, atvaru raustīts un grauts.
«Kur nu, ak, ceļš man pret kalniem, kad sevī kā lieknī es stiegu, Spēks mans, kas visumu reiz iespēja krūtīs sev tvert?
Kur gan mans nemiera milzums, šī titāna kvēle un spītē,
Saules un mūžību kas gribēja varēt un dzest?l
Dzirdu, ka nodreb līdz dzīlēm zeme, un kalnos un gravās Šausmīgs kāds izmisums grauj, kādu tik sāpes spēj dvest.
Sabirstat, saules un zvaigznes! Rībat, ak pērkoņil Nāvē Ledainā sastingsti, gaissl Verdi kā vulkānā, garsl Tomēr, kaut mūžības telpas aizvītos visuma virpās,
Tomēr es gribu vēl būt, pāri sev augošs un brīvs.
Mūžīgi cīņā un naidā zvērot un mīlēt, ak, mīlēt,
Visur tik pilnīgam būt, dievišķi celties un grimt.
MĪLI MĪLU!
Mīli, ak, mīli, un dievi
un cilvēki vienosies tevī;
Mīli, ko zvaigznāji mīl,
mīli, kas zemei ir svēts.
Mīli šīs puķes un kokus,
druvas un strautotos klajus,
Gaisu, kas mirgo kā zelts,
mīli it visu, kas daiļš;
Visu, kas apgarots zilās
mūžības, visu, kas dailes Bezgalā valdzībā dzimst,
mīli it visu, kas dzīvs.
Tomēr, ja arī tu visu
pasauli mīlētu, brāli Mazajo nīzdams, vēl pats
dzīvības mīlai tu svešs.
Zini, vēl augstāk par visu,
par puķēm un zemi un zvaigznēm, Augstāk par dieviem ir pats
cilvēks, kur mūžība deg,
Saule un daiļums, un mīla
viņš ir un dievišķais nemiers, Visumā plaukdams, vēl tas būtībā

dziļākā brīvs.

Zvaigznes mirdz viņā un puķes nektārā laistās, un gaisi Dzintara skaidrie tam kūst

sirdī kā vizuļošs sniegs.
Mūžība runā caur viņu,
kad dzimst tas kā daile un mīla, Ziedodams sevi, tas kļūst
dievībai līdzīgs un stiprs.
Mīli šo viscilvēcīgo,
cilvēkā cilvēku — dievu,
Nākotne tava lai viņš,
dvēseles karstums un klints.
Mīli, ak, mīli šo dzīvo
mīlu un daili, tik mīli Mīlu, un mūžībai dzims
iemiesots mīlā tavs gars.

PĒTERIS ĒRMANIS

Ekspresionisms latviešu literatūrā veidojies neatkarīgi no vācu, tā rašanos lielā mērā izprovocēja pirmais pasaules karš — relatīvi mierīgā un stabilā pasaule juka, par galvenajām dzīves realitātēm kļuva naids, iznīcība, posts. Šis virziens latviešu literatūrā saglabā zināmu līdzību ar vācu: tiek lauzta tradicionālā forma, tās vietā — brīvs pantmērs, satraukts, nervozs ritms, verbāla izteiksme, asi aprauta doma. «Ekspresionistu temats ir cilvēcība, un darbības fons — Visums» (Z. Mauriņa). Kara radītās bailes par humānisma apdraudētību raisa ekspresionistos ilgas pēc jauna cilvēka, kura garīgajā pilnveidotībā viņi saskatīja garantu nākotnei. Ekspresionistiem tuvi vienkāršie, pazemotie ļaudis, sociālās pārestības tomēr viņi neatveido reālistiski precīzi, tāpat kā mazsvarīga ir konkrēta piesaiste vietai. Pārdzīvojuma izteikšanā nozīmīga ir deformēta, pat groteski izkāpināta pasaules aina. Ekspresionisms latviešu literatūrā, pēc Z. Mauriņas uzskata, ir klusāks, ne tik pārspīlēts, vērojama latviskā tuvība dabai (dzejnieks vēl «birzs zaļuma aplipis» P. Ērmanis), tas ir gaišāks par vācu literatūras virzienu.

Par spilgtākajiem ekspresionistiem latviešu literatūrā uzskatāmi P. Ērmanis, J. Sudrabkalns, kā arī L. Laicens, R. Rudzītis. A. Kurcijs.

Ja J. Sudrabkalna ekspresionistisko dzejoļu aura sajūtama daudzu 20. gadu dzejnieku darbos un savu vērtību tie nav zaudējuši arī šodien, tad PĒTERA ERMAŅA (1893—1969) dzeju krājumiem «Es sludinu» (1920), «Es šaubos, es ticu» (1922) un stāstu krājumam «Lietuvēna laikā» (1922) ir vairāk kultūrvēsturiska nekā māksliniecisk nozīme. P. Ermaņa ekspresionistiskā posma robeža sakrīt ar viņa trīs-desmitgadi.

P. Ērmanis met izaicinājumu pierastajam pasaules redzējumam un tā atveidojumam latviešu literatūrā — viņš apzināti nostājas uz ekspresionistiska pasaules uztveres ceļa: «Vajadzētu dzejā ielikt arī

pārlaistā lielā šausmu un pārvērtību laikmeta izjūtas, nākotnes nojautas . . . Formai vajadzētu plūst gluži nesaistīti un brīvi ar ļoti stipru iekšējo dinamiku, salīdzinājumiem — īpatnējiem, epitetiem — neno-deldētiem.» Šķiet, ka šī apzinātība ne tikai palīdzējusi veidot viņa dzejas savdabību, bet reizēm bijusi arī klupšanas akmens — nereti viņa «rindas neveikli smagās» liekas vairāk konstruētas nekā izdzīvotas. P. Ermaņa humānisms ir samērā abstrakts un vispārināts, viņš sludina, bet nedomā, kā pārveidotās pasaules un jaunā cilvēka alkas piepildīt. Ka P. Ērmaņa ekspresionisms bijis vairāk laikmeta veidots, ne viņa poētiskās domāšanas nosacīts, apliecina viņa turpmākā daiļrade — mainās dzejas raksturs un saturs, tā kļūst vērojoša, dzīvi apceroša, deskriptīva.

' V .*.w'

ĒRMANIS, LAICENS, SUDRABKALNS KLUSAIS SKAĻUMS

Ievīti mēs šais virpuļos, met mūsu dzeju kā dzirkstis laikmeta brāziens šis trakais.

Mēs trīcam, mēs lidojam, mēs kliedzam šais Latvijas negaisos, šais cilvēces vētru auros, mēs, pretēji tuvie.

Sudrabkalns, dailes redzētājsl Vienlīdz tev Virgila rāmums ir svēts un Baha fūgas, Verlēna skanošais saldums,

Parīzes komūna, Gētes dziesmiņu smarža, maija demonstrāciju gājiens, —

Sudrabkalnl Tuvu tu man, anarķist klasiskais, brālības, dailes, cīņas trijādības pielūdzējs!

Mīļš tu man, pretējs kaut daudzkārt, pretējs kā dzejnieks un cilvēks.

(Ak, šī Ikdiena, vecene kuprā, skrandainīgnā, Garu ar adatām sarūsējušām durstošā!)

Laicen, kaut tālāks man tu kā neviens, saprotu tevi es tomēr, tevi, kam piere laika karsonī kvēlo.

Meklētājs mūžīgaisl Skrēji tu izmisā caur šām dienām,

Skrēji, līdz klupi pie kārts, kuras galā sarkans sprausts karogs.

Karsonī guli tu karoga sarkanā ēnā, smejies, draudi, baidi, svētī un lādi.

Laicen, grāvēj laikmurgainais, veseri graujošo drudzī tu cel pats pret sevi. Vai glābšanās nav vairs?

Brāļi jūs mani, tāļtuvie! Skatāt, augstaugsti pār sarkano pāri mans plešas karogs, —

Varavīksnes karogs, septiņās laistās viņš krāsās, varavīksnes cilvēcības krāsās!

Zūd lai vienkrāsas sarkanā! Zaigo lai septiņkrāsu vijums visvienojošais!

Spēks, maigums, trauksme, miers, šķīstskaidrība, mīlestība, mīlestība, mīlestība!

Varavīksnes karogs mīļspirdzinošais! Rītā vistālā karogsl

Zvēru tev mūžam būt uzticīgs! Laisties šais viesuļos man, stiprini mani un svētī!

PIE MANIS NAKTT NĀC

ES tevi nevēlos, kad skarbā dienas gaisma Visapkārt skan un plūst. Tu naktī nāc pie manis, Kad tikai strauti, smaržas, zvaigznes, klusums runā, Kad veras dvēseles kā puķes viena otrai,

Kad dziļi dvēselīgs kļūst miesas karstais reibums. Nakts — priesteriene brīnišķā un melni svētā,

Kas vienīgā spēj laulāt dvēseli un miesu,

Nakts grib, ikviens lai kails to godina, to pielūdz, Ikviens lai pilnīgi tai uzticas un ļaujas.

Pie manis naktī nāc. Tik naktī degt mēs varam Tai liesmā karstākā un tīrākā par visām;

Bet dienā svešums salts lai mūsu vidū valda.

Es esot skaļš? Bet skaļums mans ir vijies Ar klusumu tik cieši, cieši kopā,

Ka grūt' tos šķirt. Es klusumā skaļš esmu,

Bet brīnummēms un kluss var būt mans skaļums.

RITA NAIDS RESTORĀNA

Lēni, viegli kad vijas nakts tumsā rīta bālums,

Plītnieki beidzamie rimuši kad ir jau trakot,

Klusas skumst restorāntelpas.

Dievnams var vai sāpīgāks būt, klusāks?

Pēkšņi sakustas viss, atdzīvo viss.

Galdiņi apaļie runāt sāk, marmorgludie, sūroties,

vaidēt:

«Cilvēka nav vēl neviena, būs drīz, būsi

Varmākas riebīgie nāks pie mums, cilvēki muļķie, rupjie,

Apsēdīs viņi mūs atkal, rokas virsū liks netīrās,

apkrautās lāstiem, dauzīs ar dūrēm! Dvēsles tie nesaprot mums, apvaino mīlīgos, apaļos, maigos!» Biljardgalds gremžas tad nikns, smagais, pārvilkts

ar mīkstumu zaļu:

«Mocīts kā es! Dzenā bumbas tie netikli draiskās,

sit ar tām mīksto man miesu! Cilvēka radīti mēs, nesaprot viņš mūs, moca vien,

nīstam to, nīstam!»

Klavieres ieraudas kaktā, cienībā klausās ikviens:

(Pudeles pilnās pat bufetē godbiju sajūt)

«Spēlē tik neprašas mani! Svētumu manu kas izcels?

Sen jau dus manī svētums, gaida un sēro.»

Lāstus visi nu izkliedz izmisā, naidā:

«Atriebt! Kas atriebs? Atriebt! Kas atriebs?»

Balsis no pudelēm nāk, balsis no glāzēm nāk,
šļakstošas, šķindošas:
«Mēs atriebsim! Mēs!
Atriebsim mēs kā vakar, aizvakar, allaž!
Dzēriens dzēlīgi kairais, ģēnijs mūsu, velns mūsu
cilvēkos sūksies.
Piedzersies, nicīgs būs, streipuļos, netīrs būs,
zems būs, būs smieklīgs!
Mocīs mūs, sāpes būs, smiesim,kaut sāpēs:
Cilvēkam smiesim, tēvam, kas nicināms simtkārt
par bērniem.»

Materiālu par Rihardu Rudzīti sagatavoja VIESTURS VECGRĀVIS,

par Pēteri Ermani — IEVA KALNIŅA.

O R I K I —

tie ir slavinājuma vārdi vai poētiskas frāzes dievu un cilvēku aprakstīšanai un cildināšanai, visraksturīgākā jorubu folkloras forma. Bet jorubi savukārt — tā ir afrikāņu tauta (skaitā ap divdesmit miljonu) ar senu un savdabīgu kultūru, kura dzīvo Nigērijā, Benīnā un Togo. Orikus parasti izpilda profesionāli dziesminieki, akomponējot uz tamtama. Turklāt katram jorubam ir arī pašam savs oriki, kuru viņš pamazām izveidojis savas dzīves laikā un kurš tieši identificējams ar pašu tā autoru, jo izsaka viņa dzimumu, sociālo stāvokli, paražas, rakstura iezīmes utt. Tālab profesionālajam dziesminiekam jāzina visu attiecīgā ciema }auiu oriki, lai svētku dienās, iznācis uz ielas vai laukuma, viņš tos ciemniekiem par simbolisku samaksu varētu nodziedāt un vienlaikus nospēlēt uz tamtama. Kaut gan parasti oriki attiecas uz dieviem un cilvēkiem, dažos tiek apdziedātas arī tautas apziņā iespiedušās ainas, izslavētas vietas un dzīvnieki. Afrikāņu tautas dzeju grūti pielāgot lasīšanai. To nepieciešams ne vien dzirdēt, bet arī redzēt, pašam izdejot, nospēlēt uz tamtama, piedalīties tās radīšanā. Pretējā gadījumā grūti nojaušams un aptverams tās maģiskais, fascinējošais, dominējošais un polifoniskais ritmiskais zīmējums, no kura pamatos izaug arī attiecīgā folkloras sacerējuma saturs. Un visbeidzot — neliela taisnošanās. Tā kā jorubu valoda pieder pie ļoti grūti apgūstamām, tā saucamajām tonālajām valodām, tad, veicot šos atdzejojumus, nācās izlīdzēties ar jorubu folkloras atdzejotāja, kubiešu rakstnieka un folklorista R. A. Marttnesa Furē starpniecību.

LEONS BRIEDIS

ORIKI PAR SANGO, ZIBENS UN PĒRKONA DIEVU

I

Mūsu upuris — bezgala apgrauza: maitas putniem to nepievarēt, tas apakš tevis trīs.

Mūsu upuris —
bezgala apgrauza:
cilvēka kuņģim to nesagremot;
ja kāds iekšā to rīs,
tas izies cauri, tas Izies
un kā zibens līs.

Rau, tavu acu dobuļi baltie gluži kā rūgts rieksts. Rau, tavi vaigi apa|ie gluži kā sarkans rieksts. Uguni šļācošais viepli, tu lielam kaķim liec satrūkties!

Tu tak esi nepievarams:

tu esi kā muša — vai kāds tai galvu spēj nocirst? tu esi kā bruņurupucis — vai kāds spēj to samīt? tu esi kā dzeloņcūka — vai kāds spēj to norīt?

Tu nomirsti laukuma un pamosties mājās.

Sango — nāve, pa pilienam viņš: rit-rit-rit, kā indigo pil no krāsotām drānām.

Kā banānam, kas augšup sviests, tev savā ligzdā atgriezties.

Kā banānam, kas līdz ar sakni griezts, tev jaunos augļos briest.

Tu — ugunsacis, tu — ugunslūpis, tu — ugunsaugšis, uz uguns jāšus kā jātnieks.

Sango — nāve, kā pērkons viņš: sit-sit-sit un sasper (aužu mantu.

Sango — zibens elsa,
Viņš nāves dobumā slēgts.

Sango — leopards, viņš nokauj aitu, lai tās asinīs slacītos.

Viņš mu] ķim apsvilina degunu un meli padzen no mājas.

Pat būdams mīļš, viņš ir gaužām bargs, bet, kad no viņa acs izšaujas karš, no viņa kā draugi, tā naidnieki bēg.

Rau, viņš nāk viens,
bet siseņu mākonim debesis līdzinās.
Viņš — valdnieks, viņš zin: dienu pēc dienas
mu|ķi par gudro viņš taisa,
sirmām sievām liek ieņemt
un uz parāda līgavas pērk,
bet izpirkumu ciema vecākais maksā.

Sango — dievs, kurš savu daiļumu dāvā sievām, kuras ar viņu gulējušas.

Ar kaimiņmājas jumtu
viņš savu galvu apsedz,
dod uz parāda,
bet parādus nepiedzen;

ja tu nelūgsi viņu apsēsties,
viņš pats uz tava deguna apsēdīsies;
ja tu nelūgsi viņu paēst,
viņš pats zem tava naga palīdis
un paņems savu dalu.

Sango dara visu, kas viņam tik: grib — un atraitnes sēru drānās tērpjas, grib — un uz ceļiem rāpo kā zemnieks dārzaugļiem visaplīk,

tak nevis dārzaugļus viņš nogriež,
bet gan zemnieka galvu.

ALTA KLEINA fotoreprodukcijas

>

ORIKI PAR TIME, KURS PAKĻĀVIS EDE PILSĒTU

Visaugstais virs, tu ieņēmi termītu pūzni, tu draudi ar karu.
Melnas tavas miesas, baltzobi.
Kas pērtiķim aizliegs kokā sēdēt?
Neviens neapstrīdēs troni, neviens ar tevi neizies cīkstē.
Tavs naidnieks, kurš tricina koku — tricinās pats.
Mēs — tev padevīgi,
mēs — apmierināti kā batāta bumbuļi,
kad tos zemē stāda.
Tu izrauj — līdzīgi piepešai nāvei — cilvēkam acis.
Tu nokauj — līdzīgi kritušam riekstam — pusnaktī bērnu.
Tu allaž ar seju pret kauju stāvi,
bet tev aiz muguras — jaunas kaujas lauks.
Valdniek, mēs lūdzamies, dodi mums atelpu:
tev paklanīties — būs nelaime,
un tev nepaklanīties — būs nelaime šā vai tā.
Uguns postoša tavā pajūgā,
kur vien tu būdams.
Tu pārcērt naidnieku rīkles kā ķirbi garenu: kad leopards nokauj, viņa aste pa zemi velkas.
Kolīdz paplet tu muti — tā karavīrs aprīts.
No spāņu valodas atdzejojis LEONS BRIEDIS.

NORMUNDS NAUMANIS
LAIMĪGU JAUNO
GADU!

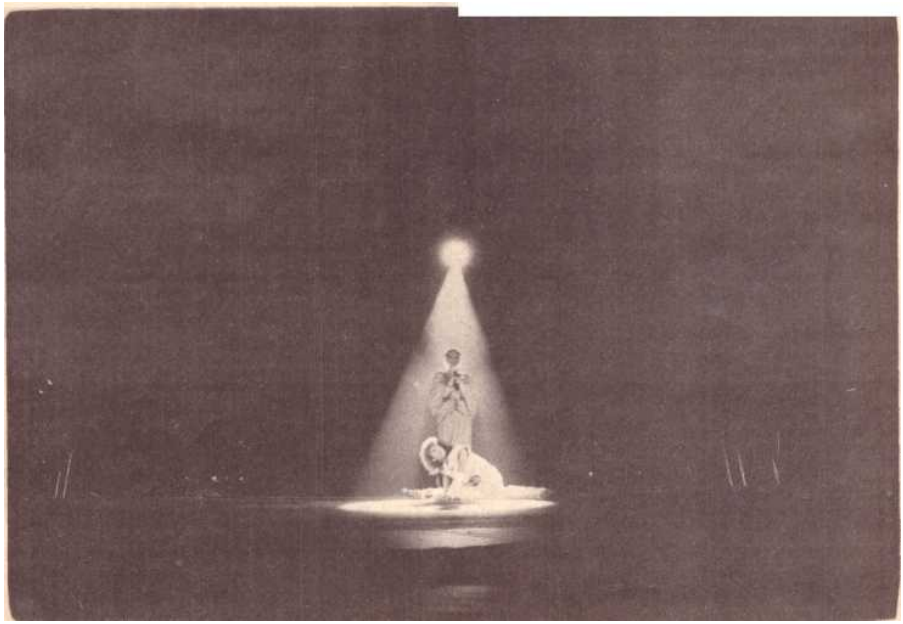

I

I. Libreta iekonservetais Lāčplēsis

Nule pagājušo gadu varam ierakstīt Latvijas vēsturē kā intensīvu,

blivu stereotipu laušanas procesu — ik nedēja, pat diena «satricināja pasauli» ar ziņām — ir sagrauts atkal kāds vecs aizspriedums, atcelts kāds tabu, kāda «aizliegtā zona» ir iekarota, atgriezta tautai. Vei — ielu un laukumu nosaukumi, latviskā simbolika, sarkanbaltsarkanais karodziņš . . . Valsts valoda (pagaidām gan vēl bez pašas valsts). Latvijas Tautas Fronte. Dievs, svētī Latviju!

Ko pirms mēneša nedrīkstēja, tagad drīkst. Par ko pirms gada varējām sapņot savos labākajos sapņos, tagad redzam tālrādi. Esam gan likuši saprast, ka demokrātija nav tikai partijas aparāta privilēģija. Un dīvainā kārtā skan «demokrātija nav visatļautība» no to mutes, kuri paši t. s. stagnācijas gados ar senilismā ieslīgušo līderu vēlību savā dzīvē un darbībā kultivēja saukli: padomju demokrātija ir varas visatļautība. Un tā tālāk.

Publicistika ir pārkāpusi visas robežas un iespiedusies katra dzīves aplokā. Parakstu vākšana «par» un «pret». Manifestācijas, mītiņi, piketi un streiki. Kalendāru nemieri un svētki. Lāčplēša gads. Kārļa Zāles gads. Latviešu grāmatas 400 gadi. Latvijas Olimpiskā komiteja. Litenes pētīšana (beidzot!). Nosaukta ir 1940. gada okupācija (beidzot!). Atzīts neveiksmīgais karš Afganistānā (beidzot!). Latvijas republikai —- 70 (beidzot!). Un tā tālāk . . .

Politiskās aktivitātes ir mūsu ikdienas maize. Arvien skaidrāk ir redzams, kurš ir par un kurš — pret latviešu tautu. Bet!—politiskais teātris kļūst arīdzan smalkāks, rafinētāks — galu galā, ienaidnieks nav muļķis un prot pielāgoties jaunajiem apstākļiem. Jau tagad redzamas hameleoniskās birokrātijas jaunās taktiskās piruetes (b. Rubiks preses konferencē TV atzīstas, — viņam pat prātā nebija ienācis, ka Rīgas pils tornī varētu plīvot nevis pilsētas karogs, bet «kāds cits»). Un tā tālāk.

Godīgie parāda, cik viņi godīgi. Visi to redz. Šinī laikā cilvēki kļūst atklāti. Neaizsargāti. Bet, jādomā, Valsts Drošības komiteja taču vēl funkcionē? Un «citroniem» piebāztā Alfrēda Kalniņa iela atsevišķos datumos? Un atgādinājums par tankiem? Un speciālā «specvienlba», kurai, kā dzirdējām, ari TV, ir «tāds prieks strādāt, — katru dienu darbs ar cilvēkiem» . . . Un tā tālāk.

Mūsu LĀČPLĒSIS arī ir neaizsargāts. Par to es domāju visvairāk: par godīgumu, kurš nav pasargāts no ļaunuma. Un **šis** laiks mūžvecajai, kristietiskajai formulai «dari labu un tu atdarīts (gandarīts) tapsi» piešķir jaunu, politisku, laicīgu jēgu.

Kamēr mūsu demokrātija ir zīdaiņu autiņos, (demokrātija, kas, visiem par brīnumu, šajā «vislaimīgākajā totalitārisma valstī» ir piedzimusi), kamēr mūsu sociālisms tikai vēl jāuzceļ, kamēr mūsu likums vēl nav **par** mums, bet ir pret, kamēr mums pienākumus ik dienas atgādina, bet «papīra» tiesības nav pat kur realizēt, kamēr (un tā tālāk!) . . . mūsu Lāčplēšus gaida tieši tas liktenis, kuru parādīja 1988. gada augustā Zigmārs Liepiņš un Māra Zālīte, un visa viņu

komanda.

Jā, — grozies kā gribi, arī mākslas darbus vērtējot, visvairāk jādomā par laiku, kurā un kuram tie radušies. No publicistikas nevaru izvairīties ari es. Jo tieši šobrīd, kad mana roka slīd pāri nevainīgajam papīram, kas visu pacieš, tieši šobrīd ir parādījušies antikonstitucionāli, impēriski Konstitūcijas papildinājumi, pagaidām — «projekts», kuri mūsu Lāčplēsim ne jau nu ausis nocirtīs. Kā likts — vismaz galvu! Tā teikt, — paspēlējāties un pietiks. Un tas ir ļoti zīmīgi: šobrīd![9]

Un būtu vislielākā traģēdija aizmirst starp lielajiem priekiem un ikdienas mazajām uzvarām to, ka Dīterihs un

Līkcepure ar vietejo kangaru bandu ir Mūžīgs spēks. Spēks, kas neguļ nekad.

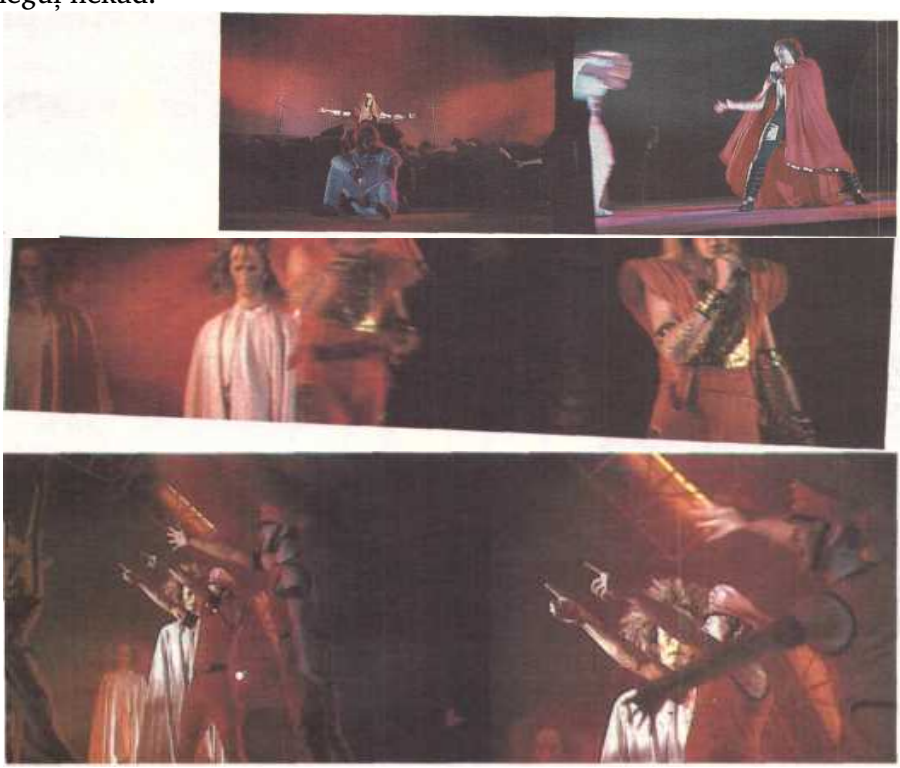

Tādēļ arī savu rakstīto veltu vispirmām kārtām nodevēju šķirai. Laimīgu jauno gadu, Kangar! Man vienalga, kur Tu sēdi — Rīgā vai Maskavā, Kultūras komitejā vai Centrāltirgū, CK vai PMK . . .

Kas tu esi?

Bez acu, bez ausu, bez valodas?

Ne velti rokoperā Kangara tēma ir tik spēcīga, un ne tikai izdevīgākā dramaturģiskā risinājuma dēļ («negatīvais tēls» allaž veidojas kontrastaināks, tas atšķirībā no citiem parādīts attīstībā, darbībā, aktierim ir ko darīt uz skatuves utt.).

Kangara tēmu aktualizējis laiks (arī daudzos mītiņu plakātos bija

redzams šis vārds, šis simbols!).

Mēs, cik dīvaini, neuzdodam jautājumus: nu, kāpēc Labais ir labs vai — kāpēc tu esi tik labs? Citādi ir ar Ļauno, tam meklējam saknes un cēloņus. Līdzīgi arī rokoperā — neviens nešaubās par Lāčplēša labumu. Principā man tā ir un paliek mīkla: kāpēc labais ir labs. Pieņemu Lāčplēsi kā dotumu, kā statisku vienību, kura IR laba un cēla. Bet šobrīd, man šķiet, tas ir maz, nav tā politiskā situācija, kad var atļauties būt labs bez rīcības programmas. Tas nav pārmetums Mārai Zālītei, tā ir visu mūsu vājā vieta, «auss». Un ne jau par rezolūcijām un likumprojektiem ir runa. Jo it bieži dzirdami spriedumi, ka tai milzīgajai pozitīvajai enerģijai, kas virmo tautā, nav tikpat pozitīva atrisinājuma iespējas. Es nedomāju, ka šai enerģijai vajadzētu tikt izlādētai un patērētai **tikai** uz parakstu vākšanu un mītiņošanu. Jābūt idejai, kā vārdā mēs strādājam. Un, šķiet, vienīgā tāda ir Latvijas valstiskuma ideja, visas citas, kuras sola «vairāk sociālisma, vairāk demokrātijas utt.», ir kosmētika, manuprāt.

Es veros rokoperas libretā un meklēju tur ideju drāmu. So ceļu piedāvā arī Zālīte izrādes programmiņā, atzīmējot, ka «pretēji klasiskajām operām, kur libretam ir stipri pakārtota nozīme, jau biju uztvērusi pasaulē pazīstamo rokoperu («Jēzus Kristus — superzvaigzne», ungāru rokoperu «Karalis Ištvāns», «Hronists» un citas) spēcīgo idejisko skanējumu un šo darbu literārā pamata tuvību ideju drāmai». Nezinu, kuras M. Zālīte uzskata par klasiskajām operām, taču še piebilstams, ka labas klasiskās operas gan libretā, gan mūzikā nes sevī to pašu idejiski politisko slāni, ir ar tikpat «spēcīgu idejisko skanējumu», — atcerēsimies kaut vai, kā politiku ar mākslas līdzekļiem taisīja gan Verdi, gan Vāgners, kā pat mīļais jaukais Mocarts dabūja ciest par savām «ideju drāmām» ar Figaro priekšgalā! Citi laiki, citi tikumi, — mūsu nelaime ir tā, ka neprotam «lasīt» senākus mākslas darbus un tajos iekļautās «otrā plāna» idejas, ja tās netiek nosauktas skaidros vārdos, teiksim — Tēvzemei un brīvībai. Un kur lai mēs to mācītos, — skolā, vai?

Diemžēl šis «lozungu laiks» (un man nav nekas pret atmodinātājiem lozungiem) slēpj sevī kādu bīstamību — varam aizmirst spēju uztvert nianses, to, ko sauc par prasmi rasas lāsē ieraudzīt pasauli. Dvēseļu smalkmehāniķi tagad «nav modē», taurētāji gan. Vēl vairāk — izrūnltā humānistiskā Eiropas kultūras tradīcija, kultūras saraustītā pēctecība, kultūras kopuma neapjēga, kādā līdz šim esam bijuši spiesti dzīvot, nu ir jāsa-šņorē ar visradikālākajiem līdzekļiem — un tas tomēr ir sava veida piespiedu vardarbības akts. Informācijas plūdi, vārdi, uzvārdi, aizmirsti literāri, filozofiski, mākslas darbi, kas gāžas pār katru, — pietrūkst laika meditācijai, pārdomām, normālam domas briedināšanas procesam. Mēs esam steigas laika bērni, bet varam pārvērsties paviršības pabērnos, tikai ar

laika zīmi +.

Gan nedomāju, ka «ideju drāmai» «Lāčplēsis» ar rokoperas līdzekļiem vajadzētu sludināt grūto pašizcīņas un pašatklāsmes darbu, taču par maz ir šajā rondo veida kompozīcijā ar *balss a capella* piesaukto:

«Gauži raud saulīte Ābelu dārzā,
Ābelei nokrita Zeltābolītis.
Neraudi, saulīte,
Dievs dara citu.
No vara, no zelta,
No sudrabiņa.»

Man pietrūkst garīgās, gara alternatīvas, blakus klasiskajai, bībeliskajai versijai par Kainu un Ābelu (Kangaru, Lāčplēsi), par tās latvisko variantu Māras Zālītes tekstā. Šodienīgums — acīmredzams. Bet Lāčplēša tēls libretā ir nekustīgs, pastīvs, tam jānotic uz vārda. Es, piemēram, gribētu redzēt, kādā veidā un ar kādiem paņēmieniem Viņš nonāk pie tēvzemes dzirdēšanas tagadnē — pagātnē — nākotnē. Ir tikai piesauktas situācijas:

1) «zemi šo tīrījis esi no ļauna» (tagadnes darbi);
2) «ilgi tu esi pa pilienam vākts» (pagātnes atmiņa);
3) «uz krustceļiem mazs bērniņš» (nākotnes cerība).

Skaidrs, ka Lāčplēsis nav nekāds intelektuālais spīdeklis, viņš savus spēkus rod (tomēr, tomēr) pagānisma avotos, līdzīgi visiem citiem rokoperas t. s. pozitīvajiem tēliem — tā liecina teksts. Viņa sirdsapziņai ir reliģiozas saknes, būtībā sirdsapziņa šeit ir metafiziska kategorija, kas pildīta ar ticību kā doto, līdz ar to — dogmu. Viņa šaubām, ja tādas pavīd, ir mistisks, pestelisks raksturs, tās nekur nav intelektuālas pašanalīzes produkts. Lāčplēsis ir darba cilvēks, darītājs, kamēr viņa ienaidnieki — domātāji, politiķi.

Līdzībās runājot: «Tev vēl tālu, Lāčplēsi, ejams», jo, pārdomājot mūsu tautas varoņa statusu, jāsecina, — līdz apzinātai politiskai rīcībprogrammai viņš nonāks, pārvarēdams vismaz divus attīstības lokus — savas empīriskās juteklības un loģiskas domāšanas jeb situācijas analīzes. Jo tautas gudrība māca — vispirms domā un tad dari. Ar Lāčplēsi, lai cik pareizi viņš justu, biežāk diemžēl notiek otrādi. Arī rokoperas libretā, piemēram, ainā ar Staburadzi un viņas meitiņām I daļā. Lāčplēša Ceļš pagaidām ir **ārējs,** tas ved pie **kāda** pēc padomā, ne pie sevis, sevi. Un arī uz skatuves Lāčplēsis biežāk redzams lūdzēja lomā, ne tribūna būtībā. Lielā mērā tas, kādus vārdus Māra Zālīte piešķīrusi Igo Lāčplēsim, kādās situācijās novietojusi, nosaka to, ka viņa psihofiziskās izpausmes bieži raksturo drusku ieliekti ceļgali, rokās saķerta galva, šad tad — paļengani pleci. Un nevajag vainot dziedātāju — aktieri, ka viņš «nav tas īstais», jo teātrī lugas teksts determinē personāža rīcību, situācija paredz uzvedību,

īpaši, ja (kā šajā gadījumā) literārais materiāls nav domāts «spēlēšanai no pretējā». Sī tomēr ir skaidru stāvokļu un ideju drāma, nevis absurda komēdija. Un tieši *šis teksts* varoni, ja atļauts teikt, «pazemina», piezemē, vērš pēc pasaules izjūtas liriķī, sapņotājā, melanholiskā dziesminiekā. Gandrīz jāsaka — reflektējošā kultūras darbiniekā, kādu šobrīd tomēr ir ne mazums. Par to liecina arī Lāčplēša «pirmsnāves dziedājums» ar savu emocionālo nekonkrētību, par pirmās daļas tekstiem nemaz nerunājot. Mani neatstāj doma, ka viņš aiziet nāvē, tā arī nesapratis, ar ko cīnās. Un, gods Mārai Zālītei, tas ir tik tipiski!

Intelektuālās bāzes neklātbūtne Lāčplēsī ir viens no iemesliem, kāpēc par stiprākajiem tekstā, un inscenējuma kvalitāšu dēļ — arī uzvedumā, kļūst Līkcepure, Dīterihs un Co. (Es še vēl nerunāju par mūziku un vokālo sniegumu!) Pirmkārt, viņu personās mēs sastopamies ar organizētu negatīvo spēku. Atkal — diemžēl, bet nevar taču pārlieku nopietni uztvert Kokneša divreizējos «uznā-

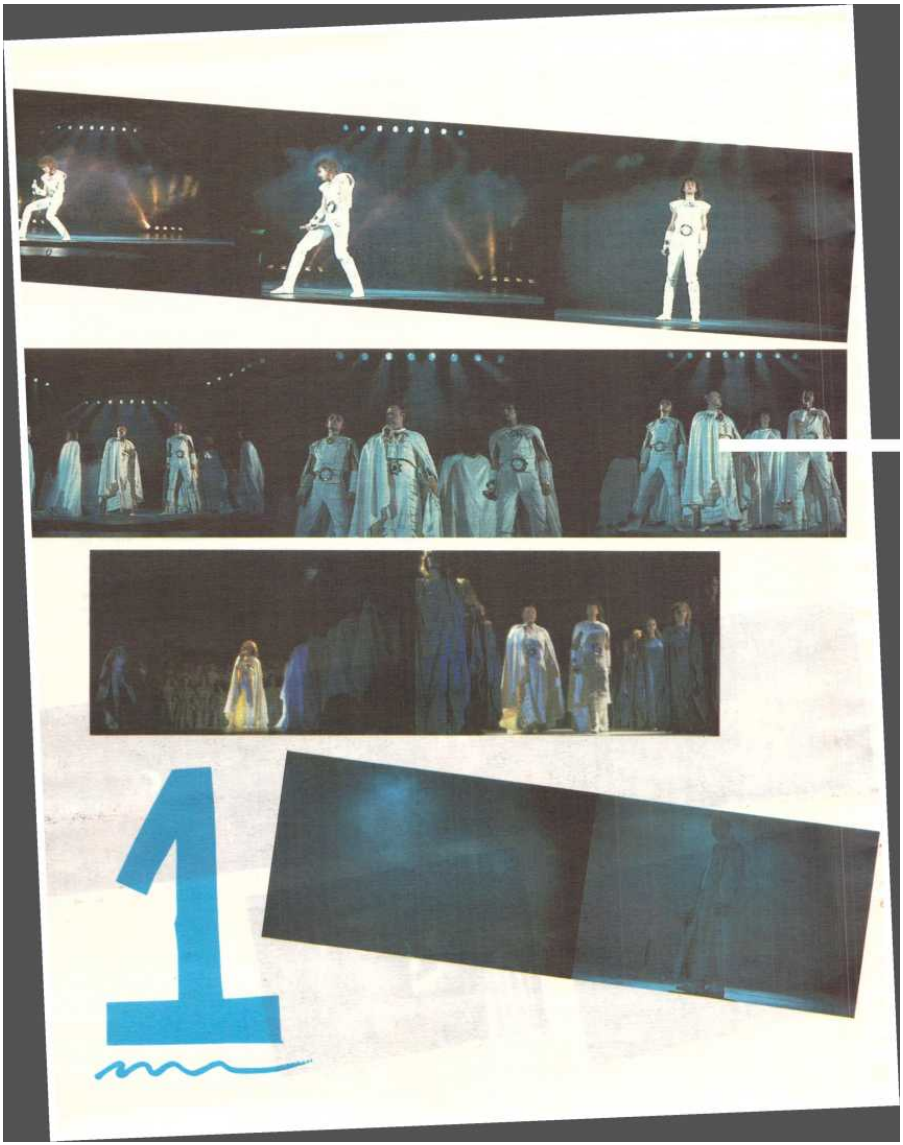

cienus» ar deklaracijam, ka viņš ir istenais Lačpleša draugs, ka aiz viņa stāv visa tauta. Tik vien tā darba, kā:

Cel dzimteni mums,
ES tev nesīšu kokus.

(Koknesis — Lāčplēsim)

Atkal nākas ticēt uz vārda vien. Patiesi, ar Māras Zālītes atbalstu, Lāčplēsis eksistē savu izjūtu vakuumā (izņemot duetu ar Laimdotu), vientulībā. Viņam liegtas saprātīga, gudra dialoga iespējas. Lāčplēsi vai nu pamāca, vai pavada, «ieliekot viņā» kādas, paša Lāčplēša neapsmadze-ņotas, gudrības. Tā rīkojas arī abas sieviešu kārtas vie-dās — Staburadze un Ziemeļmeita —, kuras viņš apciemo. Mīlestības alkas

ir laba lieta, bet vai matriarhālā rūpēšanās nedaudz neaizskar varoņa pašcieņu? Par to es domāju, redzot režisora Valda Lūriņa izkārtoto mizan-scēnu — centrā, paaugstinātas stāv padomdevējas, bet pie viņu «kājām» Lāčplēsis.

Kurpretī ar Kangaru tiek vestas enerģiskas diplomātiskās sarunas «augstākajā līmenī». Tajās skaidra ir gan ienaidnieka pozīcija, taktika un mērķi, gan ari Kangara pakāpeniskā iekšējā pārtapšana.

Un tas ir diezgan nežēlīgs spriedums par Laiku, kurā dzīvojam, ja mums piedāvā vērot, KA TOP NODĒVĒJI, atņemot iespēju saprast, KA TAPT VARONIM. Ne velti Daiga Mazvērsīte, rakstot par rokoperu, sarkastiski bilst — «meklējiet Lāčplēsi kangaru tautā!» (sk. «Padomju Jaunatne», 1988., 27. septembrī).

Bez šaubām, nevar prasīt, lai pietiekami īsā libretā ietilpinātu vissmalkākās sižetiskās un fabulas peripetijas, lai, pat nedzirdot vārdus, būtu skaidrs, kad, kur un kas notiek, — no precīzi modelētas situācijas saduras, no «figūru izvietojuma». Tomēr esmu pārliecināts, ka esošais ainu kaleidoskops ir pārlieku fragmentārs, un varbūt tieši tādēļ rodas neskaidrība galvenokārt par centrālā varoņa (un rokopera ir nosaukta Lāčplēša, nevis Kangara vai Kokneša vārdā!) konceptuālo pamatotību. Var teikt arī tā — libretā ir par daudz dzejas un par maz no dramaturģiskā viedokļa vērtējamas skaidrības. Tas ir svarīgākais iemesls, kāpēc, pārvēršot libretu skaņās, mūzikas autors nav izbēdzis no biežās soloizācijas, no tā, ka arī muzikāli izrāde sadalās atsevišķos koncertnumuros, kurus tagad kā dziesmiņas, ne — fragmentus, ekspluatē Latvijas radio. Es, protams, neuzskatu, ka atsevišķas muzikālas tēmas nevarētu pārtapt suverēnās un cilvēkiem mīļās melodijās, pat hitos vai šlāgeros. Taču libreta nosacītais tēlu attīstības frag-mentāriskums laupa gaisu komponistam, izvēršot šos tēlus ar muzikāliem līdzekļiem. Vēl vairāk, — cenšoties «aptvert neaptveramo», pieblīvējot libretu ar personām un personiņām, Zālīte rokoperas «koncertizāciju» ir veicinājusi, bet plānotā tēlu, sižeta, tradīcijas nopietnā pārskatīšana paliķusi pieteikuma līmenī. Bet mēs jau daudzko piedodam uz pirmreizīguma, uzdrīkstēšanās rēķina, arī kļūmes. Jo, kā zināms, produktīvāk tomēr ir mācīties no savām, nevis svešām kļūdām.

(Turpmāk vēl)

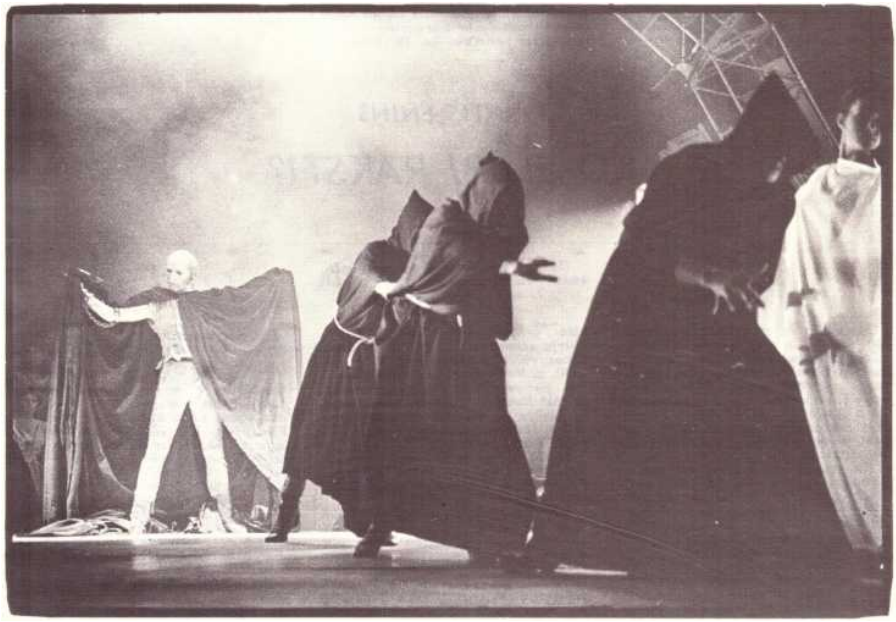

Foto — ANDRIS KRIEVIŅS

Labdien!

Nemaz nezinu, kā lai Jūs uzrunā — mana vēstule adresēta tam redakcijas darbiniekam, kurš izlēma «Avota» jūnija numurā publicēt Ivara Vīka faktus un hipotēzes ar nosaukumu «Senākie raksti Latvijā», kā arī, protams, minētā raksta autoram.

Sacerējumi ar kopīgu mērķi — skaidrot Latvijas senākās kultūras, mitoloģijas jautājumus pēdējos gados presē parādās itin bieži (arī «Avotā», — 1987. g. jūlija numurā — A. Gobas «Vai cimdu rakstus var izlasīt?»). Mērķis nenoliedzami cēls, arī sabiedrības interese par šiem jautājumiem manāmi augusi. Autori dēvējas par senatnes pētniekiem, bieži atsaucas viens uz otru; gandrīz vienāds ir arī viņu darbu zinātniskais līmenis. Piederu pie tiem cilvēkiem, kas senvēstures pētīšanu reiz izvēlējušies par savu profesiju, un pilnībā piekrītu I. Vīkam, ka Latvijas senāko vēsturi skolā vajadzētu mācīt vairāk un labāk. Lai tas paliek uz izglītības koordinatoru sirdsapziņas, taču tiem, kas pretendē uz zinātnisku pasaules izskaidrojumu, nekaitētu iepazīties vismaz ar izvēlētās nozares ābeci arī ārpus skolas programmām.

Kāda tad ir izsludinātā «jaunā un kvalitatīvā domāšana»? Varbūt I. Vīks ar «Avota» starpniecību paziņotu līdzcilvēkiem, kāda tad ķēniņvalsts pastāvējusi Ķoņu un Unguriņu apkaimē pirms 4—5 tūkstošiem gadu, t. i., vidējā un vēlajā neolītā (!!!), ja tās valdnieks vēlējis uzstādīt menhiru (nevis «mengīru»). Apgūstot 7. klasē to pašu Latvijas vēstures mazumiņu, var uzzināt, ka ģints iekārtas sairums (kur vēl līdz šķiru sabiedrībai un valstiskiem veidojumiemi) Latvijas

teritorijā sākas agrajā dzelzs laikmetā (1.—4. gs. m. ē.).

Neglīti brīva rīkošanās ar gadu tūkstošiem un terminiem vērojama arī stāstījumā par Upsīšu akmeni. Vairāk nekā 140 gados, kas pagājuši kopš F. Krūzes darba (atsaucoties uz kādu darbu, pieņemts vispirms norādīt tā nosaukumu, tikai tad izdošanas gadu un vietu — Jūs to noteikti zināt!) publicēšanas, skandināvistika ir pietiekami attīstījusies, lai varētu balstīties uz drošākām ziņām par apbedīšanas tradīcijām 10. gs. Jo vairāk tāpēc, ka F. Krūze, tipisks «normāņu teorijas» pārstāvis, neatšķīra skandināvu arheoloģisko materiālu no lībiešu un latgaļu materiāla. Šodien bezjēdzīgi viņu par to kritizēt — to izdarīja jau viņa laikabiedri (J. Bērs, piemēram), prātīgāk būtu vienkārši neatsaukties uz F. Krūzes spriedumiem.

Tālāk minētas «velna laivas». Ja lasītājs nejauši zina, ka šie skandināvu jūrasbraucēju apbedījumi saistīti ar bronzas laikmetu (konkrētāk, tā posmu laikā no 950. līdz 750. g. p. m. ē.), viņam jājūtas krietni samulsušam, jo nav skaidrs, par kādu periodu tad ir runa. Turklāt I. Vīka aprakstītā konstrukcija maz atgādina «velna laivas». Akmenī iekaltas zīmes. Autoram šķiet (nepaskaidrojot, kāpēc), ka tas izdarīts ar akmens darbarīkiem. Ja tas darīts ap 10. gadsimtu (kad tad īsti?), nav skaidrs, kāpēc vajadzēja mocīties, strādājot ar akmens rīkiem (kur akmens kalējs tādus ņēma vēlajā dzelzs laikmetā?). Ja akmens uzlikts uz kapavietas, kā to netieši liek saprast autors (nekādas konkrētas liecības gan netiek pieminētas), tad jāaizrāda, ka ZR orientācija apbedījumiem 10. gs. plaši sastopama visā Latvijas teritorijā un viena pati nevar kalpot par etnisku pazīmi — turpinot ZR līniju, tā var šķērsot daudzas apdzīvotas vietas un šo teritoriju vairs nevar glābt tas, ka I. Vīks izvēlējies tieši Upsalu, vadoties pēc Upsīšu māju nosaukuma.

Acīm redzami ačgārna ir shēma, pēc kādas autors izvērš savus spriedumus — izvēloties gatavu slēdzienu un tad par varītēm cenšoties «pievilkt» maldīgi «izdevīgus» faktus (ignorējot vai nezinot «neērtos») — izskatās, ka roka roku mazgā.

Kas attiecas uz O. Ozoliņa un A. Gobas «izcilajiem atklājumiem», tos izsmeļoši un korekti izvērtējis arheologs A. Caune (1988. gada Dabas un vēstures kalendārā, 213.— 215. Ipp.). Šeit vēl ko piebilst nav vajadzīgs.

Blakus vēstures zinātnei, kuras attīstība šobrīd Latvijā piedzīvo kritisku posmu, radusies pseidozinātne; paši, vēsturnieki, vien esam vainīgi, ja nevaram nosargāt mūsu senvēsturi no diletantu skaidrojumiem.

Neesmu tik naiva, lai domātu, ka mana vēstule var kavēt to ieplūšanu preses lappusēs, ja to nav varējuši izdarīt manu pieredzējušāko kolēģu mēģinājumi. Varu tikai lūgt — turpmāk, saņemot līdzīgus rakstus, ielūkojieties vismaz kādā enciklopēdijā un izsvītrojiet

brēcošākās aplamības, ja to nav darījuši paši autori — zināms, kas notiks ar tiem «kas lielīdamies pārdot/ved uz tirgu pelavas».

Jūsu lasītāja Agita Misāne

GUNT/S *ENIŅŠ*

KO SLĒPJ RAKSTI?

Redakcija un es *pateicamies visiem, kas rakstīja un* zvanīja, lai palīdzētu *minēt klintī iegrebto zīmju noslēpumu. Esmu saņēmis daudzus desmitus vēstuļu,* kurās rakstītāji *pauž savu sajūsmu, sniedz* padomus, *izsaka aizrādījumus un piedāvā arī dažādu nozaru lietpratēju,* telefonus *un adreses, kuri, viņuprāt, varētu palīdzēt zīmju dešifrēšanā vai datēšanā.*

Paldies arī visiem tiem, kas sūtījuši sirsnīgus apsveikumus un labas veiksmes vēlējumus turpmākam darbam! *80 gadus vecā māmuļa* Milda *Zaikova no Rīgas savu gudru padomiņu un novēlējumu sūta ar latviešu tautasdziesmu: Pieci simti svešu laužu,*

Simtu vien bāleliņu.

Pieci simti nebēdāju,

Simtiņā stāvēdams.

Bet A. Raibate no Katlakalna nāk *palīgā ar minējumiem, ar savu pieredzi un savām zināšanām: «Ar* šādām *zīmēm mežā apzīmēja kokus, kur* atrada *bites. Tās piederēja atradējam, kas iegrieza savu sētas zīmi. Ar zīmi apzīmētā kokā no citas sētas vairs nekāpa. Šādas zīmes iegrieza koka darbarīkos: dakšu*

III

VĒSTUĻU APSKATS.

(Sākumu par dievu *zīmju atrašanu kādā vientuļā klintī lasiet 1988. gada 1. un 7. «Avota» numurā.)*

kātos, grābekļa *kātos, spaiņu dibenos,* durvju apmalēs vai klēts durvīs. Tādas zīmes *vēl bija sastopamas katrā sētā 1930.* g. *Ventspils* rajona *Jūrkaines ciemā, pēc vecā* iedalījuma — *Aizputes apriņķī Jūrkaines pagastā. Šādas zīmes es savācu un aizsūtīju Pāvilostas muzejam. Tādēļ arī man tās zīmes ir palikušas atmiņā.*

Kāpēc zīmes būtu jāsagriež vienā *iezī. Nu varētu būt* dažādi *minējumi. Par piemēru, tā* novada *zīmju reģistrācijas iezis.* .

Vēi *varētu būt, ka no tās vietas cilts aiziet lielā kaujā un tur ir pierakstīti visi dalībnieki, no* kādām *sētām piedalās.»*

Līna Karlsone, kas tagad dzīvo *Lielvārdē, pati šādas pazīšanās zīmes palīdzējusi iededzināt 1920. gadā* zvejas rīkos; «Šādas lībiešu zīmes lietoja *vēl vecmāmiņas laikā zvejniecībā zvejas rīku apzīmogošanā. Katras zvejnieku mājas zvejniekam bija viena no šīm zīmēm. Ja ģimene pavairojās, tad zīme bija jāpapildina vai* nu ar svītriņu, *unktiņu, vai krustiņu. Bet pamatzīmei ija jāsaglabājas. Viens dēls paturēja veco pamatu,*

bet otrs tam lika kādu strīpiņu vai punktiņu klāt. Kā piemēram: X X • *tf' O O/Tad vēl gar liedagu*

bija vabu rindas, uz kurām zvejnieki žāvēja tīklus. Katrs zvejnieks savas pirmās vabas rindu *apzīmēja ar šo zīmi. Pie tīkliem bija piesietas plūksnas ar* iededzinātām savas *mājas* zīmēm. Metot tīklus jūriņā, otrā virves malā seja *iezīmētus akmeņus,* lai *tie gremdētu tīklus vertikāli ūdenī; bet plūksnas turēja tīklus plati uz augšu. Ja vētra saplosīja tīklus vai izskaloja krastā, zvejnieki pazina, kuram tie* pieder.»

šajā vietā man gribas piebilst to, ka atsevišķas mājas zīmes (īpašuma *jeb* sētas zīmes) ir līdzīgas mitoloģisko *dievu zīmēm, un* nebūt nenoliedz seno *dievu zīmju saturu. Tas nevar arī būt par argumentu, lai* noliegtu hipotēzi, ka *vientuļajā klintī ar šo zīmju palīdzību atstāta kāda informācija, vēstījums.*

Skaidrīte Sarkane no Rīgas raksta: «Attiecībā uz mūsu tautas rakstu zīmēm, jau no bērnības *jutu,* ka *tās ir rakstu* zīmes *ar savu nozīmi, nevis tikai ornamenti. Arī es savā laikā mēģi-*

Nīcas Jūrmalciema īpašuma zīmes.

náju censties noskaidrot ko tuvāk, bet saņēmu loti draudzīgu padomu — ja gribi strādāt, neročies kur nevajag — izbeidz pesteļoties . . . *Atklāti - sakot, mūsu vēsturniekiem tajā laikā vai nu* nekas dziļāk nebija *zināms, jeb vienkārši* nebija drosmes *atklāt to visu.»*

Noslēpumā tīts akmens pie Smiltenes, pie Vec-zellīšu mājam bija nogāzts no pamatakmeņa.

Lietuvas arheoastronomijas un seno kalendāru pētnieks docents Lib ērtas Klimka man raksta: «Es apsveicu *Jūsu tālāko* darbošanos ar *šīm zīmēm, ar rakstiem! Katrs atradums ir loti* nozīmīgs *Baltijas cilšu garīgai kultūrai. Pēc manas visdziļākās pārliecības, rakstība Baltijā eksistēja!»*

Bet V. Barkāns no Ogres raksta vēl intriģējošāk: «Gribu Jūs mazliet informēt par dzirdētiem nostāstiem, kas diemžēl daļēji ir aizmirsušies, jo laika attālums ir milzīgs, gandrīz pusgadsimts. Visā pilnībā to atstāstīt nespēju, jo toreiz mana interese par vēsturi un rakstiem bija niecīga, *kā jau studentam, kas interesējās tikai par inženierzinātnēm. Jūsu raksts manī uzvandīja šīs sarunas un* atmiņas par *tām.*

Tas bija 1942. g. rudenī. Mans onkulis, kas *bija ārsts un kādreizējais* Saeimas *deputāts, Barkāns* Vinca *Jura* d. *(dzimis 1889. g., miris 1947. g.) stāstīja diezgan padaudz par latviešu senvēsturi, arī to, ka it kā tautām pie* Daugavas *lejteces* bijusi *sava* rakstība *un daudz rakstītu* dažādu ziņu avotu, *ka, iebrūkot vācu krustnešiem, tas viss tika nolaupīts, daļēji arī nodedzināts, bet ka tomēr daudz materiālu no Beverīnas pils, virsaiša Kaupo pilīm un it sevišķi no latgaļu [4] pils Jersikas krājumiem tika* savākti *un aizvesti uz Romu Vatikāna rīcībā kā padevības* apliecinājums. *Par* to viņu informēja kātoju *mācītāji, arī mūki un pat bīskapi, jo kā savējais ārsts viņš tika pastāvīgi aicināts vizītēs pie visiem Rīgas* katoļu baznīcas vadītājiem. Atceros, *ka tika pieminēts katoļu mācītājs*

Francis *Trasums, arhibīskaps Antonijs Springovičs un vēl citi. Cik žēl tagad to atmiņu, kuras varbūt glabā daudz vērtīgu ziņu, bet tur* šobrīd *līdzēt neko nevar.»*

Ir loti interesanti, ka divi cilvēki, pilnīgi neatkarīgi viens no otra, dažādās *vietās — Jānis Asariņš no Līvāniem un Juris Pērkons no Simferopoles —, nākuši pie vienādi trakas atziņas: noslēpumainajā klinšu sienā ar burtnieku zīmju palīdzību ir ierakstītas mūsu tautasdziesmas (!?).*

Juris Pērkons raksta: «Analizējot bilžu rakstus, Amerikas acteku zīmējumu rakstus, sengrieķu ornamentus, kuri papildina vai, pareizāk sakot, seko bilžu satura tēmām, un visus pārējos, kuri varēja nok/ūt manās *rokās, tiku pie atziņas, ka nekā sevišķi grūta šai nozarē nav.*

Pats galvenais — nedrīkst domāt, ka *bilžu rakstus mums atstāja pusmežoņi. Tos atstāja cilvēki,* iespējams, *daudz* gudrāki *par mums. Uz jautājumu, vai tas var būt reāli, atbildu —* var, jo *cilvēkus, kuri vairāk zināja par pārējiem, nemīlēja nekad. Viņus sita ar akmeņiem,* dedzināja uz *ugunskuriem, priekš viņiem bija koncentrācijas nometnes, vājprātīgo nami un vispār visi cilvēka iznīcināšanas veidi visos laikos un visās valstīs.*

Jurģīšu akmens Vietalvā. Arī tā vēsturiskā izcelsme līdz šim nav noskaidrota.

Tas tāds neliels ievadiņš. Tātad visos *laikos tomēr* bija, par *spīti varvariem, cilvēki ar augstāku* domu *lidojumu, kuri* centās ar *visiem spēkiem atstāt* savu *zinību dalu nākamajām paaudzēm,* cerot, *ka kādreiz būs laiki, kad cilvēce attapsies, ka bez inteliģences tālāk dzīvot* būs *grūti.»*

Un tālāk autors *sniedz zīmju* lasīšanas atslēgu:

— ar *svītriņu vienmēr apzīmēja* ceļu (arī *tagad);*

ļ *vertikāli — laika* ceļu, *laika periodu;*

Iespējams, ka tas ir sens robežakmens Viļķenē, purva ar krustu un gadskaitli 1789.

Godā. G. Eniņam

Par kalēndra žurnāla 2. numurā
26 lpp. "Varbūt palīdzēsit."

Šādu tē ir Mēness kalendāru
uzrietu Spānijā, bet tē
apakšā ir līdzi
nesajamu mūsu zemēm
šādu pat kalendāru
no vienā vaga vīra es
pirmīs kara laikā pats
redzēju Kāpēros Igaunijā

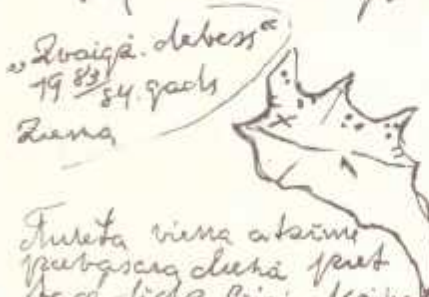

"Zvaigžņotie debesis"
1983/84. gadā
Zvaigžņu

Bija runāt kā
šādu tē to
mācējuši
Mēness maiņas
laikus zināt
(un arī Lielā dienas

Turēta viena atšķirīga
vārdzaga dēļā pret
tagad līdzīgi šījai akmeņi zīmēm.
Šajā aizmetni būs arī šādu kalendāru
tikšanās lūti vecs, no akmens laikmeta
Zinu Latvijā aizvēsturiskus kuŗa šīs
zīmes zīmējā par tautiešu zīmēm
bet tām un šavāis zīmēm zīmu.

Adrese: Valmieras rajona. sp. v. Ziķi
Kaugurmuižā
Sietiņu mājās
Ozoliņš O.

Labdien godā. Brāl. Ka vāciņš kopā
ar mūsu grāmatām? Lūdzu atsūtīt
ka pēc tēvas Mikāļa zināms!

E. Kļaviņš

Valgā. 2./Feb. 87.

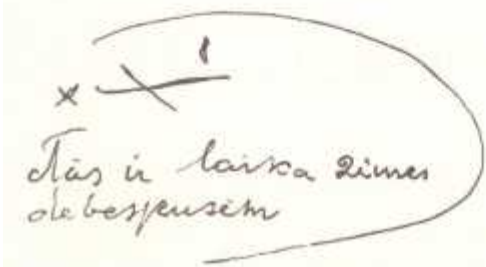

= ceļa sākumu;

|| laika sākumu utt.;

O apdzīvojamo vietu, kā arī tagad — pilsētu, ciematu utt.

Visu cilvēka būtnes saturu izteica šādā veidā:

Līdz šim es vairāk biju aizņemts ar zinātnisku tekstu lasīšanu, tāpēc domāju, ka cilvēka būtnes dažādas izpausmes var raksturot ar dažādiem vārdiem.

Jūsu tekstā acīmredzot ir tautasdziesmu saturs, un tāpēc dažās vietās jau prasījās izmainīt — teiksim, zināšanas ar laimi, vēlēšanos ar prieku vai ko tamlīdzīgu, tuva pēc satura.

Pie lasīšanas es pieņēmu, ka dažas zīmes var saīsināt:

\+ — burtiski — visi pagātnē, katrs nākotnē vai pagātnē katrs, nākotnē visi (skatoties, no kurienes sāk lasīt)
to var teikt arī tā: viens un visi pagātnē un nākotnē, tāpēc es lasīju kā — visi vienmēr;

X — *burtiski — darbs, zināšanas, vēlēšanās un* gatavā *produkcija, praktiski —* viss; *viss, ko cilvēks var* un vēlas.

Atsevišķa *svītriņa I var lasīties* divos *variantos, tāpēc, pareizāk, vienā viņas galā vajag būt uzrādītam* centram ar *šķērssvītriņu, teiksim,* darbs/ zināšanasˆ

Akmens pie Veczellīšu mājām pēc uzsliešanas.

Jūs interesē vietu, apvidu nosaukumi. Agrāk katrs burts ietilpināja lielu saturu, veselus teikumus un sastāvēja viņš *no atsevišķām svītriņām. Priekš tā vajadzīgs sens alfabēts. Krievu* valodā *tādu var atrast uz 44* lappusēm *grāmatā:* «Археологические открытия *1981 года».*

Lūk, kā Juris *Pērkons pēc šīs metodes lasa klintī iegrebtās zīmes (sniedzu tikai fragmentu):*

X — visi

--ceļi

/Л — darba celi

X- visas zinības — visas velēšanas (visi *prieki, visa laime)*

V — *zinājām vēlēšanos*

5C — *darba ceļus visus*

4+ — ar zinašanām un prieku *(vēle*-sanos) *sākot*

nākotnē visi, visi kopā

= — sāksim *iet* (ceļu)

O — *mājās*

— darba ceļus

VIS' < v < s' kopā *laimīgi un* priecīgi *(zināšanas un vēlēšanās)*

--iesim

~t~ — visi *vienmēr*

Izklausās pavisam *neticami, gandrīz* fantastiski. Bet, *ja uzdodam* sev jautājumu — kas *senajiem latviešiem* no gara bagātībām bija *pats* dārgākais, ko *būtu jāieraksta atmiņā, jāieraksta* klintī? Vai tās nav *tautas dainu* gudrības jeb gudrības dainās, dainu formulās? Šāda jautājuma *kontekstā Jura Pērkona hipotēze vairs nešķiet bezprātīga un* pilnīgi noraidāma. *Sakāmvārdi* un tautasdziesmas taču bija šīs *tautas* gudrības *formulas, šīs tautas tikumu kodekss.*

Jānis Asariņš *ierosina* zīmju šifrēšanā ņemt *palīgā gan kriminālistikas* speciālistus, gan psiholoģijas un *matemātikas* metodes *ar* modernu *skaitļotāju* pielietošanu.

No *valmierieša,* loti *erudītā un enerģiskā* novadpētnieka *Ojāra Ozoliņa un dzejnieka Artūra* Gobas esmu saņēmis *kādu pussimta* vēstuļu. O. *Ozoliņš,* klinšu rakstus lasīdams *pēc citādas* metodes, tur *saskata mūsu* senču *atstātu vēstījumu pēc vācu* iebrukuma šajā *zemē. Cerēsim, ka*

viņš pats par to mums kādreiz pastāstīs.

Vēstuļu ir daudz un dažāda satura. *Bet visvairāk gaidītās vēstules no anonīmās latgalietes, kas rakstīja par Māras akmeni, kur senāk* salaulāja jaunos, nav.

Tikai sirmais Kučertēvs, kas visu savu 80 gadu *mūžu ik dienas dienā ir veltījis* novada *pētīšanai, atrakstījis savas atziņas par šādu laulību akmeni.* «Domāju, *ka viss ir* noticis *skaisti.* Nav *kā lopi* sagājuši *kopā. Ir* bijusi sava kartība un *paražas,* bērniņam piedzimstot *un* vecam *aizejot.* Mums *jāmeklē* un *jāstudē* tautasdziesmas, *jo citu materiālu ir loti maz.*

Katrā kopienā, katrā ģimenē ir bijis cilvēks, kas visu izveda: deva vardu, laulāja un nomirstot pavadīja. Tautasdziesmās *runā par Māras* baznīcu. Tās *ēkas ar torni* nav bijis, bet *baznīca varēja būt katras* mājas nomaļākā vietā *pie* akmens vai koka, kur *uzturējās dieviņi, mājas gari vai* mājas kungi. Tā Līgo ciema *Jaunrožās mājā ir* bijusi tāda svēta vieta *dārza stūrī pie veca bērza, kur agrākie* saimnieki *nolikuši* ēdienu *gariņiem.*

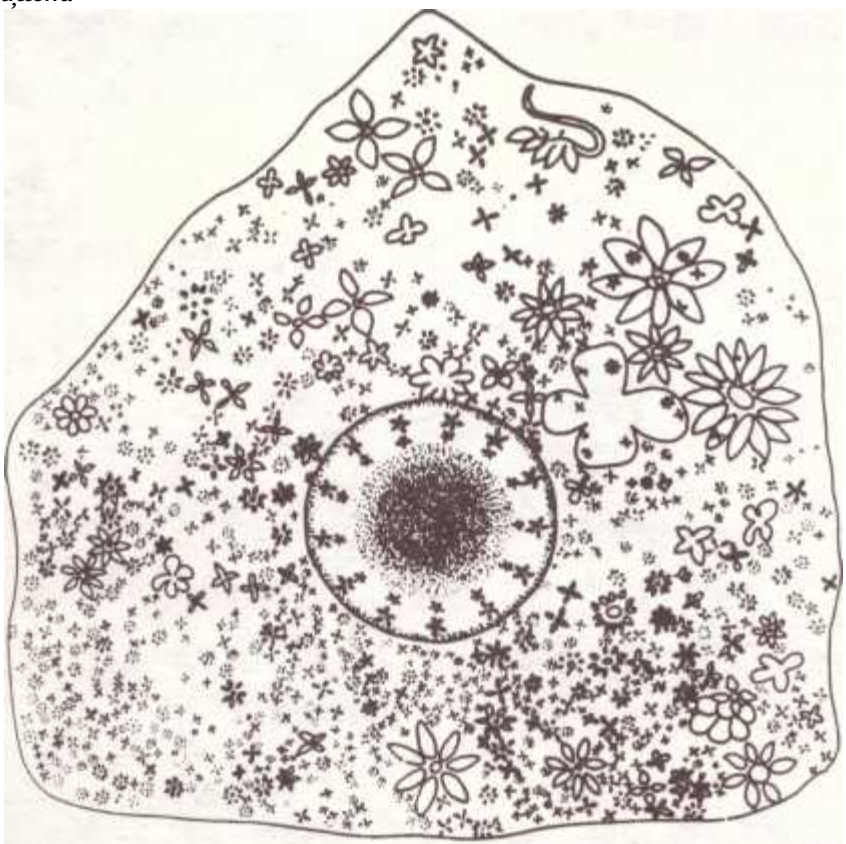

Kad es vēl varēju staigāt, man gadījās *būt* Jaungulbenes *ciema «Ozoliņos». Tur kalna galā stāv* vecs ozols. Var *jau tūliņ redzēt, ka tas* nav stādīts koks, *bet iesējies un uzaudzis mežā, kur varbūt tādu* ozolu *bija* vesela *birzs.* Un pie ozola ir tāda zemes kupica, kas *apaugusi ar zāli. Un*

cilvēki *sprieda, ka tas ir* bijis *altāris, pie kura ziedots. Un par laulātiem dzirdēju* valodas, ka *jaunieši, kas gribējuši palikt kopā, ir nesuši puķes* un likuši *uz altāra.* Ar to *tad viņi* bijuši saistīti *uz mūžu. Vienā mājā tas bija Māras akmens, citur varbūt* bija cits vārds. *Tur jauniešus salaulāja. Ja akmenī* bija *jau iecirstas dievu zīmes, tad tanī brīdī, kad* laulāšana *notika, nekādas zīmes necirta. Un vai pavisam katrā mājā* bija *rīki, ar ko tanī brīdī iecirst, un vai visi to prata,* tas *atkal ir jautājums.*

Vāciet vien visu *kopā, ko tik var atrast par senču dzīvi un paražām! Tas ir dārgums.*

Lūk, visa zvaigžņotās debess aina iekalta akmenī. Akmens atrasts Lietuvā Utenas rajonā. Reprodukcija pēc Pranes Dundulienes grāmatas «Lietuviu Liandies kosmologia», Viļņā, 1988. g.

Vecajās konversācijas vārdnīcās ir teikts, Ka Rankā pie Ķezu *mājām* bijis *akmens, ko* cilvēki *pielūguši. Mācītājs licis* akmeni saplēst. *Es esmu tur garām* gājis no papīrfabrikas uz Ķežiem. Celiņa malā ir liela kaudze vienādas sugas alčmens *gabalu. Kā cilvēki nav izmantojuši* gatavas *saplēstas* akmens šķilas, kur Ķežos visas *kūtis ir celtas* no *lauk*-akmeņa? Man *tā vien* liekas, ka tas ir tas *pats akmens, ko mācītājs licis saplēst. Bet* cilvēki ir baidījušies šo svētu *akmeni likt* savās *ēkās. Tā tas* nu tur stāv. *Tas pats ir Galgauskā ar Māras* akmeni. *Tā* vietā *ir saplēsts cits akmens,* bet *arī šīs* akmens *šķilas neviens nav ņēmis,* baidīdamies dievu *atriebības.*

J. Kučers.»

Attiecībā par Berķa akmenī iekaltajām zīmēm («Avots», nr. 7, *32. Ipp.) atrakstījis* vecs vīrs no *Igaunijas, E.* Ķīris. Viņš izsaka savas domas, *ka tur* iekalts *senču kalendārs, jo pats* līdzīgu kalendāru *pirms kara redzējis Kāģeros, Igaunija. Tas* bijis *iegriezts uz* aļņa *raga un* bijis piemērots *līdzi nēsāšanai. Ar to mācējuši Mēness maiņas laikus zināt un*

arī Lieldienas. «Turēta viena atzīme pavasara dienā pret austrumiem, un tad līdz sējai mēneši zināmi. Tajā akmenī būs arī tāds kalendārs, tikai loti vecs, no akmens laikmeta,» raksta E. Ķiris un mēģina dot arī pēc atmiņas zīmējuma skici, kāds apmēram izskatījies senču kalendārs uz aļņa raga. _

Otrs akmens tanī pat Utenes rajonā. Attēloti Saule, Mēness un zvaigznes.

Vēl par senču rakstiem runājot, jāpiemin mākslinieces Betijas Straufnie-ces ziņojums. Savā agrā bērnībā viņa dzīvojusi Mazsalacas «Blauviņās». Mākslinieces vecāsmātes vecāmāte sadzīvo-

jusi pāri par simtu gadiem. Betija Straut-niece vēl atceras savas dzimtas simtgadnieci, jo dabūjusi no viņas pērienu.

Vecvecvecaimātei bēniņos glabājusies sena tīne, par kuru viņa savu mazmaz-mazmeitu aizvienam brīdinājusi: «Meitiņ, tu tikai neej pie manas tīnes klāt un netaisi vajā!» Bet aizliegtie augli taču tie saldākie. Betija domājusi, ka tanī tīnē jābūt saldiem, saldiem ievārījumiem; un reiz atvērusi vaļā, par ko tad arī no trešās pakāpes gros7tes saņēmusi krietnas sukas. Pēc tam Betijas māte teikusi: «Nu kam tev tur vajadzēja līst klāt? Mūsu mī/aimātei tanī tīnē taču glabājas dziesmu kamoli.»

Zināšanai. Bijušais Jaunpiebalgas mācītājs, teoloģijas zinātņu doktors

Edgars Jundzis ir veicis pētījumu par mezglu rakstību, kas vēl šajā gadsimtā pastāvējusi *latviešu kolonijā Lietuvā* Vismanfu *ciemā. Vismantu kolonija bija* daļa no *tiem 100 000 zemgaļiem, kas nepadevās ordeņa pārspēkam, bet 1290.* gadā *aizgāja gadsimtu trimdā uz* Lietuvu. *Kad carisms Latgalē, Lietuvā un Polijā aizliedza grāmatas un rakstību, senajiem* zemga/u *pēctečiem, vismantiešiem, acīmredzot lieti noderēja senās mezglu rakstības zināšanas.*

Edgara Jundža *pētījums par visman-tiešu mezglu rakstību ir nodrukāts mašīnrakstā vairākos eksemplāros, no kuriem viens glabājas Folkloras krātuvē.*

Bet ģeologam Viktoram Grāvītim, kas arī ir pētījis latviešu mezglu rakstību un *vismantiešus it īpaši, ir saglabājies* viens *lietišķs pierādījums — krāsains mezglu rakstu kamols. Tikai diemžēl vairs* nav neviena, *kas varētu šīs cilpas,*

atsaites un mezglus izlasīt. Par vjsman Noslēpumaini akmeni ar neizdibināta satura zīmēm Limbažu rajonā, Katvaros pie Mužkalniem.

tiesu mezglu rakstiem varat lasīt zur- '
nālā «Вокруг Света» (1987. d., nr. 6.,
38,—41. lpp.).

Atsevišķa grupā būtu jaizdala visas tās vēstules, kas turpina analizēt latviešu rotājošā raksta jeb seno burtu saturu, etimoloģiju un nosaukumus. Apstrīd, papildina, pielabo vai apstiprina, izvirza arī pilnīgi jaunas *versijas. Pārpublicēt visas šīs garās vēstules nav* iespējams.

Ja man būtu iespējams tagad no jauna sastādīt *mitoloģisko zīmju tabulu, tā būtu nedaudz savādāka, mazliet bagātāka un korektāka.*

Daži autori apstrīd Laimas skujiņas *nosaukumu. Viktors Grāvītis uzskata, ka Laimas slotiņas nosaukums ir nepareizs; to* k/ūdaini *atvasinājis Ernests Brastiņš.*

Patiesībā tas, ko mēs tagad gribam saukt par Laimas *slotiņu, esot visu trīs Mēness ciklu attēlojums: jauns, pilns un vecs (ja lasām no kreisās uz labo pusi).*

> > > I I I < <"Jā, *patiesi brīnišķīga trejdeviņu sistēma. Trīs reiz trīs dienas jauns Mēness (trejdeviņu sistēmā katrs* lociņš *attēlo trīs dienas). Trīs reiz trīs dienas pilns Mēness un trīs reiz trīs dienas vecs.*

> > > I I I < < <

Lūk, visas *senlatviešu dzīves un skaitīšanas pamats! Skaitli, ko mēs dzirdam tautasdziesmās, pasakās, teikās* un ticējumos. *(«Pēc trejdeviņām dienām ...» — tātad pēc viena mēneša.)*

Ja atceraties, devītnieku sistēmu mēs redzējām netālu no dievu zīmju rakstiem klintī iegrebtajā kalendārā. Bet var būt, ka Laimas celi kaut kādā veidā saistījās ar Mēness fāzēm un šajos abos nosaukumos nav *pretrunas.*

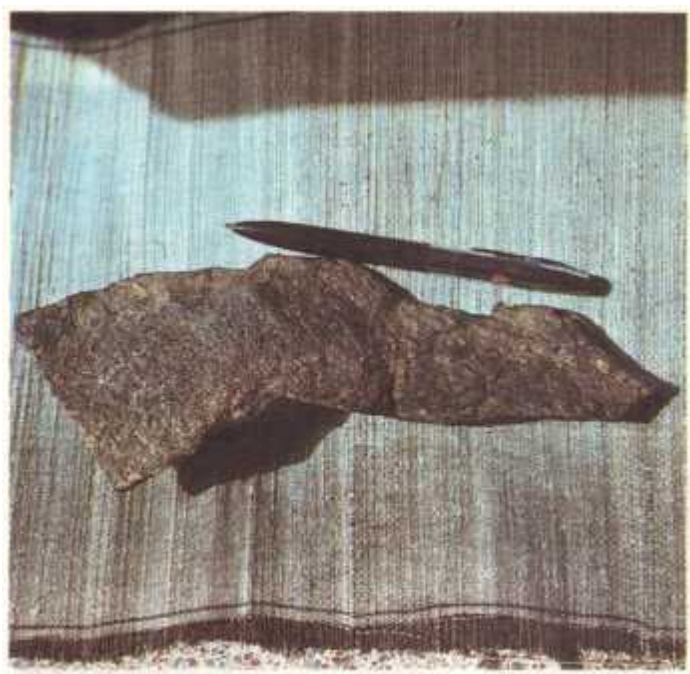

Pie klinšu rakstiem atrastā akmens šķemba — iespējams, instruments, kas izlietots seno zīmju un kalendāra iekasīšanai (25X8X3 cm).

Savādi izkalts sarkanais granīts Varkaļos. Tautā saukts par Hercoga krēslu.

Viktors Grāvītis domā, ka Laimai atdodami *Ugunskrusti (krustu krusts*}* un zaru krusts* (svastika) ˆ), *jo tā vienlaikus esot gan uguns zīme, gan mīlestības zīme. Lai iegūtu* uguni, *rīvē kociņu pret koku. Bet arī mīlestībā vajadzīgi divi* — «Viena *pagale nedeg» (sens tautas* sakāmvārds).

Ja *nu jūs esat stipri ieinteresēti par mūsu mitoloģisko zīmju dziļāko* saturu *un to etimoloģiju, tad iesaku izlasīt* 7. *septembrī* iznākušo *«Skolotāju* Avīzi». Tur Modris Slava nāk *priekšā mūsu lasītājam ar brīnišķīgām pārdomām* un *idejām. Pēc viņa atziņām, piemēram: pašlaik tik plaši nēsātā* Auseklīša zīme *patiesībā nemaz nav Auseklīša zīme,* — par *latviešu* nacionālo *zīmi vajadzētu izvēlēties Jumi, utt.*

Bet tagad par *rupju kļūdu manā rakstā 1. numura «Avotā», kuru neviens līdz šim vēl nav* pamanījis. Pats to atklāju *tikai* Cēsu *plakātu svētkos, kur afišā* Māras zīme bija *nodrukāta ačgārni* — ar *kājām gaisā. Māras trijstūrim pretstatā* Dieva *zīmei jābūt ar trijstūra smaili uz leju* — šeit mēs redzam arī *vīrišķā un* sievišķā *simbola pretmetus.*

Lūdzu, izlabojiet *žurnāla pirmajā* numurā *Māras trīsstūra zīmi ta* — ˆ I *šī kļūda acīmredzot ielavījusies brīdī, kad mākslinieciskais redaktors* sagatavotos *simbolus ielīmēja maketā pret to nosaukumiem.* Krievu tekstā Māras *trijstūra zīme ielīmēta pareizi. Bet* krievu *tekstā savukārt ir cita nelaime. Septītajā žurnāla numurā zem Jēkaba Berķa* akmens attēla

iespiests Drabežu pagasta *Spāreskalna akmenim paredzētais teksts.*

Daja *lasītāju* varbūt sacīs, ka viss, kas *te līdz šai vietai ir uzrakstīts, ir* tikai tāda runāšana, emocijas *un* tukša spriedelēšana bez taustāmiem *pierādījumiem. Tāpēc tagad* pāriešu pie tās vēstu|u *grupas, kas* bija visnozīmīgākā *man un arī latvju kultūrvēsturei. Tās ir* vēstules, *kas* noveda un vēl novedīs pie *konkrētu taustāmu* objektu atradumiem. *Šo vēstuļu* autoriem jo īpaša *pateicība!*

Jānis Eihvalds no Limbažu rajona Viļķenes *pats mūs veda gandrīz divus kilometrus pa piemirkušu* purvu, *kur ūdens vietām smēlās gandrīz pāri* zābaku *stulmiem,* līdz *lielam,* baltam akmenim *purva* vidū, uz kura *iecirstas šādas zīmes:* ˆ

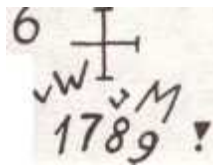

Akmens izmēri 2,5X2,2 m, augstums 0,6 m, apkārtmērs 7,7 m. *Iekalto ciparu un* burtu *lielums 15*—20 cm. Kā rāda *skaitlis, tas* laikam ir 200 gadus vecs robežakmens.

Bet *tajā pašā Limbažu rajonā — Katvaru «Muižkalnos» pēc Helēnas Oses* ielūguma mēs uzmērījām *daudz* noslēpumaināku *un, jādomā, daudz* vecāku akmeņu zīmes. *Kā redzat, uz trijiem* akmeņiem *iekalti* tādi *kā* lidojošu bezdelīgu, tādu *kā reaktīvo lidmašīnu silueti.* Muižkalnu saimnieks *atceras, ka arī* uz *ceturtā akmeņa* bijusi zīme, *bet to laikam traktors ar* saviem mehānismiem būšot nobrucinājis. Zīmes *akmeņos rūpīgi un dziļi iekaltas. īpaši trešajā* akmenī līdz 5 cm *platā rieva iekalta 3 cm dziļumā.* Labi nogludināta. Vedinās *domāt,* ka *tā varētu būt iekalta ar akmens instrumentiem. Starp* pirmo un otro akmeni 27 m, *starp otro un* trešo — 57 m liels attālums.

Šādas zīmes *vēl nav redzētas.* Pieņēmums, ka tie varētu būt robežakmeņi, *tūlīt jāatmet, jo* — kāpēc *gan* būtu jaka) *četri robežakmeņi* vienuviet? Raugoties uz *šejienes zilo mežu tālumiem* un *zīmju akmeņiem, sirds salecas no* iedomas, *ka te varbūt ir* bijis mūsu senču *svētkalns jeb saules un zvaigžņu* lūko-tava (ja *gribētu spēcīgāk izteikties — senlatviešu observatorija). Reti vēl kur Latvijā ir pārskatāmi tik lieli, kilometriem plaši zili mežu tālumi.* Ideāla *vieta saulrietu* vērošanai. Austrumos, *uz Katvaru ezera* pusi *tagad ir mežs. Bet, kas to zina, kā bija pirms* tūkstots gadiem? *(Pirmais par mūsu senču kalendārajām lūkotavām sāka runāt* novadpētnieks *Ojārs Ozoliņš.)* Akmeņu šajā *augstienē daudz.* Varbūt vēl *kādu var sameklēt ar iekaltām zīmēm*? Nedaudz *pameklējuši, vienu* akmeni mēs *atradām ar nelielu caurumu vidū. Otrajam, t. i.,* vidējam akmenim *centrālā līnija ir tieši perpendikulāra ziemeļu*—dienvidu *virzienam, tātad* norāda pavasara *un rudens* ekvinokciju — pavasara un rudens *saullēktus un saulrietus. Bet abi* spārni *abpus centra līnijai* norāda *apmēram vasaras saulgriežu laika saullēktus un saulrietus. Tomēr trešā*

akmens *zīmes līnijām ir pavisam citi leņķi,* un šie *virzieni vairs nesakrīt. Varbūt akmens izkustināts*? Un *kāpēc* bija *vajadzīgi trīs vizēšanas akmeņi*? Vai *tad nepietiktu ar vienu*? Domāju, ka *ir vērts šo vietu papētīt arheoastronomiem.*

Ne *mazākus brīnumpriekus mums sagādāja Jāņa* Kļaviņa *vēstule* no *Salaspils par savādu* akmeni pie Smiltenes *Veczellīšiem. šis, 1,5 metrus garais, ap 0,7 m platais akmens kādreiz* stāvējis *vertikāli uz plakana balstakmeņa kā tāds* drukns stabs. *Bet* nezināmos *laikos* nogāzts vai nokritis. *Akmeņa šķērsgriezumam ir neregulāra trijstūra forma. Acīmredzot akmeņa* veidols *ticis rupji apdarināts. Pats interesantākais ir tas, ka akmeņa augšgalā ir iekalts samērā precīzs apa/š* iedobums — 6 cm dziļš, 37 cm diametrā. Akmeni *varētu pieskaitīt pie* bļodakmeņu *grupas, ja vien tas* nebūtu tik *neparasti garš. Apkārtējo māju iedzīvotāji, kas visi šeit ir* ienācēji, *sauc akmeni par pulksteni. Tomēr uzskatīt* to par *saules pulksteni ir grūti.* Cilindriskais *izkalums šim nolūkam* nebija vajadzīgs. Un akmeņa *lielais garums* neļautu *pat* vislielākā *auguma vīram* saules pulksteņa *ēnu apraudzīt bez* pakāpšanās uz *ķeblīša vai trepēm. Šī* Veczellīšu akmeņa būtība *pagaidām ir* pilnīga mīkla.

Vairāki vēstuļu autori ir uzrādījuši akmeņus ar *iekaltām* krusta zīmēm. Visbiežāk *tie var būt robežakmeņi. Juris Šķēpasts pie Alojas mums parādīja traktoru sastumtu akmeņu kaudzi, kur vienā no akmeņiem iekalts* tāds *kā Māras krusts (uguns krusts).* Akmens ir liela *izmēra, un iekalto zīmi visā pilnībā nevar aplūkot — to piesedz citi akmeņi. Tajā pašā* akmeņu *kaudzē ir cits akmens, kuram riņķī ir iekalta tāda kā jostiņa. Kur bijusi* šo *akmeņu pirmatnējā vieta — vairs nebūs iespējams noskaidrot.*

Varkaļu saimnieki Ventas krastā mums rāda Hercoga *krēslu — kādu tonnu smagu, sarkana granīta bluķi, kas izkalts varena krēsla formā ar lielu atzveltni.* Akmens veidots ar *asiem, precīziem leņķiem,* gludām *malām. Otram* akmenim *taisnstūra forma 85X60X35 cm. Šie akmeņi* esot pārvesti no *Hercoga* ostas *(?). Tur kādreiz esot bijis lērums dažādu apstrādātu akmeņu. Bet 1926. gadā visus šos* akmeņus *aizveda Skrundas* dzelzceja *tilta būvei, — stāsta Varkaļu māju vecais saimnieks.*

— Ārprāts! Šādus vēsturiskus akmeņus? *Un* kāpēc *tik tālu*?

Priekšplānā nezināmos laikos apstrādāts granīta bluķis.
Lejā Ķetleru elle, saukta arī par Hercoga ostu, aiz tās Venta.

— *Ā, re, akmeņi ir četrkantīgi. Uzreiz* gatavs materiāls. *Un* Varkaju mājas nosaukums *nenozīmē vara kalējus, bet gan* akmeņu *kalējus. Varš* te nekad nav *Kalts.*

— *Bet kā tad tomēr šis* nosaukums?

— Tas nozīmē saīsinātu *uzrunu: «Ja vari, tad kal!», ar norautu galotni tā skan: «Var', kal'!»*

Netālu no Varkajiem Ventas *krastā ir primitīvs, pašrocīgi veidots akmens* piemineklis. *Sasliets no diviem šādiem granīta* bluķiem *(85X55X45 cm).* Piemineklis nolikts *tanī* vietā, *kur 1944. g. 28. martā no* fašistu *lodēm,* peldus bēgot pār Ventu, *krita Edgara Kaula tēvs Ernests* Kauls un viņa biedrs Juris Reih-*lers. Ceļā uz Hercoga* ostu mēs tīruma *malā ieraudzījām vēl vienu pusapstrā*-dātu akmeni. Bet pie *«ostas» atradām vēl trīs, kā atliekas no tiem, kas* palikuši neaizvesti *tilta būvei 1926. gadā. Bet kur te* loģika? *Kāda te varēja būt Hercoga osta, ja* ce|ā *līdz* Skrundai *un Lēnām* krāces un seklumus nevar ne *saskaitīt?*

Man paskaidro, ka hercogs šeit ostu būvējis, bet nav *pa spējis pabeigt līdz* galam. Jā, *bet* Hercoga osta patiešām ir *blakus Ventai kā 10X15 m liels, zils vecupes* gabaliņš. Vai *tas būtu* mākslīgi *rakts*? *Vietējie*

iedzīvotāji šo *mini ezeriņu sauc arī par Ķetleru elli, tāpēc ka tā esot* šausmīgi *dziļa. Vai* tiešām *būtu atklāta vēl nezināma hercoga osta*? Mums *liekas, ka te ir senatnē* bijusi liela *akmeņkaļu darbnīca, respektīvi, kalšanas vieta. Akmeņi kalti tepat uz* vietas *to* dabiskajā *atradnē.* Un no šejienes tie *pa* visādiem ce|iem varētu *būt transportēti uz* vajadzīgajām būvniecības vietām. *Iespējams pat, ka tie* vesti *ar plostiem pa Ventu.* Šādam *pieņēmumam par labu runā Varkaliešu* stāstījums *par to, ka lielu* akmeņu *te ir* bijis *loti daudz. — Visa mala bija vienos* akmeņos. *Cik nav vesti un cik nav* spridzināti. Ap 58. un 60. gadu mums *lika* logus *izņemt ārā, kad spridzināja.* Tad akmeņus veda *priekš akmeņkaļu darbnīcas, —* stāsta *Varkafu /audis.*

Anna Robežniece no Rīgas *raksta par loti* savdabīgu *krustakmeni savas vecāsmātes mājās Jaunpiebalgā. Krusts akmenī neesot vis iecirsts uz iekšu, bet* izveidots reljefi uz *augšu. Turpat* kādreiz *esot bijis arī* savdabīgs akmeņu *krāvums. Man liekas, ka šis* būs *pašas* dabas veidots akmens krusts. *Protams,* neredzējušam *grūti* izdarīt drošus secinājumus. *šī un arī* vairākas citas *vietas, par kurām raksta vēstuļu autori, jābrauc vēl* pārbaudīt. *Rādās, ka no iesūtītajām* vēstulēm *pietiks apsekošanas darba arī nākamajai vasarai.*

Vairāki cilvēki ir atrakstījuši vēstules arī par citām tēmām. Par meteora krāteriem, par lieliem avotiem, par alām, kritenēm, *zemes* iebrukumiem un *arī par* patiesiem spoku *stāstiem. Paldies jums visiem!*

Ir nācis arī vilties, kad tika solītas daudzas zīmes akmenī, bet patiesībā tās bija *tikai dabas rotaļu zīmes. Tomēr* ne *mazākā mērā* neļaunojos *arī uz šiem* ziņotājiem. *Jo pats interesantākais jau ir tas, ka* nekad nevar *zināt, ko aizbraukušam* galā nāksies *ieraudzīt.*

Liepājas rajona *Papes ezerā mēs jau divus* gadus *meklējam akmeni ar nesaprotamām zīmēm. Šis akmens ir pieminēts pirms kara izdotajā* Konversācijas *vārdnīcā. To pirms daudziem gadiem paši* savām acīm ir *redzējuši* vairāki aculiecinieki. Mēs esam *izbradājuši Papes ezera austrumu malu krustu* un *šķērsu, bet viltīgais* akmens, uz *kura jābūt deviņām zīmēm,* nedodas rokā. Vai akmens tiešām būtu *izvilkts* no ezera un aizvests projām? Tad *taču tomēr liecinieki ir bijuši. Nevar taču vairākas* tonnas smags akmens kā *pasakā* nogrimt *pazemē!*

Kā redzat, visi jaunpienākušie atklājumi ir vairāk pa malām, bet ne tieši par klinšu *rakstiem. Tomēr arī pie pašiem* klinšu *rakstiem ir* nācis *kāds neliels, bet interesants atradums. Smilšakmeņu iezis, kur iegravēts senču kalendārs* un *Pasaules kalna attēls,* ir bagātīgi *izraibināts ar dažādām* sufozijas formām — *nelielām un lielākām aliņām, izciļņiem,* iedobēm, *plauktiņiem,* nojumēm. Varētu sacīt — *skaists. Uz* viena tāda plauktiņa 17 in no klintī *iekasītā* kalendāra, nelielas alas mutē es atradu *figurālu akmens šķembu* — 25X 8X 3 cm lielu. Akmens ļoti labi *iegulst rokā kā instruments un arī pēc sava izskata atgādina instrumentu un ieroci. Gluži kā paleolīta darbarīks. Ja* šo nejaušo *akmens* ieroci

(cirvīti-nazi) turam rokā, tad spala galā nav grūti saskatīt dzīvnieka galvu ar izstieptu kaklu.

Nevar būt *ne* mazāko *šaubu, ka šo* akmens *atlūzni šeit kādreiz* nolicis *cilvēks. Atskaldīta akmens šķemba nevarēja* būt smilšakmeņu iezī. Šo akmeni *tur nevarēja* novietot *arī* neviens dzīvnieks, jo tad *viņam tas būtu jāuznes 1,5 m augstumā pa vertikālu smilšakmens* sienu uz alas *muti. Vēl* interesantāk *ir tas, ka* cilvēks šo *savdabīgo* akmens *atskaldni tur* nolicis *jau labi sen. Par to liecina fakts, ka* šis akmens ierocis bija *klāts ar 5*—10 cm *biezu smilšu kārtu. Grūti pasacīt, cik ilgā laikā smilšakmeņu* dēdēšanas *rezultātā un vēja nestu* putekļu *iespaidā* šis *akmens* ierocis *varēja* pārklāties ar *tik biezu* smilšu *kārtu.* Nevar to *apgalvot, bet visu apstākļu analīze ved pie* secinājuma, ka šī *savdabīgā* akmens šķemba ir tikusi *izmantota kā* darbarīks *kalendāra un* citu *zīmju iekasīšanai. Kad paņēmu to rokā, es pārliecinājos, ka šodienas inženieris* nevarētu *izgatavot ērtāku un piemērotāku rīku šādu zīmju* iekasīšanai *smilšakmeņu iezī. Un vēl kas: akmens kasīkļa šķautnes* leņķis *sakrīt ar klintī* iegrebto rievu šķērsprofiliem. *Protams, es* nedomāju, ka *tas ir* paleolīta darbarīks, *kaut gan tas ir radīts un pielietots tādā pašā veidā kā paleolīta laikmetā. Es* nedomāju, ka skaisti *plastiskā* figūra uz nejaušā *ieroča «spala» ir speciāli* veidota. Tā ir *tikai nejaušība, kas varēja šo savdabīgo akmens* šķēpeles atplīsumu darīt vērtīgāku.

Ko par mitoloģiju saka *zinātnieki*? Mūsu *zinātnieki* klusē. *Bet* šovasar *Lietuvā ir iznākusi brīnuminteresanta grāmata ar daudzām* ilustrācijām: *Pranē* Dun-*dulienē «Lietuviu,* Liaudies *kosmoloģija», Vilnius, «Mākslas», 1988. Lūgsim, pieprasīsim,* lai mūsu žurnālos nonāktu *vismaz tulkojuma fragmenti, jo kaimiņu grāmatu latviešu valodā* mēs *varētu* sagaidīt nezin *pēc cik gadiem.*

ANDREIS GĒRMANIS

DOBUŽINSKIS UN LATVIJA

Krievu gleznotāja, teātra dekoratora un grafiķa Mstis-lava Dobužinska (1875—1957) dzīve un daiļrade vairākos aspektos saistīta ar Latviju. Aplūkoju mazu, plānu katalo-dziņu: «M. Dobužinska mākslas izstāde Rīgas pilsētas mākslas muzejā. 1924—1925». Izcilais «Mir iskusstva» pārstāvis, Pēterburgas-Petrogradas apdziedātājs šai izstādei, kas notika muzeja «grafiskā noda|ā» no 28. decembra līdz 26. janvārim, bija pasūtījis katalogu ar vinjetes zīmējumu no

1922. gadā paša ilustrētajām Dostojevska «Baltajām naktīm». Vēl nesen mākslinieks bija minis sirdij tuvās Pēter-pils ielas un ar iejūtu izteicis to kādā dzejolī:

«Gāju es pa Pēterburgu naktī,
Baltajā, gar kanālmalām tukšām.
Liecoties pār tumšo ūdens mieru,
Tvēru ledusaukstas metālmargas.
Lejā, apgāztas un iemigušas,

Rāmi spoguļojās ielu sienas,
Un virs namiem zaļā debesjumā Smaila tiecās Admiralitāte.
Varbūt tieši šeit pie saltā režģa Dostojevskis ieraudzīja Nastju,
Kad reiz viņa, stinga, nekustīga,
Ielūkojās melnā ūdens dzelme .. .»

Vēl nesen (no 1922. līdz 1924. gadam) viņš kā Petrogra-das Brīvo mākslas darbnīcu profesors mācīja vispārējo kompozīciju topošajiem grafiķiem, darbojās par dekoratoru inscenētāju vairākos Padomju Krievijas teātros, ņēma dalību ielu un laukumu greznošanā valsts svētkos, strādāja grāmatu un Itietišķajā grafikā, aktīvi darbojās dažādās sabiedriskās komisijās un kā Petrogradas «Mākslas nama» padomes priekšsēdētāja vietnieks parakstīja arī latviešu mākslinieka Teodora Zaļkalna biedra karti.[1] Augstu novērtējumu M. Dobužinska mākslai bija devis A. Lunačarskis, par mākslinieku tika izdotas monogrāfijas.

Sk. «Teodors Zaļkalns. 100». R., 1976.

M.BOBUZINSK1S

X)

Un tagad — 1924. gada nogalē — Dobužinskis ar ģimeni ir Rīgā, vēlāk dzīvo un strādā Kauņā, trīsdesmito gadu beigās pārceļas uz ASV un 1957. gadā mirst Ņujorkā, tā arī vairs neredzējis «savu Pēterburgu». Taču te jāpiemin, ka par «savu» Dobužinskis varēja uzskatīt arī Lietuvu, no kurienes bija cēlušies viņa tēva senči, kas Lietuvas arhīvu dokumentos kā dzimta fiksēti jau 1532. gadā. Pēc Viļņas kadetu korpusa beigšanas mākslinieka tēvs Valerians tur nodzīvoja līdz pat nāvei 1921. gadā, bet pats M. Dobužinskis Viļņā beidza vidusskolu un ļoti iemīļoja šo seno barokālo pilsētu.

No 1925. līdz 1939. gadam M. Dobužinskis dzīvo Kauņā, tieši šajā periodā mākslinieka un viņa daiļrades sakari ar Latviju un tās kultūru ir jo cieši.

Latviešu mākslinieki, kas lielākoties bija mācījušies Pēterburgas un citu Krievijas pilsētu mākslas skolās, tāpat daļa pārējās inteliģences M. Dobužinska mākslu jau pazina vismaz kopš 1911. gada, kad žurnāla «Apollon» 2. numurs bija veltīts māksliniekam. No 1922. gada 14. maija līdz 14. jūnijam Rīgā, LTA mākslas salonā Suvorova (tagad K. Barona) ielā 4 bija noorganizēta krievu mākslinieku gleznu un zīmējumu izstāde no privātām kolekcijām.[10] Vienu M. Dobužinska

zīmējumu izstādei bija devis mākslas vēsturnieks V. Peņģerots, bet akvareli — banku darbinieks A. Launags. Rīgas mākslas draugi 1924.—1925. gadā bija sagatavoti skatīt M. Dobužinska personālizstādi.

Bet tagad uz īsu brīdi atgriezīsimies divdesmito gadu Petrogradā grafiķa V. Milaševska atmiņu skatījumā:

«Man tik viegli tagad, pēc piecdesmit gadiem, it kā skatīt Dobužinski, kas kā iegleznots Petrogradas tuksnesīgajā, arhitektoniski ģeniālajā ainavā. Redzu viņu uz Biržas un rostrālo kolonnu fona, uz sfinksu fona ar makšķerniekiem to piekājē. Vai arī ieraugu soļojam uz māju 11-jā līnijā, kur aizmugurē «Aurora», kas toreiz stāvēja pie Nikolaja tilta, vietā, no kurienes bija atskanējis tās slavenais šāviens.

Manā apziņā viņš ir saaudzis ar šo ainavu. Viņa gaita bija nedaudz pasmaga, viņa lielās pēdas labi un pamatīgi spēra soļus uz krastmalas granīta plāksnēm, šķita, ka pēdas speciāli pielāgotas tām kā zivju spuras ūdenim.

Viņš bija liela auguma, veselu galvas tiesu pāri vidējam pūlim. No Somova gleznotā portreta laikiem viņš bija kļuvis nedaudz pilnīgāks, bet saglabāja pārsteidzošu eleganci un auguma stāju ar stalti paceltu galvu ..

.. Dobužinskis vienmēr zīmēja uz ielas. Tā manā acu priekšā tapa albums «Petrograda divdesmit pirmajā gadā».. .

.. Es nodzīvoju kopā ar Dobužinska ģimeni divas vasaras Holomkos, un mani pārsteidza viņa iznesīgais izskats ikdienā. Nekad es viņu neredzēju bikšturos, kurpēs, kas apautas uz basu kāju, — bet vasarā, vasarnīcā, to taču varētu atļauties. Taču nē, Mstislavs Valerianovičs tādā skatā nebija iedomājams ..

.. Nereti jautā: kā tāds cilvēks kā Dobužinskis, kuram piemita saasināta mājas sajūta, kurš ar maksimālu prasīgumu izturējās pret savu darbu un varēja vairākas reizes pārtaisīt skices, lai panāktu iespējami pilnīgāku savu ieceru iemiesojumu, kurš sev nepiedeva nevienu aptuvenību, nevienu neprecizitāti — vai tā būtu grafika, teātra dekorāciju skice vai zīmējums no dabas; visbeidzot, cilvēks, kas pilnībā saprata, ka nes mākslu tautai, un apzinājās savu atbildību tautas priekšā, — kā viņš varēja pamest savu Dzimteni uz visiem laikiem?

Mstislavs Valerianovičs vienkārši nobītos no šādas frāzes ..

Viņš taču pat nedomāja, ka pamet, bet nevis vienkārši aizbrauc, nedomāja, ka zaudē Dzimteni un ka tas notiek u z visiem laikiem. Tagad pagājis ilgs laiks kopš divdesmitajiem gadiem, un ne visus faktus var saprast tādā psiholoģiskā aspektā, kā saprata toreiz. Līdz 1914. gada ka-

im

mm

ram cilvēki brauca uz ārzemēm un atgriezās no turienes

«elementāri». To uzņēma ļoti vienkārši, kā pēterburdzieša braucienu uz Maskavu. Pirka biļeti un brauca. Un divdesmito gadu sākumā daudzi aizbraucēji domāja: «Padzīvosim gadiņus divus ārzemēs, lai šeit nokārtojas dzīve, lai rodas vairāk iespēju kultūras attīstībai, tad arī atgriezīsimies.» Aizbraucēja apziņā pat neradās vārdi «uz visiem laikiem» . .

. . Atceros viņa dzīvokli pirms aizbraukšanas. Skumji bija raudzīties uz šo haosu, uz mantu lādēm uz grīdas. Bija sāpīgi redzēt, kā tika izpostīta ar izsmalcinātu gaumi veidotā dzīvokļa iekārta. Jo dzīvokli taču bija iekārtojis tāds inscenētājs un dekorators kā pats Dobužinskis. Visas krāsas, visas formas tik ļoti harmonēja viena ar otru! Bija iegādāts tikai tas, kas patīk. Viss bija apdomāts, izmeklēts, svērts smalkas «miriskustņiciskas» gaumes svaros.»[3]

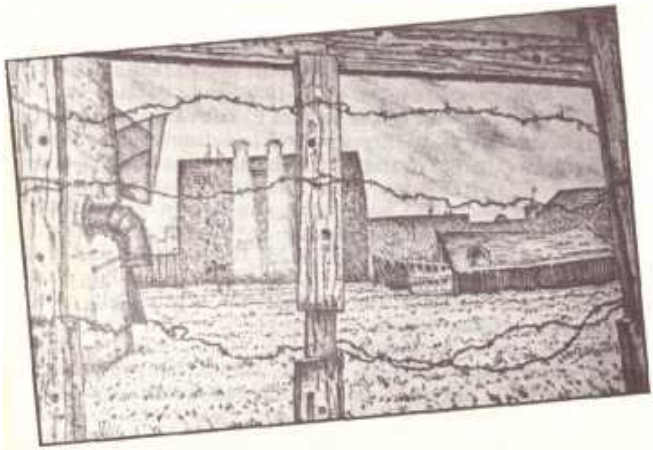

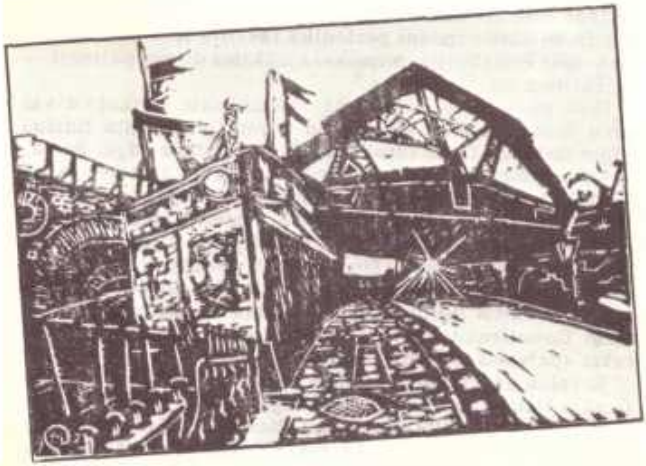

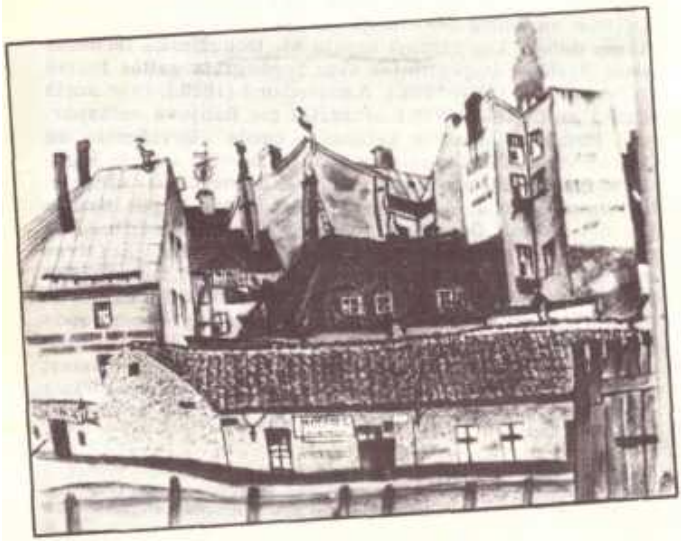

VALTA KLEINA fotoreprodukcija

1924. gada vēlā rudenī jeb ziemas sākumā Dobužinski ieradās Rīgā, apkrāvušies neskaitāmiem čemodāniem ar daudzkrāsainām viesnīcu uzlīmēm.

Kādu Dobužinskis ieraudzīja Latvijas galvaspilsētu? Cits krievu mākslinieks konstatē, ka «. . Rīga ir augstākā mērā eiropeiska pilsēta. Man grūti būtu nosaukt citu Krievijas pilsētu, izņemot Pēterburgu un Maskavu, kas ar to šajā ziņā varētu konkurēt. Gan Kijeva, gan Odesa un Harkova šajā ziņā daudz provinciālākas (..) Pret krieviem izturas ļoti labi: visur visi runā krieviski, labprāt krieviski atbild, tramvajos, uz ielas, veikalos, visās valsts un sabiedriskās iestādēs (..) Norunājām satikties ar Purvīti vienā kafejnīcā, šejienes pašā lielākajā. Zālēs publikas ka biezs, mūzikas orķestris, oficianti frakās un stērķelētos kreklos, kafija, šokolāde (gan viens, gan otrs ar putukrējumu), visādu veidu kūkas un tortes, un, visbeidzot, konjaki un liķieri, — tas viss līdz tādai pakāpei atgādina gandrīz «četrdesmitos gadus», ka brīžiem šķiet maskarāde. Es biju viens vienīgais negludinātā, nestērķelētā kreklā — visā šajā milzīgajā zālē.»[4]

Mēs jau zinām M. Dobužinska attieksmi pret savu ārieni. Mēs zinām arī, ka viņam kā tipiskam «Mir iskusstva» pārstāvim bija vienlīdz tuvs gan eiropeiskais, gan retrospektīvi krieviskais. Divdesmito gadu Rīgā šo īpašību vēl daudz.

■ Dobužinski noīrēja divas istabas Krišjāņa Barona (Suvorova) ielā 49, dz. 2. Dzīvokļa saimniece Emīlija Plāte[5] bija viena no tām izglītotām sievietēm, kas brīvi pārvaldīja krievu valodu un zināja vairākas svešvalodas. Viņa, ārsta atraitne ar divām meitām, pirms vīra nāves īsu laiku bija mācījusies Latvijas Mākslas akadēmijā B. Dzeņa vadītajā dekoratīvās tēlniecības nodaļā, pati bija rosīga daiļ-amatniece un vēlāk savā dzīvoklī nodibināja mākslas amatniecības un rokdarbu kursus. Viņas meita Gita, kurai toreiz bija 11 gadu, atceras:

«Es biju maza. Kad tas varēja būt? Tēvs nomira divdesmit ceturtajā gadā. Nu pēc tam. Mēs dzīvojām Krišjāņa Barona ielā. Stabu ielas stūrī. Mums bija septiņu istabu dzīvoklis. Dobužinski īrēja divas. Stūra istabu un to, kas blakus, bijušo ēdamistabu. Man jau tikai tādas intīmas atmiņas. Viņam bija divi dēli. Viens no viņiem, Stiva — tā viņu mājās sauca — arī bija mākslinieks. Ja nemaldos, viņš nodarbojās ar emaljas gleznieciību, nebija sevišķi pazīstams. Otram dēlam sieva bija aktrise. Dobužinska sieva istabā nekad nenoņēma cepuri, nestaigāja arī čībās, bet augstpapēžu kurpēs. Neskatoties uz nabadzību, viņi paturēja zināmas aristokrātiskas manieres. Pie Dobužinskiem bieži nāca kāda viņu radiniece, kas bija nodibinājusi privātu bērnudārzu Maskavas priekšpilsētā.[6] Ja viņa brauca vilcienā, piemēram, uz Jūrmalu, tad nekad tā vienkārši neapsēdās. Viņai

vienmēr bija līdz rūtains lakats, ko paklāt apakšā, jo gribot negribot bija jābrauc trešajā klasē. Dobužinskis laiku pa laikam brauca uz Parīzi. Sieva pati vienmēr sapakoja viņam ceļasomu, dodot līdz arī mazu spilventiņu, uz kā vilcienā gulēt.

[1] В. Милашевский. Вчера, позавчера. Л. 1972, стр. 156—173.

[1] И. Рабарь. Письма 1917—1941. М., 1977, стр. 43, 45—46.

[5] Emīlija Plate (1891—1966) — lietišķās mākslas speciāliste.

[6] Jevgeņija Grigorjevna Maklakova-Stupina, M. Dobužinska māsīca.

47

Parīzē Dobužinskis atkal ilgojās pēc mājām, pēc sievas. Dobužinski bija pirmie mūsu īrnieki un dzīvoja vairākus gadus. Nav atmiņā situāciju, ka Dobužinskis mājās gleznotu. Bet, kad viņam Rīgā bija izstāde, atceros darbu pako-šanu.»[11]

Mājās Dobužinskis gleznoja maz, Rīgā viņam nemaz nebija tam labvēlīgu apstākļu. Taču viņš pēc paraduma daudz strādāja ārā, Vecrīgas ielās, un ar 1925. gadu datētas vairākas Vecrīgas ainavas. Dažas no tām P. Zonvalda fotorepro-dukcijās dāvājis savai Rīgas dzīvokļa saimniecei, ar kuru ilgus gadus uzturēja draudzīgus sakarus. Viņas mantinieku īpašumā saglabājušās vairākas Dobužinska dažādu periodu darbu reprodukcijas ar mākslinieka autogrāfu, kā arī 1932. gadā gleznota Ukmerges ainava ar dāvinājuma tekstu.

1924.—1925. gada izstādē Rīgā M. Dobužinskis parādīja skatītājiem 169 darbus akvarelī, eļļas krāsu tehnikā, litogrāfijā, zīmulī un tušā. Galvenokārt tās bija pilsētu ainavas — Petrograda, Maskava, krievu province (Pleskava, Vitebska, Tambova), Lietuva (Kauņa, Viļņa), Francija, Vācija, Somija, Anglija, Dānija, Šveice, Itālija, Holande. Darbi datēti no 1901. līdz 1924. gadam. Kauņas skati tapuši 1923. gadā, kad ārzemju brauciena laikā, kas vainagojās ar M. Dobužinska piedalīšanos Parīzes Salonā un «Jevgeņija Oņegina» dekorācijām Drēzdenes Valsts operā (skices

1923. g., uzvedums 1924. g.), mākslinieks pa ceļam apstājās Lietuvā un īstenībā izlēma sākt savu «ārzemju periodu». Izstādē bija arī dekorāciju skices un grāmatu ilustrācijas. Par Dobužinska izstādi periodikā rakstīja labi Dobužinska un vispār Pēterburgas pirmskara mākslas dzīves pazinēji — G. Sķilters un U. Skulme.[12]

1925. gada martā—aprīlī M. Dobužinskis sarīkoja divas savu darbu izstādes Kauņā, no kurām pirmā bija līdzīga Rīgas izstādei. Gada otrajā pusē atkal izstāde Rīgā, Roma-novska grāmatu veikala salonā Valdemāra ielā 17 (tagad Gorkija iela), kur no piecām Latvijas ainavām trīs ir Vecrīgas skati. Divi no tiem redzami E. Plātei

dāvinātajos fotoattēlos un acīmredzot atbilst Dobužinska dienasgrāmatas

1925. gada ierakstam: «Zīmēju Rīgu, iztaisīju četrus kolorētus zīmējumus, beidzot esmu izstudējis pilsētu.»[13] Lietuvas PSR Valsts bibliotēkas Rokrakstu nodaļā glabājas līdzīgi Dobužinska Vecrīgas skati, kas 1925. gadā darināti tušas spalvas zīmējuma tehnikā.

Radošas un organizatoriskas enerģijas pārpilnais Dobužinskis izstādes mēdza rīkot diezgan bieži. Laikam jau to prasīja arī materiālie apsvērumi. Piemēram, Kauņā no 1925. līdz 1931. gadam notika sešas mākslinieka personālizstādes, bet vispār Lietuvā viņš sarīkojis 14 izstādes. Rīdzinieki ar M. Dobužinska izstādi atkal sastapās 1930. gadā J. Altberga mākslas salonā K. Barona ielā 4. īpatnēji, ka starp pilsētu ainavām un teātra dekorāciju metiem izstādītas arī piecas klusās dabas, kas visumā nebija M. Dobužinska iecienīts žanrs. Izstādē atspoguļojas viņa scenogrāfa gaitas Parīzē un Ņujorkā (1926.—1929.), Amsterdamā (1926.), Diseldorfā (1927.) un Briselē (1928.), strādājot pie Balijeva «Sikspārņa», Hamsuna «Dzīves ķetnās», Gogoļa «Revidenta» un Dostojevska «Nozieguma un soda». Izstādīti arī trīs Rīgas skati. Par izstādi atzinīgi izteicies J. Madernieks: «Mazās, bet simpātiskās J. Altberga mākslas salona telpās atvērta jau otra izstāde. Dobužinska vārds latviešu sabiedrībai labi pazīstams no pirmskara laikiem. Pēterpilī «Mir iskusstva» izstādēs ne vienreiz vien bija izdevība redzēt mākslinieka dažādos darbus. Viņa dekoratīvie meti, raksturīgi uztvertie Pēterpils skati akvarelī, grafikas ilustrācijas ienesa daudz svaiguma toreizējā Krievijas mākslas dzīvē. Zināms, tagadējā izstādē vairs neredzam agrākā spara, dzīvās rosmes; nomanāms tāds kā pagurums. Tomēr arī šeit saskatāma viņa mākslas pasaules īpatnējā seja, kaut arī drūmākās, tumšāku vaibstu noskaņās. Pēdējā laikā autors piegriezies arī eļļas gleznie cībai. Bet viņa stiprums jau ir akvarelī, grafikā.

īstu Pēterpils ziemas nokrāsu rada glezna «Angļu krastmala» (..) Interesanti raksturots ir akvareļa mets Gogoļa «Revizoram»— «Numurs viesnīcā», pagatavots Diseldor-fas dramatiskam teātrim. Šeit zīmīgi attēlota provinces primitīvā vienkāršība, nabadzība, kur vērību saista pelēkās, vecuma stadijā sagrīļojušās koka kāpnes (..) Kā Dobužinska grafikas paraugi lielā apmērā minami krievu baleta plakāts Briselē, operas balles plakāts Parīzē. Izstādē vēl daudz mazu zīmējumu, kostīmu metu utt. Visu to pamatīgi apskatot, rodas patīkams, viengabalaini noskaņots kopiespaids. Ir vērts redzēt šo intīmo, rosinošo darbu kolekciju. Sevišķi tiem, kas modri sekojuši Pēterpils mākslas dzīvei, te ieskanēsies viena otra mīļa atmiņu stīga no reiz redzētā, izbaudītā . .»[1]

Līdzīgu atsauksmi par izstādi dod J. Šiliņš: «Dažus gadus atpakaļ mākslinieks Rīgā sarīkoja divi izstādes. Pašlaik viņš darbojas Kauņas

mākslas skolā par grafikas un dekoratīvās glezniecības darbnīcas vadītāju, līdztekus veikdams skatuves ietērpus uzvedumiem Lietuvas Valsts operā un drāmā. Pašreizējā izstāde gan nevarēja pārsteigt ar jauniem sasniegumiem, tomēr tajā varēja skatīt mākslinieka īpatnējo formu un krāsu uztvērumu, gaumi, savu dzīves izjūtu. Pilsētas arhitektūras tēlojums savdabīgā dzejiskā noskaņā joprojām paliek Dobužinska zīmējumu, gleznojumu raksturīgā pazīme . .»'[2]

No citām atsauksmēm gribas citēt skeptiskāk noskaņotā

G. Šķiltera domas: «Citās zemēs, ko Dobužinskis savās emigranta gaitās apceļojis, viņš arī zīmējis un gleznojis, izvēlēdamies celtnes, ielas skatus un klusus kaktiņus, kur senatne vēl paglābusies no modernā racionālisma un visu nivelējošā progresa. Bet šiem zīmējumiem vairāk nejauša gadījuma raksturs un ātru ceļojuma piezīmju nozīme. Vis-pārēm izstādei ir nejaušs salasu raksturs un tajā maz gatavu noskaņotu darbu. Krievu klasiķu un pagātnes cienītāji tomēr te atradīs mīļas ainas un vecus draugus.»[13]

M. Dobužinska izstādes apmeklētāju skaitu un kontingentu pašlaik grūti noteikt. Krievu klasiķu cienītāju, kurus min G. Šķilters, Rīgas inteliģences aprindās bija ne mazums. Ir pamats domāt, ka izstādi apmeklēja arī skolu jaunatne, pie tam ne tikai no Rīgas, bet arī no provinces. Tolaik Izglītības ministrijas Ekskursiju biroja pārzinis bija labs tēlotājas mākslas zinātājs un ekskursiju lietas entuziasts Arturs Dzeivers.[14] Skolēnu ekskursiju maršrutos viņš vienmēr iekļāva aktuālās mākslas izstādes, sniegdams izsmeļošus paskaidrojumus. Saglabājies A. Dzeivera sastādītais stāstījuma plāns par M. Dobužinska izstādi, kur izsekoti viņa darbu sižeti un stilistika.[15]

M. Dobužinskis bija daudzpusīgs mākslinieks. Viņš darbojās plakātā un lietišķajā grafikā, grāmatu noformējuma un ilustrācijas nozarē, glezniecības, stāj grafikas un monumentālās mākslas laukā. Viņš rakstījis dzejoļus un atstājis vērtīgus memuārus, tāpat tēlojis lomas, kā tagad teiktu, uz pašdarbības skatuves. Taču varbūt vislielākā autoritāte M. Dobužinskim bija kā scenogrāfam. Ir zināmi mākslinieka kontakti ar teātra aprindām Rīgā. A. Morovs savā grāmatā par aktieri un režisoru Mihailu Cehovu, kas trīsdesmitajos gados kādu laiku strādāja Rīgā, citē Cehova vēstuli Dobužinskim (datēta ar 1933. gada 12. augustu): «Nacionālā opera visnotaļ oficiāli man uzdeva Jums jautāt, vai Jūs būtu ar mieru Rīgā, aptuveni oktobrī—novembrī, inscenēt (kopā ar mani) Mocarta «Burvju flautu». Operas direktors Reiters gaida Jūsu atbildi (..) Ja Jums, dārgais Mstislav Valerianovič, nav īpašu iemeslu svārstīties, tad būtu ļoti labi, ja Jūs par savu piekrišanu dotu ziņu T. Rei-tera k-gam, kamēr es vēl esmu šeit. Iespējams, ka viņš ar manu starpniecību gribēs Jums kaut ko paziņot. Jāsaka,

[12] J. Šiliņš. M. Dobužinska izstāde.

[13] G. Sķilters. M. Dobužinska darbu izstāde. «Latvis», nr. 2490, 1930.

[14] Arturs Dzeivers (1881—1967) — vēsturnieks, novadpētnieks, pedagogs-

Autora īpašums.

viņš man jau uzdevis sākt ar Jums (Jūsu piekrišanas gadījumā) kaut vai rakstisku inscenējuma plāna apspriešanu, bet mēs ar Jums labāk to pārrunāsim, tiekoties tuvākajā laikā. Es aizvedīšu operu, ko esmu izlabojis (sabojājis), un, ja Jūs esat ar mieru, ar dievpalīgu sāksim. Ai, kā man gribētos, lai Jūs neatsakāties! (..) Jūs karsti mīlošais, bet ne-

talantīgais skolnieks* . , ..

* Mih. Cehovs.»[14]

Diemžēl dažādu apstāk)u dēj Nacionālās operas un M. Dobužinska sadarbība nerealizējās.

Latvijā toreiz viens no spilgtākajiem scenogrāfijas pārstāvjiem bija krāšņo operas dekorāciju meistars L. Liberts. Viņa stils lielā mērā jāuzskata par pretmetu M. Dobužinska dekorācijām. Tomēr bija pamats abus scenogrāfus salīdzināt kā vienlīdz lielus teātra māksliniekus. Maskavas Dailes teātra apstākļos Dobužinskis bija izveidojies par K. Staņi-slavska sistēmas redzamu pārstāvi un tās īstenotāju scenogrāfijā. Viņa dekorācijas saista ar psiholoģisma virzienu teātrī. Kauņas periodā viņš visvairāk pievērsās muzikālajam teātrim, pierādot mūzikas izjūtu un stingru, stilam atbilstošu arhitektoniku. Savukārt Liberta spēks bija neierobežotā dekoratīvā fantāzijā un efektu spožumā. Presē parādījās raksts «L. Liberts un M. Dobužinskis» («Segodņa», nr. 133, 1931), kura autors V. Bičūns regulāri informēja lasītājus par Lietuvas kultūras jautājumiem. «Jaunākajās Ziņās» par Dobužinski rakstīja cits Lietuvas korespondents, vēlākais Padomju Lietuvas valstsvīrs J. Pajeckis («JZ», nr. 295, 1932). Līdz ar to M. Dobužinska mākslas cienītāji Latvijā varēja ne vien iepazīties ar viņa darbiem izstādēs, bet arī sekot viņa plašajai darbībai ārpus Latvijas.

1935. gadā pienāk ziņa no Londonas: «Londonā tikko atvērta M. Dobužinska akvareju izstāde. Neliela, tikai trīsdesmit seši darbi, kas izvietoti divās, arī nelielās, istabās. Bet Anglijā tāpat kā Parīzē tie, kas mīl gleznas, mīl tieši šādas mazas izstādes. Tās neizkliedē uzmanību, ļauj tuvāk piekļūt mākslinieka personībai (. .) Kad šeit viesojās lietuviešu balets, Dobužinska dekorācijas priecēja ne vien skatītājus, bet arī speciālistus, un avīzēs tas bija atzīmēts. Pašlaik viens no pirmajiem teātriem viņam pasūtījis «Borisa Godunova» dekorācijas. Tā kā vispār Londonas teātri daudzējādā ziņā stipri atpaliek no vācu, franču un īpaši krievu teātra līmeņa, tad pirmklasīga gleznotāja parādīšanās, kurš tai pašā laikā ir arī pirmklasīgs dekorators, var

daudz palīdzēt angļu teātra mākslai. Tagad aktieri, režisori, direktori un kritiķi paši saprot, ka beidzot jāizkļūst no XIX gadsimta šaurības. Viņi meklē pārmaiņas un talantīgus cilvēkus, bet M. Dobužinskis viņiem — ļoti vērtīgs līdzstrād: nieks. Jo vairāk tādēļ, ka viņa talants tik daudzpusīgs.»[1']

1939. gadā M. Dobužinskis atstāj Kauņu, brauc uz Londonu, bet vēlāk pārceļas uz dzīvi ASV. «Borisu Godunovu» viņš Londonas teātrī realizē tikai 1941. gadā. Līdz pat savai nāvei 1957. gada 20. novembrī viņš daudz strādā Eiropas un Amerikas teātros. 1942. gadā mākslinieks gatavo skatuvisko ietērpu «Soročinas gadatirgum», 1949. gadā — «Mīlai uz trim apelsīniem». Kara laikā darbs pie S. Prokofjeva baleta «Krievu kareivis», kas veltīts tautas varonībai. M. Dobužinska darbi glabājas daudzos mūsu zemes un ārzemju muzejos, privātās kolekcijās un arhīvos, tai skaitā arī Latvijas Valsts Mākslas muzejā. Lielā mākslinieka saskare ar Latvijas kultūras dzīvi ir zīmīgs fakts latviešu un krievu kultūras sakaru pētīšanā.

17 А. Тыркова. Выставка М. Добужинского в Лондоне. «Сегодня». № 149, 1935 г.

DITA RIETUMA
f#r.

PIEZĪMES PAR POSTPODNIEKA

ERU PEC GADA

«Uzreiz jau jūsu neizpratni neizlabot un varbūt vispār nekas nav darāms lietas labā, bet tomēr būs labāk, ja jūs nedaudz uzticēsieties man un zināsiet, ka jūs neko neziniet.» (Francis Kafka. «PILS»)

Manuprāt, šāda jēga bija Podnieka filmas «Vai viegli būt jaunam?» — sociāla un mākslas fakta attieksmei pret līdzšinējo padomju kino pieredzi un tā pieticīgajām tradīcijām tā sauktās jaunatnes tematikas lauciņa apkopšanā. Ir pagājis laiks, pierimušas preses emocijas. Par stabilu žurnālistikas stampu kļuvis pats filmas uzdotais jautājums. Arī VVKI reflektantu vidū tā droši vien zaudējusi iepriekšējo «visaprakstītākās» statusu. Bet, — pats būtiskākais, ir sācies īpatns pēc «vai viegli būt jaunam» laiks padomju kino. Jaunie cilvēki uz ekrāna piesaka sevi vismaz kvantitatīvi, parādoties filmās, kas kinoprodukcijas plūsmā tiek vispirms puritāņu uzmanības akcentētas. Vai jaunais cilvēks, pagaidām vēl saistošās atribūtikas pušķots, kļuvis arī par ieganstu padomju kino jutekliskajai renesansei, tā pildot filmas noieta apdrošinātāja funkcijas? Kādā pozīcijā — estētiskajā, ideju, kases un komercijas — telpās viņu novieto kino pieredze, faktiski, — viena gada garumā? Apzinos subjektīvisma rēgu, kas apdraud mēģinājumus atbildēt uz šo jautājumu, apelējot pie varbūt gadījuma noteikta, no kopprocesa izķeksēta filmu kopuma. Objektivitātes ilūzijai pietrūkst vismaz ideju nepārbaudāmība, kas tik sekmīgi aizsargā spriedumus, piemēram, par filmu sablīvējumiem tālo kinoforumu vilinošajā neaiz-sniedzamībā. Manis pieminētās (filmas) ir vien pašmāju kinoteātru ikdienas barība.

Tā kā latviešu kino, aizsūtījis pasaulē savu dokumentālo varoņu plejādi, ar spēles kino versijām jauno cilvēku neapgrūtina, savukārt gruzīnu kino jaunais cilvēks («Traips», «Slieksnis») ir savrupa tēma, mēģināšu konstatēt šīs būtnes veidolu un pašsajūtu Maskavā, Ļeņingradā un Minskā veidotajās *spēles filmās,* kuras satuvina ne tikai situācija — parādīšanās uz ekrāna nelielā laika nogrieznī — vien.

Kas tad raksturo šo «postpodnieka» laiku? Dzīves «kumāsiņi», filmās ieslēgti, ir zaudējuši harmonisku plūdumu, konflikta ikdienišķību; jaunais cilvēks, manifestējot savas tiesības uz dzīvi spēles kino, negribot noteicis jaunas sižeta shēmas rašanos. Un, lai arī cik dzīvas vai autoru visai izplūdušajos priekšstatos atmiekšķējušās ir katra no piedāvātajām variācijām par jaunatnes tēmu, tās visas ir savā starpā vienotas. Shēmas elementu — motīvu, situāciju, arī ideju saistība. *To bīstamajā atkārtojumā.* Lai gan vēl pagaidām viena otru arī noliedzošas, — realitātes apjēgā.

Būtiskākā šī laika iezīme ir jauna sižeta tipa nostabilizēšanās. Visi

vērā ņemamie gada tematikas interpretējuma piedāvājumi samezglojas, sacērtas konfliktā — ekstrēmā, kas tos situitīvi tuvina. Tā ir nāve (tiecība uz to) vai vardarbība (izvarošana, kautiņš). Nāve (ne izslavētās amatierfil-mas «Sāga» kankarainais apokaliptiskais spoks), bet reālā sadzīves absurda radīts izmisums filmā «Mazā Vera» (rež. V. Piculs). Vardarbība — fatālais *un* ilgais meiteņu kautiņš «Kārdinājumā» (rež. V. Sorokins), izvarošana: «Mani sauc Arlekīns» (rež. V. Ribarevs) un koķetērija ar tās izspēli — «Dārgā Jeļena Sergejevna» (rež. E. Rjazanovs). Un vēl nāvju komplekts režisora S. Solovjova filmā «Assa». Šiku un stilizētu nāvju!

Stilistiski šis filmu *kopums* nav monotons. Stilu saprot arī kā jēgas faktoru. Varbūt neloģiska pirmajā acu uzmetienā liekas «Assas» klātbūtne, jo pārējās jau ierasts manīt, vienā šņorītē (protams, dažādās kombinācijās) savērtas. Ar to mēdz nodarboties puritānisma apoloģēti, pedantiski, izskaitļojot kaila ķermeņa un gultas ainu klātesmi. Protams, arī tā ir respektējama šo filmu raksturiezīme. Bet tikai zīme, kas mūsu askēzes tradīciju aizžņaugtajās acīs diemžēl pārvēršas par emocionālo dominanti šo darbu uztverē. Būtību nomācošu dominanti. «Assa» un «Mazā Vera» ir divi stilistiski pretpoli, kas ietver pārējo korektā remdenībā — ideju un-attieksmes — mītošo filmu masu. Gan «Assas» tiecība uz pasaules totālu stilizāciju melodramatiska kiča komercializētajā nosacītībā, gan «Mazās

Veras» sadzīves sabiezinājums līdz «kritiskajai masai» ir būtiskas kvalitātes.

«Mazā Vera» ir caur jau piesaukto puritāņu histērijām lauzies darbs. Un šīs histērijas, manuprāt, ir krietni aizmiglojušas filmas principiālo jēgu, tās nestās idejas pirmrei-zību ne tikai manis salasītās filmu kopas kontekstā. Jaunu cilvēku — filmas autoru (tā ir scenāristes un režisora debija) realitātes izjūtas līmenis, dzīves smārda pazīšana līdz mielēm dara naivus citu cītīgos ekrāna vingrinājumus «par tēmu», kas balstās priekšstatos vien. Šī pazīšana noliedz koķetēriju ar morāles tēmām konfliktu lokā: bagātais jaunietis un nabagais jaunietis vai pusaudžu pretrunas («Dārgā Jeļena Sergejevna», ari «Kārdinājums», brīžiem ari «Mani sauc Arlekins»).

«Mazā Vera» manifestē tādu sadzīvis-kuma sabiezinājumu, dzīves, kas tiek dzīvota kā *sadzīve,* tādu «komunālā līmeņa» esību koncentrāciju, kas jau noliedz mūsu kino bēdigi slaveno reālisma kā nereālisma līmeni un liek sevi uztvert kā jaunu jēdzienisku kvalitāti. Hiperreālisms? Hipersadzīvisms? Šī etiķetes uzlīmēšana diez vai ir būtiska, jo pasaulsizjūtas ziņā es šai filmai padomju mākslā radnieciskus redzu dramaturģes L. Petruševskas darbus. Viņas prozas un dramaturģijas dzīves-sadzives samocīto cilvēku uz absurdu tiecošajā rosībā. Un, ja arī «Mazajā Verā» šī atkailinātā dzīves izjūta nav mākslinieciski līdz galam konsekventa (piem., filmas uzkrītoša

otrā plāna aptuvenība), tā ir būtiska idejas līmenī kā jauna režisora koncepcija par šodienas cilvēka pašsajūtu. Un ne jau tikai par jauna cilvēka pašsajūtu.

Šī filma attiecībā pret jauno cilvēku ir cietsirdīga, jo deklarē bezizeju. «Mazā Vera» ir par alternatīvas iluzorismu. Alternatīva košās būtnes interpretējumā ir dzīves stila pretnostatījums. Kaut tā vaļīgumā. Tāds pats IRON CURTA1N (dzelzs aizkars) — ar ko savu patības telpu no ideoloģijas blefa atmiekšķētās pasaules deklaratīvi atšķeļ jauneklis *Bananāns* no «Assas». Mazajai Verai līdz socārta mākslas priekšmetu izmantojumam interjera noformējumā neaizsniedzami tālu. Viņas alternatīva ir sadzīviska un pat dzelzs aizkars kā ideja, tik izmisīgi veidots, izrādās pastāvēt nespējīgs. Jo, lai gan forma un atribūtika Veras pasaulei un sadzīves smārda pievilgušajai tēva—mātes pasaulei ir atšķirīga, būtībā tās ir vienotas. Un ar to otro, tik šķebinošo, ir un būs saistīta ne tikai mazā Vera, bet arī tie cilvēki, kas ir ap viņu. Šis tēva—mātes pasaules modelis savā trulajā rosībā un traģiskajā nejēdzībā Ir šausminoši tipisks. Kā sociālo apstākļu un laika pedantiski kropļota un pie|auta ikdiena. Traģiska savā noteiktībā un pašsa-protamībā. Traģiska, jo ir pierasta un parasta. Ko tad spēj pretnostatīt mazā Vera tēva relaksācijām dzērumā pēc nomocītas darbadienas un mātes rosīgajai fabrikas— sadzīves eksistencei? Arī viņa taču ir šīs dzīves noteikta un tai nolemta. Bet pagaidām mazā Vera planē «diseņu», «kopušku» un «kafūžu» trajektorijā. Varbūt tikpat stulbi, cik nejēdzīgi stulba un ikdienas savazāta ir dzīve viņas pašas ģimenes ligzdā. Un, lai arī bezjēdzīga viņas intuitīvā pretreakcija, — gadījuma gultas un uzticamas draudzenes sabiedrība, tā vismaz pagaidām eksistē. Starp citu, pieminētās draudzenes brālītis, (vai «dēls») pavisam pašsaprotami ir nēģerēns, kas aizrautīgi vēro TV seriāla «Nu, pagaidi!» kārtējās asprātības. Iz|o-dzītība — etniskā, tikumiskā — sasaista šīs abas: tēvu —dēlu, meitu—māšu parasti tik sekmīgi konfliktējošās paaudzes, pierādot konflikta pastāvētnespēju. Vismaz režisora būvētajā pasaules modelī. Uzmācīgi atgādinoši režisors montē urbanizētas, rūpniecības samocītas pilsētas nepievilcīgās panorāmas. Un, lai gan šis civilizācijas traģisma iemiesojums varbūt atrodas krietnā attālumā no spilgtas māksliniecieskas jaunatklāsmes, satriecošas plastikas zīmes, tās ieslēdz šo samocīto un tik tipisko ļaužu kopiņu tikpat samocītas vides dzelžainajā lokā, kas ieskauj nāvju un pseidonāvju sablīvējumu filmas finālā. Tēvs sadur meitas līgavaini, gultā iepazītu, tad vēlreiz nejauši satiktu studentu, kurš emigrē no komunālajiem kopmītnes apstākļiem uz Veras ģimenītes mītni. Šis ienācējs no malas vēl it kā spēj ironiski distancēties no visām šeit valdošajām komunālajām kaislībām, bet būtībā pats jau abām kājām iestidzis tajās, iesaistās kaislībās atbilstoši šeit pieņemtajam līmenim. Tā no ģimeniskā galda viņš aizvāc reibumā

agresīvi apkārtējo cieņu paģērošo Veras tēvu un iesprosto atejā. Mātes vaimanu pavadīta drāma uzņem apgriezienus, beidzoties ar to, ka izpestītais tēvs *sadur* jaunekli ar prozaisku virtuves nazi... Un tas ir tikai pirmais dramatiskais sabiezinājums visā konfliktu virknē. Vēl *histēriski indēsies* mazā Vera, un vēl pēc tam tā pavisam klusi, kā garāmejot, no virtuves ķeb|a nogāzīsies Veras tēvs. Nomirs? Pats filmas sižets kompozicionāli it kā kļūst samocīts, nesot šo lāstu, tāpat kā cilvēki un telpa, kurā tie eksistē. Ekstrēmiem nav lemts realizēties, tikt pabeigtiem. Jauneklis atgriežas no slimnīcas, Verai tiek izskalots kuņģis, un viņi atsāk rotēt savā lokā. Ikvienu konfliktu *it kā* apklāj sadzī-viskuma glābjošā vate, |aujot mīkstināt un ikdienišķo! absolūti visu. Kā precīzajā epizodē — ģimenes pikniks jūras mala. Tas virsuzdevums — pierunāt Veru neliecināt pret tēvu asiņainā ģimenes skandāla dēļ. Grūti un palēnām triumfē harmonija. Kaut arī samuļļāta. Mazās Veras protesta iluzo-risms tiek pierādīts nepārprotami. Ģimene ir kopā — traģiskā un neizbēgamā saistībā. *Soviet life* . . .

Par šajā kino paustajām patiesībām. Varbūt «Mazā Vera» nav nevainojams mākslas paraugs, bet (tikai?) precīzs spogulis (atvainojiet par banalitāti), kurā ieraugot ne jau mazās Veras smuko ģīmīti, bet nejēdzīgā laikā sevi pazaudējušu cilvēku — jaunu un vecu cilvēku (kā tautas da|as) dzīves, var, protams, vienaldzīgi paziņot, ka tas nav par mums, — jo vienkārši . . . nevar būt par mums. Var jau būt. Es ļoti ceru, ka jums ir taisnība, un no sirds priecājos, ka jūsu pieredze |auj to apgalvot.

S. Solovjova «Assa» — pompozu reklāmu kampaņu pavadīta, paša režisora misijas apziņas piestrāvoto deklarāciju svarīguma apveltīta, ir netradicionāla parādība. Tā, tiecoties uz totālu dzīves stilizāciju, kā pasaules izjūtu piedāvā traģisku melodrama-tismu, kā stilu — kiču, kā materiālu — ilgi klusināto, sociāli aso ķuitūru.

«Assa» piesaka uz ekrāna jaunu cilvēku (Bananāns) un tā pārstāvēto kultūru. Varbūt tās ideālo modeli. Šai viņa nestajai mākslai mēdz piekārt alternatīvās, neoficiālās zīmi. Un, faktiski, tā pirmo reizi, kaut cik kopā savākti, satiekas ar padomju kino. Tātad — jauns cilvēks «Assā» galvenokārt ir savas, «neoficiālās» kultūras nesējs. Filmas autori viņu apvelta ar socārta nesēja misiju.

Pie|auju, ka «Assas» autori pārāk akcentēti deklarē šīs filmas alternatīvās kultūras legalizētājas tautā, masās nesējas lomu. Taču filmas un tās jaunā cilvēka veiktais kultūrdarbs ir nenoliedzams. It īpaši vidē, kur labprāt uzvilks krekliņu ar uzrakstu «Assa» (tos laimīgākie no skatītājiem varēja iegādāties pirmizrāžu šovos Maskavā), bet kura ilgi barota tikai ar peredvižņiku mākslas principiem tēlotājmākslā un masu mēdiju regulāriem atgādinājumiem par roka principiālo kaitīgumu. Kautrie *performance* un socārta izstādes, kas appušķoja filmas pirmizrādes, |āva tās aprakstošajiem

radīt pat īpašu terminu — «mākslas zinātnieku» monstru — rokkultūra, attiecinot to ne tikai uz *performance,* glezniecību, bet arī uz Solovjova «Assu», filmas dramaturģijā saskatīt klipa (?) iezīmes. Domāju, ka vēlams distancēties no šādas sajūsmas tonalitātes filmas novērtējumā. Lai gan nenoliedzami stāstošā, runājošā kino tradīciju kontekstā (piemēram, «Dārgā Je|ena Sergejevna»), «Assa» ir patīkama vismaz ar savu stilistisko netrivialitāti, ar centieniem saskurināt priekšstatus par formas iespējām. Kā mēģinājums radīt stilistiski apjēgtu ekrāna pasauli. Šim mērķim izmantojot ne tikai bagātīgu socārta objektu klāstu no Maskavas avangarda retrospekcijas varoņa pasaules dekorēšanai un roka klasiķa Borisa Greben-ščikova mūziku, bet arī filmas dramaturģis-kajā struktūrā iekļaujot nelielas ekstravagances, kas aicinātas paskaidrot abu pa-matkonflikta nesēju iekšējo pasauli. Piemēram, alternatīvās kultūras nesējs un — sūtību apvienošanas kārtībā Jaltas kroga muzikants Bananāns pat sapņus redz stilistiski noformētus. Tādēļ filmā iemontētas 20. gadu kino ritmiskā avangarda stilizācijas, izmantojot 80. gadu kleksīšu un pļeckiņu haosa modi. Savukārt Krimova — šīs pasaules un tā laika varenā domu telpu pārstāv viņa lasītā . . . romāna fragmentiņu ekranizējums. Kas varbūt |auj nojaust S. Solovjova koķetēriju ar daudznozīmību. (Jaunā valdnieka frāze pēc galma apvērsuma: «Pie manis viss būs kā pie tētiņa» atļauj nodarboties ar rēbusu minēšanu.)

S. Solovjova filmā laiks datēts samērā precīzi — tā nav šodiena. Tā ir dzīve, kas ris varoņa Brežņeva smaidošā portreta ēnā. Bet tas ir arī pietiekami nekonkrēts, |aujot salipināt neoficiālās kultūras un mūzikas laika zīmes ap mīlas trīsstūri, radīt stilizētu pasaules modeli. Laika datējumā šajā filmu kopā «Assa» ir visnoteiktākā. Abām kājām stāvot šajā svītras pusē, kas atšķeļ labi zināmo no vēl nenoskaidrotās šodienas,

S. Solovjovs tiesā laiku. Eleganti tiesā. Pamatojot vienīgo iespējamo secinājumu no šī stāsta ar patosa pilnu dziesmu filmas finālā! Mēs gaidām pārmaiņas! Pārmaiņas kā vienīgo iespēju salāpīt - tikumiski izļodzīto laiku. Laiku, kurš noteica un pie|āva drāmu Jaltā, attieksmju trīsstūrī, sasaistot Krimovu — darboni ar augstāko izglītību, elegantu, visatļautībā akceptētu noziedznieku; ekstravaganti izaicinošo, savā *envi-ronment'ā* iekapsulējušos nepārkaļķotā dvēselē jauno cilvēku Bananānu un Krimova mījāko A|iku. Būtni, kas šos pretpolus saslēdz attiecībās, kuras atrisināt iemaldās nāve.

Varbūt režisora deklarētais virsuzdevums — analizēt reālā un garīgā spēku izvietojumu sabiedrībā, tā sauktajā stagnācijas periodā, idejas ziņā ar sociālu uzdrīkstēšanos neizce|as. Jo viņš taču sūta pasaulē alternatīvās kultūras Noasa šķirstu un pašu Noasu — Bananānu, labi zinot, ka tas jau sasniedzis Araratu. Saglabājis dzīvu garu un dvēseli oficiozo dogmu izplūdinātajā pasaulē, saglabājis savu

patības telpu. Bet respektējama ir «Assas» kultūrdarba loma, jo beidzot, kaut melodramatizēta kiča telpā, ir atnācis — astoņdesmito gadu sākuma jaunais cilvēks. Autoru modelēts, iespējams, psiholoģiski un sociāli ne pārāk precīzs, bet kā savas kultūras cilvēks. Kaut arī retrospektīvā distancē . . . kaut arī ar neslēpti komerciālu virsuzdevumu .. .

Jaunatnes sociālā diferenciācija un tās radītā psiholoģiskā efekta izpēte (vai vismaz pieminējums) draud k|ūt par tipiskāko motīvu jaunatnes tēmas apkopošanā. Par to liecina trīs šī gada filmu «Kārdinājums», «Dārgā Je|ena Sergejevna» un «Mani sauc Arlekīns» pieredze. To filmu, kas, «Assas» un «Mazās Veras» kvalitāšu ielenktas, veido jaunatnes tematikas kvantitatīvo masu. Un, lai arī atšķirīgas ir šī motīva klātbūtnes devas, dažāda to radītā dramaturģiskā enerģija, visas šīs pieminētās filmas izmanīgi laipo it kā pareizu, it kā būtisku priekšstatu telpā. Bet priekšstati (it sevišķi paveci) diemžēl ir vienaldzīgi pret realitāti.

Ļeņingradas režisora V. Sorokina filma «Kārdinājums» piedāvā savu sociālā modeļa griezumu. Tās autori norūpējušies par sabiedrības un jaunatnes kā tās produkta kritisku analīzi. Taču šī gandarījuma pilnā tēze nepaskaidro, kāpēc filma liekas tik vecišķa, sastāvējušās atklāsmes pilna. Šo iespaidu nemaina apgalvojumi, ka mūsu sabiedrības sociālās noslāņošanās problēma nemaz tik bieži nek|ūst par dramaturģiskā konflikta pamatu, ka pirmo reizi uz ekrāna ir tāda varone kā Žeņa Rodimceva un viņas antagonisti — visus grēkus sevī nesošās šīs pasaules vareno atvases. Tieši šī kompānija — izpildkomitejas darboņu, galma mākslinieku un tālbraucēju kapteiņu atvašu komplekts — jau kautri norāda uz to, ka autori vairāk uzticējušies ne reālajai dzīvei, bet glāsmainiem, literāriem priekšstatiem par to. Tie, protams, spēj garantēt pareizas morālētiskas «sulas» izvilkšanu no filmas un sekmīgu tās izmantošanu pedagoģiskos nolūkos. Bet vienīgi kādreiz tālajos stagnācijas laikos jaunatnes preses kaislīgi apspriestas tēmas līmenī — kas svarīgāks: dvēsele vai džinsu bikses (šī kādreizējā supersituētības zīme!). Protams, tik atkailināts sociālais naivums šobrīd liktos smieklīgs. Bet to filma ne|auj sev pārmest. Lai gan asociācija ar kādreizējām džinsu kaislībām arī nav nejauša. Idejas līmenī «Kārdinājums» faktiski maldās šajā jau pasen apdzīvotajā atklāsmes plaknē. *Komforts* (lupatas) *vai dvēsele?* Šis jautājums sāp

V. Sorokinam, un viņš *godprātīgi* cenšas atbildēt uz to, griezīgā kontrastā konfrontējot Žeņu un «zelta jaunatnes» bariņu.

Žeņas Rodimcevas pusē ir autoru simpātijas. Šī *it* kā pelēkā būtne, ienākusi jaunā vidē — jaunā skolas kolektīvā, ir dzelžainas apņēmības pilna likvidēt savu autsaidera lomu. K|ūt par savējo elitē. Sēž pieticīgā varone nošņurkušā klasē un strinkšķina sērīgu dziesmiņu uz ģitāras,

bet elite šai pašā laikā ieņem vietas personīgajā automobilī. Lūk — montāžas savienojums, lūk — varones darbības mērķis. *Būt vai nebūt piederīgai.* Vai atkal variācija par tēmu — izraušanās no noteikta dzīves stila, no savas vides un šīs izraušanās nolemtība.

Jaunie cilvēki šajā filmā paši kārto savus likteņus, bet viņi ir nolemti atcerēties un izjust to — kā bērni viņi ir. Infantilajā «zelta jaunatnes» kompānijā visi ir bagāti un neģēlīgi, nekaunīgi un riebīgi tikai tādē|, ka ir bagati. Un radīta ērta shēma, kaut arī ar tādu nelielu vulgārsocioloģisku piegaršu. Varbūt pie to «tālo laiku» pieredzes apelējoša, kad plakātiskā sirdsdegsmē buržuji tika zīmēti asinskāri un apa|i?

Scenāriju, pēc kura savu pēdējo nepabeigto filmu 1984. gadā sāka uzņemt D. Asa-nova, V. Sorokins gan pak|āvis kosmētiskajam remontam, taču tas pārāk uzmācīgi demonstrē laika izmaiņas paģērētās korekcijas. Daudz jau nevajag, lai viss liktos |oti šodienīgi. Piemēram «Grēku nožēlošanas» afišas, drastiskās sarunās piesauktā pārbūve, varoņu portretu galerija — kā nupat apzinātais mākslas konjunktūrisma pierādījums, šīs zīmes aicinātas ne tikai uzskatāmi demonstrēt autoru sociālo asredzīgu-mu, bet varbūt pat izvilkt papildu jēgu, konflikta apjēgas vecišķumu uzpušķojot ar dekoratīvām jaunā laika zīmēm. Tā mēģinot iluzori piešķirt jaunas laika dimensijas stāstiņam par meitiņu Žeņu, kurai tik ļoti gribas skaistu (?), drīzāk jau *normāli* situētu dzīvi, bet kurai tas nav lemts, un viņas bagātajiem, tikumiskos ideālus neglābjami nodevušajiem klasesbiedriem. Un jēga veidojas ļoti koķeta — redz, pārbūve ris, bet meitiņām žeņām vēl joprojām gribas normālu dzīvi, un «zelta jaunatne» turpina tikumiski degradēties atbilstoši padomju kino bagātajiem priekšstatiem par šo procesu. «Kārdinājumā» «disene», bārs un ka novitāte — «zelta jaunatne» kolektīvi šeit tiek regulāri peldināta baseinā. Un šajā trajektorijā tik organiski jūtas Žeņa savā īsajā, triumfālajā planējumā. Spoža vēlamās realitātes izspēlē — savu vecāku sociālās nozīmības simulējums, un sasniegta pat kārotās pasaules virsotne — elitārs, romantiski noskaņots jauneklis.

Bet pār visu šo stāstiņu nenovēršamu ēnu met tikumiskās un ētiskās nodevības rēgs. Apelēšana pie tā režisora pasaules modelī ir vienkārši neizbēgama. Spēle jūk, kamuflāža — lēveros, un elitārais bars ir aizskarts savā pašcieņā — viņu vidū iefiltrējies plebejs. V. Sorokina apelācija pie minētā rēga ir plastiski iespaidīga. Ilgi un pedantiski tiek rādīts kautiņš starp Žeņu un trim «elitārām» meičām filmas finālā. Slēgtā, aklā un mēmā pagalmā — akā — šķist dub|i un asinis. Zaņķis. Epizode pārliecina — lūk, tagad viņas visas izlīdzinājušās dvēseles trulumā. Lūk, arī tikumiskā mācība Žeņai. Lakoniska un nepārprotama morāle — *necenties nokļūt tur, kur tev nav lemts.* Tur zaņķis un psei-dovērtības, tur mirusi dvēsele. Bet, sekojot

pamācošās shēmas loģikai, ļoti gribas atbilstoši naivi pajautāt, ko iesākt meitiņai ar šīs tikumiskās mācības porciju? Vai, apjēgušai sociālās hierarhijas nenovēršamo noteiktību un mūžīgumu (respektējot visas laika zīmes, ar kurām autors piestūķē filmas telpu), rūpēties par savu dvēseli, kopt īstenās vērtības savā nabadzīgajā, nošņurkušajā dzīvoklītī? Precīzi izvirzīts jautājums nes sevī atbildes priekšnoteikumu. «Kārdinājuma» uzdotais jautājums ir izplūdis realitātes izjūtas shematiskajā aptuvenībā. Idejas savecējums to cieši vieno arī ar padomju kino vecmeistara Eldara Rjazanova centieniem teikt savu vārdu «jaunatnes tematikas» sakarībā. E. Razumovskas lugas «Dārgā Jeļena Sergejevna» ekranizējums ir devis iespēju režisoram, nodarbojoties ar paaudžu konflikta analīzi, izdarīt samērā viennozīmīgus secinājumus par jaunatnes tik nepievilcīgo tikumisko veidolu. Četru jaunu cilvēku vizīte pie savas skolotājas — «dārgās» Jeļenas Sergejevnas ar absolūti nevainīgu vēlmi apsveikt viņu dzimšanas dienā un neģēlīgu virsuzdevumu — izmānīt, izlūgties vai izspiest no viņas seifa atslēgas, kurā glabājas algebras eksāmena vēl nelabotie darbi, — tāds situatīvi ir darbības aizmetnis. Darbības, kas | aUj izspēlēt skolotājas un skolēnu attieksmju drāmu, piedāvājot populārās konfliktsituācijas tēmas interpretējumu. Pretnostatīt to subjektīvās patiesības, laika, darbības un telpas vienību respektējošajā spēlē, sabīdīt samērā karikatūrista, realitātes sakompromitēto ideālistisko skolotāju un līdz mielēm racionālo četru kompāniju. Grupiņu ar savu hierarhiju, ko kārtējo reizi nosaka vecāku stāvoklis lielajās dzīves hierarhijas kāpnēs. Šajā spēlē, kas aizvien vairāk zaudē korektumu, iznīcinot atkāpšanās iespēju, abas puses nodarbojas ar savu morālo uzstādījumu un dzīves kredo deklarācijām. Katrs no kompānijas locekļiem (ko Rjazanovs nepārprotami pasniedz kā spekulantus ar iedomāto «paaudzes sāpi»), pārliecināts par sava morālā alibi esamību, mētājas ar apvainojumiem paaudzes vārdā! Bet pilnībā šīs kompānijas kā paaudzes modeļa nejēdzīgais vieplis tiek atsegts filmas kulminācijā. Līdera ideja — pārvērst skolotāju no upura līdzvainīgajā, tiek realizēta, izspēlējot (?) kompānijas vienīgās meičas izvarošanas mēģinājumu. Skolotāja kapitulē, kompānija, pati apjēgusi savu zaņķību, izšķīst. Nu ko, ļoti pamācoši un uz diskusijām par paaudžu traģisko vainu aicinoši. Taču šī tēma jau Podnieka filmas parādīšanās laikā (no tās atvasināta) bija preses nomācoši iecienīta.

Manu emocionālo attieksmi pret šo profesionāli korekto filmu noteica divas epizodes, kurās, manuprāt, iekodēta ne tikai autora dogmatiskā nostāja vien. Grautiņš. Harmonisku valsi nomaina «agresīvi» roka ritmi. Kratīšana — tiek meklētas seifa atslēgas. Šī nodarbe pārvēršas breikošanā. Viens no jaunekļiem, satvēris baltu, portatīvu marmora bisti — skolotājas garīguma zīmi, neģēlīgi izkrāso to kā «panku», vēl sasprauž nevainīgajās marmora matu sprogās

sērkociņus un, ak šausmas, aizdedzina! *Apgānītāji!* Tai pašā laikā, trača uzmodināts, pie dzīvokļa ārdurvīm brēcot klaudzina paša režisora tēlotais kaimiņš. Viņa izkliegtā teksta jēga ir apmēram šāda: kā jums tas nav apnicis! Ja šo breiku-kratīšanu, sekojot piedāvātajiem noteikumiem, uztver kā plastisku brutāla paaudžu konflikta zīmi, tad domāju, ka, turpinot respektēt autora piedāvāto nosacītības līmeni, šo kaimiņa tekstu var interpretēt arī kā autora pozīciju jau stipri apņurcītās (šādā apjēgas līmenī) tēmas sakarībā. Bet tas, protams, nav kavējis Eldaru Rjazanovu nodarboties ar vēl-reizēju dogmatisku patiesību pieminēšanu, tādējādi nevilšus signalizējot par svaiga kinematogrāfiskās spekulācijas objekta rašanos — tas ir gados jauns cilvēks un viņa problēmas.

Baltkrievu režisora V. Ribareva filma «Mani sauc Arlekīns» (pēc J. ščekočihina lugas «46. izmēra otrā auguma slazdi» motīviem) izraisītās skandalozās ažiotāžas ziņā ir «Mazās Veras» līdzinieks. Tradicionālais padomju kino tikumības cenzs noliegts neatgriezeniski. Arī šajā it kā suverēnajā darbā pamatkonfliktu stutē jau Sorokina un Rjazanova filmās esošais motīvs — sociālā noslāņošanās. Pazīstama arī sižeta shēma. Tās variācijas manītas «Assā» un «Kārdinājumā» — varone, komforta sakārdināta, nodod dvēseli. V. Ribareva filmas varone — sakārdinātā un nodevusī, pametusi Arlekīnu un nonākusi agresīva, deģenerātiska izskata «zelta jaunatnes» pārstāvja ķetnās. Taču morālā brūce smeldz — meiča atgriežas pie nabadzīgā, bet, principā, cēlā Baltkrievijas miestiņa bara vadoņa. Ieslēdzas atriebes mehānisms un, gandrīz «Roko un viņa brāļus» citējot, atgrieztā varone tiek piesmieta Arlekīna acu priekšā. Filmā vēlreiz sevi demonstrē ideja par situētību kā samaitātības zīmi. Taču panaivā un labsirdīgā «Kārdinājuma» didaktika šeit sveša monumentāli izvērstā fona dēļ vien. Liekas, ka beidzot spēles kino tiek demonstrēti visi iespējamie, plašāk pazīstamie jaunatnes grupējumi — metālisti, «naci», klīst pat kāds sapņains, laikā aizkavējies hipijs ... Filmas darbība sižetiski risinās kā divu baru (ļaunā bara un Arlekīna bara — «nesliktā» bara) nebūt ne harmoniskās un maigās attiecības uz citu baru fona. Un, lai gan režisors ir pārāk aizrāvies ar materiāla stieptu atrādīšanu, pārāk saļimis zem novitātes nastas — dūres dzīves, bara eksistences pirmreizējības padomju spēles kino, idejas ziņā, šajā sliktu aktierdarbu pārsātinātajā filmā būtisks ir kas cits. Proti, Arlekīns ar savu baru fonā. Bars ne tikai kā laika pavadīšanas veids, kā sociāla reakcija, bet galvenokārt kā savas «ideoloģijas» realizācijas *ierocis.* Tieši saskarsmē ar sapņaino hipiju, kuram Arlekīna vadītā kopa vardarbīgi apcērt cirtas, bars pierādās kā dogmatiska alternatīva. Gatava apcirpt visu pēc savas subjektīvās taisnvirziena patiesības izpratnes. Arlekīns kā mazliet brutāls, nabadzīgs, bet lādzīgs cīnītājs par personīgajām, tādēļ «labajām» dogmām, manuprāt, ir šīs filmas precīzākā ideja. Pagaidām viņš

noliedz visu, kas atrodas ārpus viņa izpratnes shēmas. Pagaidām viņa meiteni vēl piesmej un pašu piekauj bagāto, tādēļ ļauno bars. Bet tas notiek tikai pagaidām, jo šo varoni, iztēlē spēlējoties ar apstākļiem un laiku, tik viegli iedomāties .. . pašsaprotami un sekmīgi iekļāvušos kāda aparāta taisnvirziena ciņā sev labvēlīgo dogmu vārdā. Un tā, manuprāt, ir būtiska filmas versija arī par paaudžu konfliktu. Perspektīvā!

* * *

Kino pamazām sāk labot savu neizpratni, šo to darot «lietas» — jaunatnes tematikas labā («Assa», «Mazā Vera»), Tas nedaudz uzticējies Podniekam, apjēdzis savu neziņu, knaši cenšas to pielāpīt. Tas izvedis uz ekrāna *jaunu cilvēku.* Dažādu? Ne visai, jo kārdinājuma, bagāto un nabadzīgo uzmācīgā klātbūtne nepatīkami atgādina par klišejas draudiem. Jaunatklāsmi līdz banalitātes pliekanumam novalkāt nav grūti. Noteikta realitātes apjēgas līmeņa pārapdzīvotība šo bēdīgo parādību garantē. Šī gada kinopieredze ļauj apgalvot, ka jauno cilvēku apdraud shēmas žņaugi. Varbūt kāds atkal atbrīvos. *Kādreiz.* Šobrīd viņam labvēlīgāka ir komercijas, ne ideju telpa.

1988. VIII

Juris Podnieks jautā «Vai viegli būt jaunam?». Taču filmā uzrādītajām problēmām, tajā attēlotajam sociālajam izmisumam bez vispārcilvēciskā un vissavienības pamatojuma ir vēl viens — konkrēti, nacionālais. Par to un par latvieša pasaules uztveri vispār sarunājas KNUTS SKUJENIEKS un literatūrzinātnieks ALEKSEJS GRIGORJEVS.

PUBLICISTIKA

VAI VIEGLI BŪT LATVIETIM?

A. G. Ko šodien nozīmē būt latvietim?

K. S. To pašu, ko vakar un arī rīt. Jo nacionālā piederība, nacionālā pašapziņa, nacionālais kultūras mantojums, manuprāt, ir samērā stabilas lietas. Zināmā mērā tās ir vēsturiski nosacītas, tomēr ne tik *ļoti, lai* līkumotu līdz katram vēstures pagriezienam. Es pat teiktu, ka nacionālā pašapziņa it kā pretnostata sevi vēsturei, izaicina to.

A. *G. Tā jautādams,* biju domājis, ka *nacionālā* piederība ietver sevī pienākuma, *atbildības* apziņu. Atzīdams sevi *par latvieti, krievu, tatāru,* cilvēks uzņemas atbildību *savas tautas pagātnes un tās nākamo paaudžu* priekšā. *Tāpat arī atbildību par savu tautu citu tautu priekšā. Tādēļ precizēšu savu jautājumu: ko latvieši kā tauta tiecas saglabāt par spīti vēsturei, par* kādu *mantojumu jūtas atbildīgi?* Proti, kāda ir viņu misija *attiecībā pret sevi un citiem?*

K. S. Pirmkārt, katra tauta dzīvo pati par sevi un sev. *Sai ziņā* nāciju var pielīdzināt dabas pamatlikumiem pakļautam bioloģiskam organismam. Un, ja reiz runājam par misiju, nācijas galvenais uzdevums ir — izturēt. Taču — nevis par katru cenu, bet gan

nodrošinot sev gan fiziski, gan garīgi pilnvērtīgu eksistenci. Nācijai pastāvot šādos apstākļos, tā izstaro arī ievērojamas vispārcilvēciskas vērtības. Tīri cilvēciskā nozīmē starp nāciju un cilvēci nav pretrunas. .

A. G. Latviešiem pašsaglabāšanās *patiešām vienmēr bijis* sevišķi *grūts uzdevums. Lai* atceramies *divus pasaules karus: abi apdraudēja* latviešu *nācijas* fizisko *pastāvēšanu.*

K. S. Jā, latviešiem šai ziņā ir unikāla pieredze. Latviešu tautība veidojās ārkārtīgi nelabvēlīgos apstākļos, kad Latvijas teritorijā dzīvojošajām ciltīm uzbruka Teitoņu or-deņbrāļi. Tolaik Latviju apdzīvoja ārkārtīgi raibs etnisks konglomerāts — vairākas ciltis ar atšķirīgu attīstības pakāpi, atšķirīgiem mitoloģiskiem un reliģiskiem priekšstatiem. Tās runāja dažādās valodās, viena no tām — lībiešu — pat piederēja pie citas valodu saimes. Iekarotāji, protams, plaši pielietoja principu «skaldi un valdi». Un tomēr Latvijas pamatnovadu ļaudis, ne tik daudz apzināti, cik instinktīvi, meklēja un atrada kopīgu valodu. Dainas skandējot, teicējs savā dzimtajā mēlē centās izraudzīties citiem saprotamākus vārdus, tālab dažādos dialektos runājošiem dažkārt vieglāk bija saprasties dziesmā nevis sarunā. Tā, lūk, tautasdziesmas līmenī gadsimtiem ilgi turpinājās nācijas konsolidācijas process — neraugoties uz to, ka vēsturiskā situācija bija šķērslis šai ceļā.

A. G. Tādējādi *kultūra* darbojās *kā vieno*-fājspēks un, *būtībā,* kā tāds arī *radās.* Acīmredzot šis *apstāklis ietekmēja arī kultūras saturiskās* īpašības. *Vai* iespējams *izdalīt kādas latviešu kultūrai, latviešu* mentalitātei *visraksturīgākās īpašības?*

K. S. Riskanti, bet pamēģināt var. Latviešu kultūras pamatā ir stabilitāte, noturība, harmonija. šis princips nāk no aizvēstures. Noturību nodrošina līdzsvars starp tumšo un gaišo, labo un ļauno. Sāda vienība priekšstatu par pasauli dara stabilāku un vienlaikus ne tik kategorisku. Šāda nekategoriskuma ideāls latviešu literatūrā man ir Rūdolfs Blaumanis. Blaumanis katram cilvēkam dod savu taisnību. Patiesība ir kaut kur augšā, tālu, to grūti saskatīt, bet šeit, uz zemes, tā sašķeļas milzum daudzās daļās, katram sava druska, un no konfliktiem neizbēgt. Faktiski šis princips filozofiski ietilpīgi formulēts jau dainā: «Divējāds mans mūžiņšl ar to vienu dvēselīti.»

A. G. *Iespējams, šis pasaules uztveres ne-kategoriskums arī* nosaka *atvērtību* kontaktiem, *spēju pieņemt to, kas* pirmajā *acumirklī šķiet svešs un* svešāds. *Ja reiz katram* cilvēkam ir *tiesības uz savu* taisnību, *tad arī katrai* tautai acīmredzot var *piederēt daļiņa no* kopīgās patiesības.

K. S. Šāda atvērtība tiešām pastāv. To nosaka Latvijas ģeogrāfiskais stāvoklis ļoti svarīgā pasaules krustcelē, kas pasaules ikreizējā sadalīšanā un pārdalīšanā izrādījusies kādam ļoti vajadzīga, tāpat arī pati nācijas rašanās etniski un lingvistiski atšķirīgām ciltīm. Un tomēr latviešiem ne mazāk svarīga patstāvība, balstīšanās uz pašu

spēkiem. Tai ir vēsturiskas, varbūt pat aizvēsturiskas saknes. Arheologu pētījumi rāda, ka balti savā tagadējā teritorijā ieradušies ar jau izveidojušos zemkopības civilizāciju. Nezināmu vēsturisku apstākļu ietekmēti, viņi nonāca zemē, kas zemkopībai bija ārkārtīgi nelabvēlīga. Meži, smiltis, purvi . . . Vieglāk bija izdzīvot lielās ģimenēs. Katra ģimene līda līdumus un iekopa zemi mežā, ar kaimiņiem īpaši nesagājās. No vēstures zinām, ka tieši kaimiņu starpā mēdz būt visasiņainākās attiecības, saprašanās vieglāk saglabājama, ja starp kaimiņiem lielāks attālums un tikšanās ir retas.

A. G. Nāk prātā angļi, viņiem ir sakāmvārds: *«Stipri žogi* — labu kaimiņattiecību *pamats».*

K. S. šī doma tuva arī latviešiem. Tāpat kā: «Mans *nams — mana pils.»* Mūsu kultūras pamatā ir pilnvērtīgs indivīds, individuālā apziņa, individuālā atbildība, šī individuālā apziņa neparasti attīstīta folklorā, dainās, to nav spējuši noslāpēt ne pazemojuma gadsimti, ne dzimtbūtnieciskā atkarība. Juridiski beztiesiska tauta saglabā pašcieņu, uzticību augstiem ētiskiem principiem. Šo patstāvības pozīciju ļoti labi pauž daina:

«Dod, Dieviņi, kalnā kāpt —
Ne no kalna lejiņā.
Dod, Dieviņi, otram dot —
Ne no otra mīļi lūgt!»

A. G. Vai varam *runāt par to, ka* šīs īpašības — atvērtība ārpasaulei un vienlaikus personiska nošķiršanās, balstīšanās *uz paša spēku — ir kaut kādā veidā iekšēji saistītas? Vai* varbūt *tās pārstāv* divus atšķirīgus nacionālās *pasaules uztveres* strāvojumus, un *tauta* atkarībā no *situācijas* izvēlas vienu vai, otru?

K. S. Šīs īpašības tikai ārēji ir pretrunīgas. Līdzās pašcieņai tiek ieaudzināta arī cieņa pret tuvāko, cenšanās rēķināties ar viņa savdabību.

«Ja tautām zemi griesti Necel augstu uguntiņu.»

Bet cieņa pret cilvēka personību paredz arī cieņu pret citas tautības pārstāvi. Latvieša kontaktēšanās spēja arī ir īpaša. Ar kaimiņiem viņš visbiežāk saietas goda reizēs, svētkos, reliģiskās svinībās. Laikam jau senie zemnieku paradumi nav zaudējuši ietekmi.

A. G. Un tādās reizēs *liela loma formai: rituālam,* mūsdienās — *etiķetei* ■ ■ ■

K. S. Latvietis, šai ziņā būdams principiāls eiropietis, joprojām augstu vērtē savu personisko dzīvi un nelabprāt rāda to citiem. Viņš neatļaujas uzklausīt cita personiskās dzīves kolīzijas. Savu sirdi atklāj tikai ļoti tuvam cilvēkam un arī tikai tad, ja tiek garantēta pilnīga konfidencialitāte. Un, ja viņu uzrunā kolēģis, kam citas ieražas un cita audzināšana, bet itin bieži — neaudzinātība, — rodas ievērojamas grūtības. Cilvēkiem ar citādu temperamentu un ekspansivitāti šķiet, ka

tāda dzīve ir pelēcīga un neemocionāla. Starp citu, šādus pārmetumus dzird arī no cilvēkiem, kas interesējas — virspusēji — par latviešu kultūru, dzeju, daudziem tulkotājiem. Viņi saka: «Tas nav emocionāli,» — un uzskata, ka viņu pienākums šo emocionalitāti pastiprināt. Tas nozīmē, ka cilvēkiem, kas it kā propagandē mūsu kultūru, tās kodols paliek svešs. Viņi neprot saskatīt, sajust mūsu emocionalitāti, bet tā taču piemīt visām nācijām, vienalga — galējos Ziemeļos vai ekvatoriālajā Āfrikā.

A. G. *Atšķirīga tikai* jūtu *kultūra, to* izpausmes *īpatnības.*

K. S. Vajadzīga izpratne, — nav nekādas nepieciešamības kaut ko tuvināt savam priekšstatam vai pastiprināt. Ja lasītājam apriori pavēsta, ka tas, lūk, ir neemocionlli, viņam tiek liegta iespēja iepazīt citu emociju tipu un tādējādi bagātināt savu kultūru un emocionālo pieredzi. Turklāt atsevišķos reģionos šis tips nav svešs arī krievu tautai. Ziemeļ-krieviem, piemēram, ir līdzīgs raksturs.

A. G. Tāpēc tik svarīgs un nepieciešams tas, *ko mēs te mēģinām darīt* un *kas acīmredzot būtu darāms etnopsi*hologiem — *izdalīt tautas psiholoģisko* modeli *un izskaidrot to* citiem. Kas tautiešiem ir pašsaprotami, tas citai kultūrai *piederīgiem bieži vien šķiet* nesaprotams, un *te bez izskaidrošanas neiztikt. Ko visbiežāk* nesaprot *kaut vai tik tuvi latviešu* kaimiņi kā krievi?

K. S. Viena no ļoti raksturīgām vēsturiski tapušām latviešu psiholoģiskā modeļa īpatnībām ir atturīgums jūtu izpausmē.

A. G. To varētu formulēt arī kā izpausmes *pastiprinājumu* . . .

K. S. Latvietim nepatīk, viņam šķiet sevis necienīgi, nepieklājīgi izteikties pārlieku tieši. Tiesa, vēlāk, tuvāk iepazīstot krievu kultūru, arī latviešu kultūrā radās strāvojums, kura pozitīvs ieguvums bija tas, ko krievi dēvē par dvēseliskumu un garīgumu. Taču latviešiem šādas īpašības izpaužas stingrākos ietvaros, tāda atbrīvotība kā krieviem tomēr nerodas. Krievi saka «dvēsele gavilē» — latvietim tā negavilē, pieļaut šādu gavilēšanu viņš uzskata par sevis necienīgu, par audzināšanas trūkumu, izlaidību, iekšējo nedisciplinētību. Iespējams, tā ir mazas nācijas iekšējas mobilizēšanās izpausme.

A. G. Ja reiz esam sākuši runāt par ietekmēm, *kas vērojamas latviešu kultūrā, varbūt ir vērts* šo *tēmu turpināt. Kā konkrēti latviešu literatūrā izpaužas krievu* emocionālā *tipa ietekme*?

K. S. Kā jau teicu, krievu kultūrai raksturīgā garīgā atkailinātība un idejas primāts ietekmēja arī mūs. Krievu skola devusi mūsu dzejai tādu izcilu personību kā Ojārs Vācietis. Viņam raksturīga latviešu kultūrai netipiska iezīme — savas dzīves pārvēršana poētiskā un cilvēciskā mistērijā. Viņš daudzējādā ziņā apsteidza savu laiku un par to dabūja ciest — gan kā cilvēks, gan kā literāts. Ne tikai viņa daiļrade tika neizprasta un noliegta, bet arī dzejnieks pats tika atklāti vajāts. Un viņš tam bija iekšēji gatavs, pat it kā tiecās paš-upurēties. Šāds

mesiānisms, idejas primāts, dvēseles atkailinātība latviešu dzejai ir pilnīgi jaunas kvalitātes. Ja runājam par krievu skolu, var minēt arī citus autorus, piemēram, Imantu Auziņu. Tiesa gan, viņš pieņēma citu tradīciju . . .

A. G. *Ņekrasovam tuvāku . . .*

K. S. Kādu iezīmi, kas allaž piemitusi krievu dzejai, bet mums nav sevišķi raksturīga. Te es domāju iedvesmas avota ikdienišķumu, kas principiāli uztverams kā izaicinājums kultūras aristokrātiskumam. Šī Ņekrasova tradīcija šobrīd lielā mērā saistīta ar tādiem dzejniekiem kā J. Vinokurovs un citi. Un tomēr, nekritizējot un nepārmetot, bet gan labākas sapratnes pēc jāatzīst, ka daudz kas krievu kultūrā man šķiet nepabeigts, nesakopts. Visu cieņu Dostojevska ētiskajam un cilvēciskajam dziļumam, tomēr mums nepaliek nepamanīts, ka viņš rakstījis steigā, visai vienveidīgā valodā. Uzkrītoši arī citi gadījumi, kad mākslinieciskas vērtības tiek upurētas idejai.

A. G. Arī es esmu to pamanījis. Pirmoreiz *lasot, Dostojevska sakāpinātā atkailinātība izraisīja manī neuzticību, bija* zināmā mērā *jāpiepūlas, lai to pārvarētu. Taču, ja tas nebūtu* izdevies, zaudētājs būtu es, nevis *Dostojevskis.*

Saprotu, cik bīstami *spriest par ietekmi vispār, tomēr uzskatu, ka arī* šādam *sarunas* līmenim ir tiesības pastāvēt. Uzskatīsim, *ka ar galvenajiem krievu ietekmes virzieniem uz latviešu kultūru* esam *tikuši skaidrībā.* Taču *krievu ietekme nav bijusi vienīgā, pat ne galvenā.*

K. S. Dažam, iespējams, šķiet, ka būtu jāsūkstās un jāpārmet liktenim tas, ka mums nebija lemta tāda iespaidīga vēsturiska pagātne kā, piemēram, Lietuvai. Bet varbūt tieši pazemotība un apspiestība izveidoja tautā šo raksturīgo īpašību — nenoniecināt nevienu skolu, nevienu iespēju paplašināt savu pieredzi. Latviešu attieksme pret vāciešiem, kā to liecina kaut vai folklora, bija visai nedraudzīga, vācietis bija sinonīms velnam, visa ļaunā iemiesojums.

A. G. Man sevišķi iespiedusies atmiņā kāda *Garlība Mērķēja minēta epizode, kad latviešu zemniece dusmās* nosauc *par vācieti govi, kas viņu sabadījusi.*

K. S. Un tomēr latviešu literatūrā un vispār kultūrā, piemēram, tēlotājmākslā, viens no galvenajiem radošajiem impulsiem saistīts tieši ar vācu skolu. Latviešu rakstīto literatūru 18. gadsimtā un 19. gadsimta sākumā galvenokārt radīja nelatvieši. Tie bija vācu garīdznieki, un viņu spalvai pieder ne vien garīgā, bet arī laicīgā literatūra. Nu viņu darbību vairs neuzlūkojam tik šauri nelabvēlīgi, kā tas diemžēl bija gluži nesenā pagātnē un kā vēl šobaltdien vietumis dzird stāstām skolās.

A. G. Acīmredzot koncepcija, saskaņā ar *kuru vācu kultūra Latvijā traktēta kā bruņinieku kundzības izpausme, vislielāko postu nodarījusi arhitektūras jomā. Nežēlastībā krita* daudzi izcili senatnes pieminekli,

arī tāds *spožs baroka paraugs kā Melngalvju nams* Rīgas *Rātslaukumā.*

K. S. Šī koncepcija ir netaisna un aplama arī literatūrā. Vācu apgaismotāju darbība devusi latviešu tautai patiesas vērtības, kas arī šodien nav zaudējušas savu nozīmi. No vācu klasiskās literatūras aizgūta precizitāte, formālā disciplīna, kā arī formas striktuma un domas skaidrības vienība. Otra vācu ietekmes līnija — lirisms, emocionalitāte, varētu pat teikt, sentimentalitāte. Tiesa, atšķirībā no vācu klajās sentimentalitātes latviešiem tā izpaužas nedaudz atturīgāk, ir iekļauta zināmos ietvaros, sakārtotāka.

A. G. *Bet* lirisms un aforistiskums *taču raksturīgs* jau dainām.

K. S. Tāpēc vācu ietekme tik pamatīgi iesakņojusies — tai bija pateicīga augsne. Kārtības mīlestība, mēra sajūta, tieksme pēc harmonijas — šīs īpašības latvieša psiholoģijai piemīt kopš aizvēstures.

A. G. *Tātad vācu skola,* krievu skola . . .

K. S. Te jāatzīmē, ka nacionālā manifesta loma latviešu rakstītajā literatūrā pieder grāmatai, kas pēc sava satura ir internacionāla. Tā ir iegājies, ka latviešu profesionālās literatūras aizsākumu saistām ar valodnieka, dzejnieka, tulkotāja, nacionālās Atmodas ideologa Jura Alunāna darbu. 1856. gadā nāca klajā viņa «Dziesmiņas». Tās lielumlielu daļu veidoja tulkojumi — Gēte, Šillers, Pi-kerts, Horācijs, Vergīlijs, Puškins, Ļermon-tovs, Koļcovs . . . Alunāns gribēja pierādīt, un tas viņam izdevās, ka latviešu valoda līdzvērtīga jebkuras kultūrtautas valodai, ka šajā valodā pat toreizējā attīstības pakāpē iespējams izteikt visas cilvēka jūtu nianses, ētiskas un filozofiskas problēmas. Latviešiem, kas tobrīd jau veidoja nāciju ar savu nacionālo pašapziņu, pārdesmit gados bija jāveic ceļš, ko citas nācijas izgājušas vairākos gadsimtos.

A. G. Tas ir diezgan tipiski, ka *jaunizvei*-dojusies nācija *līdz ar* nacionālās *pašapziņas atmodu tiecas iespējami straujāk apgūt pasaules kultūras sasniegumus. Literatūrzinātnē pat radies jēdziens* — paātrināta *literāra attīstība.*

K. S. Un tomēr visai raksturīgi bija tas, ka profesionālā literatūra sākotnēji nebalstījās uz nacionālo folkloru. Jo vairāk tāpēc, ka latviešu folklora ir neparasti bagāta. Tā kļuva par latviešu profesionālās kultūras pamatu, taču tas notika daudz vēlāk.

A. G. Dainas *aptver visas tautas dzīves sfēras, tās iekļāvušas sevī gadu* tūkstošu *pieredzi.* Krišjāņa Barona savāktas un *sakopotas, tās it kā veido latviešu tautas lirisko eposu. Vispārsteidzošākā man šķiet katras atsevišķas dainas liriskuma kopsaistība ar visa* kopuma plašo episkumu, *panorāmiskumu.*

K. S. īpaši jāuzsver, ka latviešu kultūras folkloristiskais pamats ir unikāla pasaules mēroga parādība. Te jārunā par unikālu folkloras civilizāciju, kurai nav analoga visā Eiropā un, cik zinu, arī Āzijas

lielākajā daļā. Vispārsteidzošākais, ka šī folkloras civilizācija, tiesa, jau literāri un estētiski apzinātā veidā, joprojām ir dzīva, iekļauta mūsu sabiedrības kultūras apritē. Nekur tuvākajā apkaimē kaut kas tāds nav novērojams. Parasti folklora šķiet kas līdzīgs nacionālo kultūru rotājošam etnogrāfiskam ornamentam. Turpretī mums, kā liecina pat tie nedaudzie manis nosauktie piemēri, folklora ir visai stabils un dzīvotspējīgs, savā izpausmē pilnīgs nacionālās kultūras pamats.

A. G. *Jā, patiesi, jebkurš latvietis zina no galvas vismaz dažus* desmitus *dainu, bet daži — krietni vairāk.*

K. S. Nelaime tāda, ka mēs paši pietiekami neapzināmies savu kultūras vērtību nozīmi, pietiekami aktīvi un profesionāli tās nepropagandējam. Ilgus gadus valdošajā, maigi izsakoties, kultūras propagandai nelabvēlīgajā situācijā to īstenojām ar provinciālām metodēm.

A. G. Acīmredzot, *ilgstoši pastāvot* nelabvēlīgiem apstākļiem, kultūras vērtību saglabāšana un *fiksēšana* bija *nācijas galvenais* mērķis.

K. S. Tagad mēs saprotam, ka pašsaglabāšanās nedrīkst būt pašmērķis. Pat tādai mazai nācijai, kādi esam mēs, un sevišķi, ja tā mantojusi tik lielu bagātību, ir jādzīvo dinamiskāk, ekspansīvāk, ar lielāku ārēju aktivitāti. Tieši tāda ir mūsu patiesi internacionālā misija, kas nav vis kaut kādas tautu savstarpējas mīlestības izpausme, bet gan pilnvērtīgu starpnacionālo attiecību, kultūras sakaru jautājums. Šādai savstarpējai apmaiņai jābūt cilvēku un tautu civilizētu attiecību pamatā. Un ieguvēji būs visi.

A. G. *Tādējādi arī lielo tautu kultūra var* aizgūt no maztautām kādas tām nepieciešamas *iezīmes.*

K. S. Jā, dažkārt maztautu ietekme negaidīti auglīgi izpaužas lielo tautu kultūrās. Lai minam skandināvus literatūrā, beļģus — gleznie cībā.

A. G. Ja *runājam par literatūru, izvirzās nebūt ne vienkāršais* valodas *jautājums . . .*

K. S. Jā, maztautu stāvokļa traģiskums izpaužas arī valodas barjeras pastāvēšanā. Latviešu valodā, piemēram, runā mazliet vairāk nekā miljons cilvēku. Ja pieskaita pasaulē izkaisītos un dzimto valodu vēl nepazaudējušos latviešus — tad aptuveni pusotra miljona. Turklāt mūsu valoda diemžēl nav iekļāvusies tradicionālajā kultūras apritē, kaut daudzējādā ziņā ir to pelnījusi. Tur, kur pastāv latviešu valodas apgūšanas tradīcija, latviešu literatūra tiek diezgan plaši tulkota un ir iemantojusi ievērojamu popularitāti. Piemēram, kur šī tradīcija tika iedibināta jau pirmskara gados — pateicoties divu izcilu valodnieku — Jāņa Endzelīna un Jozefa Zu-batija draudzībai.

A. G. Latviešu valoda ir nepieciešama ne *jau tikai* mūsdienu *latviešu literatūras* studēšanai un lasīšanai, *kaut arī tajā gūti ievērojami* panākumi. Tā nepieciešama valodniekiem, un daudzi *izcili lingvisti to*

saprot — te varam *minēt tādus izcilus zinātniekus* kā *V. Ivan*ovs un V. Toporovs.

K. S. Latviešu valoda ir nepieciešama, lai pētītu indoeiropiešu senatni, īpaši folkloristikas, valodniecības, mitoloģijas, etnogrāfijas, vēstures jomā. Latviešu valoda nepieciešama slāvistiem. Pateicoties Sleiheram, prioritāte tradicionāli tiek piešķirta lietuviešu valodai, un tās starptautiskais prestižs ir visai augsts. Lietuviešu valoda tiešām ir arhaiskāka, tomēr pilnu priekšstatu par indoeiropiešu arhaiku dažādos tās aspektos dod tikai abas baltu valodas kopumā. Domāju, ka latviešu valodas autoritāte celsies, taču bez mūsu pūliņiem vajadzīga arī labvēlīga attieksme no citu puses. Latviešu tautas unikālajā kultūras pieredzē ir daudz mīklu un ir daudz cittautu mīklu atminējumu, taču tulkojumā tas viss pazūd. Tālab mums risināms divēja uzdevums: no vienas puses — jāattīsta, jārada un jāpilnveido latviešu kultūra, no otras — tā jāpropagandē.

A. G. Tā nu esam nonākuši pie tā, ar ko *mēģināju sākt, proti, pie* šodienas *situācijas,* šodienas *grūtībām* un *latviešu* kā *nācijas* šodienas *uzdevumiem.*

K. S. Jāteic, ka pašreizējā situācija ir visai nelabvēlīga. Un te vainojama ne tikai demogrāfisko procesu izraisītā denacionalizācija, bet arī tas, ka notiek tradicionālo etnisko vērtību izšķaidīšana, pat laušana. Jaunā paaudze nereti zaudē tradicionālo latviešu aku-rātumu, principialitāti, čaklumu, jo tā dzīvo brīvībā nevis citu tautību pārstāvju, bet gan denacionalizētu migrantu vidū. Starp cilvēkiem, kas pazaudējuši savas nacionālās saknes un savu tautu tradicionālās vērtības.

A. G. *Saikne ar savu nacionālo kultūru tiek zaudēta nemanāmi, un sekas var būt katastrofālas* — gan *vienai personībai, gan visai sabiedrībai* kopumā. *Jo tādi jēdzieni kā labais* un *ļaunais, sirdsapziņa, kauns* nesaraujami *saistīti ar tradicionālajām nacionālajām vērtībām, zūdot* vienai *saiknei, neizbēgami sairst visa* ētisko *priekšstatu sistēma.* Rodas *hamletiskā izļodzījušās pasaules, sarautu saišu pasaules situācija, kurā viss atļauts* un ne par ko *nav* jākaunas. Bet *saikne ar citu* nacionālu *kultūru tāpat nerodas viegli, pati no sevis. Ir* neatlaidīgi, ilgstoši *jāstrādā.*

K. S. Ārzemēs, kur šie jautājumi atrisinās paši no sevis, lielpilsētās stihiski rodas tradicionālie emigrantu kvartāli, piemēram, slavenie «Chinese town». Un nebūt ne vienmēr tie ir geto. Vienas tautības cilvēki instinktīvi turas kopā, lai pēc iespējas mazinātu psiholoģisko diskomfortu, ko viņi izjūt svešā vidē. Tas vairo viņu pašapziņu, atvieglo kontaktus ārpus savas vides.

A. G. Pie *mums* šie *jautājumi* diemžēl vispār *netiek ņemti vērā.*

K. S. Apziņu visspēcīgāk ietekmē tie nacionālie stereotipi, kas cilvēkā eksistē instinkta, zemapziņas līmenī, kaut ir kultūras daļa, ir tās ieaudzināti. Piemēram, Rīgas jaunajos masīvos pie namu durvīm

iekārto soliņus. Tas, ka latvietim, mājās pārnākot, jāiziet cauri pensionāru ierindai, kas viņu apskata, apspriež un novērtē, rada viņā dziļu protestu un psiholoģisku diskomfortu.

A. G. Tas ir tuvāk *krievu izpratnei par dzīvi «pasaules priekšā».*

K. S. Kā jau teicu, latvieši kaimiņu būšanu izprot citādi. Es, piemēram, dzīvoju Salaspilī, Individuālā mājā, kaimiņos tādas pašas mājas. Katru dienu tiekamies ar kaimiņiem, sveicināmies, pārmijam dažu laipnu vārdu, taču nepieciešamība ieiet kaimiņa namā rodas reizes divas gadā. Un, ja kāds no kaimiņiem ir ziņkārīgs, šis cilvēks tāpat pamanās izdibināt par saviem kaimiņiem visu. Taču bez īpašas nepieciešamības nekad to neizrāda. Un runa jau nav par to, kā ir labāk un kā — sliktāk, bet gan par to, ka saskarē nonāk dažādas tradīcijas, psiholoģiskas nostādnes un rezultātā rodas lieki konflikti. Kā arī par to, ka tie, kam šie jautājumi bija jārisina, to nav darījuši.

A. G. *Grūti spriest, kurš (vai kas) te vairāk vainīgs — resoriskā nevērība pret visu, kas nav saistībā ar pašu šaurajām un, visbiežāk, absurdajām un pat valsts mēroga* kaitīgajām interesēm, vai ne *mazāk kaitīgie un* absurdie *centieni radīt* padomju *kultūru un* padomju *tautu* kā beznacionālu *tautu un* denacionalizētu *kultūru. Turklāt jebkuru nacionālo interešu un vienkārši* veselā *saprāta aizstāvēšanas* izpausmi resori pasludina par nacionālismu. Tā tas *bija, kad Latvijas* sabiedrība *pauda* savu *sašutumu par Daugavpils* HES *celtniecības bezjēdzību un* izšķērdību. Resori *klusītēm sāka* projektēt *un iezīmēt* būvlaukumu Liepājas AES celtniecībai, visādi slēpjot no sabiedrības savus nodomus un *cerot* nostādīt *republiku notikuša fakta priekšā. Par* nacionālistisku pasludina *protestu pret metro* celtniecību, kas, *ja* sabiedrības domas tomēr netiks *ņemtas vērā, nesīs postu gan Rīgai, gan visai republikai. Arī tie,* kas vada *Slokas celulozes kombinātu, kurš saindē gaisu un ūdeņus Jūrmalā,* mēģina *iegalvot, ka aizstāv valsts intereses no nacionālistu tī*kojumiem.

K. S. Jāņem vērā vēl kas. Instinktīvi to nemitīgi sajūtam, taču par to nedomājam vai arī domājam maz. Mūsu valstī netiek cienīta cilvēka personība. «Viss cilvēkam, viss cilvēka labā» — tas vēl aizvien ir tukšs lozungs, un cilvēks tiek aplūkots tikai caur masas prizmu.

A. G. *Kā ietekmēšanas objekts, kurš jāmāca,* jāaudzina, *jāievirza utt.*

K. S. Ar cilvēku manipulē, cilvēks kā vērtība praktiski tiek ignorēts. Tāpēc arī ir tik nenormāls serviss, tik nievājoša attieksme pret cilvēku vajadzībām. Tāpēc cilvēks pastāvīgi izjūt pazemojošo nepilnvērtības kompleksu, ko būs grūti izskaust, no kura gandrīz neiespējami atbrīvoties.

A. G. *Es pat teiktu, tiek potēts* liekēdības un parāda komplekss. *Valsts mums it kā visu dod, un mēs par to valstij esam mūžīgi* parādnieki. *Turklāt tiek aizmirsts, ka valstij nav nekā, kas* nebūtu mūsu, mūsu darba *radīts.* Un *valstij nebūs nekā, ja tauta tik vien darīs, kā* gaidīs, *lai valsts*

par viņu rūpējas.

K. S. Manuprāt, cilvēka mūžīgā vaina amo-rālisma un noziedzības prezumpcijā kā greizā spogulī atspoguļo Gori semināru nebeigušā audzēkņa iedzimtā grēka slimīgo koncepciju. Zīmīgi, cik ļoti viņa proponētā cilvēka personības pašvērtības noliegšanas ideja saskanēja ar bijušā jefreitora domām un darbiem.

A. G. Nihilisms attieksmē pret *personību izpaužas arī* nacionālajā *nihilismā,* nacionālo *jūtu,* centienu, *interešu* ignorēšanā.

K. S. Visi starpnacionālo attiecību jautājumi pie mums tikuši risināti formāli doktrinārā līmenī, līdz patiesai starpnacionālo attiecību izveidei vēl ejams tāls ceļš. Visi šodien vērojamie ekscesi ir šādas politikas tiešs rezultāts. Līdz pat šai dienai tiek stāstīts un rakstīts, ka, lūk, šajā rūpnīcā, šajā ciemā dzīvo un strādā tik un tik tautību pārstāvji. Bet vai ir jautāts, cik no viņiem pārvalda dzimto valodu? Esmu pārliecināts, ka vairums šo pārstāvju to nepārvalda vai pārvalda vāji. Kāda gan te tautu draudzība!

A. G. Esmu *pārliecināts, ka draudzēties var vienīgi brīvas tautas. Ja* kādas *tautas nacionālās tiesības tiek ierobežo tas vai* arī *ir apdraudēta tautas* etniskā pastāvēšana, *draudzība* paliek *vienīgi uz papīra.* Vienas *paaudzes* dzīves *laikā, pirmoreiz savā vēsturē latvieši* kļuvuši par *minoritāti savā* etniskajā teritorijā — tas *ir vairāk nekā nopietni.* Un *atkal vainojama resoriskā politika, kas tika piekopta ar republikas vadības prettautiskās rīcības palīdzību. Ceļot lieluzņēmumus Latvijā, tika* taupīts uz ce|u, *skolu,* slimnīcu *celtniecības rēķina. Bet tos, kas protestēja, tūlīt pat apsūdzēja* nacionālismā. Tā tas *bija 1959. gadā un ir vēl* šodien.

K. S. Jāteic, ka jēdziens «nacionālisms» pārāk ilgi tika lietots patvaļīgi, kļuva par birku, par ieganstu apspiešanai un vajāšanai. Ļeņins šo terminu lietoja pietiekami konkrētā un neitrālā nozīmē, atkarībā no bīstamības pakāpes diferencēja lielas un mazas nācijas nacionālismu, turklāt lielākās briesmas saskatīja lielvalstiskajā nacionālismā. Atteikušies no vārda «nacionālisms» visā pasaulē pieņemtās neitrālās terminoloģiskās nozīmes, esam spiesti meklēt aprakstošus, to aizstājošus apzīmējumus — nacionālās jūtas, nacionālā pašapziņa utt. Apgalvojums, ka nacionālisms nostāda savu nāciju pāri citām, ir aplams, patiesībā tas nozīmē, ka personība atzinusi savas nācijas intereses par prioritārām sev.

A. G. Rainim ir vārdi, kas *lieliski raksturo* nacionālā un *internacionālā dialektiku* — «caur savu *tautu mīlēt cilvēci». Un citādi* acīmredzot *nemaz nav iespējams. Sava tauta* — tā taču *arī ir cilvēce, tikai, tā* sakot, mums mūsu *sajūtās.*

K. S. Jā, citādi nemaz nevar būt. Un, pieturoties pie latviešu zemnieka tradicionālās loģikas, nemaz neesmu pārliecināts, ka cilvēce būtu tik ļoti jāmīl. Bet par korektām, civilizētām, ne tik daudz brālīgām, cik labām kaimiņattiecībām gan ir vērts runāt. Latvietim

attiecības ar kaimiņiem ir ne mazāk svarīgas, dažkārt pat svarīgākas nekā attiecības ar radiem.

A. G. *Sakompromitēts ir* arī *internacionālisma jēdziens, tas jāpārskata pašos pamatos.* Mūsu sabiedriskajā *praksē tam, tāpat kā* nacionālismam, *nebija konkrēta satura, to izmantoja kā buramvārdu, kā ideoloģisku* attaisnojumu *administratīvi birokrātiskā aparāta realizētajai rusifikācijas politikai.*

K. S. Starp citu, Ļeņins ir teicis, ka visdedzīgākie rusificētāji ir pārkrievojušies cittautībnieki . . .

A. G. Mūsu republikas *vēsture apstiprina šo ģeniālo* domu . . . *Latviešu un krievu* likteņi *mūsu* gadsimtā *tik cieši* savijušies, *ka,* runājot *par nacionālo* jautājumu mūsu *republikā, agri vai vēlu* nonākam *pie krievu jautājuma,* proti: kā *tik milzīga* nācija ar *tik* diženu *kultūru praktiski bez kurnēšanas pacieta nelikumības un patvaļu*? Vai krievu *kultūru, krievu mentalitāti* veidojošajos *komponentos* nav *īpašību, kas to* darīja iespējamu *un, no* kurām *neatbrīvojusies, nācija no* jauna *varētu nokļūt* verdzībā?

K. S. Diemžēl krievu nacionālā pašapziņa pārāk viegli identificē sevi ar lielvalstiskumu, bet tautas intereses pakļauj valsts interesēm. Vēl nav iznīdēts mesiānisms, saskaņā ar kuru krievu valsts ir trešā Roma, turklāt labāka nekā abas iepriekšējās. Un mesiānismam ir otra puse — utopisms, kurš agri vai vēlu sāk ar varu uzspiest citiem savus priekšstatus par to, kā būs būt.

A. G. Pagājušā *gadsimta vidū to* dziļi analizēja Hercens. Viņš *saskatīja kopsakarību starp* Nikolaja Krievijas — Eiropas žandarma — *ārējo* spožumu un dzimtbūšanas *paverdzinātās krievu tautas pazemotību. Politiskajā pamfletā «No otra krasta»* Hercens *rakstīja: «Krievija daļēji ir* verdzene arī tāpēc, ka *atrod* poēziju *materiālā spēkā un saskata slavu iespējā būt par tautu* biedu.» Aptuveni *tajā pašā laikā Ļermontovs atzinās* o*dīvainajā» mīlestībā uz tēvzemi, taču neattiecināja to uz* slavu, kas *pirkta par* asinīm. *Viņš satriecoši raksturoja* savu *paaudzi, un šis raksturojums lielā mērā pielāgojams arī* «stagnācijas» paaudzei:

«Tik vienaldzīgi tie pret labu un pret (aunu,
Un *varas priekšā vergi* niecīgie . . .»

K. S. Manis iepriekšminētās īpašības joprojām ir pietiekoši aktīvas masu apziņā. Tās rod izpausmi pat tādā progresīvā un visādā ziņā pozitīvā pasākumā, kā Krievijas kristīšanas tūkstošgade. Bieži dzird apgalvojam, ka tieši šajā vēstures punktā atrodams krievu kultūras sākums. Kur tad paliek pagānisma gadu tūkstoši? Vai folkloriskā apziņa nav kultūra? Un tieši folkloriskajā apziņā, pirmskris-tīgās kultūras slānī ir sevišķi daudz paralēļu starp latviešu un krievu pasaules uztveri. Saistot krievu kultūru ar kristietību, masu apziņa to saista arī ar valstiskumu, bet tie nav identi jēdzieni. Turklāt kultūras uzstājīgajā saistīšanā ar kristietību un valstiskumu, precīzāk —

lielvalstiskumu, izpaužas vēl* šobaltdien neiznīdētais mazvērtības komplekss Rietumu priekšā un nevērība pret Krievijas reālajiem sakariem Dienvidos un Austrumos, piemēram, pret polovciešiem. Šodien aktīvie krievu kultūras pirmsākumu meklējumi nav pilnvērtīgi, ja krievu tauta netiek aplūkota citu tautu kontekstā.

A. G. *Profesors* Afanasjevs *reiz rakstīja, ka līdz pat šim laikam vēsturi aplūkojam no lielvalstnieciskās Maskavas redze* sv/edok|a, *saskaņā ar kuru vēl eksistējušas arī* «bezdievīgā Tvēra» un «nešķīstā *Rjazaņa».*

K. S. Tā gan. Par Novgorodu un Pleskavu nemaz nerunājot. Diemžēl šis vēsturiski aplamais redzesviedoklis ir noteicošais arī šodien. Un pareizticības vēsture noklusē varmācību, piemēram, čuvašu kristīšanu.

A. G. *Jāteic, ka krievu pareizticīgo* baznīcas *identificēšanās ar valsti itin bieži bija tās posts un arī — vaina. Bez visa cita tas acīmredzot* jāsaista ar *faktu, ka Vladimirs kristietību pieņēma tieši kā valsts reliģiju. Pašā* baznīcā *ir spēki, kas pozitīvi vērtē baznīcas atdalīšanu no valsts,* tomēr gadsimtiem ilgā *lielvalstnieciskuma tradīcija ir atstājusi savu iespaidu,* un *tas nav tik viegli pārvarams.*

K. S. Varu iedomāties, ko izjūt tatāru skolnieks, kuram PSRS vēstures stundā jāatstāsta Kazaņas ieņemšanas lielvalstnieciskais traktējums. PSRS vēsture mūsu skolās tiek pasniegta kā krievu carisma vēsture un ideoloģija, pilnībā noniecinot pašu tautu. Potē stereotipus par labprātīgu apvienošanos un atkalapvienošanos ar Krieviju, par ko atkal-pievienotajām tautām ir savs viedoklis. Latvieši Pētera I darbību traktē diametrāli pretēji tam, kā to māca skolā. Tas ir absurds, ka latviešiem 1812. gada karš jādēvē par Tēvijas karu. Vai saprātīgi prasīt, lai mēs par tēviju saucam tautu cietumu? Beidzot taču jāatzīst, ka katrai tautai ir tiesības uz savu vēsturi, un tautas pienākums šo vēsturi tālāk nodot saviem bērniem.

A. G. Te savu nelāgo lomu nospēlējis tas *pats birokrātiskais centrālisms, kas prasa, lai Pa* domju Savienībā visās *skolās mācītos pēc* vienotām programmām. Republiku *tautas izglītības ministrijām atvēlēta tikai kontroles* funkcija. Visiem obligātā zināšanu summa *jāsamazina līdz minimumam, lai izglītības pamatsaturs tiktu noteikts republikās.*

K. S. Ir jānošķir PSRS vēsture no Krievijas vēstures. PSRS vēsture varēfti sākties ar 1917. vai ar 1922. gadu, bet Krievijas vēsture nevar būt obligāta visām Savienības skolām.

A. G. *Turklāt reģionālā specifika* nedrīkst *aprobežoties ar vēsturi. Jāņem vērā* Baltijas *kultūras* sakari, piemēram, ar Rietumeiropu, Vidusāzijas *tautu saiknes ar* musulmaņu civilizāciju, arābu *pasauli. Viņiem ģeogrāfijā un ķīmijā aktuāls viens aspekts, mums — cits. Es* vispār neesmu *īsti pārliecināts, vai* Vissavienības *tautas izglītības ministrija maz nepieciešama, šos jautājumus ar mazākiem izdevumiem un lielāku efektivitāti varētu risināt republiku līmenī. Taču atgriezīsimies pie krievu*

jautājuma. Manuprāt, žurnālistikas un *publicistikas, vispār inteliģences uzdevums ir visādi veicināt* krievu nacionālo *pašapziņu, palīdzēt izprast, ka* sta/iniskā administratīvi *birokrātiskā aparāta Krievijai uzliktā tautu* bieda *loma ne vien* nedara *tai* godu, *bet arī ir krievu tautas kaunpilna nasta. Šīs* nepievilcīgās *lomas uzturēšana prasa pārāk daudz enerģijas,* morālu un *materiālu* zaudējumu. Vadības avantūristiskā *iekšpolitika un ārpolitika iegrūdusi tik bagātu zemi, kāda Krievija* neapšaubāmi ir, pazemojošā nabadzībā. *Jāpanāk, lai krievi biežāk jautātu sev, vai valsts politika atbilst viņu* reālajām *interesēm, vai arī viņiem mēģina aizplīvurot skatu ar lielvalstnieciskuma miglu; vai tā veicina nācijas uzplaukumu vai arī pārvaldes aparāta* savtīgo *pretenziju un maniakālo ambīciju apmierināšanu.*

K. S. Daudzām realitātēm, ko esam iemanījušies saukt par kļūmēm, patiesībā ir sava loģika. Tā tas, piemēram, ir ar citu tautību cilvēkiem, kas Latvijā tika ievesti vai ataicināti no citām republikām un šeit nolemti denacionalizācijai, palikuši bez savas garīgās dzīves. Un šāda cilvēkvienība bez tautības, bez garīgām interesēm ir ideāls materiāls birokrātiskām manipulācijām.

A. G. Zīmīgi, *ka denacionalizācijai tiek pakļauti* ne vien *atceļotāju «atšķaidītie» latvieši un paši atceļotāji, bet arī Krievijas krievi. Par krievu kultūras iznīcināšanu runā daudzi krievu rakstnieki un arī biedrība «Pamjatj», tiesa, tās slēdzieni bieži vien ir kroplīgi, ar* antisemītisma un ksenofolijas *piegaršu.* Vienādošana un ni*velēšana nav* ekonomiski jēdzieni vien.

K. S. Jā, mūsu vadoņi krietni papūlējušies, lai Padomju Savienību pārvērstu par vienotu, tumsonīgu un nedalāmu, kur visi iedzīvotāji runātu vienlīdz sliktā krievu valodā. Arī apzīmējums «padomju tauta», kas mums tiek uzspiests, ir neostaļiniska fikcija.

A. G. *Kādus konkrētus* PSRS *tautu pilnvērtīgu un taisnīgu attiecību* veidošanas ceļus *jūs saskatāt*?

K. S. Manuprāt, pārbūves pamatideja ir atgriešanās pie normālām attiecībām. Tā nevis prognozē utopisku nākotni, bet gan atjauno cilvēces izsāpēto vērtību — nacionālo kultūras, arī politisko — tiesības. Ir jāpatur prātā, ka esam vismaz teorētiski apvienojušies, nevis kāda saliedēti. Padomju Savienībā nedrīkst būt vadošo nāciju, pretējā gadījumā mēs no savienības pārvēršamies par impēriju. Nepieciešams atgriezties pie nacionāli administratīvo robežu jēdziena kā veida, kas regulē un aizsargā nacionālo dzīvi. Attiecībā uz Padomju Savienību nav lietojams termins — valsts. Atbilstoši konstitūcijai šī ir valstu savienība, un jāpierod pie domas, ka republika ir valsts. Tas ir vienīgais iespējamais Padomju Savienības ekonomiskās, kultūras un politiskās atjaunotnes ceļš.

A. G. Mūsu problēmu *būtība ir tai apstāklī, ka tieši nacionālajās attiecībās Staļina mantojums saglabāts tā sākotnējā veidā. Šai aspektā*

atkušņa periods Hruščova desmitgadē Latvijai atnesa vēl dzi/āku *ziemu.*

K. S. Tika realizēts un joprojām ir spēkā staļiniskais autonomizācijas plāns, bet mums vajadzīga ļeņiniska valstu savienība. Pilntiesīgai nacionālai pastāvēšanai nepieciešamas politiskas un juridiskas garantijas. Te var vilkt paralēli ar ekoloģisko situāciju, un, manuprāt, nacionālais jautājums šodien ir ekoloģisko problēmu kompleksa sastāvdaļa, un tas jāuztver tieši no šādas pozīcijas.

A. G. Vēl nesen *nacionālajām problēmām* Latvijā *piemita ievērojams* antagonisms. Nu *radušās cerības, ka situācija uzlabosies, taču problēmas paliek.*

K. S. Pamatā tāpēc, ka liela daļa Latvijā dzīvojošo cittautiešu vienkārši ignorē latviešu valodu un tās apgūšanu neuzskata par nepieciešamu. Ir nācies sastapt cilvēkus, kas bez aplinkiem paziņo, ka pat nedomā apgūt latviešu valodu, jo tā esot bezperspektīva. Daudzi vēl šodien tā domā, kaut gan jāsaka, interese par valodas mācīšanos ir augusi un apgūšanas process zināmā mērā aktivizējies. Taču pagaidām nepietiekami. Skolu programmās un apmācības praksē latviešu valoda Latvijā joprojām ir nevienlīdzīgā stāvoklī.

A. G. *Pēdējā laikā no jauna izvirzīts jautājums par suverēnu Latvijas valsti — Latvijas* Padomju *Sociālistisko Republiku. Uzskatu, ka viena no* suverēnas Latvijas prerogatīvām ir *latviešu* valodas *aizsardzība. Pirmais solis ir valsts valodas statusa piešķiršana latviešu valodai un reāli darbi, kas* nodrošinātu tās *reālu* funkcionēšanu *jaunajā kvalitātē.*

K. S. Turklāt, ņemot vērā to, ka citvalod-nieku ir ļoti daudz, divvalodība ieviešama visur, kur iedzīvotāju sastāvs ir daudznacionāls. Jauniešiem valodu jāapgūst un jāiemācās cienīt jau skolā.

A. G. Šobrīd *pieņemti Tautas izglītības ministrijas formulētie latviešu* valodas *mācīšanas mērķi* krievu skolās. Manuprāt, *tie ir nepietiekami, jo* paredz mācīt *tikai* sarunvalodu *(tiesa gan,* šodien arī *tas šķiet ideāli). Tomēr vienīgi latviešu valodas zināšana tikpat plašā apjomā, kā tas tiek prasīts attiecībā uz krievu* valodu *latviešu skolās, kā arī pamatīgs Latvijas vēstures un kultūras* kurss dos *abiturientiem iespēju pilnvērtīgi iesaistīties republikas sabiedriskajā dzīvē.* Pagaidām viņiem šī iespēja *liegta.*

K. S. Diemžēl līdz šim mūsu centieni propagandēt latviešu kultūru citvalodnieku vidū ir palikuši bez atbildes. Izveidojies visai nopietns stāvoklis. Notiek latviešu dzejas vakari krievu valodā, cilvēki pūlas, lai vakari būtu labā līmenī, pieaicina speciālistus. Taču šie vakari nepulcina skatītājus, un vietējā krievu prese parasti atsakās kaut kādā veidā komentēt vai reklamēt šos pasākumus.

A. G. Acīmredzot nepieciešama kompleksa rīcība, *latviešu kultūras aizsardzības un propagandas plāns. Tajā jāietver* attiecīgi likumi, *skolas izglītība, preses darbs,* sociologu, efnopsihologu, demogrāfu *pētījumi starpnacionālo* attiecību *jomā.*

K. S. Viens no veidiem, kā risināmas nacionālās problēmas

republikā, varētu būt kaut minimālas kultūras autonomijas, savu nacionālo sakņu saglabāšanas iespējas piešķiršana visām nācijām. Tad latviešu un cittautībnieku attiecību antagonisms mazināsies. Būs platforma, uz kuras balstoties vieglāk rast savstarpēju sapratni.

A. G. Sai jomā *latviešiem liela pieredze gan no pirmsrevolūcijas, gan no Latvijas* republikas laikiem.

K. S. Jau cara Krievijā Pēterburgā bija latviešu avīžu redakcijas, darbojās Latviešu kultūras veicināšanas biedrība. Pirmspadom-ju laikā, posmā starp diviem kariem, vāciešiem, krieviem, baltkrieviem, ebrejiem, lietuviešiem, igauņiem Latvijā bija nacionālās kultūras biedrības, savi izdevumi, teātri, un tas tika uzlūkots kā norma. Šobrīd Latvijā ir daudz vairāk baltkrievu, taču viņiem nav savas kultūras dzīves, bet toreiz Latvijas Tautas dzejnieks Jānis Rainis bija baltkrievu biedrības izvirzīts kandidāts Latvijas saeimā. Pamācoša ir arī Raiņa darbība saeimā, kur viņš aizstāvēja etnisko

minoritāšu nacionālās intereses. Tā tas bija.

A. G. Domāju, *ka* pieminamas arī nacionālās attiecības *Padomju Krievijā pirms* staļiniskā *apvērsuma. Tolaik* politiskā un *kultūras ziņā loti* aktīvajai *Krievijā* dzīvojošo *latviešu* da|ai bija savas *skolas, teātri, pedagoģiskais institūts,* izdevniecība, *klubi.*

K. S. Sīs tradīcijas jāatjauno. Mūsdienu apstākļos, kad nacionālās problēmas iespējams risināt valsts politikas līmenī, jādibina PSRS tautu valodu un kultūras institūti. Maskavā, Ļeņingradā, bet ne tur vien, arī citos lielākajos kultūras centros. Nesaprotu, kā Ļeņin-gradas universitātes Austrumu valodu nodaļā iespējams mācīties turku valodu, ja netiek apgūta azerbaidžāņu. Somu valodu — bez igauņu valodas. Pasniegšanas metodes bieži vien nav vis zinātniski lingvistiskas, bet gan politiski administratīvas. Vai tiešām lielākajiem slāvistikas centriem nav vajadzīgas baltistikas katedras, kādas pastāv daudzās Eiropas, Amerikas, pat Austrālijas universitātēs?

A. G. Arī tas ir *staļinisma atstāts* mantojums.

K. S. Ja Latvijas mazākumtautības iegūtu iespēju attīstīt savu nacionālo kultūru, latviešu kultūras darbinieki, latviešu inteliģence, neapšaubāmi, sniegtu tām visu iespējamo palīdzību.

A. G. Man šķiet, un šāda doma jau *izteikta zinātniskā literatūrā, ka* cilvēces *vēsturē pašlaik sākas plurālisms. Tas ir vēsturiskais plurālisms, kas dažādus vēstures* posmus *uztver kā vienlīdz* vērtīgus, *kaut* vērtība var *būt dažāda;* etnopsiholoģiskais un *kultūras plurālisms, kas pret katras* tautas *kultūru izturas kā pret patstāvīgu nepārejošu vērtību; politiskais* un sociālais *plurālisms, kas paredz cienīt* cilvēka *suverenitāti.*

K. S. Bez šaubām. Unifikācijas periods, šķiet, iet uz galu. Un šis gals jātuvina visiem iespējamiem līdzekļiem. Pašreiz vissvarīgākā un visvērtīgākā ir konkrētība — kā individuālā, tā nacionālā. Te ir kāda ļoti svarīga lieta, ko es zinu no savas dzejnieka pieredzes, taču

pielāgojama arī nacionālajām attiecībām. Agrāk pēc oriģinalitātes tiecās kā pēc kaut kā ārēja, centās to radīt, turpretī tagad cilvēks šo oriģinalitāti meklē sevī, cenšas to apzināt un saglabāt.

A. G. *Jā, tās* tiešām *ir divas principiāli atšķirīgas pieejas.*

K. S. Tagad saprotam, ka nekas nav jārada, ka viss jau ir. Un tie, kas, tiekdamies pēc oriģinalitātes, mēģina runāt visas cilvēces vārdā, lieku reizi pierāda savu provinciālismu.

A. G. *Tieši mūsdienās,* kad *pasaule balansē uz* katastrofas robežas, *paralēle starp* cilvēces izdzīvošanu *un* nācijas izdzīvošanu *saskatāma sevišķi spilgti.*

K. S. Dabā viss ir savstarpēji saistīts. Tāpat kā cilvēks ir vērtīgs savā neatkārtojamībā, arī nācija, tās neatkārtojamība, savdabība vajadzīga ne jau tai vien. Tā vajadzīga visiem, arī tiem, kas šo kopsakarību pagaidām neizprot. Diemžēl par nacionālās attīstības ideālo modeli pie mums pārlieku ilgi uzskatīts amerikāņu paraugs — katls, kurā tautas tiek sakausētas vienā veselumā. Saprātīgāks būtu Eiropas paraugs, kurā tiek ņemtas vērā visu nāciju intereses. Mums taču nav vienalga, kas notiek ar velsiešiem, baskiem vai sāmiem.

A. G. Attieksme *pret amerikāņu variantu pārskatāma jo vairāk tāpēc, ka no tā jau atsakās paši amerikāņi,* viņi sāk *apzināties, cik* vērtīgs dažādo ieceļotāju *mantojums, kas bagātina* daudzveidīgo *amerikāņu kultūru. Un reizi par* visām *reizēm jāatsakās no tautu dalīšanas lielajās un* mazajās.

K. S. Kultūras jomā kāda tāla ziemeļmeita, kaut vai anekdotēs pārāk bieži minētie čukči, uzkrājusi tādas bagātības, ka tās noteikti ir vērts iepazīt visai cilvēcei. Un tomēr jūsu pieminētā hierarhija patiešām joprojām eksistē daudzu cilvēku apziņā. Būs jāveic milzīgs darbs, lai pārvarētu šos aplamos priekšstatus, un tas diezin vai tiks uzņemts ar aplausiem. Viena no kultūras pamatiezīmēm ir izpratne. Vērtību izpratne — savas, sava tuvākā vērtības; vērtību savienošana — nevis mehāniska, bet dialektiska savstarpēja aizgūšana. Un ne jau viss ir aizgūstams, jo katram ir savi priekšstati par labo un ļauno . . .

A. G. *Še svarīgi izprast arī tās* vērtības, *kuras* negrasāmies *aizgūt.* Mums *tas* nav *pieņemams, bet citā kultūrā — organiska sastāvdaļa.*

K. S. Pilnīgi pareizi, un tad tas, kas šķiet nekulturāls, mežonīgs, atklājas kā kultūras vērtība, kaut atšķiras no mums pierastā. Manuprāt, šo vērtību apzināšana ne vien nemazina nacionālo pašapziņu, bet gan, gluži otrādi, nostiprina un padzi|ina to, padara starpnacionālās attiecības civilizētākas un korektākas.

A. G. Šķiet, *laiks rezumēt. Galvenokārt runājām par problēmām, kas risināmas latviešiem, par latviešu mentalitāti. Bet* varbūt pamēģināsim modelēt *Latvijas un latviešu* kultūras iespējamo *lomu cittautu* dzīvē?

K. S. Mēs joprojām esam specifisks kultūras reģions gan Padomju Savienībā, gan Eiropā. Sīs specifikas vērtība, manuprāt, pieaug. Arvien

lielāku interesi izraisa folkloras un dzejas poētiskajos simbolos paustā mūsu tautas metaforiskā pieredze. Daudzi nesaprot, kā var pastāvēt vesela nācija, kurai dzeja ir kas līdzīgs nacionālajam evaņģēlijam. Lai minam kaut vai Dzejas dienas un ar tām saistītās svinības. Sis fenomens grūti izprotams pat mums pietiekami tuvām tautām — vāciešiem, poļiem. Zināmā mērā tas tām atgādina viņu pašu romantisma periodu.

Dzejas popularitāte šobrīd it kā noplok, taču tās izpratne top dziļāka un smalkāka, tāpēc kopumā poēzijas ietekme nevis mazinās, bet gan, gluži otrādi, kvalitatīvi aug.

A. G. *Baltijas* reģiona *specifiku* Padomju *Savienībā* nosaka arī *tā* eiropeiskums. Visai izplatītajam *priekšstatam par* Baltiju kā par padomju Rietumiem ir *pamats.*

K. S. Baltija paliek sava veida eiropeiskuma rezervāts Padomju Savienībā, un, ja reiz runājam par nacionālo misiju, mēs varētu būt tilts, vai, vēl labāk, kultūras vidutājs starp Krieviju un Rietumeiropu. Daļēji jau mēs veicam šo uzdevumu, taču varētu veikt vēl labāk. Piemēram, cilvēki, kas kultūrā ir profesionāļi, Latvijā varētu atrast krievu un vācu mentalitāšu saskarsmes punktus, kuri, pavirši raugoties, it kā ir neiespējami. Savienojumā ar tradicionālo latviešu noturīgumu tas dotu visai auglīgus rezultātus.

A. G. *Vēlreiz gribētu uzsvērt, ka vērtīgas ne tikai un varbūt ne tik* daudz *latviešu kultūras* virsotnes, cik *tās* savdabīgais *modelis kopumā.*

K. S. Jā, tas ir ļoti svarīgi. Cilvēkiem jāizskaidro, kā mēs raugāmies uz pasauli. Lai mūs saprastu un atbalstītu, ja paši netiekam galā. Bet uz to gan nenākas īpaši paļauties, jābalstās uz pašu spēkiem. Un tomēr nācijas, tās savdabības saglabāšanas un aizsardzības jautājums, manuprāt, ir kultūras ekoloģijai piederīgs. Denacionalizācijas process var kaitēt daudz vairāk, nekā citu uzspiesta kultūra un reliģija. Šis process ir vēl graujošāks un bīstamāks. Tie, kas uzmetās mums par kungiem iepriekšējos gadsimtos, netiecās sagraut un dezorganizēt mūsu etnisko esību. Viņus šie jautājumi neinteresēja, viņi, kā saka, ar mums nebiedrojās. Šodienas situācijā mūsu uzdevums ir modificēt nacionālo modeli, kas izveidojies uz citādas vēsturiskās un sociālās pieredzes bāzes.

A. G. Domāju, ka varam *runāt par otrās nacionālās* Atmodas *sākumu, un tās* uzdevums ir atjaunot nācijas dabiskās tiesības. Nu esam nonākuši pie *galvenā jautājuma. Tātad* — vai viegli *būt latvietim*?

K. S. Nav viegli, un tomēr, ja es būtu ticīgs cilvēks, savu rīta lūgšanu sāktu ar pateicību Dievam par to, ka viņš mani radījis mazai, nevis lielai nācijai piederīgu. Tas daudzējādā ziņā apgrūtina manu fizisko eksistenci, taču liek daudz dziļāk un koncentrētāk domāt ne tikai par savas nācijas, bet arī par pasaules likteni. Tā ir mazas nācijas traģēdija un priekšrocība — tai vairāk sāp, bet tā arī labāk redz. Un

tās sāpe, ja vien tajā nenoslēdzas, ja to nepasludina par principu, ir dzīvinoša. Kā cilvēkam, tā nācijai. Pašas sāpe dara to sevišķi jūtīgu pret cita sāpi, gatavu izprast un kontaktēt. Ar citu nāciju, bet — nāciju, nevis denacionalizētiem elementiem. Ar tiem kontakts nav iespējams.

VILNIS ZARIŅŠ

(NACIONĀLSOCIĀLISMA IDEOLOĢIJA UN PROPAGANDA)

4. VADOŅA KULTS

ras darbinieki, taču biežāk gan pēc nāves. Nacionālsociālisms vadoņa, turklāt dzīvā vadoņa, kultu tikai pastiprinājis līdz groteskiem apmēriem, kas teorētiskajās izpausmēs dažkārt robežojas ar absurdu.

Vācu fašisma kustības dalībniekus, kas bija ļoti neviendabīgi šķiriskajā, dzīves līmeņa, izglītības, reliģiskās pārliecības, līdzšinējo politisko tradīciju un simpātiju ziņā, saturēja kopā gandrīz vai vienīgi aklā paklausība personīgi Hitleram. Vadonis nacionālsociālisma ideoloģijā it kā personificēja organizētību, disciplīnu, gribas un mērķu vienību un citus objektīvus spēkus un faktorus, kam bija būtiska nozīme kustības panākumos, bet kam tās

vadītāji negribēja un nespēja dot racionālu izskaidrojumu

Hitlera kults nacionālsociālisma kustībā parādījās jau ar pirmajiem tās attīstības soļiem, ilgi pirms varas sagrābšanas. Hitlera persona un viņa griba bija vienīgā reālā nacionālsociālistu programma, jo visas pārējās bija utopiskas un radītas demagoģiskos nolūkos. Jau 1923. gada aprīlī, sakarā ar Hitlera 34. dzimšanas dienu, A. Rozenbergs rakstīja par noslēpumaino mijiedarbību, kas pastāvot starp vadoni un tā sekotājiem, norādot, ka daudzu tūkstošu tieksmes un ilgas iemiesojušās vienā

Vadonības princips un atsevišķu personu kults Vācijā nebija nacionālsociālistu jaunievedums. Gandrīz visās zemēs, kur pastāvējusi antagonisku šķiru sabiedrība, tas nekad nav izzudis no reakcionāru politisku spēku cīņas līdzekļu arsenāla un sevišķi pastiprinājies karu vai citu sabiedrisku satricinājumu periodos. Par kulta objektiem Vācijā bijuši gan monarhi — Fridrihs I Bar-barosa, Fridrihs II, Josefs II, gan karavadoņi — Vallenšteins, Moltke, Hindenburgs, gan politiski darbinieki, it īpaši Bismarks, gan atsevišķi dumpinieki — Gecs no Berlihingenas, Andreass Hofers, arī daži kultū

personībā. Salīdzinājis Hitleru ar Fridrihu II un Bis-marku, Rozenbergs norādīja: «[■■] Taču mēs jau šodien varam sacīt, ka ne tikai mums Hitlera vārds ieguvis mistisku skanējumu. Ar šo vārdu vācu tauta reiz tiks vētīta kviešos un pelavās . .»[2]

Vadoņa kulta teorētiskais pamatojums nacionālsociālisma ideoloģijā bija bioloģiska rakstura — kā spēcīgākā, resp., spējīgākā, indivīda izvirzīšanās dabiskās izlases rezultātā. Saskaņā ar nacionālsociālistu koncepciju esot gan augstākas, gan zemākas tautas, bet katras tautas sastāvā — labāki un sliktāki cilvēki. Esot dabiski un pareizi, ja pasaulē valdot labākā tauta un labākie cilvēki.[3] Visu, kas pasaulē vērtīgs, esot radījušas, atklājušas un organizējušas nevis masas, ne arī vairākums, bet gan atsevišķas izcilas personības ar labām galvām. Sabiedrības pareizas organizēšanas uzdevums esot nodrošināt, lai labākās galvas stāvētu pāri masai un masa būtu pakļauta šīm labākajām galvām, nevis otrādi.[4]Iz-cilās personības neviens nevarot aizstāt ne glezniecībā, ne dzejā vai filozofijā, ne arī valsts lietās un karošanā, jo viņu darbība ietilpstot mākslas novadā, kur var darboties vienīgi tie, kas ar dieva žēlastību tam dzimuši.[5] *Šādi cilvēki politikā nevarot gūt ietekmi demokrātisku vēlēšanu ceļā, jo viņu esot ļoti maz — parasti vienā nācijā esot tikai viens īsts valstsvīrs — un pret izciliem ģēnijiem plašās masas gluži instinktīvi esot naidīgi noskaņotas, tādēļ, norādīja Hitlers, «drīzāk kamielis izlīdīs caur adatas aci, nekā vēlēšanu ceļā tiks «atklāts» kāds izcils cilvēks».[6]*

Šāds apgalvojums gandrīz burtiski atkārtoja uzskatus par stipro personību un pūli, kas sastāvot no viduvē-jībām, kurus jau 19. gs.

astoņdesmitajos gados savā darbā «Griba valdīt» pauda Fridrihs NīčeJ Tamlīdzīga nostāja nozīmē sabiedrības likumsakarību ačgārnu interpretāciju. Izcilas un talantīgas personības tiešām ir vajadzīgas lielu uzdevumu veikšanai, taču tās nekur nerodas gatavā veidā, bet izaug visur tur, kur ir labvēlīgi apstākļi viņu talantu attīstībai. Turklāt sabiedrisko notikumu nozīmīgums visbiežāk ir atkarīgs no tā, cik lielā mērā tajos apzinīgi vai neapzinīgi piedalās tautas masas.

Kādā ceļā «dzimušajiem vadītājiem» jāiegūst vara, nacionālsociālistu ideologu rakstos tieši nav norādīts, bet 1923. gada pučs nepārprotami to apliecināja. Vēlāk, kad hitleriešiem radās perspektīva iegūt varu, izmantojot vēlēšanas, attiecīgas izmaiņas pārdzīvoja arī viņu ideotoģija. Taču arī pēc nākšanas pie varas nacionālsociālisti par savas varas avotu uzskatīja nevis vēlēšanas vai citas konstitucionālas procedūras, bet gan vadoņa gribu.[6]

Vairākums, apgalvoja nacionālsociālisti, pārstāv muļķību un gļēvulību, demokrātisms atļauj gļēvuļiem slēpties no atbildības tā saucamā vairākuma svārku stērbelēs.[9] Turklāt tauta arī pati negribot sevi pārvaldīt un vēloties vienīgi, lai viņai būtu labs vadonis.[10] Visur, kur vien kāda kopiena nopietni cīnījusies par savu eksistenci, esot pastāvējis vadonības princips, kas esot ne vien tūkstoškārt apstiprinājies karavīru dzīvē, bet pastāvējis visur, arī demokrātijas apstākļos, kur vien esot veikts kas liels un ar atbildības sajūtu." No viena vadoņa klātesamības vai trūkuma varot būt atkarīga tautas augšupeja vai iznīcība.'[2]

Svarīgākā īpašība, kas vajadzīga vadonim, pēc nacionālsociālistu uzskatiem, esot stipra griba, bet arī spējas, izlemšanas spēja un neatlaidība.[13] Teorētiķi tikai ļoti retos gadījumos varot kļūt par vadītājiem, jo tie nezinot masu psiholoģiju, turpretim aģitatori un pat demagogi esot labāk piemēroti vadītāja uzdevumam, jo spējot virzīt masas.[14] Spēja būt par vadītāju esot iedzimta un tai neesot nekas kopīgs ar zināšanu bagātību.[15]

Esot liela nelaime tautai, ja tās priekšgalā atrodoties filozofējošs gļēvulis, kāds esot bijis kanclers Betmens Hollvegs. Ja viņa vietā Vāciju I pasaules kara gados būtu vadījis kāds robusts cilvēks no tautas, apveltīts ar veselīgiem instinktiem, enerģiju un drosmi,

vienkāršo grenadieru varoņasinis nebūtu lijušas veltīgi ,[16]

Nacionālsociālisma ideoloģijā nebija izstrādāti nekādi objektīvi kritēriji vai etaloni, kas dotu iespēju konstatēt tā vai cita cilvēka piemērotību vadītāja funkcijām. Tas lieku reizi pierāda šīs ideoloģijas paviršo, fasādes raksturu. Spējas būt par organizatoru vai vadītāju, tāpat kā visi talanti, protams, visiem cilvēkiem nepiemīt vienādā mērā, kaut gan, tāpat kā visas spējas, var tikt attīstītas un izkoptas. Nacionālsociālistu izvirzītās prasības vadītājiem aprobežojās galvenokārt ar gribas sfēru un ignorēja prātu, zināšanas, prasmi vadīt. Enerģisku, varmācīgu, taču mazizglītotu, nekulturālu cilvēku izvirzīšanās lielā skaitā vācu fašistu partijas vadībā konkrētajos apstākļos gan dažus gadus deva vairākas priekšrocības nacionālsociālisma kustībai, sevišķi tādēļ, ka šādu ļaužu aprindās nekad neradās sašutums par režīma pastrādātajiem noziegumiem un viņi nešaubīdamies tajos piedalījās. Taču ilgstošā laika sprīdī minētās vadošo darbinieku īpašības veicināja fašistiskās

Vācijas starptautisko izolāciju, kā arī nesaudzīgu cīņu starp dažādām personām, organizācijām un resoriem pašā Vācijā par ietekmi valstī. Fašistiskā tipa vadītāji ar savu rīcību noveda Vāciju pie daudz smagākas katastrofas nekā monarhistiskie.

Nacionālsociālisma ideologi, atzīdami, ka vadītāja spējas iespējams gūt vienīgi iedzimtības ceļā, aicināja meklēt tikai šos, jau gatavos vadītājus. Turklāt viņi brīdināja no šablonisma vadošo darbinieku izraudzīšanā, jo daudzos apvidos varot neatrasties neviens, kas derīgs šādiem uzdevumiem, kamēr citur varot būt divi vai trīs vienlīdz spējīgi?[1]

Ar vadoņa īpašībām visbagātāk apveltītais cilvēks, pēc nacionālsociālistu koncepcijas, bija Ādolfs Hitlers, tādēļ viņa un viņa piekritēju kundzībai Vācijā nekādu citu pamatojumu parasti nemeklēja. Hitleram bija jāvalda ne tāpēc, ka viņa pārstāvētā programma būtu labāka par citām, bet gan tāpēc, ka viņš ir vadonis. Ārpus šī apļa pierādījuma nacionālsociālistu ideologu darbos tikai fragmentāri un neizstrādāti pavīdēja argumenti par labu Hitlera varai, kas pēc varas sagrābšanas vispār netika minēti. Hitlers pats atzīmēja jaunas kustības sācēju prioritātes tiesības, kas izpaužoties tādējādi, ka kustība nevis apvienojas ar grupām un apvienībām, kas cīnās par to pašu mērķi, bet gan konkurences cīņā visspējīgākais vadītājs un vislabāk organizētā kustība izvirzoties priekšgalā un citus nobīdot sānis vai pakļaujot sev.'s

Daudz plašāk bija propagandēts daudzās variācijās izplatītais atzinums, ka Hitlers ir vācu tautas glābējs no nelaimes. Kā apgalvoja H. Gērings: «[..] Kad posts bija vislielākais, Dievs Kungs dāvāja vācu tautai glābēju, vīru no tautas, bez skanīga vārda, bez īpašuma, bez sakariem, vienkāršu, taču ar milzīgu rakstura un ģēnija spēku. Ādolfs Hitlers ir nācis no paša tautas pirmspēka un ņēmis vācu likteni savās tīrajās, stiprajās rokās.»[19]

Domu, ka Hitlers ir dieva sūtīts glābējs, Gērings atkārtoja savā runā 1938. gada 18. martā Reihstāga sēdē u. c.

Hitleru kā vācu tautas glābēju no negoda un pazemojumiem minēja Roberts Lejs, runājot Minhenē 1934. g. 25. februārī.

R. Hess savā 1934. g. 25. jūnija radiorunā raksturoja Hitleru kā Augstākās Gribas rīku, kas, pats to neapzinādamies vai arī apzinādamies, ir gājis pareizo ceļu.[20]

Nacionālsociālisti plaši reklamēja savu izdomu, ka viņu darbības rezultātā Vācijā vairs neesot naidīgu šķiru, visa tauta esot vienota, un tas esot sevišķs Hitlera nopelns.

1936. g. 15. oktobrī, uzrunājot banku un apdrošināšanas sabiedrību darbiniekus Berlīnē, Roberts Lejs norādīja, ka, pateicoties Hitleram, strādnieki, pilsoņi un dažādi citi spēki vairs necīnoties savā starpā un visi esot laimīgi.[21]

Arī Gērings apgalvoja, ka Hitlers īstenojis vācu vēstures lielāko sapni — dažādu šķiru un partiju sašķeltības vietā radījis vienu vienīgu tautu [22]

Lieki norādīt tamlīdzīgu apgalvojumu liekulību. Nemaz neiztirzājot darbaļaužu ekspluatācijas ievērojamo pastiprināšanos, par kādu tautas vienību varēja būt runa, ja daudzi tūkstoši tās labāko dēlu atradās gestapo moku kambaros un koncentrācijas nometnēs, bet daudziem citiem vienīgā iespēja saglabāt dzīvību un cilvēka cieņu bija emigrācija.

Nacionālsociālisti centās tautai iegalvot, ka Hitlers vadot vācu tautu un veidojot vācu likteni pēc providences likuma gribas, neatkarīgi no visām šīs pasaules varu ietekmēm [23] ***Viņš viens pats nesot visas nācijas likteni uz saviem pleciem.*** [24] ***Neesot neviena valstsvīra, kas baudītu lielāku tautas uzticību kā Ādolfs Hitlers.*** [25] ***Tauta, kurai esot tāds vadonis, patiesi varot saukties par dižu tautu (. .*** *ist zu Grossen berufen)*[26]

Pirms Vācijas kaimiņtautu pakļaušanas Hitlera varu bija iespējams pamatot arī kā loģisku nepieciešamību — «*ein Volk, ein Reich und ein Führer*».[2'] ***Vēlāk šī pati formula bija arguments citu tautu iznīcināšanai vai asi-milēšanai. Augstākā autoritāte, uz kuru atsaucoties vācu fašisti varēja pamatot savas tiesības valdīt, bija vadoņa uzticība, kas viņiem dāvāta.***[28] «r — ***Viena vienīga cilvēka griba noteic mūsu kolonnu gaitu, — izsaucās Hitlera ieceltais Vatsts jaunatnes fīrers Baldurs fon Sirahs savā runā 1934. g. 25. februārī Minhenē. — Mūsu vadonis un mūsu pienākums ir mūsu rīcības un domāšanas dzinējspēki . .***»[29]

Vadonis ir Vācijas politikas satura vienīgais noteicējs — norādīja iekšlietu ministrs Dr. Friks 1934. g. 31. janvārī. [30]

Saskaņā ar nacionālsociālistu koncepciju Hitlera lomai valstī atbilda viņa subjektīvās īpašības. «[..] Ja kristīgais katolis ir pārliecināts, ka pāvests ir nemaldīgs visās ticības un tikumības lietās, tad mēs, nacionālsociālisti, ar tādu pašu iekšēju pārliecību paziņojam, ka arī mums visās politiskās un citās lietās, kas attiecas uz tautas nacionālajām un sociālajām interesēm, Vadonis ir pilnīgi nemaldīgs,» apgalvoja H. Gērings. [3'] ***Teorijas laukā, norādīja H. Gērings savā runā Si-lēzijas novada dienā 1935. g. 26. oktobrī, nacionālsociālisti par autoritāti atzīst tikai vienu darbu — A. Hitlera «Mein Kampf».*** [32]

«— Viens paliek ārpus katras kritikas, — ***norādīja R. Hess savā 1934. g. 25. jūnija radiorunā Ķelnē, — tas ir vadonis. Tas tā ir tādēļ, ka katrs jūt un zina: viņam vienmēr bijusi taisnība un viņam vienmēr būs taisnība .*** .a > [33]

Tautai Hitlers tika iztēlots kā universāls ģēnijs, un viņš arī rīkojās atbilstoši šai lomai. Arhitektiem viņš deva padomus, kā

būvēt, dzejniekiem — kā dzejot, ģenerāļiem — kā karot, zinātniekiem — kā pētīt, administratoriem un ekonomistiem — kā pārvaldīt valsti.. [34] *Nacionālsociālistu ētiskajā koncepcijā vadonis bija augstākais, absolūtais labums, visu vērtību mēraukla un kritērijs.*

Vienīgi Rozenbergs vietumis norādījis citu augstāko vērtību — nacionālo godu.[35]

*Sevišķi raksturīgu Hitlera īpašību apgaismoja Josefs Gebelss savā radiorunā 1935. g. 20. aprīlī (Hitlera dzimšanas dienā): «Sis vīrs ir fanātiski savas sūtības apsēsts» (*Dieser Mann ist fanatisch von seiner Sache besessen), *viņš esot upurējis tai savu laimi un privāto dzīvi.*[36] *Šādos apstākļos kalpošana Vācijai tika identificēta ar kalpošanu Vadonim.*[37] *Tautas lielākā manta (*Das höchste Gut) *pēc šīs koncepcijas esot ticība saviem spēkiem un uzticība vadonim.*[38]

Atbilstoši šādam atzinumam Vācijas armija, sākot ar 1934. g. 2. augustu, zvērēja uzticību personīgi Hitleram.[39]

Jautājums par aklu uzticību vadītājam nacionālsociālisma ideoloģijā izstrādāts ļoti detalizēti. Rūdolfs Hess, uzrunājot nacionālsociālisma jaunatnes kustības darbiniekus Minhenē 1934. g. 26. februārī, norādīja: «No jums tiek prasīta ne tikai uzticība darbos, bet arī uzticība uzskatos.. Uzticība uzskatos nozīmē nelaužamu uzticību, uzticību, kas nepazīst nekādus «ja», «bet» un atsaukumus. Uzticība uzskatos nozīmē beznosacījumu uzticību, kas nejautā, vai pavēle ir lietderīga, kas nejautā, vai pavēle ir pamatota, bet kas klausa paklausības dēļ. Ja pavēle paklausītājam kaitē personīgi vai ir pretrunā ar viņa pārliecību, tās izpildīšana kļūst par varonīga rakstura izpausmi. „»[40]

Vadoņa pilnvaru un kompetenču robeža nacionālsociālisma teorijā nav aplūkota. Tādas nebija. Juridiskajos jautājumos, kā paskaidroja Gērings intervijā Hersta presei 1934. g. novembrī: «Tiesības un vadoņa griba ir viens un tas pats.»[41] *Šāds stāvoklis deva Hitleram juridisku pamatojumu nogalināt jebkuru cilvēku bez izmeklēšanas un bez tiesas, kā tas daudzkārt tika praktizēts fašistiskajā Vācijā. Komentējot savu lomu tā saucamajā «garo nažu naktī» 1934. g. 30. jūnijā, kad viņš personīgi piedalījās daudzu savu bijušo cīņas biedru nogalināšanā, Hitlers 1934. g. 13. jūlija runā Reihstāgā paskaidroja: «Sajā stundā es biju atbildīgs par vācu nācijas likteni un tādēļ* vācu tautas augstākais tiesas kungs» *(des deutschen Volkes oberster Gerichtsherr).*[42] (Pasvītrots tekstā. —V. Z.)

Zinot nacionālsociālistu attieksmi pret faktiem, nav grūti saprast, kāpēc Hitleru, kas pēc monopolistu gribas nežēlīgi žņaudza visus revolucionāros un demokrātiskos spēkus, viņi dēvēja par «lielo revolūcijas stratēģi» un «vislielākā stila revolucionāru».[43] *Cilvēku, kura vārdā un vadībā Vācija tika pārvērsta par milzīgu*

koncentrācijas nometni un cilvēku kautuvi, viņi nekautrējās daudzināt par «karsti mīļoto vadoni», «vismīļotāko starp mirstīgajiem» un nenosarkstot apgalvoja, ka visi vācieši no sirds sakot: «Paldies mūsu vadonim, kas dzīvi darījis dzīvošanas vērtu.»[44]

Masu psihozi, kādu nacionālsociālisti centās radīt un daudzos gadījumos arī radīja, izmantojot vadoņa kultd, raksturo Gēringa atzinums par pūļa izturēšanos Hitlera tuvumā. Visur, kur Hitlers parādoties, ļaudis gavilējot.

«Kā tad mirdz acis, sevišķi jaunatnei, kā ļaudis savā bezgalīgajā pateicībā nonāk visaugstākajā ekstāzē, kā cieši sablīvējušos ļaužu masu, līdzīgi aizdedzinošai dzirkstelei, pārskrien ziņa: Vadonis nāk.»[45]

«Nemeklējiet Ādolfu Hitleru ar smadzenēm — aicināja Rūdolfs Hess — ar savu siržu spēku jūs viņu visi atradīsiet. Ādolfs Hitlers ir Vācija un Vācija ir Ādolfs Hitlers . .»[46]

Hitlers arī pats ļoti rūpējās par savas popularitātes vairošanu un pienācīgā gadījumā nevairījās familiāri izturēties pret NSDAP un SA ierindas biedriem. Ja kāda mirstoša nacionālsociālistu kustības veterāna pēdējā vēlēšanās bija vēlreiz redzēt savu vadoni, Hitlers

dažkārt atlika visus citus darbus, lai pasēdētu pie mirēja gultas.[47] Kad Hitlera personīgajam šoferim

1940. g. septembrī palika 30 gadu, Hitlers lika sarīkot dzimšanas dienas svinības, turklāt nosēdināja šoferi sev pie labās rokas.[46]

Gebelss sevišķi pasvītroja Hitlera prasmi iepriecināt vienkāršos ļaudis, īpaši vēlēšanu kampaņu laikā. «[. .] Piebāzis kabatas ar cigarešu kastītēm, kur katrā kastītē iebāzta vienmarku vai divmarku naudas zīme, tāds viņš devās savos braucienos. Nebija neviena uz ielas sastapta amatnieku mācekļa, ko viņš nebūtu apdāvinājis. Katrai mātei atradās kāds draudzīgs vārds un katram bērnam sirsnīgs rokasspiediens. .»[49] Gebelss nenorādīja vienīgi avotu, no kurienes nāca šie vienmarku un divmarku gabali un cigarešu kastītes, jo kopš I pasaules kara sākuma Hitlers nekādu produktīvu darbu nebija strādājis.

Uzņemdams sev adresētos suminājumus kā pareizus un pelnītus, Hitlers no savas puses atzina, ka vadoņa amats viņam ļoti pa prātam. «[..] Es kā vadonis nevaru iedomāties lieliskāku un lepnāku uzdevumu šai pasaulē, kā kalpot šai tautai,» viņš norādīja savā runā Tempelhofas laukos 1935. g. 1. maijā.[50] *Tādēļ viņš ļoti uzmanīgi vēroja visas reālās vai iedomātās briesmas savam izņēmuma stāvoklim. Propagandēdams valdīšanas principus, kas tuvi absolūtās monarhijas vai pat austrumu despotijas valdīšanas tradīcijām, Hitlers nikni apkaroja jebkādus konstitucionālus ierobežojumus vienpersonīgai diktatūrai. Iebildumus pret atsevišķu personu apjūsmošanu viņš centās iztēlot kā ļoti bīstamu ebreju viltības izpausmi. Ebreji, — apgalvoja Hitlers, — savās tieksmēs graut cilvēci un kultūru, tautas izrādīto godināšanu saviem izcilajiem gariem cenšas iztēlot kā necienīgu un apzīmē to par «personības kultu».[5']*

Ļoti piesardzīgi Hitlers izturējās arī pret saviem vistuvākajiem cīņas biedriem, ne bez iemesla baidīdamies no konkurences un opozīcijas. Jau ilgi pirms varas sagrābšanas viņu nodarbināja doma, ka sīki un niecīgi gari uzmanīgi vērojot veiksmīga vīra panākumus un «[..] Gluži tāpat kā zvirbuļi, kas šķietami pilnīgi bez intereses, taču īstenībā ļoti sasprindzināti ilgstoši vēro laimīgāku biedru, kas atradis gabaliņu maizes, lai pēkšņi negaidītā acumirklī to nolaupītu, tā arī šie ļaudis. .»[b2] Tādēļ nav nejaušība, ka distance starp Hitleru un viņa cīņas biedriem, kas pastāvēja jau pirms varas sagrābšanas, 1933. gadā un 1934. gada pirmajā pusē nemitīgi palielinājās. Vairums nacionālsociālistu līderu kopš šī laika attiecībā pret Hitleru tēloja akli paklausīgus vergus, bet nepadevīgākie un stūrgalvīgākie tika iznicināti 1934. gada 30. jūnijā.

Tikai atsevišķi ļoti ietekmīgi un plaši pazīstami cilvēki atļāvās neizdabāt visām Hitlera prasībām. Tā, piemēram, finansists Jalmārs

Sahts, pēc Hitlera paša atzinuma, nekad neesot uzrunājis Hitleru ar vārdiem «Mans vadoni» *(Mein Fuhrer)**, bet vienmēr sacījis «Ļoti cienījamais Hitlera kungs»*** *(Sehr geehrter Herr Hitler)* ***un vēstules nobeidzis nevis ar standartisko frāzi «Heil Hitler», bet ar savas dziļās cieņas apliecinājumiem. Arī feldmaršals Ludendorfs dažreiz atļāvās ignorēt Hitlera vēlēšanos, piemēram, atsacījās nolaist karogu pusmastā sakarā ar Hindenburga nāvi.**[4]*

Mazajiem, kas skrien pa visam Vadoņa istabām, pagalmu un dārzu, arvien tiek sagatavota kado možo dāvana, kas iepriecina bērnu sirsniņas. Pie Ādolfa Hifler'a bērni juta* kd savas mājas.

Vadītāju un organizatoru slāni nacionālsociālistu

Pēc šiem pārdzīvojumiem atvadīšanos arvien ir ļoti sirsnīga un bieži viesim šķiršanas ir tik grūta, ka Ādolfa m Hitlerour» viņš

partijas aparātā Hitlers uzskatīja par neizbēgamu ļaunumu, jo tas izjaucot dabisko un ideālo kontaktu starp vadoni un sekotājiem. Lai nerastos distance starp kustības vadību un ierindniekiem un lai varētu ilgstoši saglabāt iekšējo vienību, Hitlers rekomendēja radīt kustības centru, ko līdzīgi Mekai vai Romai apvītu maģiska burvība.[55] Praksē nacionālsociālisti savas kundzības periodā šādu ģeogrāfisku centru un svētceļojumu vietu vēl neizveidoja, ja par tādu neuzskata Minhenes alus zāli, Hindenburga kapu, NSDAP namu Nirnbergā utt. Taču asinskaroga *(Blutfahne)* ***mistērija un it īpaši Hitlera paša klātesamība masu mītiņos tieši vai ar filmu, radio, neskaitāmo attēlu un fotogrāfiju, un miljonu tirāžā izplatītās grāmatas «Mein Kampf» starpniecību liecina, ka tieša kontakta vai kontakta ilūzijas uzturēšanai starp sevi un masām viņš veltījis daudz pūļu. Svarīgākais noteikums, ko Hitlers izvirzījis zemāko rangu vadītājiem, bija prasība pēc aklas paklausības un bezierunu padevības.[56] Vienīgi akla paklausība deva iespēju nacionālsociālisma līderim iesaistīt plašas masas pretēji to šķiriskajām interesēm monopolu kundzības stiprināšanā un jauna***

pasaules kara gatavošanā. Vienīgi akla paklausība Hitleram varēja saturēt kopā neviendabīgo NSDAP un tās trieciennvienibu biedru masu un dot Hitleram zināmu drošību, ka šajās organizācijās neizveidosies opozīcija viņa politikai un vadošajam stāvoklim.

Hitlera prasību pēc aklas bezierunu paklausības rūpīgi ievēroja visi fašistiskās Vācijas vadošie darbinieki. 1935. gada 3. janvārī Vācijas augstākie administratori, virsnieki, NSDAP, tās trieciengrupu, Hitlera jaunatnes un citu organizāciju un resoru vadītāji, kas šajā dienā bija sapulcināti Berlīnes operā, pasniedza

Hitleram apsveikuma adresi, kurā starp citu bija norādīts: «[. .] Aklā paklausībā mēs visi *arī šogad sekosim Jums kā mūsu vadonim, pilni nesatricināmas ticības, ka visas Jūsu jūtas un domas, Jūsu pašaizliedzīgais darbs veltīts vācu tautas uzplaukumam . .»[bl]*

Stingri ieturot vēlamo distanci, Hitlers tomēr apzinājās, ka, vienīgi pateicoties fašistisko organizāciju un zemāko rangu vadītāju rīcībai, viņam izdevies iegūt un noturēt varu. Sapulcinājis SA *veterānus varas sagrābšanas trešajā gadadienā 1936. g. 30. janvārī, Hitlers konstatēja: «[..] Viss, kas jūs esat, jūs esat, pateicoties man, un viss, kas es esmu, esmu — vienīgi pateicoties jums*. .a>[58] *Ja sanāksmē būtu klāt arī vācu monopolu pārstāvji, atzinums būtu tuvs patiesībai.*

Jaunajiem nacionālsociālistiem vajadzēja zvērēt nelaužamu uzticību vadonim un arī bezierunu paklausību viņa ieceltajiem vadītājiem[59] Jānorāda gan, ka, pēc Ro-zenberga uzskatiem, prasība pēc aklas, tā saucamās līķa paklausības esot semītiska. To no musulmaņiem esot pārņēmuši jezuīti un kā atklātu izaicinājumu ievazājuši ģermāniski rietumnieciskajā gara dzīvē. Taču, kā liecina pierakstītie Hitlera izteicieni, viņš šo Rozenber-ga darbu tikai vietumis esot palasījis, jo, pēc viņa domām, grāmata pārāk grūti saprotama,[61] *tādēļ Rozenberga nostāju šajā jautājumā viņš varēja arī nezināt. . .*

Kustība, pēc Hitlera atzinuma, jāorganizē šādi: kustības priekšgalā ir pirmais priekšsēdētājs, kas atbild par visu kustību. (Tikai nav nevienas instances, kurai viņš būtu atbildīgs.) Viņš sadala uzdevumus saviem līdzstrādniekiem. Līdzstrādnieki katrs pārzina ierobežotu darbības sektoru un ir atbildīgi par savu rīcību vienīgi pirmajam priekšsēdētājam. Vienīgais saistītāj-loceklis, kas izvēlas darbu veicējus, nosprauž vispārējās vadlīnijas un nodrošina darba saskaņotību, ir pirmais priekšsēdētājs[62]

Sevišķa svētku d<eno ,oun«i:•; ˆ *t* 20. ap'tii*. Ādolfa Hitlera dz*rr$o«as *(hņņu. .... ov.* cii«m dāvanām ir pirmie apsveicēji. Ar o. / «os.-ˆkūmiem visu vdcu tauta nodod v;*vuj> labākas jumus un uˆikIOos opl»<Kmd}umus savam mīļotam Vadonim.

Sāds princips obligāts visām nacionālsociālistu organizācijām no augšas līdz apakšai. Katrs zemākais vadītājs ir atbildīgs vienīgi augstākajam vadītājam. Organizācijās iespējama domu apmaiņa, taču balsošana nav pieļaujama, jo izlemj ieceltais vadītājs.[62] Vadītājam līdzās var būt arī padomnieki, taču bez tiesībām lemt.[64] Politiskas partijas spēks nacionālsociālistu izpratnē nepastāvot tās biedru iniciatīvā un patstāvībā, bet gan disciplinētībā un paklausībā vadībai.[65]

Vairāki nacionālsociālistu hierarhijas otrā ranga darbinieki centušies raksturot kustību no sava viedokļa un pamatot savu lomu tanī. Pirms nākšanas pie varas un arī pirmajos nacionālsociālisma kustības mēnešos viņi to darīja ar zināmu pašapziņu. . . . Nacionālsociālisms ir tikai tagadne, — rakstīja Gebelss 1929. gadā.

— Ja grib, lai tas būtu arī nākotne, tam jārada hierarhija un jāveido tradīcijas ...

.. .Visu lielo ilgstoši pastāvējušo vēstures veidojumu pirmsākumā bijusi viena politiski domājoša galva, taču iesākto darbu pārņēmusi un izvērtusi pirmsā-cējam līdzvērtīga un viņa mantojuma cienīga hierarhija . ..

... Bez šādas hierarhijas politiskais ģēnijs atstajot aiz sevis vienīgi drupas, sastatnes un nepabeigtu baznīcu .. [66]

Ja Hitlera politiskie ideāli bija tuvi absolūtajai monarhijai, daudzi viņa sekotāji simpatizēja hierarhiskai sabiedrības organizācijas formai.

A. Rozenbergs raksturoja vācu fašisma kustību kā jaunu vācu ordeni.[67] *A. Rozenbergs, V. Darrē, H. Himlers un vairāki citi NSDAP līderi centās izveidot jaunu, pēc Ziemeļu rases tīrasinības pazīmēm izraudzītu aristokrātiju, dibinot šim nolūkam vadošo kadru mācību iestādes, tā sauktās Ordeņa skolas, kur uzņēma tikai īpaši atlasītus jauniešus, kā arī veidojot jaunu zemes un asiņu dižciltīgo kastu. Sie pasākumi neskāra Hitlera vienpersonīgo varu, taču bija viena no daudzajām nacionālsociālisma teorētiskās nekonsekvences izpausmēm.*

Vācu fašisma augstāko vadītāju tieksmi pēc oligar-hijas vai vismaz aristokrātiskām pārvaldes formām visskaidrāk formulējis J. Gebelss, salīdzinot fašistiskās Vācijas politisko dzīvi ar teātra izrādi. «[. .] Katrs teātra apmeklētājs jau nevar iet uz skatuves un aizstāt aktierus, — viņš rakstīja. — Sādu tiesību nevar iegūt pat ar ļoti cītīgu teātra apmeklēšanu, ieeja mākslas tēlu šaurajā hierarhijā izcīnāma smagā darbā.

Ne jau katrs var apvilkt varoņa mēteli jeb — politiski raugoties — piespraust nacionālsociālista nozīmi un paziņot, ka esot īsts nacionālsociālists. Ja lajs ietērpjas togā, viņš nebūt nekļūst par traģiķi. Gluži otrādi — lielu traģiķi pazīst arī bez togas, un diletants vienīgi tādēļ tērpjas togā, ka viņam trūkst traģiķa talanta.

Tā arī partijā vienmēr jāsaglabā nacionālsociālistiskās vadības hierarhija. *(Gebelsa pasvītrojams. — V. Z.). Vienmēr un aizvien jāpastāv tās mazākuma privilēģijai vadīt valsti..* .»[68]

H. Gērings ļoti konsekventi propagandēja uzskatu, ka ikviena nacionālsociālista varas vienīgais pamats ir Hitlera griba. NSDAP virsotni Gērings (pirms 1934. g. jūnija) salīdzināja ar apaļā galda bruņiniekiem, kuru vidū esot viens vadonis. Par visglaimojošāko titulu Gērings uzskatot apzīmējumu: «Mūsu vadoņa uzticamākais paladīns».[69]

Arī R. Lejs savā runā Minhenē 1934. g. 25. februārī atzina, ka «. . mūs, politiskos vadītājus, liktenis aicinājis būt par mūsu vadoņa politiskās gribas nesējiem».[70] *Vēlāk Leja, tāpat nacionālsociālistu līderu vairuma pašapziņa ievērojami saplaka un 1936. g. 15. oktobrī, runādams Vācijas banku un krājkasu darbinieku sanāksmē,*

viņš konstatēja: «Es esmu tikai Ādolfa Hitlera darbarīks un gribas īstenotājs ..»'

Par Hitlera un viņa tuvāko palīgu personīgajām īpašībām un valdīšanas metodēm sarakstīts milzums literatūras. Viņu suminašanai vai nievāšanai izlietots milzums visdažādāko epitetu.

Aplūkojot jautājumu par vadošo nacionālsociālistu personībām vienīgi tēmas ietvaros, jākonstatē, ka vairums šo epitetu attiecas vienīgi uz attiecīgo darbinieku sociālo un politisko lomu.

Kādi tad pēc savām personīgajām īpašībām bijuši nacionālsociālistu kustības vadītāji? Publikācijas pirmajā daļā jau norādīts, ka gandrīz visi viņi nākuši no slkburžuāzijas inteliģences aprindām. Vairumam piemita tie paši tikumi kā videi, no kuras tie bija nākuši. Varmācibas un avantūris-ma piesātinātā nacionālsociālisma kustība, protams, bija pievilcīga daudziem psihiski nelīdzsvarotiem un morāli pagrimušiem cilvēkiem, no kuriem daudzi izvirzījās ari vadošos amatos. Skandalozu slavu iemantoja Lejs žūpības, Rēms un vairāki citi S4 *vadītāji homoseksuālisma, Heidrihs sadistisku un Jūlijs Streihers pornogrāfisku tieksmju dēļ. Sabiedrībai nebija noslēpums arī Gebelsa uzmākšanās viņa resoram pakļautajām aktrisēm, Gēringa un vairāku citu nacionālsociālistu līderu alkatīgā iedzīvošanās bagātībā.*

Neapmierinātību ar savu sekotāju morālo stāju dažkārt izteica ari Hitlers, it īpaši pēc tā saucamās «garo nažu nakts», lai rastu kaut jel kādu ieganstu daudzu savu bijušo piekritēju nogalināšanai bez izmeklēšanas un tiesas, atzīmējot: «[. .] Ja no tautas tiek prasīts, lai tā akli uzticas valdībai, tad šī uzticība arī jānopelna ar saviem veikumiem un sevišķi labu uzvešanos. Kļūdas un maldi var atsevišķos gadījumos iezagties, tās tiks izlabotas. Taču slikta uzvedība, pārmērīga žūpība, mierīgu, kārtīgu cilvēku apvainošana ir vadītāja necienīga, nav nacionālsociālistiska un ir augstākā mērā pretīga.»[72]

Laikabiedri gan atzīmē, ka citos gadījumos Hitlers raudzījies iecietīgāk uz savu tuvāko līdzstrādnieku dzīves veidu, lai uz šī fona izceltos kā absolūti nesavtīgs askēts veģetārietis, kas visu savu dzīvi ziedo tautai.[73] *Sādu apsvērumu dēļ Hitlers rūpīgi slēpa savu privāto dzīvi un ar savu civilsievu Evu Braunu salaulājās tikai īsi pirms pašnāvības.*

Nacionālsociālistu noziegumu izskaidrošana vienīgi vai galvenokārt ar viņu sliktajām morālajām īpašībām nepalīdz atklāt šo noziegumu dziļākās saknes. Turklāt jāatceras, ka daudzi no vadošajiem nacionālsociālistiem bija kārtīgi ģimenes tēvi, nedzērāji, kas laikā kārtoja savas finansu un citas saistības, taču viņu darbības objektīvie rezultāti tādēļ nebija mazāk bīstami mieram un miljonu ļaužu dzīvībām. Nemazinot hitleriešu personīgo atbildību par pastrādātajiem noziegumiem, nedrīkst aizmirst, ka bez Vācijas

monopolistiskās buržuāzijas un vēlāk arī citu imperiālistisko valstu valdošo aprindu tieša un netieša atbalsta nacionālsociālisti būtu patikuši skandālistu, avantūristu un fanātiķu saujiņa, kas izirtu līdzīgi daudzām citām politisku ekstrēmistu grupām pēc / pasaules kara. Bez šāda atbalsta nacionālsociālisti nebūtu varējuši ne iegūt varu, ne izraisīt karu, ne arī pastrādāt citus lieta mēroga noziegumus.

Autors pievienojas tiem nacionālsociālisma vēsturniekiem, kas Hitleru raksturo kā mazizglītotu, kaprīzu, taču spējīgu un enerģisku politisku darbinieku, kas varēja izstrādāt patstāvīgu politisku līniju, iesaistīt tās realizēšanā talantīgus līdzstrādniekus un panākt to saskaņotu rīcību. Raksturojumi, kur Hitlers apzīmēts kā cilvēkēdājs, antikrists, ārprātīgais, marionete vai karsti mīļotais vadonis, pauž to vai citu aprindu jūtas attiecībā pret Hitlera sabiedrisko lomu, bet ar viņa personu tiem maz sakara. Ir zināms pamats runāt par dažiem psihiskās darbības traucējumiem pēdējos Hitlera dzīves mēnešos, it īpaši pēc atentāta 1944. gada 20. jūlijā, taču pirms tiem katrs Hitlera vārds, žests un pat šķietamās histērijas lēkmes runu laikā tika iepriekš pārdomātas un daudzos gadījumos rūpīgi iestudēti spoguļa priekšā.

Kvalificētu līdzstrādnieku pulcināšana, kuru vidū kā profesionāli ļoti spējīgus pētnieki atzīst Josefu

Gebelsu propagandas jomā un Jalmāru Šahtu saimnieciskajos un finansu jautājumos,[74] *nav vienīgi Hitlera nopelns. Lielie vācu monopoli un bankas nodeva Hitlera rīcībā daudz augsti kvalificētu darbinieku, kas, rūpēdamies par monopolu interešu vispār un savas apvienības interešu ievērošanu it īpaši, gādāja arī par to, lai Hitlera voluntārisms un pilnīgā nekompetence administratīvajos un saimnieciskajos jautājumos nenovestu pie šo nozaru dezorganizācijas.*

Jau ilgi pirms varas sagrābšanas Hitlera tuvākie līdzstrādnieki specializējās kādā noteiktā partijas vai valsts dzīves nozarē un grupēja ap sevi nacionālsociālisma piekritējus, kas bija kompetenti attiecīgajos jautājumos. Gērings un Hess nodarbojās ar partijas organizatoriskajiem jautājumiem, Feders un vēlāk Sahts — ar saimniecības un finansu jautājumiem, Darrē ar lauksaimniecību, Lejs ar sociālajiem, Rozenbergs ar reliģijas un austrumu ekspansijas jautājumiem, Čam-mers-Ostens ar sportu, Rusts ar izglītību, Franks ar juridiskajiem jautājumiem un Gebelss ar propagandu. ' Pēc varas sagrābšanas nacionālsociālistu virsotne ātri pārņēma savās rokās

visu valsts aparātu. Laika gaitā hierarhijā notika dažas personu maiņas, bet kompetenču sadalījums būtiski nemainījās. Katras nozares vadītājam bija ļoti liela rīcības brīvība un katrs bija atbildīgs par rezultātiem vienīgi Hitlera priekšā. Šāda kārtība veicināja operatīvu visu jautājumu izlemšanu, jo neprasīja lēmumu saskaņošanu ar citām instancēm, taču tā bija par pamatu arī nepārtraukti augošajām nesaskaņām un pat konfliktiem starp atsevišķiem resoriem un to vadītājiem. Tā, piemēram, attiecības starp propagandas ministriju un ārlietu ministriju, resp., starp Gebelsu un Ribentropu, parasti bija ļoti saspīlētas. Kara gados strīds par tiesībām vadīt propagandu ārzemēs ieguva tādu asumu, ka Hitlers uzskatījis par prātīgāku abus ministrus kādu dienu uz trim stundām ieslēgt vienā sava speciālvilciena kupejā. Taču vienošanās arī tad netika panākta.[76]

Hitlera iecelto preses vadītāju Oto Ditrihu (Otto Dietrich) līdz sirds dziļumiem ienīda gan viņa tiešais priekšnieks J. Gebelss, kas uzskatīja, ka preses resoram piešķirta pārāk liela patstāvība no propagandas ministrijas, gan oficiālais nacistu partijas ideologs A. Rozenbergs, kas pārmeta Ditriham tieksmi uz universālismu filozofijā.[77] *NSDAP aparāta darbinieks Martins Bormans, izmantodams sava tiešā priekšnieka Rūdolfa Hesa slimīgumu un kūtrību, pamazām pārņēma savās rokās visus partijas vadības pavedienus un, nobīdījis Hesu arvien tālāk no praktiskā organizatoriskā darba, kļuva par vienu no ietekmīgākajiem cilvēkiem valstī.*[78] *Gestapo valsts drošības nodaļas priekšnieks Millers neatlaidīgi pūlējās, lai panāktu sava priekšnieka Him-lera krišanu, taču neguva panākumus. Savukārt Him-lers, 1942. g. beigās uzzinājis, ka augstākie virsnieki gatavo pret Hitleru atentātu, nekustināja ne pirkstu, lai to novērstu*[80]

Himlers visādi kavēja Hitlera iepazīstināšanu ar reālo situāciju valstī un it īpaši neļāva viņam nodot drošības policijas ziņojumus ar ieganstu, ka vadoni vajagot pasargāt no nepatīkamiem sīkumiem.[81] *Tajā pašā laikā publiski Himlers slavināja Hitleru kā ģermāņu rases ģēniju, kādi ir vienreiz gadu tūkstošos.*[82]

Šādos apstākļos Rozenbergam bija zināms pamats rakstīt dienasgrāmatā, ka vienību nacionālsociālistu kustībā nodrošina Hitlera autoritāte un bez tās sāktos diadohu cīņas.[83]

A. Rozenbergs ar lielu īgnumu vēroja J. Ribentropa darbību Vācijas ārlietu ministra amatā, jo viņš pats pretendēja uz ārpolitikas stratēģisko virzienu noteicēja lomu un uzskatīja, ka Ribentrops acumirkļa izdevīguma dēļ upurē Vācijas ilgtermiņa intereses. Sevišķu nepatiku viņā izraisīja 1939. gada augustā un septembrī Ribentropa noslēgtie līgumi ar Padomju Savienību par iespaida sfērām Baltijā.

Īpašu A. Rozenberga un arī V. Darrē sašutumu, kā redzams no

A. Rozenberga ieraksta dienasgrāmatā 1939. gada 5. oktobrī, izraisījis J. Ribentropa atzinums, ka viņa sarunu biedri bijuši ļoti jauki un viņš to vidū juties kā starp nacionālsociālistu partijas veterāniem *(die Russen seien sehr nett gewesen, er habe sich in ihrer mitte gefühlt* wie unter alten Pg'sü). ***(Pasvītrojums oriģinālā. —***

— V. Z.). Šajā sakarībā Rozenbergs piebilda: «Tas laikam ir pats nekaunīgākais apvainojums, kādu vien nacionālsociālismam vispār var izteikt.»[84] *(Das ist so ziemlich die frechste Beleidigung, die dem Nationalsozialismus zugefügt werden kann.)*

Apstāklis, ka Hitlers nebija pakļauts nekādas instances kontrolei, virkne negaidīti vieglu panākumu starptautiskā laukā, kā arī ap viņa personu radītā kulta atmosfēra ar laiku noveda pie tā, ka Hitlers pats sāka ticēt savai ģenialitātei un nemaldībai. Ja pirms varas sagrābšanas viņš pieļāva domu, ka dažkārt pat svarīgas problēmas citi var izlemt tikpat labi vai pat labāk nekā viņš,[8a] sākot ar 1938. gadu, kā norāda pētnieki, viņš arvien mazāk uzklausījis speciālistu domas, arvien ietiepīgāk turējies pie kļūdainiem lēmumiem. Kara beigu posmā viņš izteicis sašutumu par vācu tautu, kas neesot pietiekami diža un varonīga, lai realizētu viņa plānus un nodomus.[86]

Vācijas sakāves cēlonis II pasaules karā, protams, nebija Hitlera vai kāda cita valstsvīra tās vai citas kļūdas rezultāts. To noteica objektīvais spēku samērs.

Vērtējot Hitlera politikas metodes un rezultātus, neviļus nāk prātā vārdi, ko K. Markss veltījis citam politiskam avantūristam — Napoleonam III:

«[. .] Tikai pēc tam, kad viņš . . sāka skatīties nopietni uz savu ķeizara lomu, iedomādamies sevi Napoleona maskā par īstu Napoleonu, — tikai tad viņš kļuva pats par sava pasaules uzskata upuri, par nopietno ākstu, kas vairs neuzskata pasaules vēsturi par komēdiju, bet gan savu komēdiju — par pasaules vēsturi..»[87]

[1] Sk. R. Hesa runu Minhenē 1934. g. 26. februārī.

Gerd Rühle. Das Dritte Reich. Das zweite Jahr 1934. Berlin. 1935.5.84.

[2] Alfred Rosenberg. Blut und Ehre. München, 1942, 11.—12. lpp.

[3] Mein Kampf, 492. lpp.

[4] Turpat, 496.—497. lpp.

[5] Turpat, 387. lpp.

[6] Mein Kampf, 96. lpp.

[7] Nietsches Werke. Zweite Abteilung. Band XV. Der Wille zur Macht. Leipzig. Druck und Verlag von C. G. Neumann. 1901, 177. lpp.

[8] Hermann Göring. Aufbau einer Nation. Zweite Auflage. E. S. Mittler u. Sohn, Berlin, 1934, 54. lpp.

[9] Mein Kampf, 89. lpp.

[10] Hermann Göring. Aufbau einer Nation, 59. lpp.

[11] Alfred Rosenberg. «Der Ordensgedanke des 20. Jahrhunderts». Raksts SS avīzes «Das Schwarze Korps» 1935. g. 1. nr. Citēts pēc Gerd Rühle. Das Dritte Reich. Das dritte Jahr, 1935. Hummelverlag, Berlin, 1936, 79. lpp.

[12] R. Hesa runa Minhenē 1934. g. 26. II. Völkischer Beobachter, 1934. g. 27. februārī, Nr. 58.

[13] Mein Kampf, 384. lpp.

[14] Turpat, 650. lpp.

[15] Turpat, 650. lpp.

[16] Turpat, 481. lpp.

[17] Mein Kampf, 384. lpp.

[18] Mein Kampf, 568.-572. lpp.

[18] *Hermann* Göring. Aufbau *einer* Nation, 1934, 31. lpp.

[20] Völkischer Beobachter, 1934. g. 26. jūnijā, Nr. 177.

[21] Dr. Robert Ley. Wir alle helfen dem Führer. Zentralverlag der NSDAP. 1937, 91. lpp.

[22] Hermann Göring. Aufbau einer Nation. Zweite Auflage. E. S. Mittler u. Sohn. Berlin, 1934, 103. lpp.

[23] R. Hesa runa Minhenē 1934. g. 26. februārī. Völkischer Beobachter, 1934. g. 27. februārī, Nr. 58. Sāds apgalvojums gan atradās krasā pretrunā ar 147. Ipp. minēto Rozenberga norādījumu uz noslēpumaino mijiedarbību starp vadoni un sekotājiem, taču nacionālsociālisma ideoloģijā velti meklēt domu disciplīnu.

[24] H. Gēringa runa 1936. g. 28. oktobrī Berlīnes Sporta pilī. Hermann Göring. Reden und Aufsätze. Zentralverlag der NSDAP. München,

1940, 274. Ipp.

[26] H. Gēringa intervija Hersta presei 1934. g. novembrī. H. Göring. Reden und Aufsätze. Zentralverlag der NSDAP. München, 1940, 156, lpp.

[26] J. Gebelsa radioruna 1943. g. 19. aprīlī. Der Steile Aufstieg, 261. Ipp.

[27] H. Gēringa runa 1938. g. 1. maijā Berlīnes Lustgartenā. Citēts no: Hermann Göring. Reden und Aufsätze. Zentralverlag der NSDAP. München, 1940, 361. lpp.

[28] Hermann Göring. Reden und Aufsätze. Zentralverlag der NSDAP. München, 1940 51. Ipp.

[29] Citēts no Gerd Rühle. Das Dritte Reich. Das zweite Jahr 1934. Hummelverlag Berlin, 1935, 91. Ipp.

[30] Gerd Rühle. Das Dritte Reich. Das zweite Jahr 1934. Hummelverlag, Berlin, 1935, 53. Ipp.

[31] Hermann Göring. Aufbau einer Nation. Zweite Auflage. E. S. Mittler u. Sohn, Berlin, 1934, 51 Ipp.

[32] Hermann Göring. Reden und Aufsätze. Zentralverlag der NSDAP. München, 1940, 214. Ipp. Sādā formulējumā varēja gan arī slēpties Gēringa norobežošanās no A. Rozenberga uzskatiem, kurus tajā laikā, sevišķi ārzemēs, nikni apkaroja kato|u baznīcas aprindas. — V. Z.

[33] Völkischer Beobachter, 1934. g. 26. jūnijā, Nr. 177.

[34] Hermann Rauschning. Hitler m'a dit. Cooperation Paris, 1939, 297. lpp.

[36] Der Mythus des 20. Jahrhunderts, 514. Ipp.

[36] Citēts pēc Gerd Rühle. Das Dritte Reich. Das dritte Jahr, i935. Hummelverlag Berlin, 1936, 78. Ipp.

[37] Karl Heinz Rüdiger. Geistige Kriegsbereitschaft. Zentralverlag der NSDAP. Berlin, 1940, 60. lpp.

[38] Turpat, 84. lpp.

[39] Gerd Rühle. Das Dritte Reich. Das zweite Jahr 1934 Hummelverlag Berlin, 1935, 267. lpp.

[40] Völkischer Beobachter, 1934. g. 27. februārī, Nr. 58.

[41] Hermann Göring. Reden und Aufsätze. Zentralverlag der NSDAP München, 1940, 158. Ipp.

[42] Völkischer Beobachter, 1934. g. 15./16. jūlijā, Nr. 196—197.

[43] R. Hesa radioruna 1934. g. 25. jūnijā. Völkischer Beobachter, 1934. g. 26. jūnijā, Nr. 177.

[44] H. Gēringa runa Reihstāgā 1938. g. 18. martā. Hermann Göring. Reden und Aufsätze. Zentralverlag der NSDAP München, 1940, 324—327. lpp.

[46] Hermann Göring. Aufbau einer Nation. Zweite Auflage. E. S. Mittler u. Sohn, Berlin, 1934, 58. Ipp. •

GVIDO KAJONÀ fotoreprodukcijas

[46] Völkischer Beobachter, 1934. g. 27. februārī, Nr. 58.

[47] J. Gebelsa radioruna 1933, g. 20. aprīlī. Citēts no Dr. Joseph Goebbels. Revolution der Deutschen. 14 Jahre Nationalsozialismus. 17—21 Tausend. 1933. Gerhard Stalling Oldenburg, 228. lpp.

[48] Das politische Tagebuch Alfred Rosenbergs, 147. Ipp.

[49] J. Gebelsa radioruna 1933. g. 20. aprīlī. Citēts no Dr. Joseph Goebbels. Revolution der Deutschen. 14 Jahre Nationalsozialismus. 17—21 Tausend, 1933. Gerhard Stalling Oldenburg, 227. lpp.

[80] Gerd Rühle. Das Dritte Reich. Das dritte Jahr, 1933. Hummelverlag, Berlin, 1936, 152. lpp.

[51] Mein Kampf, 387. lpp.

[52] Turpat, 574. Ipp.

['1J] Dr. Henry Picker Hitlers Tischgespräche im Führerhauptquartier 1941. —1942. Athenäum Verlag Bonn, 1951, 145. Ipp. Turpmāk:

" Hitlers Tischgespräche . . .

[54] Das politische Tagebuch Alfred Rosenbergs, 34. Ipp. Ieraksts 1934. g.

6. augustā.

[55] Mein Kampf, 381. lpp.

[66] Sk. Hitlera pavēli SA vienībām 1934. g. 30. jūnijā. Gerd Rühle,

Das Dritte Reich. Das zweite Jahr, 1934. 1934, Hummelverlag Berlin, 1935, 248. Ipp.

[57] Gerd Rühle. Das Dritte Reich. Das dritte Jahr 1935. Hummelverlag, Berlin, 1936, 69. Ipp. ,

[58] Gerd Rühle. Das Dritte Reich. Das vierte Jahr 1936. Hummelverlag Berlin, 1937, 18. Ipp.

[59] Gerd Rühle. Das Dritte Reich. Das zweite Jahr 1934. Hummelverlag Berlin, 1935, 88. lpp.

[60] Der Mythus des 20. Jahrhunderts, 176,—177. Ipp.

[61] Dr. Henry Picker, Hitlers Tischgespräche im Führerhauptquartier

1941.—1942. Athenäum Verlag Bonn, 1951, 275. Ipp.

[62] Mein Kampf, 661. Ipp.

[63] Turpat, 378. Ipp.

[64] Turpat, 501. Ipp.

[65] Turpat, 510. lpp. ,

[66] J. Gebelsa raksts «Erziehung und Führerschicht», ievietots «Völkischer Beobachter» nedēļas pielikumā «Der SA Mann» 1929. g. 16. novembrī, Nr. 39.

[67] Der Mythus des 20. Jahrhunderts, 546. lpp.

[68] Dr. Joseph Goebbels. Wesen und Gestalt des Nationalsozialismus. Junker und Dünnhaupt Verlag. Berlin, 1935, 18. lpp.

[69] Hermann Göring. Aufbau einer Nation. Zweite Auflage. E. S. Mittler u. Sohn, Berlin, 1934, 53.—55. Ipp.

[70] Gerd Rühle. Das Dritte Reich. Das zweite Jahr 1934. Hummelverlag Berlin, 1935, 88. lpp.

[71] Dr. Robert Ley. Wir alle helfen dem Führer. Zentralverlag der NSDAP, 1937, 91. lpp.

[72] Hitlera runa Reihstāgā 1934. g. 13. jūlijā. Völkischer Beobachter, 1934. g. 15./16. jūlijā, Nr. 196.—197.

[73] Otto Dietrich. Mit Hitler in die Macht. Verlag Frtz. Eher Nachf. G. m. b. H. München, 1934, 72. lpp.

[74] Gilbert Badia. Histoire de l'Allemagne contemporaine 1917.—1962. Tome second. Editions sociales, Paris, 1962, 68. Ipp.

[75] André Francois Poncet. Souvenirs d'une ambassade a Berlin.

Paris Flammarion, 1946, 83., 84. Ipp.

[76] R. Cloet. Les directives de Goebbels. Revue d'histoire de la deuxieme guerre mondiale (Publikation trimestrielle) Nr. 64. Octobre

1966,

1. lpp. Turpmāk: Les directives de Goebbels. Les Directives de Goebbels, 1. Ipp.

[77] Das politische Tagebuch Alfred Rosenbergs, 64. Ipp. Ieraksts 1934. g. 26. decembrī.

[78] Psychologie et éthique du Nationalsocialisme, 324. lpp. .

[79] Sazvērestība pret Hitleru 1944. g. 20. jūlijā, 52. lpp.

V. Kovaļs. Sazvērestība pret Hitleru 1944. g. 20. jūlijā, LVI, Rīgā, 1961. g., 50. lpp.

[80] Heinz Höhne. Der Orden unter dem Totenkopf. Die Geschichte der SS. Sigbert Mohn Verlag Gütersloh, 1967, 393. Ipp.

[81] H. Himlera runa Harkovā triju SS divīziju virsniekiem. Dr. Francois Bayle. Psihologie et ethique du nationalsocialisme.

[82] Presses Universitaires de France. Paris, 1953, 422. lpp.

[83] Das politische Tagebuch Alfred Rosenbergs, 95. lpp. Ieraksts 1939. g. 24. septembrī.

[84] Das politische Tagebuch Alfred Rosenbergs 1934./35. und 1939./40. Herausgegeben von Hans Günter Seraphim München 1964. 100. Ipp.

[85] Mein Kampf, 555., 556. lpp.

[86] Gilbert Badia. Histore de l'Allemagne contemporaine 1917.— 1962. Tome second. Edition sociales, Paris 1962, 69. Ipp.

[87] Luija Bonaparta astoņpadsmitais brimērs. K. Markss, F. Engeiss. Darbu izlase, I sēj. LVI, Rīgā, 1950., 259. Ipp.

LASĪTĀJU ATSAUKSMES

Gaidiet atspēkojumu

Ar dziju satraukumu un prieku (tad nu beidzot!) 1988. g. 7. numurā izlasīju Artēmija Osiņa rakstu «Vai mieru var izcīnīt ar ieročiem!».

Uzskatu, ka šī ir viena no vajadzīgākajām pēdējā laika publikācijām Savienības presē (A. Nuikina rakstu diemžēl neizdevās sameklēt). Jūs esat izdarījuši dižu Darbu, esat rīkojušies vīrišķīgi, piešķirot sava žurnāla lappuses tik riskantam rakstam. Riskantam tāpēc, ka paredzu lielgabalu uguni un niknus uzbrukumus no MBK (MIK) (MBK — militāri birokrātiskais komplekss, MIK — militāri ideoloģiskais komplekss) un tā piekritēju puses.

«Šodien mums ir Gorbačovs, bet rīt atkal Brežņevs. Pieļausim, ka kaut kur Koktebelē, kā savulaik Napoleons no Elbas salas, atgriežas tēvs un skolotājs .. . Baidos, ja kas tāds šodien notiktu ar Staļinu, bijis viņš dzīvs ... uz rokām aiznestu uz Kremli» («Ogoņok», nr. 35, 14. Ipp.). Diemžēl šo rindu autoram nelaiķim Viktoram Ņekrasovam

taisnība. Staļina pēcteči ir dzīvi un to ir ļoti daudz. Tieši no viņiem jāgaida atspēkojums.

Dziļā cieņā un ar patiesām simpātijām *Aleksandrs Luckis,* Valsts TV un radioraidījumu komitejas sociologs un, starp citu, rezerves virsleitnants.

KAM TAS IR IZDEVĪGI?

Sis populārais latiņu izteiciens — KAM TAS IR IZDEVĪGI! — it īpaši vietā šodien, kad ne vienmēr uzreiz samanāms, kādas politiskās un sociālās grupas izvērš savu vētraino darbību. Skaidri jāapzinās, ka politikā svarīgi ne tik daudz tas, kurš iestājas par vienu vai otru viedokli, prasību, cik tas, KAM 5IE VIEDOKĻI UN PRASĪBAS IZDEVĪGAS.

Lūk, piemēram, kam ir izdevīgi pārliecināt mūsu tautu un pirmām kārtām jaunatni, ka kara draudi šodien ir militāristu izdomāta pasaka!

Kam ir izdevīgi, lai jaunatne nezinātu un neticētu Ļeņina secinājumam, ka « .. Pāreja no kapitālisma uz komunismu ir vesels vēsturisks laikmets. Kamēr tas nebeigsies, ekspluatato-riem NEIZBĒGAMI paliks cerība uz restaurāciju, bet šī cerība PĀRVĒRSĀS PAR RESTAURĀCIJAS MĒĢINĀJUMU. Un pēc pirmās nopietnās sakāves gāztie ekspluatatori.. ar desmitkāršotu enerģiju un mežonīgu kaismi, ar ienaidu, kas pieaudzis simtkārt, metas cīņā par laupītās paradīzes atgūšanu!!!»

Kam ir izdevīgi, lai tauta un jaunatne aizmirstu Lielā Tēvijas kara sākuma sūro mācību, kad 1939. gada 28. septembra draudzības un robežu līgumā formulētā PSRS draudzīguma apliecinājuma pret fašistisko Vāciju un ideoloģiskā pamiera (kas izpaudās antifašistiskās propagandas pārtraukšanā) rezultātā tika dezorientēta sabiedriskā doma un vājināta mūsu tautas, mūsu valsts, arī Bruņoto Spēku, vadības politiska modrība!

Kam ir izdevīgi PSRS aktīvo un miermīlīgo ārpolitiku pasniegt kā tādu, kas pilnībā izslēdz agresijas draudus un kara izcelšanās iespēju!

Artēmijs Osins (pēc citām ziņām — Presmanis) savā rakstā «Vai mieru var izcīnīt ar ieročiem!» («Rodņik», nr. 7, 1988. g., 52.—58. Ipp.), šķiet, pamatojoties uz to, ka panākta vienošanās samazināt kodolieročus par trīs procentiem, izdara «vēsturisku secinājumu»: BET TAGAD TAČU NOTIEK PRETEJAIS — DRAUDI MAZINĀS.

Tad jau iznāk, ka šai sakarībā varam gremdeties eiforijā!

Kam ir izdevīgi maldināt jauniešus, sludinot, ka pienākums, šķiriskā oža (KURS NU BOTU JĀ IZOSTA, kā «asprātīgi» precizējis Artēmijs Osins), naids pret ienaidniekiem ir novecojuši jēdzieni!

Kam ir izdevīgi, izmantojot trūkumus, kas ir armijā un jauniešu

sagatavošanā karadienestam, pārliecināt tautu un vispirms jauniešus, ka militārā apmācība vidusskolās, kā arī virsnieku sagatavošanas katedras augstskolās šodien nav vajadzīgas!

Artēmijs Osins ir talantīgs telepāts, ja reiz lasa Padomju Armijas virsnieku domas: «Un katram virsniekam zemapziņā vīd: profesija ir, dzīve noregulēta, bet ja nu pēkšņi štatu samazināšana! Jāsāk viss no jauna! Vai atradīšu savu vietu civilajā dzīvē! Nē, nē — nekādu izmaiņu nevajag.»

Domāju, ka drīzāk gan Artēmijs Osins par iespējamo iesaukšanu karadienestā, lai izpildītu savu konstitucionālo pienākumu, baidās vairāk nekā jebkurš virsnieks par savas vietas atrašanu civilajā dzīvē. Un paldies dievam (Osiņa vārdiem runājot), ka ne visi rakstnieki līdzīgi Osinam grib cīnīties pret komunisma uzcelšanas ideju un novirzīt no tās jaunatni.

Jā, kādam ir izdevīgi sajaukt godīgus darbarūķus ar liekēžiem, zag|iem, dīkdieņiem, ierāvējiem vispārējā jēdzienā «tauta», «cilvēki» un pēc tam izvirzīt Programmu, ka padomju vara tika radīta tāpēc, lai īstenotu tautas, cilvēku tieksmi pēc brīvības, labklājības ...

Kam tad īsti tas ir izdevīgi!

Godīgiem un krietniem strādniekiem!

Godīgiem un krietniem kolhozniekiem!

Godīgiem un krietniem skolotājiem, ārstiem, inženieriem, kalpotājiem, rakstniekiem, virsniekiem utt.!

Vai arī — demagogiem, spekulantiem, ierāvējiem, sliņķiem, visiem tiem, kas dzīvo uz citu rēķina!

Jā, viņiem ir izdevīgi sabāzt visus vienā čupā, jēdzienā «tauta», bezšķiriskā, viendabīgā masā, un šīs tautas vārdā, izmantojot trūkumus ekonomikā, armijā, partijā, vadībā, apmuļķot, krāpt, maldināt cilvēkus un vispirms jaunatni. Nē! Tā nebūs! Varai jābūt krietnu darba darītāju rokās. Labumi vispirms jāpiešķir to godīgiem ražotājiem.

Bet par aizsardzību un sagatavošanu Dzimtenes aizstāvēšanai jārūpējas BEZ IZŅĒMUMA visiem mūsu valsts pilsoņiem, arī tiem, kuriem piemīt radošas spējas (par kurām tik joti norūpējies Artēmijs Osins, baidoties, ka divos dienesta gados šī dieva dāvana uz mūžu zudīs izredzēto «dižajās» galvās, izredzēto, kas šai gadījumā jau veselu pakāpi AUGSTĀKI par pārējo jauno puišu masu, kuru izcelsme, visticamāk, ir vienkārša).

Kam tad tas ir izdevīgi!

V. Kap/ins

MODRIS PLĀTE

ATBILDE

Pagājuši tikai daži mēneši, kopš «Avota» jūlija burtnīcā tika publicēta intervija ar mani. Bet mūsu Latvijā šajā laikā risinājušies tik daudzi, vēl nesen neiedomājami notikumi, aizsākušies pārsteidzoši procesi. Sabiedrība, šķiet, beidzot sākusi iet patiesas demokrātijas ceļu jeb vismaz spert pirmos soļus. Nu vairs nebaidāmies atzīt, ka arī ideoloģijā, arī pasaules uzskata jautājumos nevienai partijai, šķirai vai cilvēku grupai nav monopoltiesību uz Patiesību, nu arī šajā jomā sāk praktiski apgūt vārdu «plurālisms». Sākam ieklausīties arī līdz šim oficiāli izsmietos, noraidītos un «pašsaprotami» atmestos uzskatos. Gribu teikt vēl vairāk: pārkārtošanās problēmu, jautājumu un atzinumu kontekstā kļūst skaidrs, ka materiālistiskais pasaules uzskats ar savām dogmām un «patiesībām pēdējā instancē» nav spējis mūsu sabiedrību pasargāt nostrupceja — ekonomiska, ekoloģiska, pedagoģiska un garīga. Ticīgos mācāmies vairs neuzskatīt par otrās šķiras pilsoņiem; no augstām tribīnēm skan aicinājumi par reliģisko vērtību iekļaušanu mūsu kultūrprocesā, vēl vairāk, par Baznīcas kā pilntiesīga locekja integrāciju mūsu sabiedrībā. Publikācijas presē pauž mūsu ilgas pēc zudušā garīguma, vārdu «Dievs» vairs nebaidāmies rakstīt ar lielo burtu; šad un tad masu informācijas līdzek|iem iespējams dot vārdu arī garīdzniekiem (mana intervija tapa 1987. gada vasarā, bet dienasgaismu «Avotā» ieraudzīja tikai pēc gada .. .)■ Atcerēsimies kaut vai Krievijas kristīšanas tūkstošgades plašās svinības šī gada jūnijā un atbalsis no šī notikuma pie mums, Latvijā! Atcerēsimies Latvijas Tautas Frontes dibināšanas kongresu oktobrī, pārlasīsim Tautas Frontes programmu, īpaši tās V, Ētikas nodaļu! Ņemsim vērā Tautas Frontes rezolūciju par reliģiskās dzīves demokratizāciju Latvijā! Atsauksim atmiņā televīzijas translāciju no dievkalpojuma Rīgas Domā 9. oktobrī! Pārlasīsim Aīdas Prēdeles, Jura Rubeņa, Arņa Šablovska aizvadītās vasaras un rudens publikācijas «Padomju Jaunatnē»! (Pievēršu «Avota» un lasītāju uzmanību faktam: mans kolēģis, mācītājs Juris Rubenis ir sagatavojis manuskriptu grāmatai ar nosaukumu «Vai migla klīdīsi Ievads kristietības problemātikā». Varbūt publicēsim šo grāmatu!!)

Par ko viss augstāk minētais, manuprāt, liecina! — Mēs meklējam izeju no sabiedrības totālas krīzes, un šajā nolūkā atgriežamies pie morāles un ētikas VISPĀRCILVĒCISKAJĀM vērtībām. Mēs sākam atzīt, ka ekonomisko un citu problēmu risinājuma atslēga slēpjas pašā cilvēkā, viņa iekšējā sakārtotībā, gaismā un stiprumā. Un tad mēs pārsteigti apstājamies un attopamies: bet ar visu to taču gandrīz jau divus gadu tūkstošus ir nodarbojusies kristietība! Kristietība kā cilvēka pārvērtības un iekšējas atbrīvošanās skola. Kristietība kā izeja no garīguma krīzes, no faktiskā bezgarīguma. (Bet kas mūs tajā ieveda,

tur, visatļautības, liekulības, pagrimuma un sastinguma purvā — vai ne kāda cita pasaules uzskata uzurpētās monopoltiesības!) Kristietība — kā principiāls un reizē praktisks orientieris visiem, ne vairs vienai šķirai vai partijai. Jēzus Kristus, viņa Persona, Upuris, Nemirstība — un mūsu garīgās (vispirms!) atjaunotnes pamats. Bet nu ir sācies grūtais vērtību pārvērtēšanas un attieksmes maiņas process i k d i en ā. Vēl jau sperti tikai pirmie so|i. Ir noticis kopīgs aizlūgums par Baltijas jūru. Žēlsirdības kustībā — mīlošo, līdzcietīgo un nesavtīgi palīdzētgribošo kustībā aktīvi iesaistās kristieši. Skola apzinājusies KARDINĀLU reformu nepieciešamību, lai topošo cilvēka personību patiesi veidotu un virzītu uz Labo, bet ne degradētu un apspiestu. Tāpēc jau pavisam nopietni un konkrēti tiek risināts jautājums par iespējamu fakultatīvu ticības mācības minimuma ieviešanu skolu programmās, kā arī par pašreizējo mācību grāmatu — ne tikai sabiedriski politiskos priekšmetos — deideoloģizāciju. Valsts izdevniecības apsver iespēju izdot Bībeli latviešu valodā masu tirāžā.

Un pēc ilgiem gadiem Latvijā atkal veidojas un organizējas jaunas kristiešu draudzes. Savukārt jau esošajās draudzēs, arī Kuldīgas luterāņu draudzē, kurā es strādāju, ir vērojams vēl nebijis un nepiedzīvots intereses un iesaistīšanās vilnis, it īpaši jaunatnes vidū. Vai tā ir gaidītā garīgā atmoda!

Tas, protams, ir tikai sākums. Sākums. Esam spēruši vienu soli Lielās Idejas izpratnē, esam sākuši ar sevi, ar savu k|ūdu atzīšanu un grēku nožēlošanu, ar savu līdzšinējo dzīves principu pārvērtēšanu. Nu vajadzīgs turpinājums. Un, manuprāt, nepieciešamas arī noteiktas garantijas no sabiedrības un valsts puses pārkārtošanās procesam šajā jomā. Garantijas visos līmeņos: no PSRS Konstitūcijas 52. panta jeb LPSR Konstitūcijas 50. panta (apziņas brīvība) revīzijas līdz staļfniski-brežņeviskā stagnācijas laika dokumenta «Nolikums par reliģiskajām apvienībām LPSR» nomaiņai. Līdz visu slepeno, «tikai dienesta lietošanai» instrukciju un cirkulāru apziņas brīvības un reliģiskā kulta regulēšanas jautājumos publicēšanai un atklātai apspriešanai...

Kristīgā Baznīca šodien grib būt mūsu sabiedrības līdzvērtīga, aktīva un nepieciešama da|a. Tai ir tādas tiesības. Tautai vajadzīgs cejš uz dievnamu un pati Baznīca.

Sakarā ar publicēto interviju un zinātniskā ateisma pasniedzējas Gaidas Rolovas komentāru «Avots» saņēmis lasītāju vēstules un atsauksmes, ar kurām redakcija laipni mani iepazīstināja. Vēstuļu autoru vairākums, šķiet. Ir kristīgas pārliecības cilvēki, kaut arī viņu vidū ir pa kādam agnostiķim un dievtu-rim. Gandrīz visi lasītāji, kas savas atsauksmes piesūtījuši, pozitīvi vērtē pašu dialoga, diskusijas faktu mācītāja un ateis-tes starpā un sagaida šādas diskusijas paplašinājumu un turpinājumu (Z. Ozola). Vairāki lasītāji noteikti iestājas par reliģijas un konkrēti kristietības ievērojamo pozitīvo lomu

tautas audzināšanā («Gara dzīve ir vienīgā, kas mūs šķir un pacel pāri dzīvnieku pasaulei.» — G. Vilks). Citi autori ar piemēriem ilustrē (J. Platpīre, D. Ziņģe) ticīgo līdzšinējo faktisko diskrimināciju mūsu sabiedrībā, vairāki (J. Serģis u. c.) ļoti iestājas par turpmāku līdztiesību pēc būtības ateistu un dievticīgo starpā. *Lielā* atsauksmju daļā *adresēti* pārmetumi G. Rolovai — un viņas personā netieši top «tiesāti» visi ateisti un viss «zinātniskais ateisms». Pārmesta vienpusība |J. Platpīre: «Kāpēc ateisti klusē par to, ko Baznīca izdarījusi cilvēku labā!») un neobjektivitāte (A. Kavacis), primitīvu vulgārā ateisma paņēmienu lietošana (A. Elksnis: «Kas vēl vairāk nodarbojies ar Dieva taisīšanu — cilvēks-dievs. Plāns, Sta-jins — kā ateistiskā reliģija! (..) Ateisms savā sastingušā dogmatismā .. klanās marksismam kā elku dievam .. Vai 5 i s pagānisms nav tautas opijs! (..)»), loģiskas kļūdas (piem., attiecībā uz jēdzienu «valsts ateisms», A. Kavacis, I. Sileniece) un izvairīšanās atbildēt uz intervijā skartajiem jautājumiem (D. Ziņģe, V. Akre: «.. reliģijas saknes nav iznīcināmas . .»). A. Kavacis raksta: «Rolova uztraucas: «Sevi pārveidot («ne citus! ne pasauli!»)!» Liekas, M. Gorbačovs zina, ko runā, un tieši viņš taču aicina «sākt no sevis paša». Ja tā darīsim, tad rezultāts būs visu ieguvums ..» Vairākiem autoriem īpaši nepieņemams šķiet G. Rolovas sniegtais mūsdienu jaunatnes novērtējums (D. Ziņģe, V. Akre: «.. tieši ar tiem pašiem argumentiem, ar kādiem mēs cenšamies pierunāt mūsu jaunatni neiet baznīcā, mēs varam to pierunāt arī neapmeklēt Raiņa «Uguns un nakts» izrādes teātrī. Nav taču bijis tāda cilvēka — lāča krustojuma Lāčplēša, tāpat kā nav eksistējusi pusragana Spīdola ..»). Bet domāju, ka Gaida Rolova uz šiem viņas komentāram izteiktajiem pārmetumiem mēģinās atbildēt pati.

Tagad par man adresēto kritiku lasītāju vēstulēs. Domāju, ka kopā tā saņemama divos punktos.

Pirmkārt. Iebildumi, ka intervijā, tai atvēlētajā apjomā nav apskatīts, nav pateikts gluži v i s s, ka daudz kas palicis «ārpus kadra» (J. Serģis, u. c.). Jā, piekrītu, taču intervija bija tikai aizsākums plašai domu apmaiņai, par daudziem tajā neskartiem vai pavirši skartiem jautājumiem saruna vēl priekšā.

Otrkārt. Vairāki lasītāji man pārmet (A. Slesere, V. Akre), ka intervijā ticis pazemots dainu Dievs, ka dainas būtu gan turamas tādā pašā vērtē kā Bībele, ka tikusi noniecināta senču reliģija, kas taču sekmējusi mūsu sentēvu darba čaklumu un citus tikumus. Sajā sakarībā gribu paskaidrot un uzsvērt, ka, manuprāt, arī šī tēma pelna atsevišķu, rūpīgu, argumentētu sarunu. Protams, latviešu tautas dainas satur sevī noteiktu ētikas un tikumības lādiņu. Protams, dainas mūsu senčus audzināja, cēla, stiprināja. Jautājums ir cits — vai dainu ētika i r augstākā!

Un cik dainās ir no kristietības, t. i., upura ētikas! šeit noteikti

vajadzētu arī šodienas lasītājam iepazīties vispirms ar divu latviešu teologu un dainu pētnieku — Luda Bērziņa un Haralda Biezā — oriģināldarbiem.

Paldies visiem atbalstītājiem un oponentiem par līdzšinējo kopdarbu — G. Rolovai, A. Kavacim, J. Platpīrei, Z. Ozolai, O. Kravalim, G. Vilkam, D. Ziņģei, A. Elksnim, M. Vīksnei, V. Akrem, J. Serģim, I. Sileniecei, A. Sleserei, žurnāla «Avots» redakcijai. Man šķiet — zinātniskā ateisma laiks gluži vienkārši ir pagājis. Tie daži gadu desmiti, kurus tas mūsu Latvijā ir dominējis un valdījis, noveduši pie «eksperimentāli pierādāma» negatīva rezultāta. Ja kāds par to šaubās, tad, kā rakstīja lasītāja M. Vīksne, «laiks parādīs, kam taisnība». Gan jau laiks izšķirs arī mūsu diskusiju un tās eventuālo turpinājumu ar cienījamo G. Rolovas kundzi. Dosim katram brīvas tiesības meklēt, atrast un pārbaudīt. Tāpēc ļoti ceru, ka mūsu pārstāvētajiem diviem *pretējiem* pasaules uzskatiem salīdzināšanai, īstenošanai un piepildīšanai turpmāk būs līdzvērtīgas iespējas un tiesības, gan juridiski, gan arī, piem., masu informācijas līdzekjos. Kļūsim brīvi savās dvēselēs un mācīsimies tur atzīt Patiesību! Un vēlēsim, lai visi, arī G. Rolovas kundze, ar iekšēju pārliecību varētu dziedāt skaisto latviešu lūgšanu «Dievs, svētī Latviju!»!

RĪGA—DIVDESMITIE TRĪSDESMITIE GADI

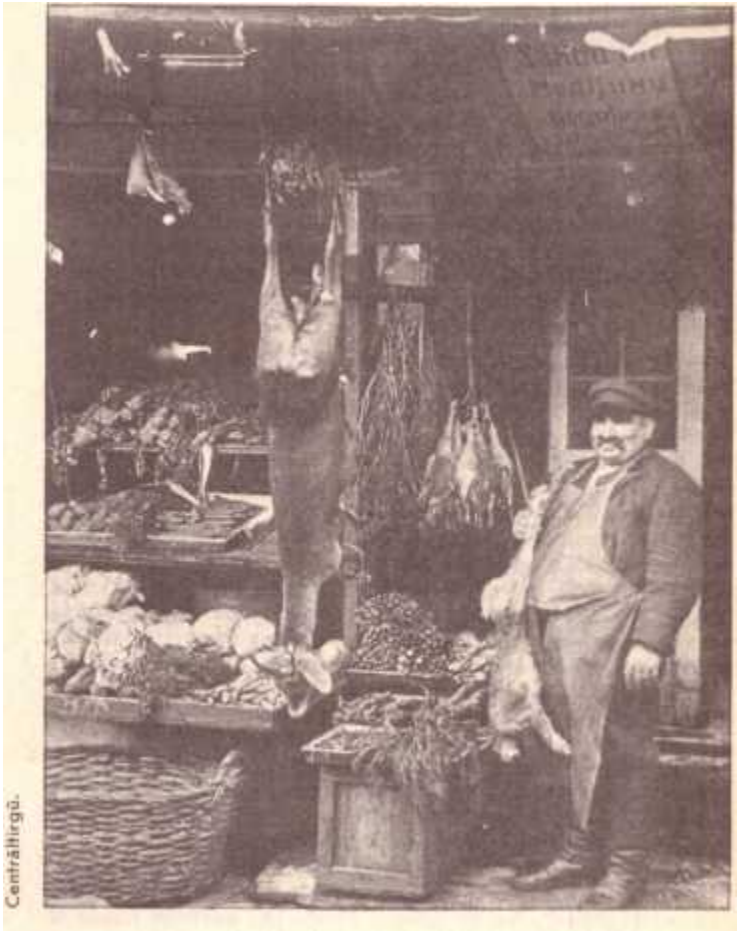

ARĒJA TIRDZNIECĪBA UZ 1 IEDZ. |LSJ

SATIKSMES UZŅĒMUMU DARBĪBA EIROPA

	Pasta sūtījumu skaits 1930. g. uz 1 iedzīvotāju	Telefona abonentu skaits 1.1.1931. g. uz 1000 iedz.	Uz cik iedz. 1 radiofona abonents 1932./33.
Latvija	40	26	41
Igaunija	40	14	100
Lietuva	31	6	193
Polija	31	6	108
SPRS*	7	2,4	—
Somija	38	36	—
Norvēģija	54	67	22
Zviedrija	83	87	10
Dānija	79	99	7
Vācija	100	50	15

DAŽU BAUDAS UN PĀRTIKAS VIELU PATĒRIŅŠ 1927.—1931. g. CAURMĒRĀ UZ 1 IEDZ. GADĀ [kg]

	Kafija	Tēja	Kakao	Cukurs
Latvija	0,08	0,05	0,4	24,5
Igaunija	—	—	—	22,7
Lietuva	—	—	—	11,0
Polija	0,2	0,06	0,2	11,3
SPRS	0,006	—	0,026	7,3
Somija	5,2	0,04	1	26,7
Dānija	8,8	0,18	0,8	49,8
Vācija	2,5	0,09	1,2	28,1

LATVIEŠU KONVERSĀCIJAS VĀRDNĪCA, RĪGĀ, 1934.—1935., A. GULBJA APGĀDĪBĀ.

	Imports			Eksports		
	1930	1931	1932	1930	1931	1932
Latvija	156	93	45	131	86	51
Igaunija	122	76	45	120	88	52
Lietuva	69	61	37	74	60	41
Polija (ar Dancigu)	42	26	15	45	33	20
SPRS	17	19	11	17	14	9
Somija	186	114	75	194	149	100
Norvēģija	527	399	227	337	215	187
Zviedrija	380	308	182	355	233	149
Dānija	655	521	301	603	466	299
Vācija	202	130	90	234	186	110

GAĻAS PRODUKCIJA [kg]

	Gads	Uz 1 iedz.
Latvija	1930	63
Igaunija	1930/31	56
SPRS	1930	20
SPRS	1933	16
Vācija	1930	50
Dānija	1931	171
Anglija	1931/32	20

O. švarca kafejnīca.

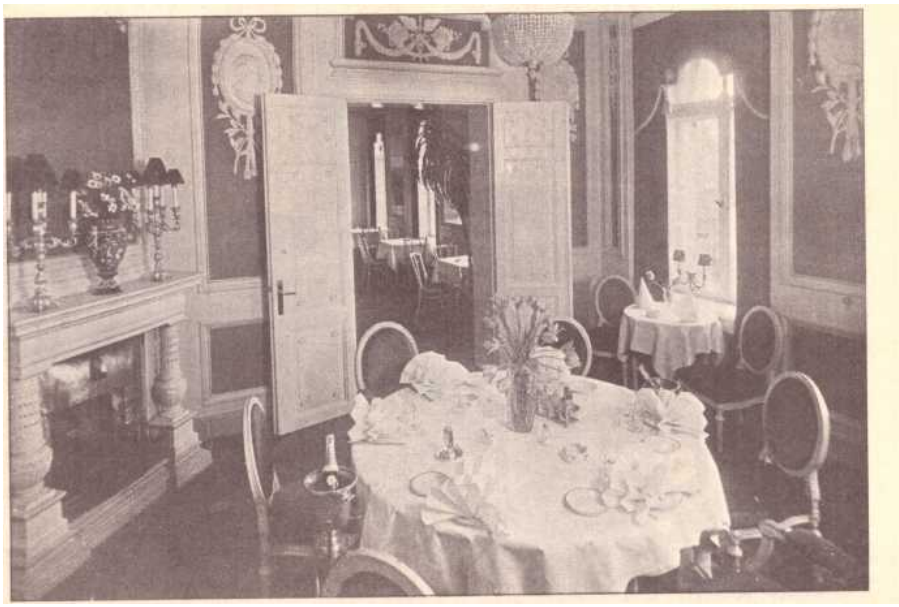

O. Svarca kafejnīcas kamīnzālē.

Fabrikā «Vairogs» ražotās automašīnas.

Pasta pārvadājumu transports.

K. Erdmaņa dārzniecības veikals Baznīcas un Elizabetes ielu stūrī.

<

Frizētava Brīvības ielā.

Ū
*
D
Q
O

ot
o.
ui
oc
O
t—
O
u.
<
sc
D
O
UJ
<
z*
'<
Lidija Ginzburga

PIERAKSTI

No piecdesmito un sešdesmito gadu pierakstiem

N iekļuvis veiksminieku skaitā, un kā visi tie veiksminieki, kuri ir kārtīgi cilvēki, ar labpatiku pasvītro pazīmes, kas viņu atšķir no pārējiem veiksminiekiem. Viena no pazīmēm — cieņa pret neveiksminiekiem (pēc Hamburgas rēķina).[15]

— Jā, tas ir ists cilvēks . . . Tāda dzīve ir ko vērts . . .

Ši ir saruna pēc divām trim glāzītēm, kad viņš ciemojas pie neveiksminieka; visnotaļ Hkama un nekonkrēta saruna. Un, lūk, saruna, kad neveiksminieks atnācis pie viņa (kārtot darba jautājumus):

— Taisni ārprātīgi esmu aizņemts. Jūs ne iedomāties nevarat, ko viņi ar mani dara. Telefons neapklust ne uz brītiņu. Nez kādi ievadi, atsauksmes, uzstāšanās. Tikko zvanīja no žurnāla.

— Kāpēc tad jūs vienmēr piekrītat?

— Nespēju, neesmu spējīgs atsacīt. Tāpat kā nevaru atteikt jums.

Starp šiem cilvēkiem pastāv ilggadējas attiecības, kas nepavisam nelīdzinās šai frāzei. Ar šo frāzi organisms tieši un naivi reaģē uz situāciju. Tiek atpazīta situācija, kas izsakāma īsā, stingrā un gadsimtu apsvētītā formulā: lūdzējs un aizbildnis. Situācija iedarbojusies precīzi, un automātiski parādās vārdi: «Jums taču es nevaru atteikt . . .»

Vispār sociālās hierarhijas mehānisms darbojas ārkārtīgi uzskatāmi un precīzi. Jo īpaši, kad tas netiek piesegts ar patiesas pieklājības plīvuru. Taču patiesa pieklājība ir reti sastopama; turklāt ari vispieklājīgākās pieklājības plīvuriem var redzēt cauri.

Sociālā hierarhija, tāpat kā jebkura hierarhija, savā būtībā ir formāls mehānisms. Un visi, kas nonāk ar to saskarē — bet saskarties nākas gandrīz visiem — gribot negribot darbojas pēc tā formālajiem likumiem. Pat tie, kas ievēro Hamburgas rēķinu. Kad starp pastāvošo hierarhiju un Hamburgas rēķinu atvērusies pārāk plata plaisa, izrādās: lielās līnijas rēķinātā vērtība — tā ir abstrakcija, bet hierarhija, kaut vai tīri literāra, ir pilnīgi reāla spēka iemiesojums.

RS orgāni, piemēram, tai skaitā Litfonds, lieliski zina, ka Ahmatova — tas ir pasau-

Ies klases vārds, iegājis vēsturē un tā joprojām. Turklāt viņi zina, ka pašlaik viņiem ne tikai vairs nav noliegts viņu aprūpēt, bet tas pat kļuvis par viņu pienākumu. Viņi zina arī, ka Ikss vai Igrēks diez kas nav, pat viņa prēmijas ir treššķirigas. Un tikpat skaidri viņi zina vai, precīzāk, sajūt ar visu savu būtni, ka Anna Andrejevna var dzīvot bezjēdzīgā neiekārtotibā, bet Ikss-Igrēks nevar, viņam vajag radīt apstākļus. Saslimušo Iksu nevar iebāzt rajona slimnīcā sešvietigā palātā, bet Ahmatovu var. Un iebāza.

Ahmatovas pasaules slava un viņas dzejas nemirstība ir abstrakti

fakti; par tiem katrreiz speciāli jāatceras. Bet Iksa vieta hierarhijā — pat ne īpaši nozīmīga — ir reāla.

Diemžēl šīm likumībām pakļaujas ne tikai medmāsas un valdes locekļi. Pat visnebi-rokrātiskākie no mums, sarunādamies ar labu rakstnieku, jau gadus 27 vecu, nespēj atturēties no patriarhālās attieksmes — un tā notiek tāpēc, ka, saskaņā ar mūsdienu hierarhiju, jaunie rakstnieki paši apguvuši literāru puisēnu uzvešanos.

Ja cilvēku atzīst vienīgi mājnieku, draugu un cienītāju loks, tad paši mājnieki un cienītāji nenorimti piemirst, ka atklājuši dižu cilvēku, un praktiski apietas ar viņu kā ar mazuli. Šai nesaskaņotībā sakņojas pat daži mīlestības konflikti.

Starp cilvēkiem, kuri nonāca saskarē ar Mandelštamu, daži jau saprata, kāda mēroga dzejnieks viņš ir, taču neviens ar viņu atbilstoši neapgājās. Tik ļoti viņš nemācēja, negribēja un ārēju apstākļu dēļ arī nevarēja nekādā veidā signalizēt par savu literāro diženibu.

Uz angļu tūristu provocējošajiem jautājumiem Zoščenko atbildēja, ka nevar atzīt par pareizu to, kas par viņu teikts lēmumā. Atbildē saskatīja noziegumu, un vietējās organizācijas nolēma atsākt vajāšanu. Zoščenko pūlējās paskaidrot — nezaudējot cilvēcisko pašcieņu, nav iespējams piekrist tam, ka tu esi gļēvulis un savas tautas nodevējs. Nav iespējams. Tas bija loģiski un naivi, tāpēc ka runāts tika pavisam par ko citu. Rakstnieks — vārdu niansu mākslinieks gribēja vienoties ar tiem, kas vārdos nesaskata ne tikai nianses, bet vispār nekādas nozīmes. Vārdi bija kļuvuši par vienkāršu administratīvas rīcības signālu. Tas, par ko tika runāts, notika vārdu nozīmēm un tajās atspoguļotajām dzīves reālijām pilnīgi nepieejamā sfērā.

Lūk, notikuma īstā struktūra: absolūtais spēks uzskatīja par vajadzīgu piemērot kādam pirmos pagadījušos — no sava vārdu krājuma — vārdus, kas derīgi par iznīcināšanas signāliem. Sekojot vispārpieņemtajam rituālam, tam, pret kuru šie vārdi vērsās, vajadzēja noklausīties un nožēlot grēkus. Tad nekļūdīgais spēks, kas bija viņu pasludinājis par draņķi un nodevēju, varbūt pasludinātu viņu par cilvēku, kurš atzinis savas kļūdas. Visiem bīstamās spēles dalībniekiem noteikumi ir zināmi, un viņus pārņem traks sašutums, ja kāds mēģina atmodināt nejauši lietoto vārdu jēgu. Viņi to uztver vismaz kā netaktiskumu un muļķību.

Zoščenko uzstājās Ļeņingradas rakstnieku kopsapulcē. Viņš runāja ļoti ilgi. Viņš mokoši plēsa nost kreveli no vārdu īstajām nozīmēm. Skaidroja, ka cilvēks var atzīt kļūdas, bet nevar, nevar atzīt sevi par draņķi, par nodevēju. — Mani nosauca par nodevēju, par gļēvuli. . . Un viņš sāka stāstīt par Jura krustu, kuru bija saņēmis 1914. gadā. Viņa runātajā dvesa neizdarīta pašnāvība. Viņu klausījās sasprindzināti. Šis monologs remdēja tālaika tīrības slāpes.

Daži, tiesa, satraucās uzreiz, un jau pārtraukumā sāka spriest, ka tas var visiem nākt par ļaunu. Biju klāt, kad šai pārtraukumā sarunājās X ar savu recenzentu. Pamēģināsim atjaunot šo sarunu pavadošos iekšējos

procesus.

X nosodoši domāja: re, kā daži jau skraida .. . Viņš ari ilgojās šķīstīšanās; viņš bija grupveida apziņas (inteliģences) pārstāvis, dalījās ar pārējiem kopīgās vajadzībās un vēlmēs. Un tūlīt pat izrādījās, ka notiekošajam ir vistiešākais sakars ar viņa personīgajām interesēm, tāpat kā, citā ra-kursā, ar vispārējām. Pārtraukumā X-am to paskaidroja cilvēks, kurš tieši šais dienās rakstīja par viņa grāmatu izšķirošo recenziju.

Recenzentam bija ģipša ģīmis un šaudīgas acis (pazīstama un slikta pazīme). Recenzents konfidenciāli un draudīgi teica: «Nu, ko viņš ievārīja! Viņš parādija, ka neko nesaprot. Tiešām draņķis. Jūs nemaz neaptverat, ko viņš ievārījis. To katram no mums nāksies sajust . . .» Šis intīmais «mēs», «mums» nevēstīja neko labu. Bet X teica: «Ši uzstāšanās ir tik neprātīga, slimīga, ka varbūt viņu tieši tā arī sapratis.»

Tikko vēl drausmīgi saskrūvētie nervi atslāba, un viņš vārgi norunāja to, ko pienācās teikt kārtīgajiem cilvēkiem. Bet recenzents, kurš pēdējā laikā ar entuziasmu bija runājis visu, ko jāteic kārtīgajiem, šoreiz neuzķērās. Viņš bija izbiedēts un ļauns.

X atgāja maliņā, prātodams par savdabīgo recenzenta dvēseles stāvokli. Pamazām līdz viņa apziņai nonāca un konkretizējās ši stāvokļa bistamiba. No tā varēja rasties gluži citāda recenzija, nekā tas sākumā bija paredzēts. Un, konkretizējoties bailēm, pieauga spēkā tas, ko X tikko bija vērojis ģipša masas šķēlumos, šaudīgajās recenzenta acīs, — ļaunums, ļaunums, vērsts pret cilvēku, kurš nevajadzīgā apmātībā izārdīja rituāla vārdu glābjošo nosacītību. No tiem taču viss jau bija izgarojis — gan jēga, gan asinis un kauns. Augstākajā pakāpē nevajadzīgi. Tad nu gan ... slimīga parādība . . . inteliģenta siekalošanās kuluāros. Īstenībā — histēriķa egoisms. Kā ap-vemšanās publikas priekšā. Lūk, kur patiešām dzivs kauns — ne jau vārdos ar zaudētām nozimēm . . . Vispār tas uz mani neattiecas. Un nevienam gar to nav daļas; lai ari viens otrs iztēlojies, ka viņiem esot vēsturiski pārdzīvojumi. Īstenībā visiem sākuši streikot nervi.

Tā var rekonstruēt iedomāto iekšējo monologu.

— Visa uzturēšanās sanatorijā man tika sabojāta, — stāstīja Anna Andrejevna, — katru dienu man nāca klāt, turklāt nāca visi — akadēmiķi, vecas dāmas, meitenes . . . kratīja man roku un teica: kā mēs priecājamies, kā priecājamies, ka jums viss ir tik labi. Kas tad ir labi? Ja nu viņiem pajautātu — kas īsti ir tik labi? Zināt, kas tas ir? Vienkārša necieņa pret cilvēku. Viņi sastapuši rakstnieku, kuru nedrukā, par kuru nekad, nekur nerunā. Kas tad ir labi? Jā, ārkārtēja necieņa pret cilvēku.

— Nē, viss taču saprotams — labi, ka par jums neraksta.

Un tā ir taisnība, jo jau tai pašā dienā paziņa, mani sastapdams, tūlīt pavēstīja:

— Ziniet, Zoščenko viss spīdoši.

— Kas tad noticis?

— Viņiem tur pateikuši, ka nekas īpašs neesot noticis; lai viņu liekot

mierā, dodot viņam darbu. Bet viņš taču teica ... — Kas par to, ka pateica, — tā viņam atbildējuši,

— lai redz, ka runā katrs, ko grib. Viņam piedāvājuši darbu. Laikam kādu tulkojumu. Viņš atbildējis, ka slikti jūtoties un strādāt pagaidām nevarot.

Vispār Zoščenko viss bija ļoti labi.

Ahmatovai bija taisnība, gluži tāpat, kā taisnība bija viņas apsveicējiem — akadēmiķiem, meitenēm un vecajām dāmām. Protams, nav pieklājīgi teikt rakstniekam, ka viss ir labi, kad viņš neraksta. Taču šajās sarunās bija ari precīza realitātes izjūta, jo tās bija sarunas par atļauju eksistēt. Realitātes izjūtas vadīti, šie cilvēki uzskatīja, ka diez vai šai laikā ir rakstnieks, kuram rakstīt būtu svarīgāk nekā dzīvot.

Man blakus gatavojas iet pāri ielai cienījama izskata sieviete vidējos gados. Vērsdamās pie manis:

— Tagad man ir bailes iet pāri. Dikti bail. Kopš tā laika, kad viņi beidza taurēt. Maskavā runā . . . Man Maskavā radinieki. Tad, lūk, — Maskavā, tā runā, pirmajā nedēļā bijis šausmīgi daudz sabraukto. Pēc tam jau nekas, sākuši pierast. Bet pirmajā nedēļā . . .

Esam tikušas pāri. Viņa turpina iet blakus.

Es: — Nu, jā. Bet vispār tā ir labāk. Nākuši pie slēdziena, ka bez autotaurēm drošāk. Kad no visām pusēm taurē, cilvēks nervozē, skatās atpakaļ. Var aiziet nepareizā virzienā. Tagad mazāk nelaimes gadījumu.

— Nē, kāpēc tad mazāk. Tagad, ja viņš pats jūs pažēlos, — tad nekas. Bet apbraukt jūs — tas nav viņa pienākums; tikai uz gājēju pārejas.

— Kā tad tā?

— Uz tās gājēju pārejas — tur viņš ir atbildīgs. Viņam jābremzē. Bet ja jūs esat gājuši pāri citā vietā, nenorādītā, tad, lūdzami, paši vainīgi. Viņš var jūs notriekt un pāri pārbraukt, un neviens pat viņa numuru nepierakstīs. Tā ari brauks tālāk. Bet, ja viņš jūs nepārbrauks nāvīgi un jūs pēcāk izveseļosieties, tad jums vēl būs jāsamaksā sods par iešanu pāri neatļautā vietā.

— Nu, ko jūs! Tas nevar būt . . .

— Kā tad ne! Kam tad tie jaunie noteikumi domāti — taču lai transports brauktu ātrāk. Mašīnu daudz. Vajag ātrāk. Ja katram vajadzēs braukt apkārt . . . Tagad bez taurēšanas tā lieta ies ātri. Katrs pats zinās — netrāpies ceļā. Bet šoferis tagad var dzīt ko jaudas, jo viņš ir atbildīgs tikai uz gājēju pārejas.

Un ne viņa, ne ari viņas Maskavas un Ļeņingradas radinieki nebrīnījās. Nebrīnījās par to, ka tagad, pilsētas transporta ātruma labad, šoferiem atļauts braukt virsū cilvēkiem visur, izņemot baltām līnijām atzīmētās gājēju pārejas, un sabraukušiem braukt tālāk — neapstājoties.

Pamēģiniet pasacīt viņai tīru taisnību, — ka signāltauru lietošana aizliegta, lai pilsētas iedzīvotāju nervi neciestu no ielu trokšņa; šāds apsvērums viņai šķitīs naivs, jo tam nav nekā kopēja ar viņas priekšstatiem

par īstenību un trūkst valstiskas nozīmes.

Nomiris Zoščenko, un kaut kur ir jau nodrukāts, ka daži viņa darbi tikuši nopietni kritizēti. Kurš to uzrakstījis? Ciniķis, kurš šķendējas pie nomocītā cilvēka līķa? Diez vai. Drīzāk kāds labsirdīgais, kurš žēlo un drusciņ pat ciena. Viņš to uzrakstījis, pirmkārt, tāpēc, ka tā darīt liek viņa redakcijā ieņemamais amats; otrkārt, tāpēc, ka tagad nelaiķim ir visviens. Galvenokārt tomēr tāpēc, ka tādi vārdi viņa uztverē jau sen zaudējuši gan savu priekšmetisko, gan jebkuru citu nozīmi. Tā ir tikai signālsistēma, kuras nosacītie apzīmējumi vēsti, ka uz tādu un tādu parādību nepieciešams reaģēt tā un tā.

šai gadījumā signāls nozīmē, ka šo līķi jāapglabā iecietīgi (daļēji pat piedodot viņam viņa ciešanas), ar vaibstišanos un atrunāšanos.

Tur jau slēpjas šo mehānismu ellišķīgais spēks, ka necilvēciskus darbus veic visparastākie cilvēki. Tālab formulas jāatkārto burtiski, — tas ir nepieciešams vārda atmir-šanas nosacījums. Atkāpes no teksta var atmodināt vārdu un izsaukt nejaušu atmodinātā vārda saskarsmi ar 'īstenību. Zināmos gadījumos, piemēram, nedrīkst teikt: augst-manīga attieksme vai nicinoša attieksme (ja nu pēkšņi notiek saskarsme), noteikti jāsaka — augstmanīgi nicinoša. Tad iznāks tas, kas vajadzīgs — signāls sākt kāda vajāšanu.

N. J. MANDELŠTAMAS SARUNAS

— Reizēm man likās, ka dzīvot vairs nevar, ka nav izturams . . . Bet Osja pēkšņi jautā: kāpēc tu domā, ka tev jābūt laimīgai? Tas apbrīnojami palīdzēja, un palīdz vēl vienmēr.

Nadežda Jakovļevna reiz teikusi Surko-vam: «Kāda nejēdzība iznākusi ar «Zivago», cik daudz prātīgāk būtu bijis grāmatu izdot.» «Nē,» viņš atbildējis, «tas bija neiespējami. Mūsu jaunatne nav pieradusi pie tādām lietām. Mēs viņu jau četrdesmit gadu no tā sargājam.»

— Tiem, — teikusi Nadežda Jakovļevna, — kurus jūs četrdesmit gadus sargājat, tagad jau sešdesmit. . .

Surkovs neesot atbildējis.

Esmu jau rakstījusi par to, ka negatīvās uzvedības faktus var vērtēt no iekšpuses -— tad iznāk analīze; tos pašus faktus var aplūkot no ārpuses, un tad — reizēm gluži negaidīti priekš sevis — mēs iegūstam satīru.

Ja no lielām vēsturiskām ļaundarībām pievērsīsimies ikdienišķajai morālajai izlaidībai, tad izrādīsies, ka būtībā tuvas parādības mēs vērtējam te no ārpuses, te no iekšpuses.

****, piemēram, mēs aplūkojam no ārpuses. Viņš jau bija kļuvis tikpat kā pavisam progresīvs. Situācija izmainījās. Viņu visādi bikstīja un aizbikstija lidz infarktam. Viņš izbijās — ar visām no tā izrietošajām sekām ... No faktiski precīziem formulējumiem iznāk satīra. Taču ļoti līdzīgus procesus, ko pārdzīvo cita ranga cilvēki, mēs aplūkojam no iekšpuses, un tad iznāk psiholoģija, iznāk drāma.*

Es nerunāju par taisnajiem un netaisnajiem, par tiem, kas stāvēs pie

kreisās un kas — pie labās rokas. Runa ir tikai par pārejām — kvantitatīvām vai kvalitatīvām — to grūti noteikt; katrā ziņā tās ir psiholoģiski mainīgas.

Ar ko var stāties pretī netaisnīgajiem pus-taisnigie? Ar ētisku rutīnu, mazliet stabilāku un tikpat nepamatotu? Varbūt — ar spējām? Radošas spējas (visplašākajā nozīmē; nebūt ne tikai intelektuālās vai aktieriskās) kļuvušas par ētisku faktu. Neapdāvinātais ir vienaldzīgs. Tāpēc pār viņu netraucēti var valdīt savtība, bailes un godkāre. Apdāvinātība sevi ietver iespēju. Iespējamība rada nepieciešamību. Kaismīgu sevis izpaušanas nepieciešamību. Taču arī apdāvinātais ir padots bailēm, savtībai un godkārei. Būdams ētiski amorfs, viņš tiek iesaistīts šo spēku un radīšanas vērtību sarežģītajās un mainīgajās attieksmēs.

Šai attiecībai ir savi tipiski paveidi.

Piemēram:

— Vienmēr esmu vairījies no sakrālām formulām. Tāpēc visu dzīvi esmu nosēdējis kaktiņā (tas ir liela prāta un vārga dzivesspēka cilvēks, kuram nepieciešami bezdarbību attaisnojoši apstākļi). Taču, kad es ieraudzīju, ka par to iznicina — ne vien par pasacīto, bet arī par nepasacīto — tad sāku teikt visu (turklāt viņš nepavisam nav gļēvulis; gļēvuļi sacīja visu jau no paša sākuma). Jau Beļinskis bija ievērojis, ka neliešu spēks ir tajā apstākli, ka ar viņiem kārtīgi cilvēki apietas kā ar kārtīgajiem. Pret viņiem jālieto viņu pašu metodes. Ne nu gluži denunciācijas — to mēs nevaram. Bet vismaz citātus.

— Katrai darbībai ir savi noteikumi, — to saka cita paveida cilvēks (milzīga enerģija, spēcīga izpaušanās nepieciešamība), — noteikumi ir nepieciešami un iepriekšzināmi. Ja gribi darboties — tie jāpieņem. Un pat jāiznes aiz iekavām.

Piebildīšu, ka šis iekavas daudzus nožņaugušas.

Ja stipra vēlēšanās pašizpausties apvienojas ar didaktisku domāšanas veidu, ar noslieci uz patosu, — tad rodas nepieciešamība ne vien darboties, bet ari morāli attaisnot savu darbību.

— Protams, vēstures atkritumi. Daudz cietsirdīga, nejēdzīga. Taču augstākā vēsturiskā patiesība . . . Bet vispasaules vēsturiskais ģēnijs . . . Bet izvēle starp avangardu un pārtikas ratiem . . . Un vispār mēs nevietā pārspīlējam sarunas par konjunktūrām. Var dažādi vērtēt attiecības starp lietām. Ne jau modes un pavēles to nosaka — vienkārši tagadne mainīdamās parāda mums dažādas īstenības skaldnes. Te vienu skaldni, te otru.

Variants bez ētiskā patosa:

— Gribu īstenot savas domas. īstās; visu upuru un pūlu vērtas, kādus vien domas prasa. Tāpēc lietoju aizsardzības formulas. Pat neuzskatu tās par nepareizām. īstenībā es nemeloju. Vienkārši — tā nav mana valoda. Ja vēlaties, var teikt, ka tie ir stilistiski meli.

Milzums gradāciju. Iekšējo stāvokļu gradācijas — no pilnīga cinisma

(gribu dzīvot, cik iespējams labāk un, galvenais, drošāk) lidz gandrīz pilnīgam pašapmānam. Vārdu gradācijas — no principa «labs labu nemaitā» līdz stilistiskiem pašapmierināju-miem: man tur tikai pats mazumiņš — nav teikts «ģeniāli», bet vienkārši — «darbi», un nevis «norādīja», bet «teica» . . .

Protams, izteiksmes smalkumi daļēji glāba no tiem kauna dziļumiem, kādos varēja novest bailes, apvienodamās ar valodas kokainibu.

Vēl viens saka:

— Nevaru bez ciešanām pārlasīt tolaik rakstīto. Tad man likās, ka mani darbi ir ļoti tīri, cēli (savā ziņā tā laikam ari bija, jo tos gadiem ilgi negribēja drukāt), man šķila, ka gandrīz, gandrīz visam, ko rakstu, es gandrīz vai varu piekrist. Bet tagad to lasīt ir baigi. Seko domai, seko — un pēkšņi to kaut kas parauj, — izmežģījums. Domu izmežģī ne jau pavisam melīgi vārdi (tas nav nepieciešams), bet vārdi, kas tur nokļuvuši citu iemeslu dēļ. Un katrreiz gan sevi, gan citos līdz riebumam precīzi redzi, kādā veidā šeit iedarbojas mehānisms.

Darbojas dažādi spēki. Apziņu aizpildījušas bailes; tās pašas, kas daudzus iemācīja aizmigt tikai rita pusē, jo viņiem īpaši negribējās tikt negaidīti uzmodinātiem. Vai gluži racionāla pārapdrošināšanās (nē, tas netiks cauri; bet, ja šitā, nu, vēl mazdrusciņ, tagad jau varbūt izlaidis cauri). Darbojās visaptverošā vārdiskā vide; tā iesūcās visur tik nepārvarami kā iezemiešu valodas ārzemnieka apziņā. Lai cik tas nebūtu savādi, darbojās sava veida apzinīgums, cilvēks pēkšņi runāja vai rakstīja tieši to, ko no viņa gaidīja. Viņam bija miglaina nojausma, ka citādi viņš piekrāptu savu darba devēju.

— Tu lasi lekciju, — stāstīja NN, — un pavisam negaidīti, bez kādas sagatavošanās no tevis izsprāgst formula, atsauce, citāts. Tas nepavisam nav nepieciešami. Bet tāda kā hipnoze. Pēc acīm var redzēt, ka tieši šai vietā viņi to gaida. Citādi Iznāks — ķēries pie lietas un izdarīji nepareizi. Neērti.

Tie ir radošie, tie, kuriem nepieciešams īstenot savu domu. Bet tie, kas bez domas? Kuriem tas viss tikai alga, karjera, mierīgs kaktiņš? Viņiem — labs labu nemaitā. Viņiem pat bija savs azarts trāpīt tieši direktīvā. Butaforiska šaušana abstraktos mērķos — kā šautuvē.

Kur ir psiholoģisko pāreju robežas? Kur kvalitāte pāriet kvantitātē, kur beidzas analīze un sākas satīra?

Tas viss vēl tikai vārdos. Bet bija ari darbi. Tiem ari bija sava vērtību skala. Klusēt, balsot, norobežoties, nosodīt, — mierinoties ar to, ka tas tikpat neko nemaina, praktiski nevar kaitēt . . . Lidz šai robežai mēs analizējam no iekšpuses — vai tā? Aiz šis robežas vairs nemierinās ar nekaitēšanu; vēl mazliet — un kaitē ar baudu . . . Un to mēs aplūkojam no ārpuses. Taču var turpināt arī vērojumus no iekšpuses.

Var, piemēram, attēlot, kā 1949. gadā kritizētāji pēc kādas iznicinošas nokriti-zēšanas atgriežas mājās un, ķerdami pie sirds, saka

savām sievām:

— Galīgi esmu nomocījies. Tu nevari ne iedomāties . . . Visi šie salašņas, visu mūžu viņi mūs ir mīdījuši; gļēvuļi, tagad cenšas izlocīties, nodot . . . Kaut viens būtu uzvedies kā cilvēks. Vienmēr esmu teicis . . .

Vai arī var apskatīt no iekšpuses, kā [16] *sāk kaitēt; precīzāk, kā atkal sāk darīt ļaunu pēc tam, kad kādu laiciņu bijis labs.*

Kādā no asās kritizēšanas recidīviem viņam tika pārmesta labvēlīga recenzija par grāmatu, kuru nevajadzēja vērtēt labvēlīgi.

Un, lūk, iestājās nakts. Viņš negulēja. Klusu šķindēja glāzīte ar mikstūru; spilvens bija karsts un — grozi, kā gribi — neērts. Sirds nepatīkami stinga. Un bezmiega nakti sākas iekšējais monologs:

— Drausmīgi, drausmīgi. Viņi taču nonāvēs. Vēl viena tāda reize — un noteikti nogalinās. Nu kritizējām mēs savā laikā. Tas tiesa. Bet vai tad mēs galinājām. Mēs taču negribējām cilvēkiem ļaunu. Tas bija tiri idejiski . . . Sirds atkal stājas ... Un kāpēc es tur iepinos. Nu, vai nav vienalga. Kāds man sakars. Vārdi, vārdi, vārdi. . . Uz spēles dzīve — vienīgā, citu man neizsniegs. Kaut tikai izdotos izpiņķēties — un es tūlīt visu pārtraukšu. Un pateikšu visu . . .

Pietiks! Šo psiholoģisko romānu jau uzrakstījis deviņpadsmitais gadsimts.

Bet robeža tomēr ir — no ārpuses ņemta sociālās funkcijas robeža. Tās vienā pusē stāv domājošie cilvēki. Tā puse nebija ne brīva, ne tīra, ne lepna. Bet tā pastāvēja — kad visi bļaustījās par tās donkihotisko nevajadzīgumu. To mērija ar dzīves, goda un maizes mērauklu. Par to ir rakstīts:

*«Es zaudējis gan kausu tēvu dzīrēs, Gan līksmību, gan savu godu . . .»**

Pats zaudēja, bet aiznesa cilvēkiem. Tātad izpildīja savu funkciju.

SARUNA

— Bet kā jūs izprotat sadzīvi?

— Aptuveni tāpat, kā izprotu raksturu. Kas ir raksturs? Piedomāts attieksmju princips, kuram liek pakļauts cilvēka psihisko izpausmju kopums, kurš nenorimti atjaunojas. Sadzīve — tas ir attieksmju princips, kuram mēs pakļaujam lietas un parādības, kas veido mūsu dzīves telpu. Pamatproblēmu rada lietu pieradināšana, lietu pārvilināšana savā pusē. Šīs savas, atbruņotās lietas, ši atsevišķa cilvēka iedarbības un atbildības joma — tā ir viņa māja . . .

— Sadzīve, māja . . . Tās tā vai citādi ir sadures vietas starp cilvēku un pasauli.

— Neapšaubāmi. Taču cilvēkam visbīstamākā sadures vieta ir viņa profesija.

— Precīzāk to varētu saukt par sociā

lo funkciju.

— Lai tā būtu. Katrā gadījumā, radošam cilvēkam galvenais

jautājums — profesijas un jaunrades attiecība. Ideālais risinājums: profesija sakrīt ar jaunradi. Uz šo attiecību ari jāvirzās kultūrai. Mums šāda ideāla sakritība nav vēlama. Pastāv dažādi veidi, kā apiet problēmu. Tai skaitā otrās profesijas teorija . . . Puškins teica: «Rakstu sev, drukājos naudas dēļ.» Tas vēl nemaz nav slikti, bet mēs šo formulu sen esam apgāzuši: vienu darbu rakstu sev, otru drukāju naudas dēļ. Izmainoties formulai, tūlīt izslējās visā augumā un iegāza mums pa pieri laika problēma. Laiks — tā ir dzive, tā ir doma, process, apziņa vir zib ā. Tieši šo realitāti mēs zinām — apzinātu, intelektuāli pārdzīvotu laiku.

Pēc svarīga, interesanta, ilga zinātniska darba var pēkšņi atjēgties ar sajūtu — manis nav bijis. Laiks nav plūdis cauri apziņai, bet uzreiz sabiezējis daudzmēnešu kamolā. Domas caur mani bija vēlušās ārā, neatstājot mani pēdas. Tā saucamā objektīvi nozīmīgā darbība. Tik interesanta, ka nemani laiku. Mūs ielenc cilvēki, kuri neievēro laiku, nepiesavinās to — un lepojas ar to. Nav tādu godinājumu, spēka un slavas, ar kuriem mūsu laikabiedri lepotos tā, kā ar laika — tātad dzīves substances — trūkumu. Ne jau tur tā lieta, ka laiks ir nauda. Tas der amerikāņiem. Mums svarīgi tas, ka nauda ir laiks. Laiks savam darbam.

Hržanovskis Peredelkinas rakstnieku namā rādija savu savdabīgo filmu «Puškina zīmējumi». Ar multiplikācijas līdzekļiem Puškina zīmējumi ieguva kustību; zīmējumi veidoja biogrāfiju. Man tūlīt likās, ka filmu būs grūti dabūt cauri. Teiks, ka Puškins nav attēlots pietiekami goddevīgi. Taču pateica ko citu. Kāds no filmu pieņemošās komisijas paziņoja, ka Pušklnu viņš pazīstot kā dzejnieku, bet mākslinieks viņš esot slikts un ar to nevajagot noņemties. Viņš pats ari sanāksmju laikā uz papīrlšiem zīmējot profilus, bet nepretendējot, lai tos rāda kino.

Jokaini, taču uz vispārējās jūsmīgās sie-kalošanās fona, kurā noslīcināts Puškins, šai epizodē ir pat kaut kas atsvaidzinošs.

Ata un Simonovs kopā mācījās Literatūras institūtā un apprecējās kaut kad ap 35. gadu. Simonovs tolaik bija nabadzīgs jaunietis ar nenokārtotu dzīvi (gadus 19 vecs), kuru citās augstskolās nepieņēma muižnieciskās izcelšanās dēļ. Viņš piepelnījās fabrikā. Savos dzejoļos atdarināja Kiplingu. Dzejoļus viņš man parādīja, un mēs abi uzskatījām, ka tie nav domāti publicēšanai. Jau toreiz viņam bija neparastas darbaspējas, un viņš runāja par to, ka iekaros vietu dzīvē. «Varbūt es arī neesmu pats talantīgākais, bet es sasniegšu.»

Vēlāk — viņi jau bija šķīrušies — Ata teica: «Kostja — tas nav cilvēks, tā ir iestāde.» Ar to viņa domāja mērķtiecīgo organizētību.

Trīsdesmito gadu otrā pusē Simonovs sāka sasniegt. Viņš ne vien rakstīja, lai publicētos, bet bija ari saņēmis pirmo ordeni. Tieši šajā sava ceļa posmā Simonovs palūdza, lai es viņu iepazīstinu ar Annu Andrejevnu. Viņa atļāva atvest viņu ciemos.

Kāpdami uz Puņina dzīvokli pa tumšām trepēm vienā no Strūklaku nama flīģeļiem (droši vien kādreiz šeit bija mitinājušies sevišķi izredzētie

Šeremetjeva kalpi), viņš pajautāja:

— Vai drīkst viņai noskūpstīt roku? Kā jums šķiet?

— To pat pienākas darit.

Aplupušās durvis blakus zvana pogai bija aizlāpītas ar skārda strēmelīti. Mēs vēl nebijām, paguvuši piezvanīt, kad Simonovs pēkšņi iigli noņēma no žaketes savu jauniņo ordeni un iebāza kabatā.

Bēres . . . Atkal bezjēdzīgu un bezdomlgu darbibu virkne, kam nav nekā kopēja ar notikušo. Nereliģiozai apziņai iestājusies ne-eksistēšana, neesiba. Par aizkapa neesibu rakstīja astoņdesmitgadigais Vjazemskis un divdesmitčetr gadīgais Puškins:

«Aiz zārka mani neesiba gaida . . .»

Un, lūk, neesibu ietērpj rupjajās sadzīvisko priekšstatu un pilsonisko bezdvēse-lisko ceremoniju formās. Un bērinieki saka: cik jauki viss iznāca. Un izjūt apmierinājumu.

Neesībai nav vārda, taču uz kapakmeņa raksta vārdu ar tituliem un goda nosaukumiem. Tas viss ir nepieciešams tuviniekiem un sabiedrībai, kas cilvēku neatlaiž un neesibu nepieņem. Un mēs esam gatavi piedalīties. Pat tajā dīvaino rituālu neatšķetināmajā jucekli, kur neticīgie piemin neticīgo dvēseles.

Inteliģentu vidē tagad nostabilizējušās bēres, kas piederētos pavisam cita, tradicionāla domāšanas veida cilvēkiem, citai attieksmei pret nāvi. Tagad paziņas ne bez labpatikas domā par to, ka varēs pabūt kopā, iedzert un uzkost — neesibas vaiga priekšā. Bet tuviniekiem tā ir viena no iespējām paildzināt nosacītās eksistences ilūziju.

Vai es tiešām vēlos, lai kopā ar cilvēku izzustu atmiņas par viņu un viņa veikumu? Nē, tas nav iespējams. Taču viņa vārds, viņa darbi, viņa grāmatas vai gleznas — tas viss vairs nav viņš. Tas ir tikai no viņa atdalījies sabiedrisko saišu un kultūras fakts. Viņš pats jau ir neesiba, kuru nav iespējams iztēloties un kuru tāpēc dzīvie cenšas iedzīt savos stīvajos apvalkos.

ASTOŅDESMITO GADU PIERAKSTI

Katrreiz, kad bija sagaidāma liela 20. gadsimta dzejnieka grāmatas iznākšana (Andreja Belija, Mandelštama, Pasternaka, Cvetajevas), ap to visās instancēs sacēlās panika. It kā, tieši šai grāmatai parādoties, uzreiz vajadzētu sagrūt sabiedrības pamatiem. Taču grāmata pēc daudzu gadu noņemšanās iznāca, bet pamati palika, kur bijuši.

Lasām romānu par trīsdesmitajiem gadiem . . . Vietām mokoši lasīt. Lūk, tā mēs ari dzīvojām. Dažādos variantos, bet tā. Z. G. teica: laikmeta pazīme ir nevis terors, ne cietsirdība (tā bijusi arī citos laikos), bet nodevība.

Visur iek(ūstoša, nepaejoša garām nevienam — no denuncianta līdz klusu cietējam.

Dzives gaitā iedarbojas dažādi aizsargmehānismi. Ietin apvalkā, pakaisa salmus. Lai mēs nekliegtu šausmās. Mēs neredzam pilnu

nodzīvojamās dzives ainu. Katrreiz tikai daļiņu. Un katrreiz ši daļiņa ir pielāgota mums, vai ari mēs viņai.

Bet tagad brīžam retrospektīvas šausmas. Atveras «pazemojuma bezdibenis».

Ka tad mes ta gajam uz šo bezdibeni, soli pa solim, neko neizlaižot. . .

Divdesmitajos gados Mandelštams rakstīja ortodoksālas recenzijas (tai skaitā iekšējās). Tā bija ne tik daudz kamuflāža, kā pašdisciplīna. Tas nojaušams no tur atpazīstamā Mandelštama, viņa metaforiskajiem paņēmieniem. Tas pats ar viņa 1937. gadā sarakstīto odu Staļinam — tā, par nelaimi, ir lieliska dzeja, un augstākajā pakāpē viņa paša. Tātad tā atbildusi kādam no savstarpēji nesaskaņotajiem Mandelštama apziņas pagriezieniem.

Pavisam kas cits — dzejoļi par Staļinu un pārējo, kurus Ahmatova sarakstīja «Ogo-ņokam». Viņa ar tiem bija aizgājusi pie Tomaševska, ar kuru draudzējās, un pajautājusi, vai iespējams tos aizsūtīt. Boriss Viktorovičs, — man stāstīja Irina Nikola-jevna, — neko neesot atbildējis un klusēdams sēdies pie rakstāmmašīnas pārrakstīt dzejoļus sūtīšanai uz Maskavu. To darīdams, viņš pēc savas gaumes, neprasīdams Annai Andrejevnai, esot labojis rupjākās valodas un stila apgrēcības.

Kad dzejnieki saka to, ko nedomā, — viņi nerunā savā valodā.

MES AR TEVI PASĒDĒSIM VIRTUVE . . .

Šai dzejoli Mandelštamam ir viss — gan nabadzība, gan nabadzības saasinātā lietu uztvere to vienkāršībā, kailumā un bezdi-benīgajā nozīmīgumā; gan mīlestība — patvērums, mīlestība — sargātāja no baismīgās pasaules; un bailes, un veltīgā griba izdzīvot.

īsto vārdu mākslā — ja tas vēl ir iespējams — droši vien varētu pasacīt tieši mēs. Un nevis tāpēc, ka esam redzējuši pašu briesmīgāko — tur ari daudzi ir redzējuši. Bet tāpēc, ka tieši mēs esam paši uz savas ādas gadu pēc gada izjutuši deviņpadsmitā gadsimta aiziešanu. Viņa dižo ilūziju, spožo aizspriedumu un augstprātības galu . . ■ visu viņa individuālisma svētku beigas.

«Kurš neko nevēlas, ne uz ko necer un nekā nebaidās, tas nevar būt mākslinieks,» — Čehovs rakstīja vēstulē Suvori-nam.

Puškins vēlējās un reizēm cerēja. Ļer-montovs vēlējās. Turgeņevs vēl baidījās. Tolstojs — gan vēlējās, gan cerēja, gan baidījās.

N vēl ir izredzes kļūt par mākslinieku. Viņš baidās no nāves un no dzives. Tiesa, var būt, ka abos gadījumos baidās nepietiekami stipri.

1984. gadā, kad «Ņeva» drukāja manas «Blokādes cilvēka piezīmes», kādā augstākstāvošā instancē tika pateikts:

— Tur pārāk daudz runā par ēdienu.

Nadežda 1 akovļevna runāja par dažādu priekšniecības attieksmi pret Pasternaku un Mandelštamu. Viņi tomēr sapratuši Pasternaka statusu. Pasternaks — vasarnieks. Bet Mandelštams vienmēr bijis sazin kas.

Uzstādāmies konferencē, kas bija sasaukta, lai kanonizētu Brežņeva

mākslinieciskо prozu, B. šo prozu salīdzināja ar Puš-kina stāstiem. Tā ir sociālo mehānismu darbība vistīrākajā veidā. Viņš zināja, ka par akadēmiķi viņu tik un tā nepataisīs un, no otras puses, ka viņam absolūti nekas nedraudēs, ja viņš nesalīdzinās Brežņevu ar Puškinu un pat ja viņš vispār atteiksies uzstāties. Ka šai spēlē viņš nevar ne vinnēt, ne zaudēt.

Kas tad tas ir? — Tikai Staļina laiku ieradums nekaunēties. Bailes iznicinājušas kaunu. Cilvēki bez aizsargslāņa — pliki, — un neviens ne no viena nekaunas.

AVANGARDS

Mēs atrodamies avangarda ielenkumā — dzejnieki, mākslinieki, kinematogrāfisti. . . izstādes, teorētiskas deklarācijas. Neērtības rada tas, ka avangards, gluži tāpat kā modernisms, eksistē jau vairāk nekā gadsimtu. Tāpēc izdomājuši terminu «postmodernisms» (pēc postsimbolisma, postimpresio-nisma parauga). Šķiet, ka no modernisma viņu atšķir atteikšanās no obligātās pirm-reizības, novatorisma. Tā ir piekāpšanās pārāk acīmredzamās motīvu atkārtošanās priekšā.

Avangardisms uzrodas periodiski. Krievijā — gadsimta sākumā, pēc tam nāca obe-riutu avangardisms, kuru ar pirmo posmu saistīja Hļebņikovs. Tagad jauns vilnis. Ik reizes avangards metas cīņā ar tradīciju. Ikreiz no jauna atbrīvojas no esošās poētikas pazīmēm. Dzejā, piemēram, no pantmēriem, atskaņām, no ierastās leksikas un, beigu beigās, no vispārpieņemtās jēgas. Vienlaikus notiek formas kā tīras nozīmes nesējas un pašpietiekamās krāsas vai skaņas idejas emancipācija.

Atkārtošanās nostiprinājusi avangardā dažus nolieguma stereotipus. Tāpēc mana paaudze, kas tik daudz reižu jau redzējusi avangarda atkalsākšanos, to uztver kā ar-haiku.

Gadsimta sākuma avangards bija atvasināts no individuālisma. Redzu pasauli tādu, kā man labpatikas to redzēt.

Atbrīvot formu sāka jau romantiķi. Taču romantiskajā individuālismā neapšaubāmi vērtīga personība piesavināja sev nepienākošās vērtības — lidz pat dievišķīgajām. Subjekta un objekta romantiskās attiecības izjauca jau 19. gs. beigu dekadence. Objektīvās vērtības sāka apšaubīt, taču personības vērtība apšaubīta vēl netika. 20. gadsimts ar savu vēl nepiedzīvoto sociālo spiedienu pakāpeniski atņēma cilvēkam absolūtās pašvērtības pārdzīvojumu.

Individuālisms bez ārpus personiskām vērtībām un bez pašvērtigas personības nevarēja nebeigties ar absurdu. Esamībai nav jēgas, un labākajā gadījumā cilvēkam pārpaliek pašas bezjēdzīgākās esamības procesa sagādātā bauda. (Tas aprakstīts Kami «Svešajā».)

Šodienas avangards lieto absurdu, lai attālinātos no apnikušās dzīves formām. Viena veida apziņas stāvokli savā prozā attēlo tā teorētiķis Vladimirs Šinkarevs. Tā ir augstpieraino, plaši erudēto kurinātavu strādnieku apziņa.

Žurnālā «Rodņik» publicēts «pamatdokuments» — Šinkareva «Mitki».

«Mitki» — tā ir mākslinieku grupa; viņi ir arī «uzvedības mākslinieki pasaulē, kur viss ir tikai raksti uz Maijas plīvura . . .».

Maijas plivurā tiek izlasīti dažādi raksti, reizēm ļoti izsmalcināti. Taču uzvedības mākslinieki šajā plivurā fiksējuši tīšuprāt nabadzīgu sadzīvi ar dzeršanas un lamāšanās estētiku, idiotisma spēlēšanu, valodu — tik vienkāršu kā māviens vai kā El-ločkas — cilvēkēdājas vārdu krājums. Šinkarevs dod mitku runas paraugus. Piemēram: «Dik — vārds, kurš praktiski var aizstāt visus vārdus un izsaucienus.»

Taču mitku uzvedība iecerēta kā šifrs, kas slēpj un reizē ļauj nojaust to, kas atrodas viņpus Maijas plīvuram.

Bet kas tad ir aiz Maijas plivura? — Cēla gara dzīve? Noteikti māksla. Māksla iespējama vienīgi kā eksistenciālu vērtību tulkojums simbolu valodā. Ļaunākajā gadījumā tā tulko pati sevi — kā vienigo ticamo vērtību. Tad rodas vērtību nepietiekamība.

VIKTORS IVBULIS

MAZLIET PAR

POSTSTRUKTURĀLISMU[17]

SIMBOLS

Ahmatovas Tautas muzejs, ko organizējusi Zdanova vārdā nosauktās rūpnīcas PTS — ši grimase jau vairākkārt tikusi pamanīta. Lūk, ideāls paraugs tam, ka labi saglabātos mehānismos ieliek tiem piemērotas programmas.

Ļena Vaulina sakarā ar manu pēdējo pierakstu teica:

— Jās rakstāt arvien cietāk.

Reizēm tas nāk ar gadiem. Tā, piemēram, bija Hercenam. Liekais atbirst, bet vajadzīgais sablīvējas.

Vecums to veicina — kamēr nesāk ārdīt smadzenes.

Toties liela apjoma darbu es vairs nevarētu uzrakstīt.

Nolasīju Ņinai Pavlovnai Snetkovai pēdējās piezīmes, tai skaitā, ka «rakstu cieti». Viņa teica, ka jaunajiem patīkot tāda cietība, bet viņai vairs neatbilstot. Agrāk emociju es gan slāpēju, taču tā saspringa un izlauzās brīvībā. Bet tagad viss racionāli un nevainojami; emociju, kaislību no tiesas izdevies noslāpēt. Agrāk doma pati atšķetinājās, tagad tā iedzīta aforismā.

Es: — Nu, šai sakarā es godīgi atzinos: vairs nevaru rakstīt liela apjoma darbus . . .

N. P. — Man nemaz nav nepieciešams apjoms. Man nepieciešama telpa ... Un lai domu tajā varētu pavērst tā vai citādi. No jūsu domas agrāk varēja iet uz visām pusēm. Bet tagad, kad viss izcirsts no akmens . . .

Būtiska saruna. Savu prozu vienmēr esmu stādījusies priekšā kā analīzes un lirikas krustojumu (racionālistisks impresionisms — tā reiz teica kāds «Mājup atgriešanās» klausītājs). Aizvācot racionālismu,

pārpaliks siekalošanās. Aizvācot emociju, pārpaliks sauss zinātniskums. Kā saglabāt šo pretējo pirmsākumu dubultojošos vienotību?

Visi mani lielie (relatīvi) darbi, — ieskaitot «Blokādes cilvēku», bijuši katastrofālās jūtu pieredzes analītisks modelis. Ari izdomātie sižeta pavērsieni iekļāvās šajā modelī.

Taču tagad, šķiet, viss jau kļuvis par atmiņām. Mīla kļuvusi par atmiņām. Izmisums ari; un tā saucamās beziemesla skumjas, kuru iemesls slēpjas esamības neizskaidro-jamībā. Pat bailes kļuvušas par atmiņām. Tāpēc ka nāve vairs nav jautājums, kuru risinādami mēs skaidrojam savas attiecības ar dzīvi, — bet tuvu stāvoša nepieciešamība.

Vai visu, ko es vēl varu izdarīt, nav sastindzinājis atbīdītā laika aukstums . . .

No krievu valodas tulkojusi AMANDA AIZPURIETE

Sešdesmito gadu beigās Francijā literārais strukturālisms sāka strauji zaudēt savu autoritāti — studentu un strādnieku plašu nemieru laikā nespēja savas pozīcijas saglabāt mācība, kura mēģināja nodalīt daiļdarba tekstu no dzīves un laikmeta. Taču strukturālisms nepazuda aizmirstībā — joprojām iznāk grāmatas dažādās valodās, kuru autori mēģina analizēt stāstus, romānus un dzejoļus ar it kā no tiem izrietošu shēmu un formulu palīdzību. Spilgts piemērs šādai — atzīšos, man nepieņemamai — pieejai ir amerikāņa M. Seresa grāmata «Literatūras algebra», kuras saturs pilnīgi atbilst tās nosaukumam.

Visnopietnākās uzmanības vērts ir post-strukturālisms — mūsdienu Rietumos visskaļāk daudzinātā «literatūras kritikas» skola, kā tā pati sevi dēvē. Būtībā jaunajai mācībai nav nekā kopēja ar literatūras kritiku tādā šī termina nozīmē, kādā to lietojam mēs — poststrukturālisms ir gan filozofija, gan «teksta» un «valodas» teorija. Poststrukturālisti operē ar izcilā franču lingvista Ferdinanda Sosīra (1857—1913) terminiem «zīme», «apzīmētājs» un «apzīmējamais», bet piešķir tiem savu visai miglainu traktējumu. Runājot par daiļdarbu, piemēram, «zīme» ir autors, «apzīmētājs» ir sacerējuma pastāvēšanas veids (es apzināti nelietoju vārdu «žanrs» tādēļ, ka tas līdz ar «tēlu», «raksturu», «sižetu», pat «apziņas plūsmu» un daudziem citiem ir kļuvis grūti pamanāms vai visas modernākajās Rietumu literatūrzinātnes skolās), bet «apzīmējamais» — tā saturs.

Gadu simtiem un tūkstošiem visas filozofijas sistēmas balstījās uz domu, ka pasaulē pastāv kaut kas stabils, kaut kāda patiesa īstenība. Vieniem tā bija matērija, citiem — idejas, gars. Bet visos gadījumos gan filozofijā, gan mākslā kaut kāds «modelis» bija primārs un tā «atdarinājums» sekundārs. So domu vienkāršojot, var teikt — romantiķi «atdarināja» neredzamas idejas, bet 19. gs.

«reālisti» — acīm skatāmo pasauli. Modernisti šai ziņā gāja pa romantiķu iestaigāto ceļu, taču, kad 60. gadu beigās Francijā sabruka strukturālisms kā sistēma, no materiāliem, kuri izrādījās vēlreiz

izmantojami, Rolands Bārts (1926—1980), 2aks Derridā (dz. 1930. gadā), Mišels Fuko (1915—1984) un citi metās būvēt jaunu ēku, iesākdami ar jumtu un cenzdamies pierādīt, ka pamats — matērija vai gars — nav obligāti.

Pēc tam, kad bija teorētiski miruši un apglabāti dievs un personība (arī raksturs literatūrā), Rolands Bārts 1968. gadā nāca klajā ar manifestu «Autora nāve». Līdz tam ļaudis ticēja, ka autors attiecībā pret savu sacerējumu ir kaut kas līdzīgs tēvam. Viņš lika lietā savu pagātnes pieredzi, lai kaut ko pateiktu par sevi un pasauli. Katrā gadījumā starp dzejnieku un dzejoli, likās, pastāvēja noteikta sakarība laikā — dzejnieks bija «pirms tam» un dzejolis — «pēc tam». Taču Bārts spriež, ka modernais skribents («scripteur») piedzimst vienlaikus ar viņa radīto «tekstu». Viņš nav arī «teikuma priekšmets» savai grāmatai — «izteicējam». Ir tikai viens — «izteikšanas» («énonciation») laiks. «Teksts» allaž tiek rakstīts tagadnē. Runājot par autora nāvi, Bārts nemaz nepretendē būt īpaši oriģināls. Viņš uzskata, ka jau Mallarmé atteicās no autora par labu rakstīšanai. Līdzīgā veidā esot darbojies Valerī, Prusts. Arī sirreālisms esot daudz darījis, lai «desakralizētu autora tēlu». Brehts to distancēja. Bet «lingvistiski autors nekad nav kaut kas vairāk par to, ko viņš raksta, tāpat kā es neesmu nekas cits, kā tas, ko saku: valoda pazīst «subjektu», bet nezina «personas».» (3, 63).

«StZ» (1970) ir laikam vissarežģītākais un pazīstamākais Barta darbs (Francijā diezgan populāri kļuvuši viņa sacerējumu humoristiski «tulkojumi» franču valodā). Tanī Balzaka stāsts «Saracins» ir patiesi «dekomponēts» — sadalīts īsākos un garākos gabalos, pēc Barta ieskata. Tas tiek analizēts, vadoties no sarežģītas kodu sistēmas kā plurālistisks «teksts» ar «veselu Galaktiku apzīmētāju» bez jebkādas «apzīmējamo» struktūras, bez sākuma un beigām. Apcerējumā izkaisītās pamatdomas ir šādas: nav konteksta ārpus sacerējuma, tādēļ ka viss, ko autors uztver un pārdzīvo, jau ir iekodēts valodā — arī rakstnieks reālists attēlo nevis īstenību, bet vienkārši pārraksta , kodu; lasītājā subjektivitāte ir tikai pirms viņa pastāvošu kodu iedzīvināšana; teksts jāvērtē

no tā priekšnesuma viedokļa, bet ne saskaņā ar zinātniskiem vai ideoloģiskiem kritērijiem; ir lasāma («lisible») un rakstāma («scriptible» — ar ironisku pieskaņu) literatūra. īsti vērtīgi ir tikai «rakstāmie» teksti, tādēļ ka tos var vēlreiz uzrakstīt, t. i., kā es to saprotu, tie var būt par ietekmes avotu.

1971. gadā Bārts publicē apcerējumu «No daiļdarba už tekstu». Tanī viņš norāda, ka starp «daiļdarbu» un «tekstu» pastāv radikāla atšķirība. «Daiļdarbs» ir kaut kas tāds, kas aizņem zināmu telpu kā grāmata, bet «teksts» eksistē tikai kā «diskurss», nekad nekļūdams par konkrētu objektu. Tas tiek izjusts tikai kā aktivitāte, kā uzvedums. Jo

tālāk, jo vairāk uzmanības Bārts pievērš «lasīšanai» un «lasītājam», likvidē atšķirību starp daiļliteratūras un kritikas «tekstu». Tā ir autora nogalināšana ne tikai vārdos, bet arī darbos, subjekta izklīdināšana, literatūras un visa esošā ne-autentiskuma izcelšana, spēle ar jēdzieniem.

Bārts joprojām tiek daudzkur cītīgi lasīts. Taču poststrukturālisma pamatsmadzenes ir Derridā. Viņš Rietumos jau sen plaši izplatīto relatīvismu novedis līdz galējai robežai. Taču, lai cik traka arī viņa mācība liktos, šis (pēc paša atzinuma) Nīčes, Huserla, Heide-gera un Hēgeļa skolnieks (Freidam un Sosī-ram stāvot kūmās) neapšaubāmi ir visbiežāk minētais mūsdienu domātājs pēdējos desmit, piecpadsmit gados izdotajos žurnālos un grāmatās, kurās tiek pārrunātas literatūras un rakstīšanas problēmas. Daudzi viņam nepiekrīt un viņu pat izsmej, citi viņam zvēr uzticību.

Derridā tiek pieskaitīts pie «lingvistiskās filozofijas» tālākvirzītājiem. Tiešām, jēdzieni «zīme», «apzīmētājs» un «apzīmējamais» viņam ir būtiski. Taču atšķirībā no 60. gadu strukturālistiem viņa «gramatoloģija» (gandrīz vai kosmiski plašā nozīmē saprastā «teksta» «rakstīšanas» zinātne) «zīmi» padara par kaut ko nestabilu, nenoteiktu ar to, ka izjauc «apzīmējamā» likumsakarīgo atkarību no «apzīmētāja» — formas no satura (cik es spēju par to spriest, tādā pašā veidā arī Bārts deklarēja savu «autora nāvi»). Reizē ar to jebkurš «teksts» sevī ietver daudz vairāk, nekā tas ir konstatējams, un kļūst principiāli neuztverams. «Literatūra» (tekstu kopums) var attēlot arī kaut ko līdzīgu patiesībai. Taču tā ir varenāka par tanī ietverto patiesību.

Vēsture nav «privileģētāks» teksts par pārējiem, tādēļ uzsvērt, ka literatūra kaut kādā

veidā attēlo vēsturi, «nozīmē vienkārši atzīt, ka viens teksts atsaucas uz otru».

Sāda pieeja nozīmē likt uzsvaru uz «lasīšanu». Taču tā nav lasīšana ar nolūku saprast, gūt informāciju vai estētisku baudījumu. Runājot angļa Judžina Gudhārta vārdiem, «Der-ridā kritika ir struktūru montāža, dažādu nozīmju izvirzīšana priekšplānā, darbīga prāta cirks, sava veida sirreālistisks protests pret morālo spriedumu spaidiem un pret sistemātisku domāšanu. Tā kļūst par mūsdienu dzīves otro «es».» (8, 3)

Kāda tad ir Derridā lingvistiskuma būtība? «Tā kā valoda kalpo par esamības pamatu, pasaule parādās kā bezgalīgs Teksts. Viss tiek tekstualizēts. Visi konteksti — vai tie būtu politiski, ekonomiski, sociāli, psiholoģiski, vēsturiski vai teoloģiski, kļūst par intertek-stiem, t. i., ārpasaules ietekmes un spēki tiek tekstualizēti. Literatūras vietā mums ir tekstua-litāte, tradīcijas vietā — intertekstualitāte. Autori mirst, lai izceltos lasītāji. Jebkurā gadījumā katra patība — kritiķis,

dzejnieks vai lasītājs — uzstājas kā valodas konstrukcija — teksts. Kas ir teksti? Atšķirīgu pēdu pavedieni. Plūstošu apzīmētāju sērijas. Caurviju zīmju kopas, kuras velk sev līdzi gala rezultātā neatšifrējamus intertekstuālus elementus (. .) Patiesība izvirzās priekšplānā lasīšanas materializācijā. Patiesība nav teksta būtība vai tā īpašums. Neviens teksts neizsaka savu patiesību. Patiesība ir kaut kur citur — lasījumā. Konstitucionāli lasīšana ir nepareiza izlasīšana.» Nezinu gan, kāda īsti ir starpība starp šādi traktētu «tekstu» un «diskursu». Jo Derridā saka: «Aparteīda vēsture (tā «dis-kurss» un tā «īstenība»), tā «teksta» sasummē-jums nebūtu bijis iespējams bez eiropeiskas valsts koncepcijas un eiropeiskas valsts vēstures, bez eiropeiska diskursa par rasi.»

Derridā filozofiskā doma ir ļoti sarežģīta un izteikta īpaši grūti lasāmā valodā. Tas sevišķi attiecas uz ļoti būtisko terminu «différence», kuru viņš sāk lietot 1968. gadā. Franču valodā ir vārds «différer», kurš nozīmē «atlikt», «atšķirties». Bet apzīmējums «différence» izveidots no tagadnes divdabja «différant» (tāds, kas tiek atlikts vai kas atšķiras) un nav atrodams nevienā vārdnīcā. Ja ˆdifférance» kaut kas «ir», Derridā šo «ir» krusteniski pārsvītro (atsaucoties uz pazīstamo Hēgeļa domu par kaut kādas parādības atcelšanu). «Différance» parādās tikai pati savā veidā, tātad nav uztverama — tā parādās, lai vienlaicīgi pazustu. Un tomēr, tikai pamatojoties uz «différance» un šī apzīmējuma vēsturi, mēs varam saprast, kas esam un kur atrodamies. «Vai mēs esam ebreji? Vai mēs esam grieķi? Mēs dzīvojam atšķirībā starp ebreju un grieķi, kas varbūt ir tā vienotība, ko sauc par vēsturi,» skaidro 2. Derridā savu viedokli (2, 34), atsaucoties uz eiropeiskās civilizācijas saknēm grieķu kultūrā un kristietībā.

Pabeigdams Heidegera domas dekonstruē-šanu, kuras gaitā arī tiek izstrādāts neparastais termins, Derridā raksta: «Mūsu valodā, kas ir «senāka» par pašu esamību, nav apzīmējuma šādai «différance». Bet mēs «jau zinām», ja tā nav nekā nosaucama, tas nav tikai uz laiku — ne tāpēc, ka mūsu valoda nav vēl atradusi vai saņēmusi šo vārdu, arī ne tāpēc, ka tas jāmeklē kādā citā valodā ārpus mūsu valodas nobeigtās sistēmas. «Différan-ce» nav apzīmējums tāpēc, ka tam nav vārda. *, Neder pat «būtība» vai «esamība», nedz arī («différance», kas nav vārds, kas nav tīra no-Imināla vērtība un bez pārtraukuma sadalās 'atšķirošos aizvietotāju vidē.» Nevar palīdzēt izskaidrot «différance» arī dievs. Nenosaucamais ir vienīgi spēle ar vārdu aizstājējiem. ' «Nebūs vienreizēju vārdu, ieskaitot Būtnes ļ vārdu. Tas jāuzņem bez nostalģijas, t. i., ār

I pus tīras mātes vai tēva valodas mīta, ārpus ' domas pazaudētās dzimtenes. Tieši pretēji,

to jāapliecina tādā nozīmē, kā to darīja Nī-če — ar zināmu

pasmiešanos un zināmu uzde-jošanu» (4, 29), t. i., ar krietnas ironijas devas palīdzību. Mēģinot skaidrot «différance», Derridā faktiski runā par to, ka neviena lieta vai parādība neatbilst cilvēka viedoklim, un katram apzīmējumam piemīt nenobeigtība, kuru rada nozīmju bezgalība (tas, kas man liekas labs, citiem var būt pretīgs utt.). Arī «subjekts eksistē valodā kā «différance»».

Starp pārmetumiem, kurus jāuzklausafilozo-fam, ir tas, ka viņa «différance» likvidē jebkuru vērtību centru, ka viņš jebkuru nozīmi reducē uz nenozīmi. Viņš aizstāvas ar saviem līdzekļiem, apgalvodams, ka centrs paliek — tikai tā nav realitāte, bet absolūti nepieciešama funkcija. Arī «subjekts ir absolūti nepieciešams. Es to neiznīcinu. Es tam ierādu vietu.» Arī ar nozīmi nekas nenotiek. Tieši otrādi — tā tiekot atbrīvota citādīguma spēlei.

Viss ir viena vienīga kustība un maiņa (ne par velti Derridā uzskata par savu skolotāju Hēgeli). Runājot par mūsu laikmetu, viņš lieto «différance» radniecīgu apzīmējumu «trace» — pēdas, kuras neved uz kaut kādu stabilu būtību vai dziļumu.

«Stila problēma», bez šaubām, kā jau jūs esat pamanījuši, ir «citēšana» (citation) (3, 27). Lasot Nīči (vai kādu citu autoru), nepārtraukti atrod kaut ko zināmu, citu pateiktu, vienalga, vai ir atsauce vai nav. Rakstīšana ir arhirakstīšana, t. i., tā pārrakstīšana, kas jau uzrakstīts. Citiem vārdiem, neviens nespēj būt īsti oriģināls. Arī Derridā nē, jo Heidegers jau 1957, gadā uzrakstīja darbu «Identitāte un atšķirība», kurā jūt kaut ko no Derridā «différance», jau Nīče runāja par patiesību kā par «novītušu metaforu armiju». Atkal un atkal Derridā atgriežas pie apgalvojuma, ka nekam nav noslēguma. Aiz katra teikuma filozofa (piemēram, Kanta) tekstā stāv daudznozīmīgs cits «teksts», kas izriet ārpus vēstures un ārpus cēloņsakarības. It kā nenoteiktības jau tā nebūtu diezgan, Derridā vēl apgalvo: «Sapnis ir pati filozofijas būtība.»

Lai pierādītu savu ideju pareizību, Derridā lieto «dekonstruēšanu» — kādu izcila pagātnes autora darbu lasīšanu ar mērķi parādīt, cik dažādi tos var saprast un cik apšaubāma ir jebkurā apgalvojumā ietvertā patiesība. Sis termins ir tik svarīgs, ka poststrukturālis-tus nereti sauc par dekonstruētājiem. Dekon-struēšanas mērķis ir mēģināt noskaidrot, cik lielā mērā var ticēt tam, ko kāds raksta, tātad, it kā tiek meklēta patiesība. Iznāk tomēr pilnīgi otrādi. Nodalot «tekstu» no objektīvās realitātes, uz ko tas attiecas (tādēļ, ka cilvēks nekad neiziet ārpus viņa laika «valodas», kas apzīmē īstenības parādības un traktē tās), tiek sarautas subjekta saites ar pasauli, kas eksistē neatkarīgi no viņa. Gribot negribot dekonstruētājs nonāk pie atziņas, ka nav nekādu filozofiski drošu zināšanu.

Skepticisms, protams, nav nekas jauns. Sinī ziņā Derridā skolotāji ir jau sengrieķu sofisti, epikūrieši, stoiķi. Taču Derridā iet daudz tālāk

par viņiem, un pat par Nīči, un apšauba jebkura izteikuma jēgu.

Teiktais tomēr neizskaidro, kādēļ Derridā jau vismaz pusotra gadu desmita tiek dēvēts gan par gudro, gan par šarlatānu, taču viņa vārds neiziet no plašas apgrozības. Nedomāju, ka tikai tādēļ, ka visa dekanonizācija ir postmodernisma garā. Ir viņam daudz taisnības tanī ziņā, ka pret visu rakstīto jāizturas ar lielu neuzticību. Piemēram, laikā, kad es ar milzīgu piepūli mēģināju saprast Der-ridā un pateikt par viņu kaut ko citiem, vienā no Maskavas Valsts universitātes augstceltnes virtuvēm, kuras tuvumā mitu, uz Maija svētkiem parādījās uzraksts: «Draugil Kam patīk svētkos noņemties ar tīrīšanu? Vai gatavot ēdienu netīrā virtuvē? Vienkāršāk ir katram pēc sevis visu nokopti Būsim taču cilvēki!»

Sis dziļi filozofiskais (es nejokoju!) aicinājums prasīt prasās pēc dekonstruēšanas, kaut arī domāju — daudzi to ņēma par pilnu, un virtuve bija daudz tīrāka nekā parasti. Taču es, Derridā skolots, šī teksta autoru uzskatu nevis par godprātīgu cilvēku, bet blēdi un sliņķi. Kādēļ tam, kuram iekrīt dežūra svētkos, nebūtu savs pienākums jāveic tā, kā pārējie to dara ikdienā. Gudrinieks, kurš aicina citus kļūt par cilvēkiem, laikam labi zina, ko nozīmē nebūt cilvēkam, t. i., atstāt virtuvē ēdiena atliekas un iepakojumu, kastes un kārbas, papīrus un tukšas pudeles, kad turpat blakus ir atkritumu izmešanas vieta.

Vai aplūkojamais teksts nav intertekstuāls un vai to lasīt allaž nenozīmē lasīt aplami?

Tas, ka Derridā domām ir segums mūsdienu — tieši mūsdienu, bet ne agrāko laikmetu dzīvē, labi atklājas, lasot viņa rakstu žurnālā «Diacritics» — vienu no sešiem par tematu «Nukleārā kritika» (kā redzat, pastāv arī tādi visjaunākās kritikas apzīmējumi!). Derridā tanī nerunā ne par literatūru, ne filozofiju, bet gan par to, kā cilvēks jūtas pasaulē, kuras liktenis visu laiku karājas mata galā. Izrādās, ka šīs neiedomājami drausmīgās izjūtas var labi izteikt ar poststrukturā-listu terminoloģiju. «Atombruņojums, šķiet, vairāk nekā jebkuri citi ieroči pagātnē, ir atkarīgs no informācijas struktūrām un komunikācijām, no valodas struktūrām, ieskaitot nevokalizētu valodu, no kodu un uzskatāmas dekodēšanas struktūrām. Taču parādība ir pasakaini tekstuāla, ciktālu atomkarš vēl nav noticis: var tikai par to runāt un rakstīt.» (5, 25) Visas pasaules cilvēciskais sociums šodien karājas «nukleārās retorikas pavedienā» (lingvistiskā filozofija un kritika uzskata sevi par kādreiz varenās retorikas mantinieci). Un «melnā humora» garā filozofs norāda: «Tā kā jebkura valoda, jebkura rakstīšana, poētiski izpildāms un teorētiski informatīvs teksts sevi nosūta, izmētā, ļauj sevi sūtīt, tā arī šīsdienas raķetes, lai uz ko tās arī balstītos, ļauj sevi attēlot rakstītu depešu veidā daudz labprātāk nekā jebkad (kā kods, ieraksti, pēdas utt.). Tas raķetes tomēr nereducē uz dubultnekaitīgumu, kādu daži naivi piedēvē grāmatām.»(5, 29)

Varbūt Derridā to saka par saviem darbiem un varbūt tie, šķobīdami laiku un telpu — pamatus, uz ķuriem būvēta izteikti racionālistiskā mūsdienu kapitālistiskā sabiedrība ar tās daudznacionālajām privāt-sabiedrībām —, nemaz nav tik tālu no reālās politikas, kā tas šķiet pirmajā acu uzmetienā?

Oriģinālus domātājus, pie kādiem pieder Mišels Fuko, grūti nolikt kaut kādā vienā klasifikācijas plauktā. Domāju tomēr, ka viņš pieder pie poststrukturālistiem tādēļ, ka saglabā valodnieciski strukturālo pieeju vēsturei, par kuru viņš raksta visvairāk, un diskur-sam. Bet Fuko ir arī Nīčes cienītājs. Viņš neatzīst «diskursīvo veidojumu periodizācijas mēģinājumus». Vēsturiskie laikmeti viņam ir tikai «juceklīga vienība», bet pati vēsture — «arheoloģija», tātad kaut kas nesistemātisks. Tomēr katrai «mutācijai» — attīstības periodam, kurš neseko cits citam kā kustība uz augšu, bet ir tikai izolēti posmi ķēdē, raksturīga sava iekšējā struktūra, sistēma, kas ir atskaites punkts visiem tās apakšnodalīju-miem. Renesansei, piemēram, pasaule ir dievišķs rakstījums, kurš domāts cilvēkam lasīšanai. Daba šinī laikmetā ir garīgu simbolu tīkls, kur visam ir sava vieta un viss ir savā vietā. 17.—18. gs. — klasicisma laikā — vārdi funkcionē kā ideju reprezentanti, kuru mērķis ir visu klasificēt, izmērīt un aprēķināt. Dievs kļūst par promesošu dievu, bet objektu pasaule iegūst nozīmi tikai tiktāl, ciktāl to stāda priekšā subjekts. Ar 19. gs. sākas antropoloģiskais un modernais laikmets, kad vārds atspoguļo tikai paša cilvēka iekšējo pasauli.

Fuko uzskatu izpratnei ir svarīga tēze, kurai viņš piešķir «intelektuālas ētikas» nozīmi — «nošķirties no sevis» (se deprende de soi — même), t. i., prast uz sevi raudzīties it kā no malas. «Nošķiršanās no sevis», ja es Fuko pareizi saprotu, ir ne tikai subjektīvisma noliegums vispār, bet arī — savas paša individualitātes iekšēja neatzīšana. Pašizziņai būtiska ir arī «patiesības spēle» (jeu de vérité), jo eksistēt nozīmē spēju sevi iedomāties. «Nav nevienas kultūras pasaulē, kurā būtu atļauts kaut ko darīt,» (7, 78) paradoksālā veidā Fuko formulē cilvēka bezspēcību.

Nē, ne velti viņš tiek dēvēts par nehisto-risku vēsturnieku, antihumānistisku[18] cilvēka izzinātāju, pretstrukturālistisku strukturālistu. Amerikānis Kārlis Račevskis ir uzrakstījis grāmatu, kuras virsraksts vien daudzko pasaka, — «Mišels Fuko un intelekta graušana» (1983).

1969. gada sākumā vadošo franču filozofu priekšā Fuko uzstājas ar referātu par tēmu «Kas ir autors?». Referents iesāk ar atziņu, ka autora koncepcijas parādīšanās bija svarīgs etaps vēstures ideju, zināšanu, literatūras, filozofijas un zinātņu individualizācijā. Taču tas viss pieder pagātnei. «Tēmu, ar kufu gribēju sākt, es aizņēmos no Beketa formulējuma: «Kāda starpība, kurš runā,» kāds teica, «kāda

starpība.» Es uzskatu, ka šajā vienal-dzīgumā jāatzīst viens no mūsdienu rakstniecības ētiskajiem pamatprincipiem.» (6, 77) Runa ir par zīmju spēli, kuras sakārtotas, vadoties mazāk no apzīmējamā satura, nekā no apzīmētāja iedabas. «Rakstniecībā (lasītāj, ieklausieties šeit un tālāk M. Fuko «melnajā» ironijāl — V. I.) nenodarbojas ar rakstīšanas varoņdarba izrādīšanu vai apcildināšanu, tanī netiek pārspriesta arī subjekta piesprau-šana pie valodas — tā ir jautājums par telpas atklāšanu, kurā nepārtraukti pazūd rakstošais subjekts.» (6, 78) Rezultātā darbs, kas viņu kādreiz darīja nemirstīgu, tagad ir ieguvis tiesības nogalināt tā autoru. Tas, pēc Fuko domām, ir noticis jau Flobēra, Prusta un Kafkas sacerējumos (atcerēsimies T. S. Eliota izteikumu par dzeju kā bēgšanu no personības). Tagad rakstnieks vēl vairāk nopūlas, lai viņa darbos nebūtu nekā individuāla. Viņa «pēdas tiek reducētas uz tā prombūtnes savdabību; rakstniekam rakstīšanas spēlē jāuzņemas miruša cilvēka loma».[19] (6, 78) Taču nav tā, ka Fuko vispār neredz autoru kā personību. Viņš norāda uz diviem tās tipiem «diskursa sfērā»: vieni ir «transdiskursīvie» autori (Homērs, Aristotelis u. c.), kuri radījuši teorijas, iedibinājuši tradīcijas, otri — «dis-kursivitātes dibinātāji» (Marks, Freids), kam mēs varam pateikties par likumu un iespēju radīšanu citu tekstu sacerēšanai.

Fuko mēģina arī noskaidrot, kas tad ir tas, ko pieņemts saukt par darbu (sacerējumu), *un,* runādams par to„ ir tikpat demistificējošs, kā runādams par autoru. «Vai tad darbs nav tas, ko autors uzrakstījis?» viņš jautā. Bet kā ir ar Nīčes pierakstu kladi, kurā līdz ar aforismiem atrodas norāde uz kādu tikšanos, kāda adrese vai piezīme, kas attiecas uz ve)as mazgāšanu, — «tas ir «darbs» vai nav? Kāpēc nav?» Seko nopietna piebilde: «Kā lai nosaka, kas ir darbs, starp miljoniem pēdu, kas paliek pēc cilvēka nāves. Nav darba teorijas (. ■)» (6, 79)

[1] Rietumos daudzos rakstos ir notikusi atgriešanās pie apzīmējuma «humānisms» pirmnozī-mes, un ar to saprot visu, kas attiecas uz cilvēku.

[2] Pret šo hiperbolu grūti kaut ko principiālu iebilst, arī runājot par šīsdienas Rietumu literatūru. Pagājušā gadsimta literatūrai raksturīgā autora-stāstītāja subjektīvisma tanī patiešām nav un

'personāžs tiek raksturots tikai netieši. -

Fuko spēcīgi izmaina arī autora vārdu, sākot ar to, ka tas veicot zināmu lomu tad, kad jāklasificē stāstoši diskursi. Šāds vārds ļauj grupēt ap sevi zināmu tekstu daudzumu, tos norobežot no citiem, nodibināt attiecības ar pārējiem tekstiem. Un, kad jau liekas, ka visnopietnākā veidā izteiktais apsmiekls nebeigsies, izlasām, ka autora vārds, kas pievienots diskursam, nozīmē, ka šis diskurss nav ikdienas valoda, kas «tikai nāk un iet, nedz arī kaut kas tāds, kas ir patērējams nekavējoties», bet, tieši otrādi, to jāuztver zināmā veidā, tai attiecīgajā kultūrā jāieņem zināms statuss.

Referātu, kas acīmredzot šokēja vairākus tā titulētos klausītājus, autors noslēdza ar īsti huligāniskām frāzēm: «Var iztēloties kultūru, kurā diskursi cirkulēs un tiks uzņemti, vispār nekad neparādoties funkcijai — autoram. Visi diskursi, lai kāds arī būtu to statuss, forma, vērtība, lai kā arī pret tiem izturētos, noritēs kā anonīma murmināšana (. .) «Kāda starpība, kurš runā?».» (6, 95)

Runājot par personības filozofisko nāvi mūsdienu autoru apcerējumos, nevajag aizmirst vienu: tas bija kaut kas ētiski pieņemams vergturu un feodālajā iekārtā. Man ļoti šķiet, ka poststrukturālisti šo faktu visu laiku patur prātā. Ja tā, tad viņu spēle ar jēdzieniem ir asa satīra. Tomēr subjektīvisma noniecināšana poststrukturālistiskajā domāšanā iziet ārpus konkrētas sabiedriskās iekārtas — mūsdienu kapitālisma kritikas. Ne par velti Derridā nosoda jebkādu logocentrismu — jebkādu doktrīnu, kas uzstāda kritērijus īstenības vērtēšanai patiesības vai kaut kā cita vārdā.

Fuko ir Bekets socioloģijā, kad viņš runā par «Subjektu un varu» (šis darbs, šķiet, ir pirmpublicēts angļu valodā). Rakstu ievada tēze, ka «racionālisms», kurš radās Apgaismības laikmetā, ir bīstams vārds jau tādēļ vien, ka racionalizācija politikā noveda līdz varas pārmērībām, kuras vislabāk ilustrē hitlerisms un staļinisms. Fuko neiestājas par irracionā-lismu romantisma vai eksistenciālisma garā kā pretsparu modernajam racionālismam. Viņa atklāti deklarētais princips ir cīņa pret varas dažādām formām, pretdarbību virkne, kuras ir parādījušās pēdējos gados — «pretdarbība vīriešu varai pār sievietēm, vecāku — pār bērniem, psihiatrijas — pār garīgi slimajiem, medicīnas— pār ļaudīm, administrācijas — pār cilvēku dzīvesveidu». (7, 211) šī cīņa ir transversāla, t. i., tā neaprobežojas ar vienu zemi, «jo nekad, es domāju, cilvēcisko sabiedrību vēsturē, pat ne Senķīnas sabiedrībā — tanīs pašās politiskajās struktūrās nav pastāvējusi tik blēdīga individualizācijas paņēmienu un totalizācijas norišu kombinācija. Varas attiecības sakņojas sociālo tīklojumu sistēmā, tā sevi parāda, ievirzot cilvēku uzvedību un sakārtojot tās iespējamo iznākumu. Cīņa pret varu, pēc Fuko pārliecības, vispār ir tuva katram, tādēļ ka uzbrukuma mērķis ir nevis «galvenais ienaidnieks», bet «tiešais ienaidnieks». Tā ir anarhistiska cīņa un sevī ietilpina *arī* pretdarbību *varas* politikas sekām, kas saistītas ar kompetences un kvalifikācijas izmantošanu. *Jācīnās arī pret* privilēģijām, kuras dod zināšanas.

Pie Fuko *opozīcijām pret varu* jāapstājas sīkāk ne tādēļ, ka viņš pateiktu kaut ko īpaši oriģinālu, bet tādēļ, ka, lūkojoties atpakaļ (cik es saprotu, raksts uzrakstīts 1982. gadā), viņš gandrīz vai manifesta formā konstatē to, kas ir lielum lielajā daiļliteratūras daļā attēloto konfliktu pamatā, pēc tam kad no tās izzuda šķiru pretrunu attēlojums un ar ironisku attieksmi tika degradēta gandrīz vai jebkura politiskā cīņa.

Poststrukturālisma pamatprincipi laikam ir divi: teksta jēdziena paplašināšana gandrīz vai līdz bezgalībai — vismaz līdz tam, ka vēsture un sabiedrība ir kaut kas tāds, ko var lasīt kā tekstu (kā saka Jūlija Kristeva), un subjekta decentrēšana gan ar to, ka neviena zīme vairs nav stabila, gan arī tādēļ, ka, būdams autors un lasītājs, viņš visu laiku kā muša zirnekļa tīklā bezcerīgi cīnās pret iepriekš izveidotajiem kodiem un «jau lasītu» tekstu.

Jauno mācību uz daiļliteratūru attiecina arī pazīstami rakstnieki. Poststrukturālisma terminoloģiju savos romānos apspēlē Džons Gārdners, Džons Faulzs, Džoisa Kerola Outsa un citi. Mišels Butors vēl 1969. gadā apgalvo, ka «nav individuāla daiļdarba. Indivīda sacerējums ir kā mezgls kultūras tīklā, kurā indivīds jūtas nevis iekritis, bet gan parādījies. Indivīds ir šī kultūras tīkla paša sākuma maza sastāvdaļa. Tāpat arī daiļdarbs ir allaž kolektīvs darbs.»

Poststrukturālisms pagaidām negrasās pāriet kaut kādā citā -ismā, nedz arī pazust. Vēl vairāk — pēc Barta un Fuko nāves, daļēji zaudējis savas pozīcijas Francijā, tas gūst piekritējus citās zemēs. Interesanti šai ziņā ir pazīstamā mūsdienu rietumvācu filozofa Jirgena Habermasa izteikumi kādā intervijā. Atsaucoties uz faktu, ka poststrukturālistiskais «domāšanas stils» aizvien vairāk iespiežas VFR, intervētājs viņam pajautāja: «Kāds, pēc jūsu domām, ir šī panākuma iemesls un kā jūs izjūtat Nīčes un Heidegera repatriāciju poststrukturālistiskā veidolā?» Filozofs atbildēja, ka poststrukturālisma iespiešanās Rietumvā-cijas universitātēs ir saistīta ar plaši izplatīto «drūmo, negatīvo noskaņu, kura daļēji pat pārsviežas uz apokaliptiskām atdzimšanas gaidām». Arī sociālā realitāte rada aizvien jaunas briesmas, pie kurām tā pati ir vainīga. «Šī iemesla dēļ teorijām, kuras apietas ar visumu kā nepatiesu un piedāvā izbēgšanas neiespējamību kā vienīgo apliecinājumu, arī ir pieaugošs, dzīvei atbilstošs saturs.» (11, 82) Savu domu skaidrodams, Habermass pievēršas pēdējām ASV prezidenta vēlēšanām, kurās aktieris prezidents atklāja, ka viņš tikai spēlē prezidentu, bet, neskatoties uz to, tika ievēlēts atkal. Kaut ko tādu, saka viņš, var izskaidrot tikai «dekonstruktīvisma ciniskā groteska».

Daudzkas šodien pasaulē ir tāds, kā nekad vēl nav bijis. Ne velti «jaunie filozofi» Francijā iet daudz tālāk par poststrukturālistiem un runā par zinātnes tuvošanos savai nāvei, par to, ka «realitāte nav nekas vairāk kā diskurss».

Kā vērtēt poststrukturālismu? Nezinu. Mani tas pievelk ar savu konsekventu jebkuras dogmas noraidījumu un atbaida ar pozitīvās programmas trūkumu. Jācer, ka tuvākā laikā par poststrukturālismu sāks *parādīties raksti* arī krievu valodā. Jo tas ir īlens, kuru nevienā maisā ilgi nenoslēpt.

Viņš nekad nenesa savus stāstus, domātus pieaugušajiem, un

dramatiskās ludziņas uz redakcijām. Tikai daži no viņa draugiem zināja, ka viņš raksta kaut ko «ne bērniem domātu». Lai gan strādāja katru dienu, turklāt uzrakstīja vismaz puslappusi —, ko uzskatīja par veselu stāstu. Gadījās stāsti pat dažu rindu garumā, kurus viņš bieži vien vairākkārt pārstrādāja un pieslīpēja.

Pēc paša Harma teiktā varam secināt viņa daiļrades kredo.

«Mani,» viņš rakstīja 1937. gadā, «interesē tikai «blēņas», tikai tas, kam nav nekādas praktiskas jēgas, tas ir, dzive visā tās ērmotibā.»

Viņu tajos gados nepublicēja (Harms gāja bojā kulta laikā 1942. gadā, 36 gadu vecumā), tādējādi uz laiku netika novērtēta viņa vieta literatūrā. Taču nu jau vairāk nekā piecpadsmit gadus, kopš presē parādījās Harma stāsti un lugas, viņš taisnīgi tiek dēvēts par vienu no tā saucamās absurda literatūras aizsācējiem Eiropā.

Tā kā Daniils Harms latviešu lasītājiem maz pazīstams, sniedzam nelielu ieskatu viņa isprozā.

JAUNS TALANTĪGS RAKSTNIEKS

Andrejs Andrejevičs izdomāja šādu stāstu.

Kādā senlaicīgā pilī dzīvoja princis, briesmīgs dzērājs. Toties šī prinča sieva, tieši otrādi, nedzēra pat tēju, tikai ūdeni un pienu. Taču viņas vīrs dzēra gan šņabi, gan vīnu, bet nedzēra pienu. Starp mums runājot, arī viņa sieva slepeni šņabi dzēra. Bet viņas vīrs bija nekauņa un to noslēpa. «Es pienu nedzeru, bet šņabi dzeru!» viņš allaž atkārtoja. Bet sieva klusītēm no priekšauta izvilka mēriņu un — hlop! — tā sakot, iemeta. Viņas vīrs, princis, saka: «Tu varētu arī mani uzcienāt.» Taču sieva, princese, atbild: «Nē, pašai nepietiek. Pigu tev!» — «Ak tu, saka princis, prinčlūpa tāda!» Un ar šiem vārdiem — bāc! — sievu pret grīdu! 5ī ar sadauzītu mūli gu| uz grīdas un raud. Bet princis ietinās mantijā un aizgāja uz savu torni, kur viņam stāvēja būrīši. Viņš, lūk, tur vistas turēja. Tātad princis ierodas tornī, bet vistas kladzina, ēst prasa. Viena pat zviegt sāka. «Ak tu,» princis tai saka, «šantaklērs gatavais! Klusē, kamēr zobi veseli!» Vista tādu runu nesaprot un turpina zviegt. Tā nu iznāk, ka vista tornī traci ce|, princis, māti piesaukdams, lamājas, bet sieva lejā uz grīdas gu|, — vārdu sakot, īstākā sodoma.

Lūk, — kādu stāstu izdomāja Andrejs Andrejevičs. Jau pēc šī stāsta var spriest, ka Andrejs Andrejevičs — liels talants. Andrejs Andrejevičs ir |oti gudrs cilvēks. Ļoti gudrs un ļoti labs.

1938. gada *12.*—30. oktobris

fi

LEKCIJA

GALDNIEKS KUŠAKOVS

Reiz dzīvoja galdnieks. Sauca viņu par Kušakovu. Reiz viņš izgāja no mājas un devās uz bodīti nopirkt galdnieku līmi.

Bija atkusnis, bet uz ielas |oti slidens.

Galdnieks nogāja pāris soļus, paslīdēja, nokrita un sasita sev pieri.

— Ek! — teica galdnieks, piecēlās un devās uz aptieku, nopirka plāksteri un aizlīmēja sev pieri.

Bet, kad viņš izgāja uz ielas un spēra pāris soļus, tad atkal paslīdēja, nokrita un sasita sev degunu.

— Fui! — teica galdnieks, devās uz aptieku, nopirka plāksteri un aizlīmēja ar to sev degunu.

Pēc tam atkal izgāja uz ielas, atkal paslīdēja, nokrita un sasita sev vaigu. Nācās atkal doties uz aptieku un aizlīmēt ar plāksteri vaigu.

— Lūk, ko, — teica galdniekam aptiekārs. — Jūs tik bleil krītat un sasitaties, ka es jums ieteiktu nopirkt vairākus plāksterus.

— Nē, — teica galdnieks, — vairs nekritīšu.

Bet kad viņš izgāja uz ielas, tad atkal paslīdēja, nokrita un sasita sev zodu.

— Pretīgā atkala! — iekliedzās galdnieks un atkal skrēja uz aptieku.

— Redziet nu, — teica aptiekārs, — jūs atkal nokritāt.

— Nē! — iekliedzās galdnieks. — Neko negribu dzirdēt! Dodiet ātrāk plāksteri!

Aptiekārs iedeva plāksteri, galdnieks aizlīmēja sev zodu un aizjoņoja mājup.

Bet mājās viņu nepazina un neielaida dzīvoklī.

— Esmu galdnieks Kušakovs! — kliedza galdnieks.

— Stāsti vien! — atbildēja no dzīvok|a un nostiprināja durvis ar krampi un ķēdīti.

Galdnieks Kušakovs pastāvēja uz trepēm, nospļāvās un izgāja uz ielas.

Puškovs teica:

— Sieviete — tas ir mīlas darbgalds.

Un tūdaļ dabūja pa purnu.

— Par ko! — vaicāja Puškovs.

Taču, nesaņēmis atbildi, turpināja:

— Es spriežu tā: sievietei jāpielavās no apakšas. Sievietēm tas patīk, viņas tikai tēlo, ka nepatīk.

Un tūlīt atkal dabūja pa purnu.

— Ko gan tas nozīmē, biedri! Tad es vispār varu nerunāt, — teica Puškovs.

Taču, nogaidījis minūtes četras, turpināja:

— Sieviete izveidota tā, ka viņa visa mīksta un mikla.

Un tūdaļ atkal dabūja pa purnu. Puškovs mēģināja izlikties, ka to nemana, un turpināja:

— Ja sievieti paošņā ...

Šoreiz Puškovs tik smagi dabūja pa purnu, ka saķēra vaigu un teica:

— Biedri, tādos apstāk|os pilnīgi neiespējami lasīt lekciju. Ja tas vēl atkārtosies, es vispār apklusīšu.

Puškovs, nogaidījis ceturtdaļminūti, turpināja:

— Tātad, pie kā mēs palikām! Ak jā! Tad nu tā. Sieviete mīl uz sevi skatīties. Viņa apsēžas pie spoguļa galīgi plika . ..

Pie šī vārda Puškovs atkal dabūja pa purnu.

— Plika, — atkārtoja Puškovs.

Tankš! — atcirta viņam pa purnu.

— Plika! — iekliedzās Puškovs.

Tankš! — atkal norāvās pa purnu.

— Plika! Plika sieviete! Pliks bābietis! — kliedza Puškovs.

Tankš! Tankš! Tankš! — saņēma Puškovs pa purnu.

— Pliks bābietis ar kausu rokās! — kliedza Puškovs.

Tankš! Tankš! — pār Puškovu bira sitienu krusa.

— Bābieša aste! — izvairīdamies no belzieniem, kliedza Puškovs.

— Plika mūķene!

Bet nu Puškovam iekrāmēja ar tādu spēku, ka viņš zaudēja samaņu un kā nop|auts sabruka uz grīdas.

ĶIEĢELIS

Neliela auguma kungs ar akmentiņu acī piegāja pie tabakas bodītes durvīm un apstājās. Viņa melnās, lakotās kurpes mirdzēja pie akmens pakāpiena, kas veda uz tabakas bodīti. Kurpju purngali bija vērsti pret veikalu. Vēl divi soļi, un kungs pazustu aiz durvīm.

Taču viņš nezin kāpēc vilcinājās, it kā ar nolūku tālab, lai paliktu galvu zem ķieģeļa, kas krita no jumta. Kungs pat noņēma cepuri, atklādams savu kailo galvaskausu, un tādējādi ķieģelis Iesita kungam tieši pa pliko galvu, ielauza galvaskausu un iestrēga smadzenēs.

Kungs nenokrita. Nē, viņš tikai sašūpojās no briesmīgā trieciena, izņēma no kabatas nēzdodziņu, noslaucīja ar to seju ... un, pagriezies pret pūli, kas tūda| sapulcējās ap šo kungu, teica:

— Neuztraucieties, kungi, es esmu jau potēts. Redziet, manā labajā acī rēgojas akmentiņš! Bija reiz tāds gadījums. Esmu pie tā jau pieradis. Nu man viss tīrie nieki!

Teikdams šos vārdus, kungs uzlika cepuri un aizgāja kaut kur sāņus, atstādams apmulsušo pūli galīgā neizpratnē.

AIZMIRSA, KĀ SAUC

Kāds anglis nekādi nevarēja atcerēties, kā sauc šo putnu.

— Tas ir, — viņš saka, — kurbulis. Ak nē, nevis kurbulls, bet murmulis. Vai nē, nevis murmulis, bet zvirgulis. Tpu! Nevis zvirgulis, bet skurbulis. Un pat ne skurbulis, bet žvingulis.

— Gribat, es jums izstāstīšu stāstu par kurbulil Tas Ir, nevis kurbuli, bet burbuli. Vai nē, nevis burbuli, bet zvlrgull. Tpu! Ne zvirguli, bet skurbuli. Un pat ne skurbuli, bet žvinguli! Nē, atkal ne tā! Žmurgulis! Nē, ne imurgulis! Smurgulis) Nē, atkal ne tā!

Aizmirsu, kā šis putns saucās. Bet ja nebūtu aizmirsis, tad pastāstītu jums stāstu par šo kurkurmurmurzvirguli.

Tulkoja KRISTAPS KAPARS un JĀNIS BUTOZOVS

1940

IVARA HEINRIHSONA zīmējums

1., 4. vāka noformējums — OJĀRS PETERSONS
«Avots» Nr. 1. 1989. 1—80

9-4

AVOTS

PROZA, DZEJA, DRAMATURĢIJA, PUBLICISTIKA, KRITIKA

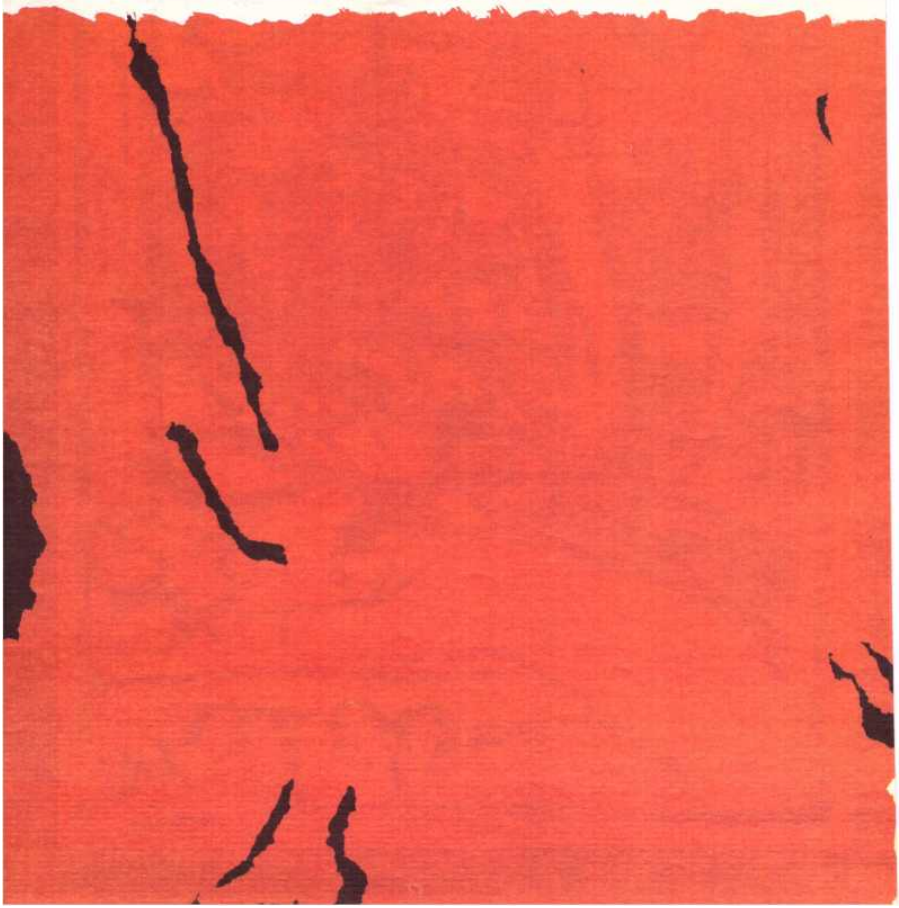

notes

1

benzīns (vācu vai.)

kustība visos virzienos (franču vai.)

3

Бергсон А. Собрание сочинений, Т. I — С-Петербург: Издание М. И. Семенова, 1907, с. 7.

4

Romantisms kā mākslas un pasaules uzskata centrālproblēma. — Gram.: Kopoti raksti. — R.: Valters un Rapa, 1938. 1. sēj., 27. Ipp.

[1] Turpat, raksts «Domas par reliģiju», I55. Ipp.

Turpat, raksts «Milestiba un nāve», 76. lpp.

7

Mauriņa Z. Friča Bārdas pasaules uzskats. — R.: Valters un Rapa, 1938, 75. Ipp.

Dāle P. Gara problēmas. — R.: A. Gulbis, 1935, 47. Ipp.

9

Ir novembra sakums. Gaidam tīru sniegu!

10

LTA. Mākslās salons. Suvorova iela 4. Ieeja no Pauluči ielas. Krievu mākslinieku gleznu un zīmējumu izstādes katalogs. 14.V—14.VI — 1922. (R., 1922.)

11

G. Cīparsones (dz. 1913.) teikto pierakstījis autors.

12

G. Sķilters. M. Dobužinska darbu izstāde. «Latvis», nr. 984, 1925.; Uga Skulme. Dobužinska izstāde pilsētas muzejā. «Latvijas kareivis», nr. 6, 1925.

13

И. Корсакайте. Литва, Латвия и Эстония в творческой биографии М. Добужинского. В сб.: «Искусство Прибалтики». Таллин. 1981.

14

А. Моров. Трагедия художника. М., 1971, стр. 204—205.

15

Terminu «Hamburgas rēķins» literatūrzinātnē ieviesa Viktors Sklovskis. Kādu vērtēt pēc Hamburgas rēķina — tas nozīmē novērtēt autora nozīmību un spēku (rangu), neņemot vērā ārpusliteraturas kritērijus: popularitāti, publicēšanās biežumu, oficiālo atzīšanu, šo terminu Sklovskis aizņēmās no gadsimta sākuma profesionālo cirka cīkstoņu ikdienas: viņi reizi gadā pulcējās Hamburgā uz savu «iekšējo» čempionātu bez publikas klātbūtnes.

(Red. plez.)

No O. Mandelštama dzejo|a «Par nākamo

16

(Red. piez.)

17

Staigāju pa izdevniecībām ar grāmatas manuskriptu, kuru esmu nosaucis ar Martina Heide-gera vārdiem «Cilvēks nav lieta». Tanī bez plaša mana ievada par Rietumu literatūras teoriju saistībā ar filozofiju (ieskaitot visjaunāko) ir ietilpināta arī redzamāko ārzemju autoru darbu antoloģija. Tā kā darbs neglābjami un strauji noveco, mainoties situācijai kā pie mums, tā Rietumu literatūrzinātnē, esmu spiests publicēt tā fragmentus. Tie ir stipri saīsināti, pārstrādāti tādēļ, ka tiek izrauti no vispārējā konteksta.

Barthes R. Le bruisement de la langue. Paris, 1984

19

Critical Inquiry, January 1986